

47755/B/2

Digitized by the Internet Archive
in 2019 with funding from
Wellcome Library

https://archive.org/details/b30506207_0002

S. de Grateloup

A. de Grateloup

55150

DE RECONDITA FEBRIUM
INTERMITTENTIUM,
TUM REMITTENTIUM NATURA,
ET DE EARUM CURATIONE;

variis experimentis & obſervationibus illuſtratâ:

Editio ſecunda, auctior & emendatior.

auctore Senac.

Rerum eventa magis arbitror, quam cauſas quæri oportere; & hoc ſum contentus quod etiamſi quomodo quidque fiat ignorem, quod fiat intelligo. *Tullius Cicero.*

GENEVÆ,

Apud FRATRES DE TOURNES.

MDCCLXIX.

WELLCOME
HISTORICAL
MEDICAL
LIBRARY

EDITORIS

PRÆFATIO.

AD promovendam Medicinam nil ferme uſpiam ab eam profitentibus prætermiſſum; in eâ ſtatim illuſtrandâ deſudârunt viri inter antiquos inſignes, tum multi ſubſequentibus ſæculis ingenii famâ conſpicui; apud recentiores deinde accuratiori ſtudio agitari cœpit hæc diſciplina; de eâ denique ingentem librorum copiam noſtra profudit ætas; ſed parem doctrinæ ubertatem ex tot laboribus non profluxiſſe meritò queri

poſſumus; an id autem naturæ, an artis, aut artificum vitio tribuendum?

Naturalis equidem Philoſophia ita exculta eſt, ut recentiores longo intervallo ſequantur antiqui; in intimos naturæ receſſus penetravit quorundam induſtria; imò & humani ingenii limites tranſcendiſſe aliquando videtur felix curioſitas; ſi cauſas primas non attigerit, effectus tamen & phænomena aſſequi potuit; luculenta eorum ſaltem proſtat hiſtoria, omniaque veluti ad lancem expenſa oſtentantur.

Longè diſpar profectò eſt Philoſophorum & Medicorum ratio; illi umbratiles, experimentis dediti, iiſque ſolummodo incumbentes plura obſervare & invenire potuerunt; Medici verò multis impliciti continuò hàc & illàc vagari coguntur; aſſiduè me-

meditari, veterum & recentiorum versare monumenta, nova semper experiri & ægris adesse, æquè necesse & difficile est; tempus ergo vel experientia sæpe felicissimis defuit ingeniis, quorum ferax ubique fuit Medicina; tanta est ejus artis moles, ut eâ veluti obruatur mens; hùc accedit, ut vix non nisi extremâ ætate, quam pauci attingunt, sufficienti supellectile instructi esse possint, vel ii ipsi qui summis laboribus eam sibi comparare conati sunt.

Artis incremento imprimis officit mos ille, seu cæca ambitio de omnibus agendi morbis; divini ferme opus esset ingenii universam amplecti Medicinam; satius ad eam promovendam esset, quibusdam tantùm affectibus observandis incumbere, omnia quæ de iis occurrunt colligere, & tan-

dem poſt ſeram ætatem ea conferre, componere, ad cauſas revocare, & inde curationis principia deducere.

His ductus rationibus operis hujus Author magnam collegiſſe videtur obſervationum vim, & imprimis expendendis febrium phænomenis non infelicem navaſſe operam; cùm caſu in ejus quædam incidiſſem collectanea, id imprimis in iis mihi arriſit, quod ab omni hypotheſi alienus, & experientiæ addictus eſſet; ea ſola artem fecit, ipsâque tantummodo, præeunte tamen rationis face, duci tutò poſſumus.

Quod ſtatim negotium faceſſit, eſt rerum ordinanda ſeries; nexu quodam cohæreant oportet innumera, quæ omnino diſſident, & quæ in diverſas veluti vias mentem abducunt; has quidem ambages effugiſſe videntur qui nudam

nudam febrium intermittentium diagnoſim, prognoſim & curam tradiderunt, numeriſque diſtincta aut minutim ſecta exhibuerunt phænomena & præcepta; ſed ita rerum conſpectus potiùs, quàm ipſa natura mentis oculis objicitur; disjuncta & in indices quodammodo redacta perluſtrando, quaſi per ſalebras fertur ingenium, nec eorum rationem ei licet perſpicere.

Non eâ methodo ductus inceſſit Author, quicunque ille ſit; de omnibus ſeorſim agit, ea ſuo loco collocat, & quæcunque ad ea attinent; experientiâ nixus proſequitur; ſtatim quidem varias febrium ſpecies attingit, deinde verò ad cauſas accedens iis inquirendis incumbit, ſeu potiùs quæcunque finxerunt alii veluti commenta reſpuit, iiſque tandem exploſis,

ſis, veroſimilia tradit; eâ tamen brevitate & ſapientiâ quæ Medicum decent & Philoſophum.

His præmiſſis ad febrium varia phænomena progreditur; de frigore nimirum prævio, de inſequenti calore, de ſudoribus eum excipientibus fusè & ſeorſim diſſerit, & ſymptomatum eorum luculentam tradit hiſtoriam; quàm vario deinde more incedant variamque præ ſe ferant ſpeciem oſtendit, & eorum cauſas, ſi quæ ſe prodant, non prætermittit; at quæcunque de iis adducit, obſervationibus, tanquam firmiſſimo Medicinæ fundamento, ſubjicit.

Sed cùm eæ cauſæ quibus ſtatis temporibus reduces ſuſcitantur paroxyſmi tenebris obvolutæ ſint, anxiè inquirit Author, quæ nam aliis in morbis perio-

riodorum febrilium ſequantur morem, ad eaſque referri poſſint, vel lucem aliquam iis affundere; deinde verò quæ conſequi ſoleant fusè oſtendit, iiſque immoratur imprimis quæ ad illuſtrandam curam inſervire poſſunt.

Hâc ſtratâ viâ veneni febrilis vim proſequi neceſſe erat, eaſque perluſtrare febres; quæ ſub falsâ intermittentium ſpecie decurrunt; ſed non minùs neceſſe erat eas quæ à proprio deſciſcunt ingenio, & quæ aliquando veluti ſub larvâ latere ſolent, detegere; tales ſunt remittentes aut compoſitæ febres, quæ continuarum mentiuntur indolem; eorum autem omnium principia è naturæ gremio eruere conatur Author, & ubique experientia prætendit facem.

Quæ ſequuntur verò propiùs ad cu-

curationem ſpectant; veneni ſcilicet febrilis effectus, partium læſiones quas inferre ſolet, indeque impendens diſcrimen; ea, inquam, omnia ſigillatim & ſummâ curâ in hoc traduntur opere; deerat profectò eorum omnium quæ poſt febres intermittentes occurrunt accurata hiſtoria; licet autem pleraque hæc ignota non ſint, quiſnam eorum congeriem mente aut ſcriptis complexus eſt?

Hinc ad multa alia progreſſus; ad intermittentes & ad remittentes, quæ mali moris ſunt, aditum ſibi paravit; quod verò magni momenti eſt, earum ſigna diligentiſſimè tradit; ne autem ulli relinquatur errori locus, iique morbi in ſe ipſis veluti in ſpeculo ſpectari poſſint, variam epidemicarum febrium adornat hiſtoriam, varioſque ægro-

ægrorum effingit casus, & veluti oculis subjicit.

His denique veluti fastigium imponitur, accuratâ vitiorum quæ in cadaveribus occurrunt exaratâ historiâ; quanti momenti hæc sint cuique patet œconomiæ animalis non ignaro; his superstructa sit oportet universa Medicina; non equidem corporum sectione ad primarias causas licet semper accedere; eæ enim sæpe abditæ sunt; sed earum effectus clariori in luce reponuntur; quænam sint partium læsiones v. g. in febre intermittenti, sola nos potest docere anatomia.

Quæ ad causas earumque effectus, tum ad febris decursum spectant, libris duobus traduntur; totidem verò circa curam versantur; quod autem in plerisque non occurrit scriptis, non minus

minus fusè & luculenter instituitur medendi methodus quàm morbi ipsius historia; statim de remediis generalibus, de eorum viribus, de tempore quo in usum vocari debent, inquiritur; dein verò expenduntur ea quæ specificorum nomine venditantur; propria denique febribus intermittentibus medendi methodus ex variis experimentis deducitur.

Ea autem triplex occurrit, & alia alteri mutuam præstare potest operam: *prima* est ea quam usurpârunt Antiquiores, & quam adhibere quandoque cogimur, generalis nimirum, quæ remediis uti docet aliorum morborum curationi dicatis; in variis regionibus viget ea methodus & hoc inest ei commodi quod nusquam noxia esse possit, & quod naturæ ductum motusque sequatur. *Se-*

Secunda eſt illa quæ ſudoriferis & aperientibus febrile venenum aggreditur, frigus præcavet & febrem ſimul avertit: quæ autem hîc traduntur, obſervatione ſolâ variiſque prodeunt innixa experimentis; magni momenti eſt methodus hæc, non quidem incognita, ſed non ſatis exculta; variis in febribus aliquando veluti ſacra anchora eſt, & eâ ſublatâ ſummum vitæ imminet diſcrimen.

Tertia vulgariſque methodus circa propria verſatur remedia; ſtatim autem corticis peruviani, divino veluti afflatu inventi, expenduntur vires; ſed præjudicatæ opinioni, quæ apud multos variis in regionibus invaluit, occurrendum erat: ideo remedio huic exprobratæ noxæ in medium afferuntur; non quidem eas immeritò ubi-

que

que incusari credit Author; sed perperam institutæ curandi methodo eas tribuendas asserit; postea verò cautelas adhibendas diligenter expendit, & quæcunque profert tum ratione tum observationibus comprobari videntur.

Postquam cortex peruvianus ab omni suscipicione vindicatus est, ejus exhibendi rationem definire Author aggreditur, variisque simul legibus & præceptis eam subjicit: deinde verò, quod plerisque scriptoribus ferme intactum inaratumque dici potest solum, impedimenta omnia huic remedio adversantia accuratè prosecutus est; oriuntur ea vel ex corporum temperie, vel ex morbis prægressis, aut denique ex ipsâ febre, sive ex perversâ medendi methodo; sunt sæ-

pe hæc impedimenta veluti totidem morbi, quibus accommodandus corticis uſus, aut quibus ab eo abſtinere cogimur.

Quod verò ægros & Medicos ſummopere vexat, eſt febrium diuturnitas & pertinacia; multæ occurrunt quæ vix curari poſſunt; & quandoque, cùm reſtituti per certum tempus videntur ægri, in priſtinum relabuntur ſtatum: cauſas autem ejuſmodi contumaciæ accuratè proſequitur Author, variamque ei medendi inquirit methodum; abuſum imprimis corticis peruviani in his febribus toties incuſandum notat; eo exaſperari ſæpe ſolent omnia; oriuntur inde obſtructiones viſcerum, aliaque eorum vitia, quæ per totam ſæpe protrahuntur vitam; præceptis ergo ex certâ ex-

perientiâ hauſtis ad ea avertenda opus erat.

Ad febres compoſitas, remittentes, & malignas tandem delabitur curatio: occurrunt eæ frequenter; &, ſi inexpertus ſit Medicus, eaſve non dignoſcat, ultimum ſæpe inſtat diſcrimen: quod verò vix credi poſſe videtur, morbus adeo febri intermittenti primâ fronte abſimilis, pulveris peruviani operâ compreſſus, ſtatim ſæpe quieſcit; certo tamen modo exhibendus eſt; & alia nonnunquam cum eo uſurpanda ſunt remedia; ô nimium felix humanum genus, ſi talia adversùs alios morbos ſpecifica è ſinu ſuo protuliſſet natura! manet fortè nepotes hæc felicitas.

Optandum ſanè fuiſſet ut in lucem editum eſſet opus hoc ab ipſo Authore,

thore, & ex ipſius autographo typis mandatum; amanuenſium enim incuriâ varii irrepſerunt errores; ſed tandem in exemplar incidi mendis expurgatum, &, quod majoris momenti eſt, plurimis illuſtratum obſervationibus & præceptis auctum.

INDEX LIBRORUM ET CAPITUM.

LIBER PRIMUS.

De febrium intermittentium ſimplicium natura & de ipſarum ſymptomatis & decurſu.

LIBER SECUNDUS.

De Febribus quæ ab intermittentium more degeneres alienam induunt faciem.

LIBER TERTIUS.

De remediis generalibus tum peculiaribus aut specificis & de eorum viribus.

Cap.

LIBER QUARTUS.

De methodo in remediorum antifebrilium usu adhibendâ.

CAP.

LIBER

LIBER PRIMUS

DE
FEBRIUM INTERMITTENTIUM SIMPLICIUM NATURA,
ET DE IPSARUM
SYMPTOMATIS ET DECURSU.

CAPUT I.

De variâ febrium intermittentium specie.

FEBRIS intermittens ea eſt quæ certis periodis diſtincta alternè inſurgit, & deſinit ad certum tempus; ſtatis ſcilicet horis & diebus, præmiſſo frigore incandeſcit, & deinde ſenſim remittit, donec ad veram deveniat apurexiam: prout autem variis intervallis diſtant à ſe invicem ejus recurſus, varia ſortitur nomi-

 na;

na; quæ quotidie invadit, & evaneſcit, *quotidiana* nominatur; quæ alternis diebus recurrit, *tertiana*; quæ verò quartâ quâque die, *quartana*; ea denique cujus acceſſiones inæquali incedunt greſſu, & incertis variiſque redeunt temporibus, *vaga* & *erratica* dicta eſt.

Alias quidem vetuſtior commemoravit ætas, eæque recentiori ævo feruntur obſervatæ, ut *quintanæ*, *ſextanæ*, *ſeptanæ* & *nonanæ*; quintanas profectò quandoque occurrere nemo inficiari poteſt; ſed aliarum obſcura eſt, imò planè incerta periodus; ſi illas negare non ſinat præſtantiſſimorum Medicorum fides, fateamur oportet eas raro fuiſſe obſervatas; imò & in ipſis quæ talem præ ſe ferunt ſpeciem, ſubeſt ut plurimum quidam dubitandi locus; poſſunt nimirum fortuitò incidere quidam paroxyſmi in ſextum ſeptimumve diem; an verò conſtanter, aut per certum tempus, eodem proceſſerint greſſu, vix licet aſſerere.

His tamen, utcumque rationi conſentaneis, nimiùm tribui nolim; obſcurior eſt naturæ inceſſus; quæ ab ipſius more aliena putamus, cum ipsâ ſæpè conſentiunt; poſſunt paroxyſmi inſolitis prodire temporibus; non mirum eſſet ſi ſextâ quâque die inſurgeret febrilis vis, cùm tertiâ & quartâ poſſit incandeſcere; imò deficere poſſet

unus

unus aut alter tertianæ paroxyſmus, & inde quintana aut ſeptana videretur febris; idem defectus in quartanâ varios poterit inducere typos.

Mihi aliquando occurrit quid ejuſmodi, varium tamen & mutabile; ideoque nil inde deduci poteſt; quidam nimirum tertianâ laborabat nothâ; cùm verò eâ per octo dies omnino defunctus videretur; ecce diverſas acceſſiones, quæ modò quintâ, modò ſextâ, aliàs ſeptimâ inſurgebant die; certum autem eſt quod ii paroxyſmi ejuſdem eſſent naturæ ac illi quos antea expertus fuerat æger; cortice enim peruviano tandem ſublati ſunt.

Similia fortaſſe potuerunt quibuſdam occurrere exempla, infrequentia tamen, atque incerta ut plurimum; magis autem dubiæ quoad naturam & fomitem mihi videntur illæ febres quarum paroxyſmi longiori diſtant intervallo; eas imprimis quæ ſingulis quindecim diebus aut ſingulis menſibus recurrere memorantur, vix adduci poſſum ut credam de genere fuiſſe intermittentium; pendere poſſunt adeo diſſiti inſultus à cauſis peculiaribus, ab hæmorrhoïdibus, v. g., aut à menſtruis, ſive à quodam alio affectu ſtatis temporibus reſurgente.

De iis igitur ſolis agemus febribus quæ non ita inſolitum ſequuntur typum; quo-

tidianam tamen inter veras intermittentes non numerabimus; earum enim natura omninò diversa est, ut aliàs ostendemus; huic quidem sententiæ adversantur multi qui de quotidianâ intermittenti non minùs confidenter quàm de tertianâ egerunt; sed si, eorum pace, quid sentiam proferre liceat, iis multùm à vero, etiam cùm observationibus duci viderentur, aberrare contigit.

Quæ intermittentium nomine præ aliis insigniri debent febres, tertianæ sunt & quartanæ; ex his constant aliæ omnes ferme quæ periodis distinctæ incedunt, ut tertiana, & quartana duplex: ita ordinatè procedunt earum paroxysmi, ut facilè dignosci possit ipsarum natura & compositio.

Cùm v. g. occurrunt quæ singulis diebus exsurgant & desinant, si unâ die levior, alterâ verò gravior sit paroxysmus, illico patet duplicem adesse febrim, aliam nimirum levioribus paroxysmis, alteram verò gravioribus constantem; leviores levioribus, & graves gravioribus tertiâ quâque die respondent; quæ igitur febris primâ fronte quotidiana videbatur, ea ex duplici componitur tertianâ.

Faciliùs dignoscitur quartanæ duplicis ratio & incessus; exoritur scilicet febris hæc, & desinit certâ horâ, duobus successivè diebus, & tertio solet quiescere; at

quar-

quarto iterùm, & quinto se prodit; hinc paroxysmus primus & tertius, secundus & quartus duobus diebus intermediis à se invicem distant; rarior quidem est hæc compositio, sed tamen in quartanarum frequentiâ solet occurrere, nec ullus est Medicus in praxi versatus qui eam sæpius non observârit.

Si quibusdam habenda fides, occurrunt tertianæ & quartanæ triplices; triplex dicitur tertiana, cùm duorum dierum spatio tres insurgunt paroxysmi, unus v. g. singulis sexdecim horis; observatus est ejusmodi typus *Galeno* & *Riverio*, sed quomodo tertianæ speciem referre credi potest? an quia intra horas 48 *tres* succeffivè insurgunt paroxysmi? an quia *tertiâ* quâque die post eos incidit intercalaris quies sive apurexia aut remissio? num autem inter insolentia febrium phænomena id reponi debet? in ejusmodi typo, semper incerto, nil nisi *ternarium* quorundam phænomenωn numerum licet animadvertere; abest omnino veræ tertianæ ritus & incessus.

Aliquando equidem in diem eandem incidunt duo paroxysmi eosque insequitur intercalaris quies; potest tunc quæ ita incedit febris, tertiana duplex appellari, cùm sint reverâ duæ quæ tertiâ quâque die redeunt; sed hujusmodi typus infrequens omnino

nino eſt, nec peculiare meretur nomen; noſſe ſufficit abnormes eſſe poſſe paroxyſmos; modò ſcilicet plures unâ die, modò unum aut nullum alterâ occurrere; mira profectò exorta eſt in Medicinâ confuſio ex eo quod eadem diverſis rebus, aut iiſdem diverſa indita ſunt nomina.

Quod verò ad triplicem attinet quartanam, ea, ſi ſpectentur tantummodo paroxyſmi, à quotidianâ vel tertianâ duplici diſtingui non poteſt; nec profectò aliud quidpiam in eâ obſervârunt Medici, niſi paroxyſmum, qui in quartanæ duplicis intercalarem diem incidit; talis v. g. fuit *Celſi* ſententia, qui de eâ febre in quotidianam mutatâ egit; eum ſecutus eſt *Hoffmannus*, qui quotidianum ex quartanâ ortum inſultum memorat, ita tamen, ut paroxyſmi non eâdem horâ quotidie ſuboriantur, ſed quartâ quâvis die acceſſionis terminum conſpirent.

Tertianas & quartanas quadruplices tum ſextuplices quidam memorant, ſed opinione potiùs quàm obſervatione ducti multiplicem hanc febrium geneſim in medium adduxerunt; plures atque inordinatos viderunt paroxyſmos, in eorumque incertâ ſucceſſione vel reditu quoſdam finxerunt typos; ſed primò quidem, verè intermittentes non ſunt ejuſmodi febres; fieri enim nequit

quit ut inter earum accessiones sit apurexia, aut ut eæ tertianarum vel quartanarum more sibi respondeant; certum enim nequaquam servant ordinem, vel si eum servare videantur, brevi diverso, ab eo cœperunt, feruntur gressu, eoque semper turbato; quod verò rem totam conficit, Medicis longâ experientiâ exercitatis vix quidquam simile occurrisse memoratur.

Si quæ tamen incidant ejusmodi febres, eas ad incertas seu erraticas referre oportet; earum naturam & ingenium graphicè descripsit *Celsus*; » accessiones, inquit ille, » modò singulæ singulis diebus fiunt, modò » binæ pluresve concurrunt; ex quo sæpe » evenit ut quotidie plures accessiones re- » missionesque sint; sic tamen ut unaquæ- » que alicui priori respondeat: « hæc quidem ab eo Authore de quotidianâ dici videntur; sed capite de febrium speciebus, expressè vagas indicat; » si plures, inquit, » accessiones veniunt... si impares sunt... » si altera gravior, altera levior, si altera » longior vel brevior &c.

In alias febres compositas abeunt simplices intermittentes; in continuas scilicet, ut videbimus, possunt commutari, servato tamen, partim saltem, quo à cæteris distinguuntur, typo; potest fieri præterea ut cum aliis incedant morbis; sed de fe-

bribus ſimpliciter intermittentibus agemus; ut meliùs deinde compoſitarum innoteſcat natura.

CAPUT II.

De variis temporibus in quæ incidunt ejuſmodi febres.

Quacunque equidem tempeſtate & ubique prodire poſſunt febres intermittentes; ſed certa eis à naturâ præfixa ſunt & quaſi dicata tempora, ver ſcilicet & autumnus; earum exortum, progreſſum, finem & reditum ſummâ cum diligentiâ proſequutus eſt *Sydenhamus*; noſſe interim ſatis eſt ipſas modò citiùs modò ſeriùs exoriri & evaneſcere; Januario menſe aliquando, quod rarum eſt, Februario verò ut plurimum ſe exerere, Junio & Julio vix quoddam ſui veſtigium relinquere; menſe Auguſto, citiùs tamen nonnunquam, caput attollere; ut plurimùm verò non niſi versùs Septembris initium apparere, eas accedente hiemali frigore comprimi ocyùs vel tardiùs; hæc denique omnia pendere ex regionum diverſitate, ex corporum conſtitutione, ex tempeſtatum vi, ex primariâ morbi causâ, &c.

Hæ

Hæ autem febres, vel ſporadicè id eſt ſparſim hác & illác diſſeminatæ, vel epidemicè id eſt certis incumbentes regionibus & in pleroſque aut plurimos ſaltem ſævientes, graſſantur; quò autem graviores futuræ ſunt eò citiùs incipiunt; at licet nil inſit corporibus quod ipſas poſſit accerſere; & licet ea adeo diverſa ſint, tamen æquè ferme morbo adventanti patere videntur; imò, ut experientiâ conſtat certiſſimâ, quæ firmiori pollent virium robore, ea magis epidemiæ graſſantis experiuntur vim: ipsâ quidem *Sydenhamus* cachecticos minùs attingi exiſtimavit; mihi verò ſecus non rarò viſum eſt; ſi qui à latè ſerpenti labe immunes occurrerint, maximè pueri, vel quibuſdam affectibus nerveis tentati; nil tamen quod perpetuum ſit hâc de re licet ſtatuere.

At ſive ſporadicè ſeu epidemicè inſurgant febres intermittentes, non ſimul aut quovis tempore prodeunt omnes earum ſpecies; modò ſcilicet tertianæ, modò quartanæ, aliàs tertianæ duplices, ſive continuæ vel mali moris, aut denique inconſtantes & anomalæ graſſari poſſunt; una ergo eademque cauſa diverſa ſit, ſeu acriùs urgeat oportet per certas tempeſtates, quædam ſcilicet febris peculiaris veluti dominio potiri ſolet; ſed temporis lapſu quæ à vul-

vulgari aberrant typo, vel quæ compositæ sunt, ad simplices sæpe, id est ad insitum ipsis ingenium redire observantur.

His præmissis inquirendum superest quare vere & autumno oriantur febres intermittentes potiùs quàm aliis temporibus? quod ver quidem spectat, nonne eâ tempestate, veluti novo igne admoto, aut terræ fœcundo halitu exsuscitatur vitæ fomes? nonne cùm aperiantur universi corporis spiracula, iis exhalant quæ constrictis per hiemem partibus coërcebantur? atqui inde, si nil aliud intercederet, ægritudinum potiùs curationem quàm febris intermittentis exortum ominari liceret; confirmatur id æstivo calore, qui universa ejusmodi febris semina difflare solet.

Contraria equidem præstat autumnus; incidit enim ea tempestas in corpora quæ æstate deflagrârunt; per eam validiori impetu caloris rarefacientis vi fertur circuitus; in alkalescentiam & putredinem inclinant humores; inde bilis acrioris auctus urget proventus; atqui autumnali tempore, constrictis partibus, retinentur ea quæ eliminari necesse erat; hinc ergo repeti posse febres intermittentes verosimile admodum videtur; sed quomodo ex ejusmodi corporum *diathesi* ad eas potiùs quàm ad alios morbos fiet aditus? nonne sapienter *Hip-*

pocra-

pocrates effatus eſt in univerſum acutiſſimos eſſe per autumnum morbos, ver autem minimè eſſe exitiale, imò & eſſe ſaluberrimum.

Ne profectò in temporis ſolius mutationem rejiciantur febres intermittentes vetat ipſa experientia; nonne incidunt ſæpiſſime anni quibus vere & autumno eæ vix aut nequaquam ſolent apparere; imò ſi hiems acerrima, ver inconſtans & varium, æſtasque retorrida fuerit, tum ſi autumnus frigora & pluvias adduxerit, ſi, inquam, hæc ita ſe habuerint, non idcirco ſemper exoriuntur eæ febres; è contra verò prorumpunt & graſſantur aliquando cùm gratæ tempeſtatum vices ſalubritatem ſpondere videntur; aliæ ergo ſint cauſæ neceſſe eſt quæ ejuſmodi morbis progignendis aptæ ſint.

Quod autumnum ſpectat horæi quidem fructus ſolent incuſari; nec profectò quin ad febres conferre aliquando poſſint negari poteſt; ſi maturi tamen ſint, ut remedia potiùs quàm ut morbi cauſæ haberi debent; ſi verò iis ineſſet aliquid quod ſuſpicari liceret, non in eo præcipuum eſſet tempeſtatis vitium; cùm apud Tungros duobus annis ſucceſſivè caſtra poſuiſſet Gallorum exercitus, fructuum omnium etiam apud ditiores ſucceſſit inopia; atqui nihilominus epi-

epidemicè graſſatæ ſunt intermittentes; dein verò atrox ſæviit dyſenteria, & tunc inſolitum ingenſque muſcarum agmen agros & domos urbanas, hominibus æquè & animalibus infeſtum, pervaſit & obſeſſit.

Alia potiori jure, quamvis ſenſibus minùs obvia, incuſari poſſunt; ejuſmodi ſunt exhalationes quæ aërem inficiunt & partium functionibus adverſantur; conſtricto nimirum per hiemem terræ ſinu, retinentur in eo multa quæ pejores deinde ſibi adſciſcunt dotes; vere autem laxatis veluti repagulis per patentia ſpiracula in aërem exhalant; æſtu interim ſuccedente exhauriuntur aut immutantur, & tandem quæ reliqua ſunt exſiccatâ coërcentur terræ ſuperficie; at adventante autumno, iterum prodit exhalationum proventus; nec in aërem ut antea altiùs diſpergi poſſunt & à corporibus amoveri; hæc quidem omnia per ſe patent; non deſunt tamen argumenta, ex variis petita obſervationibus & experimentis; excipiantur v. g. intra receptaculum vapores è terrâ exhalantes, magna aſcendet in illud eorum vis verno tempore; at deficiet æſtate omnis affluxus, dum accedente autumno reſtituatur: en ergo cauſam hieme præparatam, vere prodeuntem, calore repreſſam, autumno deinde ſe efferentem, variam tamen pro variâ temporum ratione.

Iis

Iis procul dubio plura edocemur, quam metereologicis quibuſcunque obſervationibus; ex his ferme nihil deducere potui quod lucis aliquid febrium intermittentium geneſi affunderet; nullæ ſunt temporum peculiares mutationes, quibus non exoriantur ejuſmodi febres; multa ex hieme in ver, ex vere in æſtatem, ex æſtate in autumnum variè redundant quæ ſenſibus percipi nequeunt; venti quibus perflantur regiones in eas multa conferunt & inconſtanter mutant; ex innumeris denique ſimul concurrentibus & quæ in varias tempeſtates latenter incidunt pendent iidem morbi; atqui nuſquam ſimiliter concurrunt eadem, & conjunctâ operâ, eodem modo corpora non afficiunt.

Ideo citiùs aut tardiùs incipiunt aut deſinunt febres; ideo cùm præcox eſt earum adventus, graviorem fore epidemiam ominari licet; ideo denique in hiemem proceſſiſſe magnam earum ſtragem aliquando obſervavi; minùs interea eos qui antea intacti aut ipſarum immunes fuerant attingebant; in illos præcipuè qui haſce jam experti erant ſolebant recidere.

Quæcunque autem hâc de re ſtatui poſſunt, videre eſt apud *Hippocratem*, tertiâ imprimis Aphoriſmorum ſectione; an his quidquam addiderit recentiorum ſedulitas

ſanè

fanè incertum exiſtimo: hoc tantummodo videntur aſſecuti, ut ſimili ſtudio tempeſtatum morborumque in variis regionibus ſucceſſiones obſervârint; ſed utrum, juxta ſummi hujus Viri præceptum, divinatione quâdam eas prævidere fas ſit, non immeritò dubitare licet; multa profectò proſtant indefeſſo labore obſervata de ejuſmodi ſucceſſione; quis tamen iis inſtructus, febres peſtilentes, anginas gangrænoſas, atroces dyſenterias, pleuritides exitiales, ſudorem Anglicum, exanthematum deleterium adventum auſit ominari; vereor ne inanis potiùs librorum inde prodeat ſeges quàm doctrinæ incrementum.

Non poſſumus ſaltem aſſiduâ licet & accuratâ barometri obſervatione ad morborum impendentium præcognitionem duci; non dubium equidem quin ad multos affectus ſilentes exſuſcitandos plurimùm valeat aëris gravitas; certis id liquet experimentis; ſed eo ſive graviori ſeu leviori exortas aut excurrentes vel evaneſcentes æquè obſervavi febres; perinde de iis ſe res habet ac de aliis morbis; quis autem tuſſim illam epidemicam, quæ versùs annum 1734 totam pervaſit Europam, cum aëris gravitate quandam habere rationem credere poſſit? ſed de his ſatis ſuperque; jam ad febrium immediatas cauſas propriis accedendum.

CA-

CAPUT III.

De variis eorum placitis qui febrium intermittentium causam in primis viis, aut in pancreate, aut in mesenterio, aut in liene, vel denique in organis transpirationi dicatis esse contendunt.

QUOD dignoscere in ejusmodi febribus maximè arduum occurrit, est causa per vices exsurgens & delitescens; torsit ea ab omni ævo Medicorum ingenia; pauci fuerunt, qui ejus ortum, naturam & vim attingere ausi non sint; pituitam & melancholiam incusârunt veteres; spissiorem verò sanguinem, solidorum laxitatem, fermentationem, miras explosiones commenti sunt recentiores; ex his denique nonnulli animam seu nervei systematis præsidem in medium adducere non dubitârunt; atqui hæc omnia, quæ fingendi libido protulit, sponte corruunt; alia minùs à naturæ ductu primâ fronte aberrantia non firmiori stant fundamento; statim autem ubinam sint, juxta multorum consensum, febrium intermittentium scaturigines breviter ostendemus.

Variis in partibus hærere febrilis causa visa est; & primò quidem eam in primis late-

latere viis multi exiſtimârunt; argumentum autem præcipuum quo id probari videtur, ex ſymptomate in febribus intermittentibus ferme aſſiduo deducitur; vomitus ſcilicet paroxyſmos antecedit: prima ergo febrilis cauſæ vis in ſtomachum agens, videtur in eo hoſpitari; ſed cujuſcunque generis acutos morbos præcedere ſolet nauſea & vomitus; variolæ, v. g. & pleuritides, aliique morbi à primis viis nequaquam ortum trahunt; atqui tamen prænuntio vomitu invadere ſolent.

Non minùs abſonum eſt quod nonnulli ab aquæ frigidæ potu repetunt argumentum; eâ ſcilicet hauſtâ intenſior viſa eſt febris; at ſi calida hauriatur aqua, leviores admodum fient vomendi conatus; præterea in algore febrili contrahitur omnium partium textus; an ergo ex eo quòd nova vis contrahens, aqua ſcilicet frigidior, ventriculum ſubvertat, latere in primis viis primam mali labem ſtatui poteſt?

Inania eſſe ejuſmodi argumenta patet imprimis ex incertis evacuantium remediorum viribus; ſi enim ex primâ digeſtionis officinâ penderent intermittentes febres, emeticis ſolis aut purgantibus abigi poſſent; quis autem neſcit eas ejuſmodi remediis non ita obſequi, ipſiſque non raro exaſperari? præterea membris admota topica,

pica ; cortex ipſe peruvianus in inteſtina per clyſterem injectus, febres intermitten-tes ſæpiſſimè ſuſtulerunt ; atqui tamen in primas digeſtionis vias non agunt ejuſmodi medicamenta.

Inteſtinalem tubum, aut fæces in eum confluentes, in eoque à naturâ ſuâ dege-neres, non magis incuſare licet ; nullo po-teſt probari argumento, in ejus tubi re-ceſſibus latere intermittentium febrium fo-mitem ; equidem excutitur aliquando è ſua ſede purgantium vi, ut diximus ; at idem præſtant innumera alia remedia alvum non moventia ; præterea ejus expurgatione libe-rantur ſæpe aliæ partes, in quibus hærent morborum cauſæ : quæ hydropem inducunt v. g. quàm longè aliquando abſunt ab in-teſtinorum ambage ; atqui tamen, ſi acriori ſollicitentur ſtimulo, colluviei fontem ex-haurire ſolent.

Aliam partem non minùs inſontem in-cusârunt Medici : in pancreate ſcilicet la-tere viſa eſt cauſæ febrilis ſedes, eamque obſervationibus anatomicis indicari credi-tum eſt ; inventa eſt enim pars hæc ſcir-rhoſa aut apoſtemate laborans ; at num morbi potiùs progenies quàm cauſa fuit hæc labes ; Quot ſunt ægri qui pancreatis obſtructionem paſſi ſunt, nec tamen ullum experti fuerunt febris intermittentis inſul-

tum; eam igitur opinionem ut verum commentum prætermittemus.

Nec pluris quidem facienda eorum sententia, qui in mesenterii latebris hærere mali fomitem existimârunt; hoc nec ratione nec experientiâ comprobari potest: Variè quidem affecta reperta est pars hæc, tot glandulis obsita, & in quâ tantæ vasorum ambages; at sæpius nil in eâ observare est quod ut prima febrium intermittentium causa incusari possit, vel quod sine ipsis non soleat occurrere.

Non magis audiendi sunt ii qui ex causâ in lienis vasculis aut loculis hospitante quartanas febres deducere conati sunt; quanta sit sæpe hujus visceris moles aut labes absque ullo hujusce febris vestigio cuivis notum est; vertentur profectò in ægrorum perniciem ejusmodi opiniones, si inde solùm petantur curationis leges; quàm multi olim, imò & præcedenti sæculo, exhausti aut sublati sunt Medicis melancholiæ expurgandæ nimiùm intentis.

Non potiori denique jure incusatus videtur transpirationis defectus; sunt equidem exempla quædam ex quibus deduci posse videtur talis febrium intermittentium causa; observatum est, v. g., pueros qui fructuum horæorum copiam ingesserunt, febre intermittenti corripi, si in aquam fluviatilem se con-

conjiciant; conſtat etiam poſt balneum frigidum excitari paroxyſmi febrilis ſpeciem; ſed non minùs certum eſt inhiberi poſſe perſpirationem abſque ullo febris inſultu; liquet id ex hiemali frigore, quod tranſpirationi adeo adverſum eſt; cùm objiciuntur corpora tepida aëri frigidiori, non inde exſurgit ut plurimum febris intermittens.

CAPUT IV.

De eorum opinione qui è nervis febrem deducunt intermittentem.

AB his cauſis, utpote incertis, ad alias minùs ſenſibus obvias confugerunt Medici; multis perſuaſum videtur è nervorum actione cuivis ignotâ repetendam eſſe febrium intermittentium originem; alii nimirum ſucci nervei inertiam, alii verò ejuſdem perturbatum comminiſcuntur influxum; ſubitam imprimis paroxyſmorum invaſionem, non aliunde niſi è nervis deduci poſſe exiſtimant; in medium afferunt exempla, quibus probatur ſucceſſiſſe intermittentem febrem animi pathematis; imò in eâ prodeſſe corticem peruvianum contendunt, non aliâ de cauſâ atque in affectibus hyſ-

tericis; quibus aliquando aliquid opis attulisse videtur remedium ejusmodi.

Mirum sanè est finxisse Medicos ejusmodi causas, quæ à sensibus ita remotæ sunt; non est merus affectus nerveus febris intermittens; nullo id saltem argumento probari potest; invasio v. g. subita illum non innuit; si eam explicare arduum sit, non idcirco quid æquè difficile licet fingere; in nervorum origine unicè hærens, modò defervens & modò incandescens seu ad explosionem veluti præsto adstans causa, nec sensibus nec rationi faciliùs patet.

Non requiritur tantus & adeo mirabilis in nervis apparatus ut derepente prodeat febris intermittens; sunt alii morbi à variis omnino causis repetendi, qui, ut omnibus notum est, repentino exsurgunt insultu; mitto apoplexias & paralyses, de quibus fortasse dici posset quod ad nervos pertineant, cùm ex iis compressis oriantur; sed dolores acerrimi, colici vel rheumatici, vomitus enormes, vel ii etiam qui morbos acutos antecedunt, corpora sana derepente aggrediuntur; similiter ergo quædam potest esse causa, à nervorum affectu non minùs aliena, quæ febrem intermittentem subitò exsuscitet.

In motum quidem aguntur nervi in febrili frigore; nam id, ut dicemus, merè spas-

ſpaſmodicum eſt; ſed nonne in aliis morbis à nerveo affectu non pendentibus idem ſolet occurrere? in pleuritide v. g. incipiente, imò in febribus continuis, inſurgente frigore eoque intenſo, earum ſæpe prænuntiatur invaſio? atqui tamen, non à nervorum origine, ſed ab inflammatione vel obſtructione, aut variorum miaſmatum arcanâ vi, ortum ducunt aut ducere poſſunt ejuſmodi morbi.

Non minùs leve eſt argumentum quod ex terrore aliiſve animi pathematis, febrem intermittentem aliquando exſuſcitantibus, deducitur; & primò quidem inter millenos qui terrore aliove motu interno exagitantur vix unum reperias qui in ejuſmodi febrim incidat; quod autem tam rarò occurrit,alioſque diverſos morbos inferre ſolet, cauſa febrilis vera & unica dici nequit; deinde verò aſſeri non poteſt in iis ipſis, qui poſt affectum nerveum febri corripiuntur intermittenti, non latuiſſe antea ejus fomitem, qui mentis & nervorum vi excitari potuit.

Multò minùs à nervis repetendus videtur ejuſmodi morbus, ex eo quod eorum motu aliquando ſublatus ſit; nonne profluentibus affatim humoribus tollitur ſæpe febris intermittens? eam tamen ex eorum colluvie ortum ducere ideo cenſeri non poteſt; idem dicendum de aliis quibuſlibet,

bet, quorum operâ deceſſit aliquando morbus hic; ad ejus detegendam cauſam, nil fermè ex ſingulis remediis quæ profuerunt deduci poteſt.

Confirmantur hæ rationes graviſſimo argumento, ex affectibus ipſis nerveis deſumpto; quàm multi & quàm varii ſunt ii in mulieribus hyſtericis v. g.? atqui tamen non ſunt eæ febribus intermittentibus magis obnoxiæ; imò mihi obſervatione compertum eſt eaſdem minùs veneno febrili attingi; & ſi eo fortè attingantur compeſci ſolent nervei motus; unde in eis quædam à febri diverſa ineſſe veroſimile eſt.

Imò non aliqua ſolummòdo, ſed omnia aut præcipua ſaltem, ab affectibus nerveis in febre intermittenti aliena ſunt; in eâ pulſus validus, magnus, æqualis viget; ſolvitur eadem ſudore quo perfunditur corpus quolibet paroxyſmo; judicari ſimiliter ſolet evacuationibus, puſtulis labia obſidentibus, urinâ craſſius ſedimentum dejicienti, ut aliàs dicemus; at ècontra, in nerveis affectibus pulſus eſt parvus & inæqualis, non profluit ſudor, non fit judicium eruptionibus, evacuationibus, urinarum ſedimento &c.

In pueris ſyſtema nerveum admodum mobile eſt; illi tamen febrilium inſultuum magis quàm adulti immunes ſunt; unde patet quàm

quàm incongruè in exemplum adducantur ad febrilem vim in ſpiritu nerveo ſtabiliendam; tentantur quidem aliquando convulſionibus tenerrima eorum corpora cùm febre laborant intermittenti; ſed plerique, & ipſi etiam qui eâ vexati & confecti ſunt, convulſivos non experiuntur motus.

Quod vires ſpectat corticis peruviani, eas quidem in variis morbis proficuas eſſe negari nequit; imò in ipſis affectibus hyſtericis ipſum prodeſſe certum eſt; an ergo ex eo quod febri medeatur aſſeri poteſt eam ex eodem fomite, ex quo inſurgunt affectus illi, eſſe deducendam? eodem profectò jure dici poſſet vitia ſtomachi quæ emendat remedium hoc, ſuppreſſionem menſtruorum quæ promovet, gangrænam denique cui tollendæ ita aptum eſt, ex nervis ſimiliter ortum ducere.

Sed quàm leve ſit petitum ex corticis in hyſtericos affectus viribus argumentum, patebit meliùs ſi quàm raró ſuccedat præ oculis habeatur; vera Medicorum crux eſt ejuſmodi morbi genus; vix ullis obſequitur remediis; teſtes ſunt innumeræ mulieres quæ incaſſum adhibitis quibuſcunque remediis, iiſdem ſemper conflictantur affectibus; ſi quando ergo quodam ſubleventur remedio, quod fortaſſe certarum partium functiones reſtituendo opem attulit, an ideo

aliorum morborum, quibus ſimiliter proderit remedium hoc, natura & cauſa erit omnino eadem?

Piget profectò hæc opinionum commenta impugnare; nullius ea poſſunt eſſe uſûs in febrium curatione, & Medicinam infamare potiùs quàm illuſtrare poſſunt; dolendum ſanè quidlibet fingendi licentiam quemvis in ſanctiſſimâ arte ſibi impunè arrogare; nec quoſdam pudere, aut ipſis religioni non eſſe, incerta pro certis venditare: ne quid tamen prætermiſiſſe videar, quædam quæ majorem veri ſpeciem præ ſe ferunt quàm breviſſimè fieri poterit attingam.

CAPUT V.

De eorum ſententiâ qui bilem, aut materiam quandam putridam, ut veram febris intermittentis cauſam, incuſârunt.

MIHI propiùs à vero aut veroſimili aberrâſſe videntur, qui ad certa liquida febrium intermittentium cauſam retulerunt; inter eos primò numerandi ſunt antiquiores, qui bilem præcipuè incusârunt, ejus ſcilicet redundantem copiam aut acrimoniam, autumno imprimis, aut

variis

variis de causis aliàs se exerentem.

Equidem si quod liquidum acrius fieri possit, maximè bilis; liquet id ex ejus genesi, quæ quidem subobscura visa est, sed ex variis phænomenis potest innotescere; sit mihi ergo ad eam digredienti venia, quæ eò faciliùs concedenda quòd maximi sit momenti in febribus recrementum ejusmodi; videndum autem statim num id ante ipsius secretionem in toto corpore lateat? ex quibus conficiatur liquidis? & quid ad illius dotes conferant vasorum actio & certa colatoria?

In sanguine per universum corpus elaborari flavum hoc magma, & ab aliis tandem liquidis, quibus mixtum est, in certis colatoriis secedere dici nequit; nec enim corporis superficies, nec internæ partes eo tinguntur in statu naturali; imò & in cute nullum sæpe flavedinis observatur vestigium, cùm omninò indurescit hepar; in hujus igitur visceris penetralibus sit necesse est bilis officina.

Atqui nec ex adipe, neque ex lymphâ, vel ex sero bilem confici probari potest; saponacea non est adeps, cùm merum oleum sit; alba est lympha, statim per se ipsam concrescit, nec spiritu vini ex eâ quidquam extrahitur; serum denique, in quod omnes resolvuntur humores, nil habet quod merè bilio-

biliosum sit, nec quid tale referunt sanorum urinæ, licet flavedine imbuantur; pendet color hic ex oleorum solutione, ex calore, & vasorum motu.

In rubrâ igitur sanguinis parte proximam esse bilis materiam verosimilius est; sanguis enim, ut bilis, saponaceus est, cùm eo detergantur manus; resinosus similiter est, cùm exsiccatus flammam concipiat, & tincturam in spiritu vini præbeat; in putredinem denique valde pronus est, & cùm solvitur aut putrescit, colorem flavum induit; patet id in ecchymosi, & in sanguine ad ignem leniorem putrescenti.

Jam verò sanguis ex intestinis redux, liquidiori parte in colatoriis relictâ, in dissolutionem propendet, ut in alcalescentiam, & putredinem; stagnat enim in meseraïcis vasis, leni fovetur calore, & intestinorum putrido inficitur halitu; solvitur ergo, aut ejus saltem pars quædam, magis ad solutionem prædisposita; flavescit aut flavescere incipit in ipso hepate, in quo lentiori procedit gressu; deinde verò in bilem mutata tubos subit biliares; atqui jam ad acredinem vergens, acrior faciliùs fieri potest, immixto febrili miasmate.

Sed si febris intermittentis causa sit bilis, vim quandam peculiarem, eamque insolitam sibi ipsa adsciscat necesse est; nam

exun-

exundat ſæpiſſime *ano* & *cato* abſque ullo febris intermittentis inſultu; nec verò in eam magis proni ſunt qui ictero laborant; atqui tamen tunc, ſi uſpiam, debet eſſe noxia; nam in hepate ſtagnat, ſanguinem alioſque humores inficit, partium functiones perturbat, nec uſui ſolito inſervit in ſtomacho & inteſtinis.

His permoti haud dubiè nonnulli materiam quandam putridam, humores omnes inficientem, incuſandam eſſe cenſuerunt: inde ortum imprimis duxit eorum opinio, quòd in febrifugis antiſepticam vim eamque inſignem obſervârint; talis eſt, v. g. corticis peruviani vis, quæ putredini valde adverſa eſt; fatendum tamen quòd qui ſolam aut quamcunque incusârint putredinem, longiùs omnino quàm par eſt proceſſerint; febrem intermittentem non accendunt in genere putrida ingeſta, uti nec ea quæ in tubo gignuntur inteſtinali; atqui tamen aliquando ita fœtent alvinæ fæces ut tetro earum odore exanimes aliquando ceciderint ægris adſtantes.

Alia ſunt quæ idem confirmare poſſunt; ii v. g. qui expurgandis latrinis inſerviunt febrium intermittentium immunes degunt, aut iis ſaltem non magis quàm alii obnoxii ſunt; at ſi ſola vel quæcunque non poſſit incuſari putredo, non idcirco exiſtimandum,

dum, eam ad ejuſmodi febres nihil conferre; ejus vim probant evidenter exhalationes de quibus mox agemus; ſunt loca nimirum, ut dicetur aliàs, ex quibus exſurgunt putridi halitus, qui per aërem diffuſi febrilia ſunt ſemina, & ex iis epidemiarum ortus ut plurimùm repetendus.

CAPUT VI.

In quo variis probatur argumentis, febrili cauſâ per totum corpus diffuſâ, hepar imprimis affici.

QUÆCUNQUE autem ſit febrium intermittentium cauſa, inquirendum ſupereſt, num in aliquâ parte lateat, an verò per totum corpus diffuſa ſit; probare quidem videntur nonnulla febrilem cauſam per omnes partes veluti ſparſam in eas deſævire; nam in labia aut circa os, cùm ſe proripit, videtur erumpere; in iis enim puſtulas excitat, & ſui diſceſſûs, cùm difflatur, relinquit veſtigia; id confirmant multa quæ in certis ægris veluti ex toxico totum corpus inficiente ſe exerere ſolent.

Sed non leviora proſtant argumenta quibus probatur in aliquo receſſu latere imprimis febrilem cauſam, aut ſaltem aliquam

eſſe

esse partem quæ eâ causâ præcipuè afficiatur; liquet id, ut modò dicemus, ex variis febrium intermittentium phænomenis.

Eam partem, in quam recidit præcipuè veneni febrilis vis, hepar esse, omnia suadere videntur; non equidem de eo dici potest quod de aliis partibus innuimus; vitia nimirum quæ in iis per febris decursum aut post mortem observantur, morbi diutiùs exantlati effectus sunt; at ipso initio, in frigoris ipsius primo insultu, aut antequam prodeant ulla febrilia symptomata, hepatis sæpissime laborant functiones, læduntur eæ imprimis in febre ipsâ, idque certissimis probatur argumentis.

Primum idemque gravissimum ex urinis desumetur; eæ enim in febribus intermittentibus croceo & lateritio imbuuntur colore, ut in hepaticis affectibus; tanta insuper bilis copia aliquando in ejusmodi febribus gignitur, ut emetico exhibito exundare videatur; eo educitur non raro quasi oleosum & lentum magma; tantus est ejus proventus, ut in plurimis ad vomitoria sæpius confugere opus sit; omnia videlicet in bilem varii generis abire videntur, nec nisi eâ eductâ potest curari febris.

Quod autem inde consequi necesse est, vultus plerumque flavedine quâdam suffunditur; intensior fit flavedo hæc in eis qui malè

malè curantur, ita ut tandem vero laborent ictero; nisi autem sublatum fuerit id vitium, ut quis febre defungatur exspectandum non est; certum est saltem, eam, si fortè desierit, in limine esse: in iis denique qui ejusmodi febre sublati sunt, inest semper aliqua hepatis labes; non potest ergo dubitari, quin præcipuè in hoc morbo afficiatur pars hæc, in eâque lateat mali fomes.

Ego quidem hæc jamdiu suspicatus eorum rationem cœpi inquirere, diffidens tamen propriis opinionibus, uti & alienis; existimabam scilicet ad febrim inducendam nihil aliud requiri quàm sanguinis in quandam partem affluentis stagnationem; maximè autem ad eam opportunum videbatur venæ portæ systema; si enim ea ejusque rami turgeant, hinc necessariò stimulus in hepatis textum se excrens; insurget ergo nervorum & arteriarum vis, id est febrilis motus; atqui eo insurgente progredietur sanguis antea stagnans; inde autem mitior fiet aut tolletur quæ febrem inducebat irritatio.

En ergo causas quibus accenditur febris & postea subigitur, ita ut tandem evanescat; nihil proinde reliquum erat nisi ut inquirerem quare statis reverteretur horis; atqui ad eam iterum exsuscitandam necesse vide-

videbatur tantummodo ut ſanguinis nimia adhuc & turgens copia; tanquam morbi ſeminium, remaneret, atque ut ſenſim ea deinde increſceret, & ita paroxyſmis reducendis apta eſſet.

Favere videbantur huic opinioni exempla quædam quæ mihi magni videbantur momenti; unum tantummodo ſeligam quod omnium inſtar eſſe poterit; erat Vir celeberrimus qui, quoties balneo immergebatur, frigore, eoque ſatis intenſo, corripi ſolebat, ſuccedebat deinde calor, qui tandem abſque magnâ ſudoris vi evaneſcebat; quod quidem magis erat mirum, poſtridie eâdem præcisè horâ invadebat frigus & inſurgebat calor; pergebant hæc ſimili ratione per aliquot dies, & tandem temporis lapſu ſenſim ſe ſubducebant: atqui inde ſequi videtur, ſolâ circuitûs mutatione exſuſcitari poſſe febris intermittentis ſpeciem; nulla erat cauſa morbifica quæ incuſari poſſet; bene antea ſe habebant omnia; ſi autem ſolummodo mutatus ſit circuitus, id eſt ſi congeſtio quædam exorta ſit, quænam pars magis huic apta eſt quàm vena porta & hepar in cujus textu diſſeminantur hujus venæ rami.

At hæc omnia nihilominus *hypotheſim* redolent; dubium profectò non eſt quin ſtagnet ſanguis in venâ portâ ejuſque propaginibus;

ginibus ; ſed unde hæc ſtagnatio ? quomodo ex eâ deduci poterit tam peculiaris morbus, febris nimirum intermittens? quare ii qui in hepatitidem incidunt ejuſmodi non experiuntur febrim ? quî fieri poteſt ut hypochondriaci non magis quàm alii huic morbo obnoxii ſint? quid denique ictericos aut hepatis obſtructionibus laborantes ab eâ immunes præſtabit ? requiritur ergo alia cauſa huic parti imprimis adverſa, quæ frigus, calorem, & apurexiam efficiat, & per circuitus periodicos poſſit reducere.

In re autem tam intricatâ vix dicere licet quid ut vera cauſa adduci poſſit; certum tantummodo videtur, in corpore gigni aut aliunde advehi materiem quandam quæ febres intermittentes exſuſcitet ; patet id ex miaſmatibus, ex quibus ſæpiſſime, ut poſtea dicemus, pendet earum exortus; liquet idem ex eo quod hàc & illàc in diverſas partes dejiciatur ſæpius ipſarum vis, nec congeſtioni vel obſtructioni, ſolummodo, aut alii cuicunque & ſoli partium vitio tribui poſſit.

At quomodo venenata hæc materies, per totum corpus diffuſa & hepati æquè infeſta colligatur, aut vires acquirat? quomodò velut impetu facto inſurgat ejus vis, & paulatim defervens diffletur, & evaneſcat? quomodo denique remaneat fomes, qui

fermenti

fermenti instar, humores inficiat, atque iterum iterumque alternis easdem cieat turbas? id profectò statuere non licet, nisi cùm omnia febris symptomata, ejusque effectus lustraverimus: parum interim curandum de theoreticis disquisitionibus, quæ mentem à verâ praxis viâ avertunt, & in errorem solent inducere.

CAPUT VII.

De causis remotis.

REMOTAS causas enumerare facilius est, quàm quid efficiant dignoscere; & primò quidem, ut jam diximus, quæ intermittunt febres variarum tempestatum fœtus sunt; nec tamen dici potest quid temporum mutationes ad eas potiùs quàm ad alios morbos conferant; observatione tantùm didicimus, quòd ex tali aut aliâ aëris temperie, certi in corporibus excitentur motus, certi, inquam, non perpetui, nec iidem in omni animantium genere; canes, v. g. equi, & boves intermittentibus febribus non ita obnoxii sunt, aut saltem non nisi rarò admodum ejusmodi laborant morbis.

Humana è contra corpora in eos valde

ſunt prona ; vix quenquam in certis regionibus reperire eſt, qui febre intermittenti non laboraverit ; incidit hæc in puerilem, in adultam, & ſenilem ætatem ; vere imprimis, & graviùs autumno graſſatur ; non quòd nulli ſint qui per ſummum frigus, aut per ſummum calorem ejuſmodi corripiantur febri, ſed tunc rariùs omnino ſolent occurrere ; in univerſum frigoris & caloris continua & ſumma vis diverſos omninò & pauciores gignit morbos.

Ut certis temporibus, ita certis locis graſſantur febres intermittentes : qui paludum viciniam incolunt, his febribus imprimis obnoxii ſunt ; ſæviunt eæ v. g. in Septentrionalibus Galliæ plagis, miſerandam earum ſtragem experti ſunt aliquando Galli, dùm ad Batavorum littora, admoveretur exercitus ; ea erat illarum febrium natura ut, cùm per certum tempus excurriſſent, vix curationem reciperent ; corpora etiam validiſſima, morbi vi labefactata ; ipſius reliquias per varias traxerunt regiones.

Ex ſalo exhalantibus corpuſculis oritur morbus hic, unde in iis quid videtur ineſſe quod ex muriaticâ aquâ prodeat ; ſed alterius generis exhalationes non minùs noxiæ ſunt ; erat ad magnæ Urbis mœnia ſtagnum latiſſimum, profundumque ; in illud à quadraginta annis omnia domorum & vicorum

corum confluebant purgamenta; quandiu verò putridæ hæ fæces aquâ immerſæ latuerunt, nil mali inde prodiit: ſed cùm in molem auctæ ad aquæ ſuperficiem ſe extuliſſent, ſæviit horrenda febris per vicina urbis loca, & deinde latiùs ſe diffudit; tanta fuit ejus vis, ut cùm quadringenti tantummodo aliis temporibus quolibet anno efferrentur, duo hominum millia tunc intercidèrent.

Erat hoc peculiare his exhalationibus; quòd qui prope lacum degerent, ne per tres horas quidem, carnes poterant aſſervare; eæ, ut ſæpius vidi, ſtatim ferme putreſcere ſolebant, omniſque culinaria ſuppellex cruſtâ quâdam brevì obducebatur; ideo fortaſſe alterius generis erat febris hæc; erat ſcilicet mali moris, capitiſque varios inducebat affectus; quod quidem in febribus ad maritimas Galliæ oras graſſantibus non ita obſervavi; in graviores enim ut plurimum abire ſolebant viſcerum obſtructiones.

Variam omninò eſſe poſſe in corpus humanum miaſmatum aut exhalationum vim ex multis liquet obſervationibus; cùm graſſaretur peſtilens boum lues, hàc & illàc ſparſa jacebant eorum cadavera, aut vix ſuperinjectâ obtegebantur terrâ; inde putris halitus vicina infecit loca; & gangræ-

nodes febris, quæ intermittentem referebat typum, exorta eſt; ſtatim autem pulſus erat magnus & validus; brevi tamen, idque imprimis ſi tentaretur venæ ſectio, concidere ſolebat; frigidæ tandem rigebant extremæ partes; os vultumque obſidebat gangræna; nec alio remedio niſi cortice peruviano hæc præcaveri vel averti poterant.

Non æquè deleterias quidem nec ejuſdem proſapiæ eſſe obſervavi eas febres, quæ ex ingeſtâ & putreſcenti piſcium carne ortum trahunt; his obnoxii ſunt ruſtici & piſcatores paludoſa loca incolentes, qui eâ carne veſci ſolent; eæ autem non intermittunt ut plurimum, ſed continuo incedunt greſſu, ſeu potiùs veræ ſunt continuæ; ejuſmodi etiam videntur eſſe quæ Anatomicos, putridis cadaveribus ſecandis incumbentes, corripiunt & ſummum quandoque vitæ inducunt diſcrimen. At putredo, imprimis quæ ex aquis ſtagnantibus & uliginoſis oritur, febribus intermittentibus progignendis aptior eſt; ſunt eæ endemiæ in quibuſdam regionibus Occitaniæ; ex viginti incolis vix duos reperias, qui eas non experiantur; frequentiores tamen ſunt illæ & graviores per autumnum; vultûs inducunt flavedinem, tumores œdematoſos, & viſcerum obſtructiones.

Si moveantur paludosæ aquæ graviùs inficiuntur hâc putredine vicina loca; est pagus in quo sæviunt febres ex ejusmodi causâ oriundæ; grassantur eæ imprimis cùm quibusdam ventis perflantur stagna; quæ tunc deferuntur miasmata in eum locum ita noxia sunt ut post duos tresve dies, aut aliquando citiùs, recidant in febrem qui eâ defuncti fuerant; multi præterea, antea intacti, eâ corripiuntur.

Putredo interim ejusmodi, aëre devecta, certis annis deleterior observatur; est enim ubi mali moris symptomata inde exoriantur, eaque magnam stragem inferre soleant; Alga v. g., quæ in Mediterranei maris littus certis locis dejicitur, in ejusmodi deleteriam putredinem prona est; ibi veluti pestilenti afflatu inficiuntur corpora; insurgunt continuæ & malignæ febres, quæ brevi ægros in ultimum adducunt discrimen.

Indè profectò elucet, esse in epidemiis quid per aëra vagans, & è sinu terræ prodiens, quod febres intermittentes potiùs quàm alios morbos inferat: hoc autem miasma, quod corporis intima subingreditur, causa sit proxima; at cujus generis sit aut naturæ, dijudicare arduum est: hoc tantùm ex observatis liquet, gigni posse similem causam in corporibus, ipsam-

que ex ingeſtis aliquando ortum trahere; ea tamen ut certam febrium intermittentium cauſam incuſare non licet; nam cùm quis v. g. poſt errata in victu febri laborat ejuſmodi, potuit in eam pronus eſſe; potuit & ante latere miaſma quoddam ex conſtitutione temporis prodiens; rem ita ſe habere in caſtris v. g. dubium non eſt; ſi enim victus ſit pravus, glutinoſus v. g. ut ex fabis, auſterus ut ex fructibus nondum maturitatem adeptis, tunc facilis omnino, autumnali imprimis tempore, in febrim intermittentem prolapſus.

De his perinde ſe res habet, ac de aliis cauſis occaſionalibus, de decubitu v. g. in loca humidiora, de aëre frigidiori, de exercitio nimio ac labore, de animi pathematis, ut irâ & triſtitiâ, de vigiliis protractis, de excalefacientium medicamentorum uſu; his omnibus, ut cuique notum, ſuccedunt ſæpiſſime febres, non ut ex veris propriiſque cauſis, ſed cauſas proximas excitantibus: corpus nempe jam prædiſpoſitum in febrilem propendebat motum; tunc levi de causâ, veluti ignem concipiunt ſolida & liquida; de hoc extinguendo igne ſollicita eſt Medicina; at non inutile fortaſſe eſſet arcanum, quod ejuſmodi excandeſcentiam concitare, ſeu febrim intermittentem inferre poſſet.

CAPUT

CAPUT VIII.

De frigore febrili.

Febrili causâ insurgente oritur statim frigoris sensus, qui triplici modo se exerit, refrigeratione nimirum, horrore & rigore; refrigeratio simplex ab ægris nonnunquam percipitur; sed aliàs levis subitusque fit fremitus qui horror dicitur; si verò acriùs urgeat, concitatur rigor, concussio scilicet quâ subsultim rigescunt & contremiscunt membra; unde patet quod tria hæc nonnisi intensione distent & remissione.

Frigus morbis acutis, & febri intermittenti commune est: sed in febribus continuis, longè alius est ipsius incessus, aliaque vis: sunt equidem nonnullæ quæ mali sunt moris, & quæ intensum inducunt frigus, illudque omnino infestum; at in genere nec tandiu nec tam graviter aut eodem modo urgere solet; unde statim occurrit signum quo futura prævidere, febris nimirum impendentis naturam definire, eamque ab aliis, antequam calor insurgat, distinguere liceat: præterquam etenim in febribus continuis, frigus nusquam tam acriter aut tandiu urgere solet, statui in universum potest,

eas quæ ſummo cum rigore incipiunt, ex earum eſſe numero, quæ certos habeant alternoſque circuitus.

Vel ipſum primum febris intermittentis paroxyſmum ab ephemerâ licet eodem ſigno diſtinguere: in eâ enim non eſt rigor & horror ut plurimum; præterea longior eſſe ſolet decurſus ipſius, ita ut ſi abſit capitis dolor, aut non urgeat; ſi non vigeant per totum corpus dolores, ſi illæſa omnino procedat reſpiratio, ſi denique præter febrim nullum patiatur æger incommodum, ſimulque duodecimam horam prætergrediatur paroxyſmus, tunc profectò, quin adſit ephemera vix dubitari poteſt; id verò magis certò aſſerere licebit, ſi deferveſcente æſtu ſeu vi febrili ſedimentum dejiciant urinæ.

Sed ſunt alia quibus ejuſmodi febris ingenium dignoſci poſſit; & primò quidem, ut ex antedictis ſequitur, & inquit *Galenus*, ephemeram facilè ferunt ægri, quod juxta eum mitioris omnino morbi ſignum eſt; deinde verò deſinente eâ, arteriarum motus ſtatim ſanorum æmulatur pulſum, cùm in aliâ quâcunque à naturali recedat inceſſu: licet v. g. in tertianis & quartanis longè diſtent paroxyſmi, remanet inter eos priſtini tumultûs quoddam indicium; ſuperſtes eſt præterea laſſitudo & debilitas, tum quandoque

doque capitis dolor; cùm post ephemeram vegeta sint omnino corpora, nullumque dolorem experiantur; fatendum tamen, licet hæc vera sint, posse nonnunquam errori esse locum; sed de his satis superque; videndum jam unde deduci possit febrile frigus?

Non alii profectò causæ immediatæ quam nervis quâdam occultâ causâ in motum actis tribui potest ejusmodi affectus: objiciet equidem fortasse aliquis hîc nos ex iis repetere quæ jamjam eisdem deneganda censuimus; videtur nimirum iis quæ modò diximus incusari febrium intermittentium causam aliquam, in ejusmodi organis latentem; at longè omnino abest à sententiâ nostrâ incusatio hæc; causa febrilis, primogenia, propria, seu essentialis, est miasma quoddam peculiare; ejus verò se exerente vi stimulari nervos, & in eis varios cieri motus, non immeritò statuimus; in febre intermittenti nimirum, perinde atque in aliis morbis, se res habet; insurgunt eorum causæ in spiritum nerveum, ita ut ex irritatione ab iis inductâ solummodo deduci possint universa symptomata; ipsa febris in genere, quam definire tam arduum videtur, nil aliud est nisi irritatio universalis, irritatio, inquam, quæ ut plurimum sensu non percipitur; atqui talem esse causam quæ febrilem effi-

efficit algorem, & jure quidem, ſtatui poteſt; is omnino ſpaſmodicus eſt, nec verè friget, ſaltem aliquando, exhorreſcens corpus, ut thermometrum admovendo, exploranti mihi comprobatum eſt; quod non minus certum eſt, idem ori immiſſum nil de calore interno detractum eſſe oſtendit.

Quod ad ſpaſmum referri poſſit hæc frigoris ſpecies patet ex variis exemplis in praxi occurrentibus; ſola v. g. calculi biliaris in canalem choledochum actio, ſolusve irritans motus, intenſiſſimum frigus per omnes partes ſolet diffundere; idem concitatum vidi ſolo cathetere veſicam attingenti, imò & clyſtere in inteſtinum hæmorrhoïdibus excruciatum injecto; ſimilis exſurgit perfrigeratio ex viſcere quodam ſubitò affecto, ex inteſtinorum v. g. ſtrangulatione ſolâ; ſuppuratio idem præſtare ſolet, ut cuique notum eſt; vidi militem, qui ex hepatis abſceſſu, ad mortem uſque per duos dies obriguit: non eſt ergo dubium, quin ex ſtimulo parti cuidam infixo & ſpaſmum ciente, concitari poſſit frigus in febribus intermittentibus.

Hujus frigoris invaſionem præcedere ſolent varia aut quædam ex ſequentibus phænomena, & primò quidem cephalalgia, aliqua totius corporis laſſitudo & gravitas, oculorum coruſcatio, anxietatis ſenſus, oſcitatio,

tatio, & pandiculatio, pallor, & in somnum aliquando proclivitas; deinde autem variè præludit aut incipit frigus, modò scilicet è pedibus, modò ex scapulis, modò ex dorso videtur insurgere, per totum corpus vagari, & variis quasi rivulis hàc & illàc inordinatè excurrentibus se se diffundere; hinc horripilationes, horrores, rigores varii, veluti aquâ frigidâ perfunderentur membra.

Interea sæpissime tanti sunt horrores & rigores, ut in tremorem facessant continuum; contremiscunt manus, brachia & cætera membra; tremula est imprimis maxilla inferior, quæ aliquando celerrimo alternoque rapitur motu, idque tantâ vi, ut collidantur dentes magno cum strepitu, fractique in nonnullis commemorentur; videtur omnino convulsivus motus hic; tantus est saltem ejusmodi repetitus conatus, ut nullo modo cohiberi queat, licet summâ vi in eum nitantur ægri; ita verò exagitati his concussionibus sedili nequaquam stare possunt; coguntur necessariò decumbere, & membra veluti glomerare, atque alia aliis admovere & comprimere.

At sæpe non omnes partes æqui aggreditur frigus; vidi aliquando partes nfernas frigentes, supernis calore exustis; memoratur æger, cui unum frigeret latus, dum aliud

aliud caleret; occurrit mihi quidam febri laborans, cui brachium tantummodo esset algidum; sunt alia non minùs rara ex quibus liquet arcanas esse causas quæ variè frigus infringant, aut promoveant, variamque ipsi faciem inducant: sed cùm hæc infrequentia sint, his non immorari licet; artis non sunt quæ à communi recedunt naturæ ductu; hæc præterea in nothis potiùs aut larvatis febribus, quàm in veris intermittentium insultibus observari solent.

Variè excurrit frigus hoc, intermittentes antecedens febres; varius scilicet est ejus gradus, nunc enim leves, aliàs verò summum, partes extremas imprimis obsidet, & raro internas attingit, aut in iis percipitur; diversum scilicet esse solet pro febris naturâ & pro infestis ejus viribus; variè etiam ægros afficit, pro ipsorum ætate aut temperie; longè major & periculosior est ejus vis in senes & cacochymos, quàm in juvenes aut virium robore præstantes; interea longior aut brevior est ejus decursus, modò per duas aut per tres sævit horas, aliquando verò ad quatuor, imò quinque protractum vidi.

Cùm autem longiùs protrahitur, non existimandum semper graviorem portendi paroxysmum; in genere quidem quò gravius invasit frigus, eò acrior insurgit febrilis

æstus

æstus & vis; at sæpissime observavi, quòd cùm brevi temporis spatio exhorruissent ægri, in plures horas excurreret paroxysmus, isque intensissimus; è contra verò post longum frigus, brevem febris accessionem, eamque leviorem miratus sum.

Nec in omnibus quidem ejusdem febris paroxysmis æquè infestum est frigus; hujus aliquando ægri nullum ferme percipiunt sensum, quando in diuturnitatem abeunt febres; non minùs abest, aut minùs leve est in quibusdam ex iis recens exortis; sunt scilicet nonnullæ quæ primâ tantum vice, aut duobus tribusve insequentibus paroxysmis à frigore incipiunt; nullâ dein aut levi tantùm refrigeratione eorum prænunciatur adventus; at in genuinis intermittentibus, nisi fortè lapsu temporis aliquanto degeneres fuerint, id ita non se habet, nec tantopere à solitâ recedunt normâ.

Cùm ita protrahuntur paroxysmi, ut ii ab invicem parum distent, minùs conspicuum ut plurimum frigus est; in ipsis tertianis nothis, sive *extensis*, ut verbis *Galeni* utar, qualis in exquisitis non observatur rigor; ab horrore potiùs fit initium, vel solummodo algent ægri; at non solùm in iis febribus occurrit ejusmodi varietas, prodire sæpiùs & in aliis solet; earum enim initio in pedibus solis nonnunquam se exerit

rit frigoris vis; ſed eſt ubi nequaquam ab ægris advertatur; nihil ſcilicet in febribus, uti & in reliquis naturæ motibus perpetuum eſt; aliæ quo inceperunt greſſu non incedunt, aliæ verò ab aliarum licet ſimilium more aberrant: ſi quædam ſint quæ ab algore incipientes eo deinde careant, evenit aliquando, ut à calore intenſiori fieret initium, dein verò poſt quinque aut ſex paroxyſmos algor ſtatim, poſtea verò rigor ſequentibus præmitteretur.

Hæc quidem de intermittenti ſimplici, de tertianâ ſcilicet & quartanâ, dicta ſunto; in iſtâ interim, non omnino eadem eſt frigoris ratio; levius quidem in nonnullis ægris, in pleriſque tamen gravius, & longiùs protractum, imò in multis graviſſimum ſenioribuſque formidandum obſervatur; initio imprimis ei major ineſt vis, deinde, ſaltem per certum tempus, ſolet miteſcere & breviori circumſcribitur temporis ſpatio.

Quod verò duplicem tertianam ſpectat, frigent quidem ægri paroxyſmorum initio; ſed id perpetuum non eſt; nam eſt ubi abſit quæcumque refrigeratio, aut leviſſimus ſaltem eſt ejus ſenſus, ita ut ab ægris vix percipi poſſit; quod verò magis inſolens eſt, alternis diebus aliquando ſe exerit hæc febrilis refrigeratio, ita ut antecedens & ſubſequens paroxyſmus ejus omnino exper-

tes

tes ſint; occurrit idem in tertianâ continuâ & remittente, ſed raro admodum.

Quoties ſcilicet exoriuntur ejuſmodi febres continuo greſſu progredientes, leviſque tantùm breviorque intercedit remiſſio, eæ nullo præeunte frigore ſolent exacerbari; id tantùm ſe prodit, cùm mitior fit febrilis vis; negari tamen nequit, quin aliter quandoque res procedat, inſurgit ſcilicet in continuo ejus decurſu veluti frigidior aura, paroxyſmos denuncians. Sed de his ſatis ſuperque; videndum ſupereſt quid variam hancce comitetur aut ſequatur refrigerationem.

CAPUT IX.

Quinam ſint frigoris febrilis effectus.

EX frigore intermittentis febris aliarumque prænuncio, multa, in œconomiam animalem, huic plus minuſve adverſa, recidunt; & primò quidem conſtringitur univerſa corporis ſuperficies, cutis plus minuſve rugoſa fit & tuberculis hiſpida, ut in gallinis & anſeribus; non exhalant ergo ex eâ, quibus ante madebat, liquida; venæ per ipſam reptantes & turgidæ jam inanitæ evaneſcunt, aut vix oculis patent.

Per-

Perinde ſe res habet in internis partibus; conſtringuntur nimirum earum ſtamina & breviora fiunt, nec id alii cauſæ quam ſpaſmodicis ipſorum motibus, ſive nervis in ea agentibus tribui poteſt; conſpicua eſt præcipuè eorum actio, cùm urgente febrili frigore tetra exſurgunt ſymptomata, ſpaſmi ſcilicet & convulſivi motus; non minus ea ſe prodit cùm arteriæ latiùs antea ſe diffundentes & expanſæ jam undequaque contrahuntur, & in arctius coguntur ſpatium.

Indè autem pulſus parvus & frequens; incipit ſcilicet deprimi ante ipſum frigus, tardiùſque incedere; poſtea autem celeriori & inconſtanti greſſu ferri ſolet, idque imprimis in ſenioribus; in iis enim ſæpe tremulus & inæqualis occurrit; in junioribus autem ut plurimum nec ita depreſſus, aut incertus eſſe ſolet; ſed de his aliàs agemus.

Ex hâc arteriarum contractione ſequitur pallor, qui in ipſis unguibus, in labiis, in vultu, & reliquis ſe prodit corporis partibus; livor etiam ad hæc ſæpe accedit; imò vidi mulierem cui in febrili frigore, naſus cæruleo ſuffunderetur colore; aliquando etiam maculis fuſco-cæruleis interſtincta apparet cutis; ſanguis enim ex arteriis egreſſus, in primis venarum reticulis colligitur; patet id ex injectionibus, quæ puncticula, & veluti petechias aliquando efficiunt.

Sed

Sed si in ejusmodi reticulis hæreat sanguis, non mirum si in majoribus venis colligatur; eo imprimis obruitur vena cava; auricula dextra, ventriculusque ejus simul turgent; inde verò minima cordis contractio, & minimus tantùm ejus parietum à se invicem recessus; hinc etiam eorumdem veluti convulsivus motus, & aliquando palpitatio in febrili frigore; eam acriter urgentem experiuntur nonnulli; hinc denique anxietas summa, & nonnunquam syncope, quæ in certis ægris febrim solet antecedere.

Quin autem colligatur sanguis in cavis cardiacis, in iisque veluti in prælo hæreat, ex observatis dubium esse nequit; quod verò causam spectat, videtur statim quòd frigoris vi depulsus ab externis partibus sanguis in interna retroagatur; deinde verò variis partium succussionibus versùs majores venas agitur; progredi denique omnino nequit per textum pulmonum; unde necessariò, & in arteriâ pulmonali, & in ventriculo dextro, ejusque auriculâ, coacervatur magna liquidi hujus copia.

Quæ autem sanguinis in pulmone inducunt stagnationem, ex multis pendent; & primò quidem, quia ejus ut & cæterarum partium contrahitur textus, objicitur ergo continuus obex appellenti ex corde sangui-

ni, unde in vaſis pneumonicis colligatur neceſſe eſt; patebit id evidentiſſimè, ſi reſpirationis per frigus febrile ſpectetur inceſſus; repetitis enim ſuccuſſionibus fiunt inſpirationes; quoties autem non poſſunt ritè expandi veſiculæ pulmonales, difficiliùs inter eas progrediuntur liquida, & neceſſariò in vaſis ſuis coacervantur; hinc veluti ſuffocationem & anxietatem intolerabilem experiuntur nonnulli; ideoque de præcordiorum diſtenſione querelas apud nonnullos audire eſt; non mirum ergo, ſi poſt mortem ſanguine nigro & polypoſo turgentes inveniantur pulmones, & ſi in frigore febrili moriantur ægri.

Inde pendere variorum ægrorum fatum ex obſervatione & ex corporum ſectionibus, ut poſtea dicam, didici; idemque magni *Harvei* confirmatur auctoritate; » in » tertianæ febris, inquit, principio, morbifica cauſa cor petens, circa cor & pulmones quando immoratur, anheloſos, » ſuſpirioſos, & ignavos facit; quia principium aggravatur vitale, & ſanguis in » pulmones impingitur, incraſſatur, non » tranſit (hoc ego ex diſſectione illorum » qui in principio acceſſionis mortui ſunt » expertus loquor) tunc ſemper pulſus frequentes, parvi & quandoque inordinati » ſunt &c.

Non

Non magis mirum videri debet, ſi viſceribus ſanguine turgidis exſuſcitetur calor interna urens, & ſi eum in viſceribus accendi querantur ægri, dùm externæ frigeſcunt partes; rigentibus brachiis aut pedibus per hiemem, idem viget ut plurimum caloris gradus ſub axillis & in inguinibus; perinde autem ſe res habet in febrili frigore; imò perfrigeratâ ſub febris adventum corporis ſuperficie, intenſior fit motus in viſceribus, unde ſit in iis æſtus major neceſſe eſt.

Dignoſci poſſe videtur ex ſiti intensâ, quantus ſit ejuſmodi calor; ſævit ea imprimis cùm æſtate exæſtuant viſcera; tunc autem, ut ſicciores ſunt fauces, ita ſicciorem eſſe œſophagi & ventriculi ipſius ſuperficiem conjicere licet; ſed non minùs certum eſt, abſque intenſiori caloris gradu, ſæpe urgere ſitim; hanc concitat acriorum ingeſtorum vis, eaque ſaburra, quæ in primis ſtabulatur viis; poteſt v. g. in iis hærere bilis, cujus natura in febribus omninò depravari & acrior fieri ſolet. Memini me obſervaſſe in fœminâ ob hepatis vitium decumbenti, quòd præter modum ſitibunda eſſet, cùm in ſtomachum influeret bilioſi magmatis copia.

Sed ea eſt animantium natura, ut multiplices ſint ægritudinum fontes, dum pau-

ca aliquando aut nulla occurrunt remedia; non ex iis ſolùm quæ jam innuimus pendet ſitis, poteſt & ipsâ ſpaſmorum vi aut irritatione concitari; patet id evidenter in operationibus chirurgicis; ſuccedit iis ut plurimum oris ſiccitas, & ſitibundi ſunt ægri; atqui in frigore febrili, quod imprimis ex ſpaſmodico oritur motu, ſimile quid contingat neceſſe eſt.

Subeſt haud dubiè quædam ejuſmodi cauſa in ſitibundis & alioquin bene ſe habentibus; urget nonnunquam potûs inexplebile deſiderium; id verò nonniſi bilis aut liquidorum ex ſtomachi parietibus exſtillantium acrimoniæ tribui poteſt; inde aut aliis ex cauſis digeſtionis vitia; alimentorum ſucci rancidi & urentes fiunt; quod quidem non tam refrigerantia indicari medicamenta quam alterantia aut immutantia evidenter patet.

Confirmantur hæc omnia vomitu & nauſeâ, quibus vexantur ægri in frigore febrili; ſi in iis valde commoveatur ſtomachus, ejiciunt quidem, initio febrium imprimis, aut ſaltem in multis, magnam bilis, aliàs tenacioris, aliàs liquidioris, copiam; imò fœtidum eſſe id magma aliquando obſervavi; at licet multùm poſſit cauſa hæc, ſubeſt alia non minoris momenti; vexatur nimirum variis motibus hepar, uti innuimus;

mus; exſurgunt in præcordiis ſpaſmi qui ex ſanguinis ſtagnatione & irritatione inde ortâ deduci debent; nec quidem ad ſubvertendum ſtomachum huic proxima ſit febrium cauſa neceſſe eſt; morbi ab eo disſiti, uteri affectus v. g., vomitum concitant aliquando pertinacem eumque acerrimum; pendet is ex nervis ſeu ex arcano partium conſenſu.

Varius quidem eſt febrilis vomitus aut vomendi conatus; primis in inſultibus ut plurimum ſe exerit, & in graviore febri gravior eſt; ideoque in vernali parciùs ſævit atque in autumnali; at eâ ipsâ tempeſtate, aut non prodit in multis, vel poſt certum tempus miteſcit, imò & ut plurimum planè deſinit, ita ut ſolum frigus experiantur ægri; nec profectò quidquam levaminis ab hâc ſtomachi quâcunque ſubverſione exſpectare licet; morboſa planè eſt; & licet copioſa, amurcoſa & putrida rejiciantur, remanent ſemper fæces emetico medicamento expurgandæ.

Ut autem ſitis non ſtatim cum frigore præſto adeſt, ita nec vomendi conatus; non niſi poſt certum tempus in genere laborare incipit ſtomachus; hunc tamen in nonnullis everſum obſervavi ante ullum algoris veſtigium; interea in ejuſmodi labore non eodem modo afficitur; eſt ubi nau-

ſeet tantummodo, nec contenta niſi injecto potu rejiciat; ſed aliàs ita impeti ſolet, ut ſive turgeat, ſive ſumma ſit bilis acrimonia, validus excitetur ſpaſmus; tunc autem ſubvertitur univerſæ œconomiæ animalis officina; quin etiam quandoque demittitur alvus; idque præcipuè versùs illud tempus quo deſinit conſtrictio frigore inducta & ſe exerit calor; tunc etiam in quibuſdam ſubvertitur ventriculus & ejicitur κακοςομαχον, unde non parum levaminis; ſunt ergo, ut diximus, hæc admodum varia, & modò leviùs, modò graviùs inſurgunt; aliquando tanta fuit veneni febrilis vis, ut veluti choleram morbum in rigentibus ægris exortum viderim.

Cùm autem frigoris vi exſuſcitetur nervorum actio in ſtomachum, & conſtringantur inteſtina, non mirum ſi vellicentur & diſtrahantur omnium partium fibræ; ideò ſcilicet, accedente aut vigente frigore febrili, toties diſſeminantur dolores varii per univerſum corpus; aliàs dolent articuli, ipſorumque membrorum tractus, ita ut rheumatiſmo laborare videantur; aliàs intolerabiles exſurgunt cruciatus in cruribus & lumbis, veluti ferro lacerarentur; in genere tamen dolores vagi frequentiores ſunt, & ut plurimum veluti aciculis ſibi pungi videntur ægri per univerſam cutim aut per

certa ejus loca ; hinc non mirum ſi quandoque multa patiantur internæ partes, & viſcera imprimis abdominis ; nonnulli tanquam de terebrâ ſtomachum erodente aut cultro acutè pungente conqueſti ſunt ; ſed id magis familiare in iis febribus quæ inordinatè procedunt, à ſolitâ normâ degeneres.

Licet interea per frigus febrile excitentur dolores, id cùm valde ſævit, ſenſum obtundit ; ſi infligatur leve vulnus, aliquando nullus percipitur dolor ; imò fuere, qui admotis igni pedibus, exuri ſe non animadverterint ; ob eandem cauſam purgantium vis irrita eſt, ſi per tempus quo rigent ægri, aut non multò ante, exhibita fuerint ; conſtringuntur enim partium ſtamina urgente frigore ; ſanguis & ipſe vitalis ſpiritus per vias ſolitas excurrere nequeunt ; deeſt ergo motus, qui ſensûs principium eſt, aut conditio ſine quâ cadunt aut languent omnia.

Ita autem aliquando afficiuntur ſensûs organa, ut in quâdam parte extinguatur vitalis ſpiritus ; laborabat febri intermittenti vir nobilis ; cùm verò inſtarent paroxyſmi acerrimum experiebatur frigus ; unde in horrore & rigore ſummum portendi videbatur periculum ; non pulmoni tamen aut regioni cardiacæ, ut ſolet, impende-

bat; in nates ſolas recidit tota algoris mortiferà vis; eò enim ſublata omnis ſentiendi facultas, etſi profundè ad oſſa uſque adigeretur cultrum, de nullo dolore querebatur æger; en ergo gangrænæ ſpeciem, ab aliis omnino diverſam; ſubitò ſcilicet invaſit, nec caloris mutationem ullam in carnes intulit.

Inde patet quænam exoriantur turbæ in omnium partium functionibus; ſed quaſdam tantùm hîc attingemus earum læſiones; cerebrum ipſum v. g. aliquando impetitur; ſunt ſcilicet qui adventante frigore ſomno urgentur; imò tantus eſt ſopor ut verum videatur coma; vix poterat excitari ægra quædam, & ſi excitaretur, ſtatim in ejuſmodi ſomnum delapſa veluti abſque ſenſu jacebat; in homine triginta annorum gravior prodibat affectus, vera nimirum anaiſtheſia; mortuum primo adſpectu dixiſſes hunc ægrum, & tamen inſurgente caloris vi ſui juris fiebat, & vitæ reſtitui videbatur.

Inde autem patet quam facilè mens poſſit affici; ſunt nonnunquam qui cùm algere incipiunt delirio corripiantur; occurrit mihi fœmina quæ ſub paroxyſmi adventum loquax omnino fiebat, nec alio ſigno de imminente febri monebantur adſtantes; levis dein ſe exerebat refrigeratio. Vidi Medicum

dicum ingenio præſtantem & verborum parciſſimum, qui ante frigoris febrilis inſultum garrire ſimiliter incipiebat, & in eos qui cum ipſo contenderent acriter invehi ſolebat, iraſcenti omnino ſimilis.

Ad hæc omnia accedit deinde ſecretionum perturbatio; tranſpirationi objiciuntur undequaque impedimenta; urinæ colorem exuunt, tenuiores ſunt parcæ & aqueæ; conſtrictis namque nervorum actione tubis renalibus, effluunt tantummodo quæ liquidiora ſunt; cùm præterea neceſſariò imminuatur vaſculorum vis, craſſiora ſanguine rubro disjungi nequeunt, nec per anguſtiores vias ſecedere; unde remaneant in ſuis colatoriis, aut aliò deferantur neceſſe eſt.

CAPUT X.

De calore & ſudore febrili.

POSTQUAM per certum tempus decurrit frigus, incipit miteſcere, illudque excipit calor, qui per extremas ſenſim diffunditur partes, & varius omnino eſſe ſolet; intenſior eſt nimirùm ſi impensè inhorruerint ægri; cùm autem ad certum aſcendit gradum, fauces exurit ſitis, adeſt oris

oris & cutis ſiccitas, urget cephalalgia; graviores inſurgunt per artus dolores, ſævit lumbago, oritur laſſitudo ulceroſa, ſuccedit non rarò inquietudo, tum jactatio & anxietas; interea rubet totum corpus, & vultus imprimis; color flammeus urinis inducitur &c.

Ut autem ejus caloris, qui in animantium viget corporibus, & variorum morborum aliquando magna pars eſt, naturam aſſequamur, de causâ primâ quâ excitatur non agemus; noſſe ſufficit eam quæ à Chemicis ita confidenter prolata eſt & juxta eos in ſanguine latet merum eſſe figmentum; ſed quod magis mirum videbitur, caloris vim non potiori jure ad arteriarum motum referri poſſe auſim aſſerere; languet pulſus ſæpiſſime aut vix explorari poteſt in ſummo partium æſtu; obſervatur nonnunquam quod una intensè frigeſcat, dum in ipsâ non concidit vaſorum vis; eorum actio neceſſaria eſt ſolummodo ut conditio ſine quâ nequit accendi vitalis ignis, non verò ut cauſa *efficiens*; quânam autem ratione poſt febrile frigus incandeſcat quibuſdam exemplis doceri poſſumus.

Et primò quidem, cùm quis balneo frigido immerſus eſt, quâdam dein febris ſpecie laborare ſolet; cùm manus frigore rigentes nive fricantur, excitatur calor,

rubor-

ruborque inducitur, & exhalat dein vapor ſeu fumus; ſi quis diu vento frigidiſſimo, aut glaciali aëri ſe objecerit, & in tepidum locum ſe receperit, incaleſcit tandem quæ jam rubebat facies; contingit idem, imò & cum dolore, in quâcumque parte, quæ intenſum frigus experta eſt.

Haberi ergo debet frigus tanquàm cauſa irritans; nam in refrigeratis partibus remanet acrior ſtimulus; ſtamina nimirum contrahuntur; coacervantur in iis, & ſtagnant liquida; unde ſe proripiente frigoris vi, aut ſenſim auctâ per irritationem nervorum actione, inſurgit vitalis motus; inde coryzæ & catarrhi, cùm ex loco calidiori in frigidiorem quis tranſit; ex eâdem etiam mutatione aut periculosâ vice ortum trahunt ſæpiſſime hiemales pleuritides; pleniora ſcilicet vaſa, ſeu caloris vi turgentia, ſuſcepto frigore conſtringuntur; retardatur ergo in iis aut impeditur circuitus; ſanguis interea continuò appellens, validiùs in ea incidit quæ ipſi obicem ponunt; continuo autem motu, & fibrarum diſtractione non mirum ſi vitalis ignis excandeſcat.

Similem quandam febri intermittenti ineſſe cauſam, ſuſpicari licet; frigoris vi collectus hæret ſanguis in cavis cardiacis, in pulmone & in vaſis meſentericis: hæc au-

autem ſanguinis moles, veluti continuo ſtimulo, nervorum concitat actionem, inde neceſſariò inſurgit arteriarum motus, & innatus exſuſcitatur calor; interea prout partium contractio, & liquidorum ſtagnatio major fuerit, eò major in genere erit æſtus; aliquandò tamen ita contrahuntur omnia, ut vitalis oppreſſa vis nequaquam revocari poſſit, & omninò reſtinguatur.

Non tamen huic cauſæ ita inſiſtendum ut ex eâ tantummodo exoriri calorem credamus; dubium enim eſſe nequit, quin adſit alia à frigore omninò diverſa, ea nimirum quæ febrim infert, & quæ pendet ex veneno ſeu miaſmate fibras vellicante; atqui & hoc ſtimulo augetur circuitûs vis & accenditur calor.

Patet id ex ipſis febribus quæ intermittunt, aut remittunt; nam hæ abſque prævio frigore, aut ſaltem abſque intenſo ejus gradu nonnunquam invadunt, & aliquando graviùs urgent, præterea, in febribus continuis & in pleuritide, aliiſve affectibus antecedere ſolet refrigeratio; remanet interim cauſa irritans, vel inflammatio, ex quâ pendet ſuccedens calor. atque omnis febris decurſus; frigus tamen acerrimum, & per certum tempus protractum, imò & aliquando periodicum obſervavi, nullo omnino inſequente æſtu; inſtare tamen quisque crediđiſſet febrem. Quod

Quod innuere visum est, calorem præ-gresso frigori tribuendum esse, est certorum remediorum effectus; iis scilicet tolli frigus nec calorem aut febrim inde insequi observatum est; at si successerint remedia hæc ante frigoris invasionem ingesta, quis ausit asserere ea in causam ipsam frigoris & febris simul vim suam non exerere? id profectò ita se habere innumera probant, ut in febrium curatione demonstrabimus.

Intensior est quàm fortasse statim videatur in febre intermittenti caloris vis; superat enim calorem qui in variis febribus acutissimis urgere solet; ascendit scilicet ad 39um gradum aliquandò; hinc autem patet quantùm esse oporteat in febribus ardentibus incendium, cùm sæpius ex intermittentibus sint compositæ; eò nimirum intensius erit, quò plus sanguinis in venâ portâ, in cordis atriis, & in pulmone coacervatum fuerit; ideò circa eas partes tantum ægri experiuntur æstum.

Congruit id cum œconomiæ animalis legibus quæ per reliquum vigent corpus: caput v. g. in phrenitide, fauces in anginâ, acriori exuruntur calore; congestus in his partibus sanguis majori in eas propellitur impetu; unde incalescant oportet; non interea tantam esse semper caloris vim, quanta ab ægris percipi videtur, existiman-

mandum eſt; non meliùs de eâ ſenſu judicant quam de frigore; notum eſt autem quod nonnunquam, cùm ſentienti videatur acerrimum, leve admodum, & aliquando nullum, reperiatur admoto thermometro.

Febrilis æſtûs phænomenon eſt ſudor; uti copiosè manare ſolet, cùm valido exercitio commovetur corpus, ita & affatim profluit, ſi cauſæ alicujus internæ ſtimulo auctus ſit arteriarum motus; at ſi intenſiùs urgeant febris & calor, non ita aperiuntur cutis ſpiracula, conſtringitur è contra ejus textus, unde ardor & ſiccitas in universâ corporis peripheriâ; exſpectandum ergo donec deferbuerit febris ut exhalare poſſint qui eâ ſubacti ſunt humores; tunc autem relaxatis fibrillis & colatoriis cutaneis, prorumpit undequaque ſeroſus latex; ſuperſtes febrilis motus, relaxatio partibus inducta, vaſorum externorum repletio, ſudorem plus minuſvè promovent.

Perſpicuæ ſunt & certiſſimæ hæ ſudoris cauſæ; inducta quidem laxitas dubia non eſt; cùm vigente paroxyſmo diſtrahantur fibræ, eo concidente debiliores eſſe debent; teneriores enim & molliores fieri ſolent carnes, caloris & motûs vi; poterunt ergo per poros faciliùs effluere liquida, idque eò magis, quòd cùm validior fuerit

fuerit ipſorum circuitus, his turgeant neceſſe eſt vaſa cutanea; ad eam etiam exundationem per ſudoris vias multùm confert mutata ſanguinis craſis: ſolvitur, ut liquet, in iis qui febrim paſſi ſunt; pallidi namque & exſangues fiunt; interea hæmorrhagiis aliquando obnoxii ſunt; imò ob degeneris ſanguinis vitia in ſcorbutum ſolent incidere.

Inde patet quanta hîc varietas poſſit occurrere; in certis ægris incipit quandoque ſudor cum calore; in aliis tardiùs aut non multò poſt cùm incanduit corpus; in nonnullis verò ſeriùs erumpit; diutius præterea aut per breve temporis ſpatium ſolet promanare, ſed aliàs profuſus & aliàs parcior; hæc autem variè ſe habeant neceſſe eſt pro morbi causâ, pro viſcerum affectibus, pro vario frigoris aut caloris gradu, vel pro ægri temperie; inde aliquando inſolita erumpit ſudorum vis; febre intermittenti laborantem vidi, qui ſexies quâlibet die cutaneam experiretur illuviem; bis terve intra horam induſia exuere cogebatur.

Ut in ſudoris organa, ita in alia colatoria diverſa eſt admodum caloris vis, urinæ v. g. tenuiores fiunt vigente frigore; nam conſtrictis partium omnium ſtaminibus & liquidorum languente motu, elabi ſolummodo

modo possunt quæ tenuiora sunt per renum secernentia organa ; remanent interim crassiora, aliis immixta humoribus ; at aucto febrili motu flammeæ fiunt ; à bile & oleosis partibus immixtis & subactis pendet hic color, variusque esse solet, modo nimirum intensior, modò tenuior.

Intenditur etiam rubor profusâ sudorum copiâ ; nam per poros cutaneos secedunt subtiliora liquida, unde ex urinoso latice detrahantur oportet in eoque relinquantur quæ rubra sunt, & febrili igne veluti adusta ; ita cùm quis validè commovit corpus & impensè sudavit, ardent urinæ & parcior est earum copia ; sed fiunt simul spumeæ, & in pelliculam concrescit earum superficies ; quod & in febribus observare est.

In iis denique post exantlatam paroxysmi vim duplex dejicitur sedimentum, lateritium scilicet, aut album & læve ; primum quidem, de quo aliàs agemus, symptoma morbi est, aliud verò solutionis signum ; de eo multa apud Veteres ; an verò æquè certa sint ac ipsis creditum, non facilè dixerim ; sed à Recentioribus nimiùm videntur neglecta.

Galenus ipse initio tertianarum febrium, earum solutionem ex urinis ominari solebat ; exspectanda est juxta eum post quartum

tum circuitum, ſi rubræ ſint aut flaveſcentes, & adſit enæorema; poſt ſeptimum prodit ſi rubræ tantummodo ſint; & poſt tertium ſi primâ die dejiciatur ſedimentum læve & æquale; hæc quidem ſubſidentia magni momenti eſt in febribus quartanis præcipuè, ſed, ut aliàs oſtendemus, varia omnino eſſe ſolet.

Uti autem, cùm concidit febris continua, oriuntur varii motus in viſceribus, ita & miteſcente intermittentium paroxyſmorum vi, prodeunte nimirum ſudore aut eo deſinente, demittitur alvus aliquando, aut concitatur vomitus; aliquando inquam, cùm id in quibuſdam tantummodo ægris obſervaverim; inductâ nempe laxitate confluit bilis in inteſtina, & fæces alvinæ progrediuntur, idque eò faciliùs quòd motu febrili aucta fuerit earum acrimonia; non latuerunt *Galenum* naturæ conatus ejuſmodi; multus, inquit, vapor calidus per cutim exhalat, biliſque vomitu rejicitur, vel alvus deorſum fertur.

CAPUT XI.

De apurexiâ quæ paroxyſmos ſequitur.

POst ſudorem ſuccedit apurexia, & omnia in naturalem ſtatum videntur reſtitui; ſed ejus temporis quo ſilet febris varius eſt decurſus, multaque in ipſo notanda occurrunt; intervalla quidem ad ſenſum lucida eſſe omnino videntur, nam vix occurrit quod morbi ſpeciem præ ſe ferat: vix tamen fieri poteſt ut ab integrâ valetudine in morbum, & à morbo in valetudinem fiat ſtatim tranſitus; unde *Galeno* injecta ſuſpicio de perfectâ apurexiâ; non potuit is adduci ut crederet diebus intermediis omnino quieſcere febrilem vim.

Noctes paroxyſmum antecedentes multis inquietæ obſervatæ ſunt, certumque eſt, ſi attentè res inſpiciatur, remanere per intercalares dies aliquod morbi veſtigium; remanet enim morbi fomes qui ab uno ad alium paroxyſmum ſtimuli inſtar urgere debet; præterea non poſſunt interna ſe optimè habere, cùm quid ſemper præ ſe ferat vultus, quod morbum redoleat, cùm urinæ & fæces à naturali ſtatu recedere ſoleant, cùm denique non ita vigeat ut plurimum appe-

appetitus, nec æquè perfecta sit digestio aut ciborum concoctio.

Prout igitur febris stata hora propiùs ingruit, debent tacitæ, aut aliquatenus sensibus obviæ excitari turbæ; cùm enim proximè instat insultus seu febrilis ignis eruptio, necesse est ut fomitis ipsius vis exsuscitari ante incipiat, idque eò magis si perturbetur paroxysmorum ordo; antecedunt scilicet non raro solitum invasionis tempus, illudque modò sensim, modò longiori varioque interjecto transiliunt spatio; quo autem citiùs exsuscitantur, aut brevius inter eos fit intervallum, eò majores febri accedere vires signum est, eamque celeriori gressu ad continuam properare; contra verò cùm seriùs invasit febris, de eâ aliquid demptum esse statui potest; mitior certè est sæpissime ejus vis, & brevior retardati cujusque paroxysmi decursus; unde spes esse potest ad finem inclinare morbum.

Haud equidem me latet *Galeno* secus visum esse; anticipatione, inquit, solâ non significatur incrementum.... quandoquidem quartani, tertiani & quotidiani paroxysmi, usque ad perfectam solutionem, tempus quo primùm ingruebant prævertere observatum est; hæc quidem quin vera sint negari nequit, si leviores sint anticipationes; non sunt eæ infrequentes, imò in plerisque oc-

currunt febribus; nullius tamen ſunt momenti, initio imprimis, cùm febrilis cauſa, veluti incerta, non ita fixum ſequi poteſt typum; difficile admodum eſt ut ea quocumque tempore ſtatis præcisè exſuſcitetur horis; innumera enim intercedunt quibus ejus turbari debet inceſſus.

At certâ conſtat experientiâ eas febres, quarum acceſſiones aliæ alias multùm quâlibet invaſione antecedunt, vires novas eundo ſæpiſſime acquirere & difficilius omnino ad exitum deduci; tertianæ v. g. in duplices tertianas, imò in continuas commutantur; quin etiam in certis epidemiis ita progrediendo mali moris adducunt ſymptomata; ideo per initia remediis diligentiùs incumbendum; cùm nuper horarum quatuor aut quinque anticipatio mihi bis terve in quodam ægro occurriſſet, venam eâdem die bis ſecandam juſſi, & ita à more ſolito aberrantis morbi fracta eſt vis.

Confirmantur ea iis febribus quæ nuper in caſtris graſſatæ ſunt; erant eæ duplices tertianæ, quæ quotidie duabus tribusve horis ante prægreſſum paroxyſmum exoriri ſolebant; illæ brevi in verè continuas mutabantur, aut ſaltem graviora omnino adducebant ſymptomata.

Interea ut ultra citraque incidunt invaſionis tempora, ita paroxyſmi in variis febribus

bribus variè excurrunt; longiora nimirum aut breviora ſunt eorum intervalla; inde autem deducta eſt tertianæ in duas ſpecies diviſio; alia ſcilicet tertiana eſt legitima ſeu exquiſita, alia verò notha ſeu ſpuria; exquiſitæ paroxyſmi ad horas duodecim, ſpuriæ verò ad horas octodecim plus minusve excurrere dicuntur; at quod exquiſitam ſeu vulgarem ſpectat, eam ad horas duodecim protrahi vix unquam obſervatur, nec uſpiam *Mercuriali* in quadraginta annorum praxi occurrit; experientiâ autem quotidianâ docemur paroxyſmos intra quinque, ſex, ſeptem vel octo horas conſiſtere; excipiendi ſunt tamen aliquando primi inſultus, qui in nonnullis ægris longiùs ſolent procedere.

Mirari interim ſubiit multorum opinionem qui tertianas exquiſitas nothis graviores eſſe aſſeruerunt; in iſtis, inquiunt, remiſſiora ſunt omnia, non incipiunt cum rigore aut tantâ frigoris vi, minùs eſt pungens calor, pulſus non adeo velox aut inæqualis, ſudor parciùs profluit; ego verò ejuſmodi febres, quarum longiores ſunt paroxyſmi, ſummo impetu decurrere ſæpiſſime obſervavi; neceſſe eſt ergo, ut viri clariſſimi contra ſentientes de iis egerint febribus nothis quæ degeneres in vetuſtatem abierunt; id ita ſe habere dubitari nequit, cùm earum longiſſimum eſſe ſtadium

 aſſe-

afferant; aliæ juxta eos ad 14um, aliæ ad 20um, paroxyfmum, nonnullæ verò ad fex menfes producuntur; non negaverim tamen quin aliquæ occurrant quæ ipfo initio longiores habeant acceffiones levioribus ftipatas fymptomatis.

Intermittentium decurfum multa cum febribus continuis habere communia creditum eft; autumant fcilicet nonnulli, ut intra feptem dies certæ febres continuæ definunt, ita feptem circuitibus judicari tertianam febrem; at notari velim febrem continuam feptem dierum nocte ac die vigere, intermittentem verò ex viginti quatuor horis, per quinque aut octo tantùm excurrere; aliæ verò continuæ, quæ die undecimâ, quatuordecimâ, vigefimâ primâ definunt, quânam ratione ad aliquam febrim intermittentem referri poterunt? an ad quartanam v.g. quæ tertianâ diuturnior eft; fupponamus ejus terminum effe fexagefimum diem, quod fanè multùm à vero aberrat; erunt per id tempus acceffiones viginti, eæque fex aut octo horarum; è contra verò per totos quatuordecim aut viginti dies excurrent continuæ abfque ullâ intermiffione.

Si quid tertianæ aut quartanæ eum continuis commune videri poffit, id pofitum eft in folâ earum remiffione; folent nimi-

rum exacerbari & mitescere certis temporibus; sed perseverat febrilis motus, & brevissima est remissio aut vix aliquando exploranti patet; è contra verò per unum duosve dies desinit aut omnino desinere videtur febris intermittens; atqui nil affine esse potest inter morbos qui continuo procedunt gressu per longum temporis spatium, & eos qui statis temporibus alternè redeunt & evanescunt.

CAPUT XII.

De variâ ratione quâ febris evanescit, aut exsuscitatur, vel mutatur ejus incessus.

SED quare ita evanescit febris? & unde ipsius alternus statisque temporibus præfixus reditus? id profectò si assequi liceat, non quærendus quæstionis nodus nisi in causæ febrilis phænomenis, aut in similibus, si qui sint, alternisque variarum partium variorumque affectuum motibus; statim igitur inquirendum quomodo incedant varièque resurgant aut delitescant paroxysmi, quorum tam intricata & obscura ratio.

Febrilis causæ natura nobis omnino incognita est, hoc tantùm liquet esse in eâ stimulantem vim & excandescentem, eâ

ſpiritum vitalem ſtatim attingi, & veluti obrui, ipſamque tandem motu aucto & calore ſubigi, ita ut iiſdem viribus concitari & concidere videatur; perinde quodammodo in ejus agendi ratione ſe res habet ac in crapulâ; opprimitur ſtatim ejus vi ventriculus; inſurgit deinde febrilis motus, qui omnia ſanguini admixta ſubigit, veluti coquit & eliminat; at in eo differt à febri intermittente febris hæc, quod ut plurimum per ſe ipſam curetur, nec niſi novo in victu errore concitata reſurgat.

Superſunt ergo febris ſemina poſt paroxyſmos; ideoque ſtatis temporibus in eam erumpant neceſſe eſt, & quaſi fermentum ſe undequaque diffundant; vel enim colligantur oportet antea per corpus ſparſa, & quendam in locum confluant; vel eadem novis augeri debent viribus, quæ tandem ſe exerunt febrimque accendunt.

Sed quî fieri poteſt ut dum colliguntur, aut intenſiores fiunt veneni febrilis vires, iners id omnino ſit aut eſſe videatur? an cùm veluti mortua per intercalares dies ſileant ejus ſemina, causâ aliquâ indigent quâ exſuſcitetur ipſorum vis? num v. g. perinde ſe habet excandeſcentia febrilis, ac in pulvere pyrio qui per ſe nil præſtare poteſt, & qui, ſi admoveatur ignis, explodi ſolet?

Id quidem exemplum aliaque ejuſmodi

addu-

adduxerunt multi, licet ab œconomiâ animali aliena ſint; quid autem ex iis deduci poteſt quod cum febre congruat? ſi quædam ei concitandæ videantur apta, eorum vires tales non ſunt, ut alternis concidant & inſurgant, atque certo ſubjiciantur typo; neceſſe eſt ergo ut propriâ vi ſeu per ſe ipſam ſtato tempore erumpat febrilis cauſa; citiùs tantummodo aut tardiùs ſe exerere poterit ſi quædam occurrant quæ ipſi obicem ponere aut vires poſſint addere.

Sed ſatis ſuperque in hac enodandâ quæſtione immorati ſumus; inanis enim eſt ac otioſa; eadem cauſa quæ primum invexit paroxyſmum, ſequentes exſuſcitat, eodemque procedit greſſu; atqui cùm primò corpus ſubiit, aut ex ejus latebris ſponte exorta eſt, non integris haud dubiè pollebat viribus, iis nimirum quibus ad ultimum gradum evecta prodiit; febrim enim ſtatim concitaſſet; ſed paulatim humores infecit, aut increvit, deinde verò cum impetu erupit ejus vis; ſicut autem initio alienis aut adventitiis cauſis non opus fuit, ut tandem poſt certum tempus poſſet inſurgere, ita & quod ex ipsâ poſt primum remanſit inſultum, nil aliunde requirit adjumenti, ut iterum poſſit incandeſcere.

Quod profectò mirum eſt, ita frænari poteſt ejuſmodi cauſa, ut in corpore latens febrim

febrim non concitet & alios affectus inferat; post certa adhibita remedia v. g. silent repressi paroxysmi & interea ægrum fieri potest totum corpus; sunt nimirum multi in quibus febri ita compressæ succedit gravitas corporis, ventris tumor, appetitus dejectus; quod verò non exspectandum videretur, si redeat febris, aliquando his omnibus levatur æger; absumitur causa redintegratis paroxysmis, ita ut ejus remedium videatur ipse febrilis motus.

Aliàs, quod magis mirabile, sublatis quibuscunque symptomatis remanet febrilis fomes innoxius; incedit ejus vis tacitè, aut potiùs latet veluti ignis cineri suppositus; tunc sæpe, si quod incidat erratum in victu, si frigore aut aëre humido tentetur corpus, aut quâdam aliâ ratione partium perturbentur functiones, tunc, inquam, quæ siluit v. g. per mensem aut diutiùs febris resurgit sævitque veluti ipso initio.

Nec quidem dici potest eam ex illis causis ortum trahere; his enim nil inest quod ad febrim intermittentem potiùs quàm ad alios morbos plus conferat; pristinam tantummodo exsuscitari labem probatur, ex eo quod non quæcunque tunc resurgat febris; imò è contra si tertiana aut quartana primùm prodierit, eundem ut plurimum typum præcisè refert quæ iterum exoritur;

rema-

remanet ergo eadem caufa, nec ipfius ullatenus immutatur natura.

Obfervatur & hæc conftantia five immutabilitas in ipfis reduplicationibus; nam fi contingant in tertianâ, hæc in tertianam duplicem faceffit; fi verò in quartanâ, exoritur quartana duplex; eundem nimirum fervant ordinem paroxyfmi, fibique tertiâ aut quartâ quâque die refpondent; vel in ipfis anticipationibus fe prodit ordo quidam non raro; fingulis enim diebus aliquando & æquali temporis fpatio ftatam antecedunt paroxyfmi horam; in receffu denique ab ordine hoc feu eâ lege non deflectunt ejufmodi febres; in duplici tertianâ v. g. definit una aliquando, alterâ remanente cum omnibus fuis dotibus; idem obfervatur in duplici quartanâ, imò & in eâdem triplicatâ.

Non tamen ita femper fibi conftare febrium naturam exiftimandum eft, ut tertiana in quartanam non mutetur, aut quartana, quod tamen rarius eft, in tertianam non faceffat, vel quotidianæ fpeciem præ fe non ferat; inde autem efficitur ejufdem fermè caufæ fobolem effe utramque febrem, aut faltem alteram alteri effe multùm affinem; tertiana interim magis abnormis effe folet; ita fæpe mutatur ut nil de primario typo retinere videatur, & vix dignofci

poffit;

poſſit; patebit illud ex certis febribus, quæ ex aliis compoſitæ variè omnino incedunt; ſed liquet idem imprimis ex febribus tertianis quæ in hecticarum ſpeciem diu excurrunt, diverſiſque adſcitis ſymptomatibus faciem omnino diverſam induere ſolent.

Cùm faceſſit aut evaneſcit hæc conſtans febris cauſa, aliquando equidem veluti uno ictu tollitur, nec dignoſci poteſt quomodo eam attingant cauſæ ipſam tollentes; eam aliquando abigunt ſubitæ mentis & corporis commotiones; terror v. g. aliquando febrim quartanam curavit; idem præſtitit ira, tum calor intenſus, tum motus, & ſumma partium internarum perturbatio; at quod minùs mirum, eandem jam ſopitam cauſam & latentem concitare poſſunt eædem cauſæ; ſolus rei inſolitæ aſpectus eam ſæpius revocavit; ad gliris conſpectum v. g. nonnunquam ſummâ vi reſurgere viſa eſt.

In curatione occurrunt alia quæ non minùs ſecum aut cum ratione ipsâ pugnare videntur; ſubdita eſt febrilis cauſa variis remediis, imò quod iterum mirum, ſibi aliquando adverſis; quæcunque autem ea ſint, ipſis curatur febris eâdem prorſus ratione quâ antidotis fugantur venena: tacitè tamen abſque ullâ perturbatione ſe aliquando veluti ſponte proripit febrile venenum; quod verò propiùs ad rem, de quâ agitur, ſpectat,

ita

ita ſublatâ febri, remanent nonnunquam ejus quædam veſtigia; ſunt enim affectus qui eodem tempore, quo paroxyſmus ſe exerere ſolebat, prodeant; vel adeſt tunc capitis aut corporis gravitas vel dolor aliquis, aut quidam quaſi ingratæ rei ſenſus totum corpus afficit: imò, ut diximus, ſi quibuſdam credendum, febriles inſultus eodem tempore ſive versùs eandem horam, cùm ii poſt diuturnum diſceſſum iterùm exoriuntur, prodire ſolent.

CAPUT XIII.

An in aliis affectibus inſit aliquid quo duci poſſimus ad periodorum febrilium cauſam.

SED ut ad quæſtionem propoſitam redeamus, an in iis omnibus eluceſcit aliquid quo explicari poſſit, ut alternis moveatur & quieſcat febrilis cauſa? Fatendum profecto ex tam accuratâ phœnomenon hiſtoriâ, leges quibus hæc cauſa ſubjecta eſt magis adhuc incertas videri & intricatas; inquirendum ergo eſt num ex aliis affectibus aliquid deduci poſſit, quod tam obſcuræ rei lucem aliquam affundat.

Multa quidem in iis occurrunt quæ ad febrem intermittentem referri poſſe viſum

eſt,

eſt; vel in iis ipſis quæ maximè diſſimilia ſunt quædam ſe produnt, in quibus alternorum motuum cauſas perſpicere aut ſuſpicari licet; at varia omnino eſſe poſſunt; unde iis cognitis ſupereſt dubium num aliud ſit aut omnino diverſum circuitûs febrilis principium; cùm tamen in eo aliquid plus minuſve ejuſmodi cauſis affine eſſe poſſit, eas diligenter proſequemur.

Ad periodorum rationem aſſequendam, voluerunt quidam ita partes comparatas eſſe in animantium corporibus ut certis poſſent ſubjici legibus; poteſt v. g. quivis certum tempus evacuationibus alvinis præfigere; poteſt & appetitus ciborum ita regi ut certis horis exſuſcitetur, poteſt denique ſomnus certis circumſcribi temporibus, aſſuetudine enim eâdem horâ expergiſcimur; ſed quid inde licet concludere? dici profectò nequit in febre intermittenti aſſueſcere partes quieti & alterno motui; earum enim affectus febriles, vel ipſo initio, quam inire debent, ineunt viam.

Sunt motus quidam naturales & præternaturales, qui magis ad febris intermittentis accedunt motus: menſtrua v. g. ſtato tempore ſolent erumpere; idem contingit non raró in hæmorrhoïdum fluxui obnoxiis; in utroque autem caſu non alia videtur incuſari poſſe cauſa, niſi ſanguinis per

cer-

certum tempus aucta copia, quæ dein per uteri collicias, & per hiantia hæmorrhoïdalium vasorum ora sibi viam aperit; similem causam incusare licet in bilis, salivæ, transpirabilis materiæ, sudorisque effluxu, qui aliquando certas servat periodos; idem dici potest de urinâ, quæ quandoque statis temporibus copiosiùs profluit.

Non absimilis est ratio tumorum quorundam, ex quibus periodicè effluere solet sanguis; hi sedulò in examen vocati exhibuerunt venas summâ dilatatione in amplissimos canales mutatas; in has è minimis arteriis immissus sanguis in molem assurgebat, & statis temporibus sibi objecta infringebat repagula; aliud exemplum aliquoties vidi in variis tumoribus per medium sectis; ex eis periodica oriebatur hæmorrhagia ob collectum sensim in quodam cavo sanguinem.

Alii sunt affectus periodici, quorum exortus & causa obscurior est; tales sunt hemicraniæ, vel dolores aliquando acutissimi & veluti per quemdam circuitum alternis insurgentes & evanescentes; occurrunt & multi alii machinæ humanæ motus, qui instar maris æstus incedunt; ipsæ febres continuæ remittunt & exacerbantur; nocte imprimis ingravescere solent, & matutinis horis aliquatenus concidunt.

Sed

Sed quâ ex causâ verosimiliùs hæc deduci possunt quàm ex materiâ quâdam cujus augetur aut imminuitur quantitas, vel quæ acrior mitiorve fieri solet? Nonne prostat v. g. hujus rei argumentum in febribus continuis imperfectâ crisi judicatis? ejus vi scilicet expellitur materiæ morbificæ magna copia, ideoque conceditur quies per aliquod tempus; quæ autem relicta, colligi potest iterum, viresque recipere, & inde in febrim relapsus.

Simile quid prostare videtur in podagrâ & in epilepsiâ; in podagrâ quidem dubium non est quin sit materia quædam ipsam efficiens; hæc autem per corpus circuit diu tacitè & innocuè; colligitur tandem in certis partibus ipsi excipiendæ aptioribus: cùm autem collecta est & movetur, statim exoritur insultus.

Quod verò epilepsiam spectat, videtur saltem aliquando ex collectâ etiam materiâ ortum trahere; cùm v. g. ex quodam loco affecto, contuso, aut vulnerato insurgit, nonne in eo fit collectio quædam quâ tandem stimulantur nervi? nonne id multò magis evidens est cùm in miasmate retroacto ejus latet causa? nam si fonticulis apertis elabi possit miasma ejusmodi, solvitur morbus, ita scilicet impeditur ejus miasmatis collectio.

Hæc

Hæc ad febrim intermittentem partim ſaltem referri poſſe multis aliis probatur, quæ in ejuſmodi morbis non ita videntur abſimilia; & primò quidem podagræ cauſa latere poteſt per certum temporis ſpatium; exſuſcitatur ea nonnunquam fermè ſubitò, ſive ſponte, ſive animi pathematibus, ſive erratis in victu; febrem aliquando infert à febri intermittenti non valde diverſam; in varias partes detrudi poteſt, in iiſque varias concitare turbas; ſubigitur tandem dolore & tractu temporis; prætereа collectâ materiâ evaneſcente, aut mutatâ remanet fomes, ex quo vere ſæpius & versùs autumnum imprimis prodire ſolet.

Quædam denique inſunt, licet adeo diverſi ſint morbi, epilepſiæ & febri intermittenti communia; invaſio in epilepſiâ eſt ſubita, & inexſpectata; nervos irritat affectus hic & in conſenſum trahit; periodicus eſt aliquando, & pathematis aut erratis in victu excitatur; ſubigitur tandem cauſa vel expellitur motibus internis & externis; ſupereſt tamen fomes ex quo ſimiles erumpant inſultus.

Videtur & ab invaſione febris intermittentis aliquid non planè alienum præ ſe ferre hyſterici affectus invaſio; turgente utero v. g. concitatus aliquando ſubitò inſurgit,

ſurgit, uti & epilepſia à quâ non multùm diſtat; ſtomachum ſubvertit, frigus infert, aliaſque ciet turbas; irritantur ſcilicet nervi donec evacuatio ſuccedat menſtrua, & tollatur ſanguinis collectio.

Si igitur conjecturæ tot & tantis tamen argumentis innixæ indulgere liceret, ſtatui poſſe videretur: 1°. dari in febribus intermittentibus quandam materiam in corpore genitam vel aliunde advectam, quæ per univerſas, ut diximus, diffundatur partes: 2°. eam tamen præcipuè hepati eſſe infeſtam, in ipſo eam colligi, in illudque vires ſuas exerere: 3°. poſtquàm ad certum gradum devenit, & certa vis ei eſt addita, ipſam veluti admoto ſtimulo viſceris illius textum nervoſque vellicare, ſanguinis curſum retardare, acrimoniam pravasque dotes illi conciliare: 4°. eam veluti facto impetu in nervos agere totumque commovere corpus, & tandem ex loco primùm affecto & ex omnibus aliis partibus febre inſequenti excuti & difflari. 5°. denique remanere fomitem qui ſenſim iterùm auctus eaſdem concitet turbas.

Ulteriùs ſapienti Medico progredi non licet; commodè quidem his ſuppoſitis explicatur febrium intermittentium circuitus; at quid ferat natura, non quid ingenio commodum ſit & nodum ſolvere videatur, ſpectan-

ſtandum eſt; ſunt equidem in iis quæ jam diximus nonnulla, quæ certa omnino ſunt, alia verò magnam ſolummodo veri ſpeciem præ ſe ferunt; illis ſtandum, & de iſtis inquirendum ſupereſt.

De causâ v. g. ſeu de materiâ febrili nullatenus dubitari poteſt; patet id, ut diximus, ex paludoſis locis, quorum exhalationes, corporis intimos receſſus ſubeuntes, febrim concitant.

Venenum hoc hepati eſſe adverſum; idque imprimis aggredi, certiſſimis probavimus argumentis; idem verò difflatum iterum colligi & vires recipere non minùs certum ratumque eſt; liquet id, ut jam innuimus, ex febribus continuis malè judicatis.

Earum autem virium, quæ augentur & ſilent ad paroxyſmum uſque, in eoque incandeſcunt, ratio non ita perſpicua eſt; at in aliis morbis ſimilia proſtare exempla monuimus; vomicæ v. g. innocuè in pulmone latere videntur donec erumpant; in ipſo hepate quandoque adſunt abſceſſus nullo eorum prodeunte ſigno vel ſymptomate; ob congeſtionem ſanguinis ſæpe exoriuntur hæmorrhoïdum dolores, abſque ullo hujus congeſtionis præeunte ſenſu; idem dici poteſt de ſanguine menſtruo, de podagræ & epilepſiæ causâ, ut jam innuimus &c.

 Quod

Quod verò ſpectat cauſæ ſeu veneni febrilis in nervos actionem, ea & in aliis affectibus obſervatur; ſuppreſſis v. g. menſtruis deferuntur in alias partes ſpaſmi; affecto hepate ſubvertitur ſtomachus, uti & cùm in choledocho ductu hæret calculus; quidni autem idem efficeret febris cauſa in hepatico textu ſe exerens, vel in primas vias delatus ejus ſtimulus?

CAPUT XIV.

De diversâ cauſæ febrilis actione in variis febribus, in vernalibus v. g. & autumnalibus.

UT ut hæc ſe habeant, patet ſaltem quænam poſſit in febribus occurrere varietas, aut quam variam faciem præ ſe ferre poſſint; venenum enim febrile diverſas omnino poteſt induere formas; ita diſcrepare videntur aliquando, quas inducit febres, ut alienæ eas eſſe proſapiæ quibuſdam viſum ſit; non tamen inter eas tantum ineſt diſcrimen; quæ ex eodem fonte procedunt, abſimili poſſunt viâ progredi, aut variis ſtipari ſymptomatis.

Febres vernales v. g. & autumnales non ejuſ-

ejuſdem eſſe naturæ quibuſdam viſæ ſunt, idque multis argumentis probari poſſe contendunt; & primò quidem, inquiunt, vernales ſalutares ſunt, nullâ fermè medelâ indigent, ſeptimo ſæpe deſinunt circuitu, gravioribus non ſtipantur ſymptomatis, non adeo urgent nauſea, vomitus, & calor, urinæ tanto non ſuffunduntur rubore nec ita lateritiæ ſunt, ſudores cùm ſint minùs profuſi, non exhauriuntur ægrorum vires, verno denique tempore abſunt quartanæ, nec in eas ut plurimum abeunt tertianæ; autumnales denique vernalibus fugantur, & vernales autumnalibus.

Sed invalida ſunt omninò ejuſmodi argumenta, in iiſque falſa veris intermixta; non ita ſalubres ſemper ſunt quæ verno tempore prodeunt febres; certis temporibus graviores ſunt; anno proximè elapſo v. g. ut plurimum duplices erant tertianæ; in aliis verò epidemiis eandem omnino præ ſe ferebant ſpeciem ac autumnales, non multùm ſaltem inter ipſas erat diſcriminis; epidemicè quidem graſſantes citius accedente æſtate miteſcunt aut evaneſcunt; ſed iterum eædem prodeunt ſæpiſſime accedente autumno, iiſdem ſcilicet ſtipatæ ſymptomatis, eundemque omnino referentes morem.

Si verò epidemica non ſit febris verna-

lis, non magis ab autumnali absimilis esse potest; eadem omninò sunt prævia & subsequentia earum symptomata, idem est ipsarum typus; hoc tantummodo intercedit discriminis, quod vernales in tempus iis solvendis aptissimum incidant; eo veluti renovantur corpora, viget transpiratio, ideòque ipsæ autumnales quæ ad ver usque excurrerunt se proripere solent: at de iis fusiùs Libri III. capite primo.

Reliquum est igitur ut quædam tantummodo intercedat differentia inter veneni febrilis effectus; præcipua autem est illa quæ tertianas v. g. à quartanis dividit; sunt revera ejusdem naturæ, licet adeo videantur diversæ; nam aliæ in alias commutantur, cùm tertianæ in quartanas & quartanæ in tertianas abire soleant; præterea adsunt eadem in utrisque symptomata; frigus scilicet, calor, & sudor sibi eodem succedunt modo; si quod in causis occurrat discrimen, id in vi intensiori aut remissiori vel potiùs in quodam eoque peculiari agendi modo positum est; quî autem fiat ut tertiâ vel quartâ quâque die erumpat venenum, id profectò statui nequit.

Sunt tamen quædam quibus si tantummodo spectentur effectus, multùm à se invicem discrepare videantur tertianæ & quar-

quartanæ febres ; imò, ſi quibuſdam credatur, ab ipſo initio prævideri poteſt cujus generis futuræ ſint ; adeſt v. g. in tertianis horror & rigor, in quartanis verò ſimplex ſæpiſſime refrigeratio aut horror ; cùm autem incidit rigor, non eſt pungens inſtar acûs, ſed gravior aut veluti oſſa eſſent contuſa ; longiùs interim excurrit frigus ut plurimum, in ſenioribus præcipuè, quibus ut diximus, ſanè infeſtum.

Non minùs à ſe ipſo differt pulſus, ſi obſervatis habenda ſit fides, nam in tertianæ acceſſione tarditas non multùm quidem à naturali abeſt, in quartanâ verò multò magis ; eſt ſcilicet, veluti in decrepitâ ætate, tardus, rarus & durus ; in multis verò greſſu incedit tremulo & obſcuro, & valde inæquali ; non raro poſt celeres parvaſque vibrationes inſurgunt validiores, & inter eas longum excurrit intervallum ; videtur denique, teſte *Galeno*, ut jam diximus, arteria oſſi alligata, ita ut inde ſe efferre nequeat.

Calor frigori ſuccedens non ita urget in quartanâ, nec mordax eſt aut lancinans ; ſudor hunc inſequens quibuſdam parcior obſervatus, aliis magis profuſus ; varia ſimiliter in variis eſt urinarum facies, crudiores juxta *Galenum* initio, procedente verò morbo intenſiori tinctæ colore pro-

 fluunt ;

fluunt; craſſior deinde dejicitur hypoſtaſis, alba quidem, non verò rubra aut lateritia; nonnulli interea alia omnino obſervârunt; ipſo ineunte paroxyſmo ſaturatæ illis occurrerunt urinæ, eæque dein cum laudabili ſedimento, tenuiores tamen diebus à febre vacuis; quod verò majoris eſt momenti, ante morbi ſolutionem turbidæ & nigræ viſæ ſunt.

Hæc quidem, quin obſervata ſint nullum ſupereſt dubium; ſed non ideo perpetua eſſe exiſtimandum; quod mihi frequentius occurrit diſcrimen non ita latè patet; appetitus quidem ut plurimum in quartanariis vigere aut ſaltem non ita dejectus mihi viſus eſt, frigus ſæpe experiuntur per longius temporis ſpatium, ſed rigori & membrorum concuſſioni minùs obnoxii ſunt, pulſum habent magis depreſſum & inæqualem, non ita incaleſcunt, breviores ſunt paroxyſmi, ſudores diutiùs protrahuntur, minùs tamen profuſi erumpunt, & noctibus per tempus intercalare non rarò profluunt, urinæ denique colore minùs ſaturato rubent, & cùm longior ſit intermiſſio, tenuiores in eâ occurrunt; interea eſt ubi lateritiæ ſint, idque non rarò obſervatum.

Majus intercedit diſcrimen in earum febrium decurſu, & ipſarum ſolutione & cura-

ratione ; quartanæ nimirum longiores ſunt, ad annum imò & diutiùs aliquando excurrunt ; cùm autem longiùs proceſſerunt, difficiliùs curantur ; hæmorrhoïdum fluxui eas ſæpius ceſſiſſe certum eſt ; ſed de his ſatis ſuperque dictum ; prætermittemus & alia, quæ ut illis febribus peculiaria commemorârunt Veteres ; licèt enim vera eſſe poſſint, experientiæ quotidianæ non ſunt ſatis conſentanea ; ea autem noſſe imprimis intereſt, quæ ut plurimum occurrunt ; quæ rariùs ſe produnt, artis non ſunt.

His omnibus interea probari nequit diverſam eſſe febrium intermittentium quæ variè incedunt cauſam ; & primò quidem non eadem ſunt quæ in febribus ejuſdem generis occurrunt phænomena ; tum in frigore & calore ; tum in decurſu & in exitu abſimilem omnino ſpeciem præ ſe ferre poſſunt ; deinde verò pro temporum ratione, pro temperamentorum differentiâ, pro partium functionibus, mutentur oportet febriles motus, licet ex eodem fonte ortum ducant.

De febre tertianâ aut quartanâ duplici vel triplici vix quidquam occurrit notandum ; nil ab earum abludens origine in ipſarum decurſu obſervare licet ; tertiana duplex v. g. eadem eſt ac tertiana ſimplex, aut vi & impetu ſolummodo diverſa eſt ;

ſin-

ſingulis diebus v. g. prodeunt quæ alternis prodire ſolebant; at frigus vel leve eſt vel aliquando abeſt, horrore & rigore non ita ſtipatur, calor intenſiùs urget; quæ ſequuntur ſymptomata graviora ſunt; ſudor parciùs effluit; non ita eo levantur ægri, remanet laſſitudo & gravitas; non ſuccedit perfecta apurexia, pulſus febrilis eſt aut ad febrilem accedit, in continuam denique faciliùs abit ejuſmodi febris; periculum hoc ex ipsâ urinâ ominari licet; non dejicitur ſæpe ſedimentum ut in tertianâ ſimplici; motûs vi ſcilicet conſtringuntur colatoria, nec ex iis effluere poteſt quod craſſius eſt, vel liquidorum natura excretionem minùs propendet.

Quartana duplex minus recedit à ſimplici; eſt enim in eâ intercalaris dies, tertius ſcilicet, à febre immunis; ideo ſymptomata non ita graviter urgere ſolent ut plurimum; diverſum interea frigus eſt, calor intenſiùs urget, non eadem eſt ſudorum ratio; urinæ variam ſpeciem præ ſe ferunt; ea omnia commutantur morbi vi ſeu impetu: at graviora occurrunt in triplici quartanâ; vix differt ea à tertianâ duplici, nec ab eâ diſtingui poteſt niſi prægreſſo typo; non tamen æquè in continuam abire ſolet, nec ſtatim triplicatam hanc inceſſûs rationem initio obſervare li-

cet;

cet; sæpe enim prodeunt duplices tertianæ nullo alio præcedente febrili insultu.

CAPUT XV.

De iis febribus quæ ab intermittentibus alienæ earum speciem præ se ferunt.

FEBRES intermittentes, quarum decursum & naturam definire conati sumus, facilè in genere per se patent; sed negotium facessunt aliquando aliæ, quæ de earum genere esse videntur, cùm tamen omninò ab iis absint & ipsarum falsam speciem præ se ferant: non paucæ profectò, sed multiplices sunt, & à variis procedunt causis ejusmodi febres; eas ergo ab iis quæ veræ sunt intermittentes secernere operæ pretium est.

Non hîc autem agere mens est de quibusdam febribus quarum singularis est natura; erat v. g. mulier cachectica cui pulmonis textus debilior, sanguinem enim solebat spuere & tussi quandoque vexabatur acriori; laborabat insuper affectu herpetico qui fortè eorum omnium causa erat; cùm verò is quandoque evanesceret statim exoriebatur tertianæ febris species, quæ om-

omnino corticem peruvianum reſpuebat, deinde verò in continuam mutabatur; ſed hæc infrequentia ſunt; ad alia quæ ſæpius occurrunt deveniendum.

In certis catarrhis v. g. ſilet febris per diem, & nocte accedente excandeſcit, præviâ etiam refrigeratione; poſt varias pleuritides, cùm de die bene habuerint ægri, exſurgunt versùs noctem paroxyſmi, unde abſceſſum aut alias morbi reliquias ſuſpicari licet; in febribus ipſis quibus obnoxiæ ſunt quæ parturierunt fœminæ, nonnunquam aliquid quod intermittat obſervatur; poſt ipſas febres continuas, matutinæ horæ lucidæ ſæpe videntur, nox verò modò levem modò aliquanto graviorem adducit paroxyſmum, eumque frigoris, ut plurimum, expertem; pedetentìm tamen ſe ſubripiunt hæ reliquiæ abſque ullo ſæpiſſime febrifugorum auxilio: Ipſis denique affectibus hyſtericis ineſt aliquando paroxyſmorum febrilium ſpecies; de nocte non raro exſurgit pulſus, veramque febrim adeſſe quis inexpertus crederet; ſed brevi deſinit aut miteſcit hic arteriarum motus nec paroxyſmorum febrilium tempora percurrunt ejuſmodi excandeſcentiæ.

Ejuſmodi tamen affectus intermittentium febrium typum aliquando magis æmulantur; erat fœmina, quæ per annum integrum,

grum, statâ quotidie horâ, intensiori frigore corripiebatur; suberant interim convulsivi motus, & membrorum hàc & illàc jectigationes; levis deinde exoriebatur calor & pulsus celeriùs incedebat; at nil præ se ferebant hæc omnia quod verè febrile esset; saltem intra horæ unius spatium omnia tam abnormis morbi symptomata ita concidebant, ut nil superesset quod à naturali statu recederet.

Aliæ insuper sunt febres, intermittentibus minùs absimiles, quotidianæ nimirum, ita à Medicis dictæ, quia singulis diebus recursus aut paroxysmos habent conspicuos; eæ, juxta quosdam, pomeridianis horis aut versùs noctem imprimis exsurgunt; antecedit sæpe frigus leve aut levioris quidam horroris sensus; aliquando verò nullum prostat eorum vestigium; calor interea nec intensus nec mordax est, sed humidus, tenuis & inæqualiter diffusus; pulsus parvus est aut saltem parum elatus, plus tamen vel minùs variis in casibus; paroxysmi aliàs longiores sunt, aliàs breviores, iisque desinentibus non diffluit sudor, nec ut plurimum vera succedit apurexia; remanet enim semper febriculæ quoddam vestigium; urinæ lateritiæ non sunt, sed initio tenues ut & per morbi decursum; eo tamen procedente fiunt aliquando crassæ & turbulentæ.

Eas

Eas febres aut quæ non multùm absimilem referunt faciem, observare est in iis qui partium quâdam laborant obstructione, in abdomine imprimis; occurrunt in iis v. g. in quibus non rite se habent hepatis munia & ventriculi, tum in iis qui vigiliis, animi pathematis, laboribus mentis aut corporis confecti sunt; non minùs ejusmodi febribus obnoxii sunt ii qui crapulæ nimiùm indulserunt, & qui voluptatum illecebris irretiti marcescunt & quasi exsucci fiunt; prodeunt denique eædem in mulieribus, quæ uteri aut ovariorum infarctu laborant, ut & in iis quæ menstruis deficientibus in varias & inde ortum trahentes incidunt ægritudines; nec ætas quidem prima seu juvenilis earum febrium expers est, iis imprimis conflictantur puellæ versùs annum duodecimum aut versùs illud tempus quo efluxui muliebri sternitur via.

Ejusmodi autem febres licet aliquem intermittentium typum præ se ferant, ab iis tamen omnino diversæ sunt; nequaquam scilicet referri possunt ad duplices tertianas aut quartanas triplices; in istis, uti diximus, sibi accuratè respondent alterni paroxysmi; in quotidianis verò non ita se res habet; non est præterea in illis certa aut notabilis apurexia, nec urinarum in genere lateritius color; absunt & alia quæ me-

memoravimus ut veræ intermittenti propria; quando denique earum cura febrifugis tentatur ſpecificis, aut ea nil omninò proficiunt, aut noxia ſunt; concitatur ſcilicet iis nonnunquam hecticus, acriſve calor, qui fortè naturæ ſolius, aut leviorum remediorum operâ averti potuiſſet.

Ut autem quotidianæ febres aliquam febrium intermittentium præbent ſpeciem, ita quæ intermittunt quotidianas nonnunquam referunt; in his v. g. qui diu tertianâ vexati ſunt, aut perversâ curati methodo, remanet quidam fomes ex quo aliquando ſerotinis horis paroxyſmi inſtar exſurgit febrilis motus; at tunc plerumque proſtant obſtructiones quæ varias abdominis partes occupant; ideò febris hæc, quæ ex relicto intermittentium ſemine prodit, ad quotidianas propiùs accedit; exacerbatur ut plurimum, ſi febrifugis imprimis calidioribus impugnetur; nec iis locus eſſe poteſt, niſi cùm affectarum partium functiones reſtitutæ ſunt.

His poſitis, quæ experientiâ certâ innixa ſunt, ſuperfluum omnino videtur de iis omnibus agere, quæ quotidianæ febri à Veteribus tribuuntur; de eâ nil reperire eſt in genuinis *Hippocratis* ſcriptis; at multus eſt *Celſus* in ejus febris enarrando decurſu, eamque ut certo typo modò ſubditam,

ditam, modò ut abnormem deſcripſit; accuratior eo *Galenus* quædam ſelegit peculiaria quæ longo uſu obſervavit; eam ad partium obſtructiones aliquot innixus exemplis retulit: vereor tamen ne in quibuſdam ex experientiæ limitibus exceſſerit; eos profectò prætergreſſi ſunt multi ejus inſiſtentes veſtigiis; non occurrit ſaltem ejuſmodi febris ita ſæpe ac ex variorum Scriptorum libris credi poſſet.

Non obſervavit eam *Mercurialis* per quadraginta annorum luculentam praxim; monet *Riverius* ex ſexcentis ægris acceſſiones quotidie patientibus, vix unum quotidianâ laborare febri; interea quædam commemorat huic febri propria; ea ſcilicet juxta eum præcordia diſtendit, ad dies quadraginta, imò ad duos tresve menſes protrahi poteſt; variis denique ſtipatur ſymptomatis, & in alios morbos ut cachexiam, hydropem, lethargum degener commutatur.

De iis verò ita ſtatuendum exiſtimo; ſi *Mercurialis* & *Riverius* ſæpe duplices tertianas pro quotidianis habitas eſſe contenderint, id verum eſſe negari nequit; ſi autem non niſi raró occurrere febres crediderint quæ quotidie exſurgant & deſinant & deſinere videantur, id nec experientiæ nec rationi conſentaneum eſt; imò

&

& celeberrimis Practicis hanc tribuere opinionem indignum est; censuerunt ii haud dubiè quotidianas febres rarò observari quales ab antiquioribus descriptæ sunt.

Ego quidem ut quotidianam febrim rariùs omnino occurrere quàm vulgò existimatur, ita & ipsam non adeo esse infrequentem ac quibusdam visum est crediderim; in eam me adduxit opinionem experientia quæ ejusmodi febrem mihi sæpius obtulit; at semper ex obstructione; ex cujusdam partis arcanâ læsione, vel ex miasmate quodam hostili humoribus immixto, eam repetendam esse mihi visum est: non idem profectò est ejus incessus nec exitus in singulis ægris; varia est imprimis remissio, cùm modò levior sit, modò ad apurexiam accedere videatur; ideo haud dubiè quin vera quandoque adesset intermissio plerique non dubitârunt; quod verò spectat exitum, is planè diversus est; nunc citiùs, aliàs tardiùs solvitur morbus; est ubi multa relinquat sui vestigia, aliàs verò pauca, imò fermè nulla, supersunt.

CAPUT XVI.

Quid ex præcipuis febrium ſymptomatis ſequatur, aut metuendum ſit.

SED jam ut ad veram febrem intermittentem redeamus, ejus inquiremus reliquias; eæ quidem quas recenſebimus perpetuæ non ſunt; talis enim præeſt œconomiæ animali vis, ut cauſæ febrilis inſultus plerumque ſuperet, & omne avertat diſcrimen; non hîc ergo quæ ſemper impendeant, at quæ aliquandò occurrunt aut occurrere poſſint in febrium intermittentium decurſu pericula oſtendere eſt animus.

Vidimus quidem quid ſtatim efficeret frigus, at ex eo quid deinde impendeat non minùs patet; dubium ſanè non eſt quin ex conſtrictione quam inducit, ex ſanguinis in pulmone & in hepate ſtagnatione, prædiſponantur partes ad varias obſtructiones, & inordinatos motus; ideo v. g. hepar toties afficitur; ex eo conſtricto non exit bilis per colatoria, fiunt lividi ægri, digeſtionis labefactatur officina; alia viſcera non abſimili læduntur ratione, nec ſuo munere fungi poſſunt. Sed

Sed cordi poteſt inferri vis ſumma; ventriculi longè fieri poſſunt ampliores, ut & venæ cavæ, hinc palpitationes & ſanguineæ concretiones, quibus aliquando obnoxii ſunt qui febrem intenſiorem diuturnamque paſſi fuerunt; non minùs adverſa eſſe poteſt ſanguinis in pulmone ſtagnantis moles; ex eâ aliquando prodiit ſanguinis ſputum, vel aſthmatis ſpecies; nec profectò hæc frequenter occurrunt; at ſufficit ut occurrere poſſint.

Aliud aliquando, ut innuimus, impendet periculum ex frigoris vi; eo deprimitur vitalis ſpiritus, nec is aliquando poteſt reſurgere; ita nimirum aliquando obruitur, ut in frigore animam ponant ægri; neque id profectò mirum, cùm pulſus aut evaneſcat aut parvus ſit & frequens, cùm perturbetur reſpirationis inceſſus, cùm ſtagnent denique liquida in cerebro, ut in aliis partibus; inde autem patet periclitari ægros, ſi longior ſit refrigeratio; vidi multos in tantum adductos diſcrimen, ut niſi ars occurriſſet, è medio ſublati eſſent; id equidem in adultiori ætate infrequens eſt periculum; ſed in ſenectute non raró impendere ſolet.

Non ita ineſt in calore febrili periculum; cùm quis è frigore emerſit, ei in tuto res eſſe ſolent; at num inuritur par-

tibus labes, quæ ſenſim augetur & tandem inexſpectata erumpit? aſcendit calor in febre intermittenti, in tertianâ v. g., ad gradum 39um circiter, altiùs verò progreditur in febribus compoſitis; ſi autem in quodam bene valente eveniat, ut quotidie, aut alternis diebus, per ſex aut octo horas eo incandeſcat calore, qui ne ſummo quidem labore, motu, aut cœli æſtu in corporibus excitari poſſit; an id tutum erit, licet per reliquum diei & noctis ſolita reſtituatur temperies?

De eo judicium ferri poteſt, ex iis quæ ſummum calorem ſequi ſolent; quanta rarefactio in partium molliorum textu? quanta diſtractio in tenerrimis ſtaminibus? quænam mutatio in liquidis, in quæ tantùm poteſt naturalis calor? mirum profectò, cùm hominibus & animalibus per ſummum æſtum incedentibus tantopere noceat calor, ut eis toties mortem intulerit; mirum, inquam, ægros non in majus, quàm ſolet, adduci diſcrimen in ſummo febris intermittentis ardore.

Ut ut tamen periculum effugiant, cùm calore torrentur febrili, lædantur eo neceſſe eſt partium functiones earumque organa; & quidem in nonnullis ægris quanta jactatio in paroxyſmorum æſtu? vidi aliquando qui circa regionem cardiacam tan-

tam

tam experirentur anxietatem, ut ei ferendæ omninò eſſent impares; non minùs anxii erant ob pulmones nimiùm æſtuantes; caput ipſum ardere videbatur, nec profectò dubium quin tenerrimam cerebri medullam attingat hujus ardoris vis, licet in ejus medullæ textu tenuiſſima ſint arteriosa vaſcula.

Quanta autem his partibus aliiſque hâc deflagratione veluti exuſtis poteſt inuri labes? graviſſimum profectò inſtanſque videretur periculum, ſi ſoli crederemus theoriæ; at naturæ vires experientiâ uſuque cognitæ nos ab hoc metu ad ſpem in febribus ipſis quibus torrentur ægri plerùmque revocant; vegeti ſunt cùm deferbuit calor intenſiſſimus; imò in apurexiâ perfectâ levior eſt ſæpiſſime quàm in ſtatu naturali; ut certus nihilominus haberi debet *canon*, partes multa neceſſariò pati à ſummo paroxyſmorum æſtu, eoque ſæpiùs recurrente ad plurimos morbos viam ſterni poſſe.

Huc accedit vaſorum actio quæ calori reſpondet; ea tanta eſt per paroxyſmorum decurſum, ut dupla ſit aliquando pulsûs frequentia, & multò major cordis impetus; hinc verò patet in genere quid patiantur ipſa vaſa, tum majora, tum quæ tenerrimam in pulpam abeunt; læduntur neceſ-

ſariò partium textus, earum colatoria & functiones; ex intenſiori ſanguinis motu pendet dolor capitis acerrimus, ſpiratio frequentior & difficilior; quod verò periculoſius inevitabilis eſt ſtagnatio quædam in venâ portâ, & in hepate; fieri enim nequit, ut liquida per hujus partis ambages eâ celeritate progrediantur quæ, ut præcaveantur congeſtiones, neceſſaria eſt.

Sudores, licet profuſi, non idem minantur periculum; ſed his, licet ſublevetur corpus evaneſcente paroxyſmo, non tollitur febris cauſa; quin imò hoc levamine exhauriuntur ægri; ſi quis v. g. propter errores in victu aut poſt crapulam alternis diebus ſudoribus diffluat per tres aut quatuor horas, an id ſalubre tandem eſſe poteſt? num potiùs cùm per id tempus experientiâ teſte quinque aut ſex exhalare poſſint liquidorum libræ, inde quoddam impendet diſcrimen? id ſaltem dubium eſſe nequit in profuſo, diuturnoque & repetito febrili ſudore; eo enim graviores & magis contumaces portendi ſolent paroxyſmi.

Noxius erit imprimis ſudor, ſi nimiùm urgeatur ſub paroxyſmorum exitum; quæ erant intermittentes febres tunc in continuas abeunt; nec profectò id mirum videri debet; cùm enim inter ſudandum rubeat cor-

corporis ſuperficies, eodem rubore ſuffunduntur internæ partes; unde adigitur ſanguis in minima earum vaſcula, atque in iis congeſtus, irritationem, motum validiorem, ac proinde febrim graviorem poteſt inducere; hæc quidem, nec immeritò, calori potiùs quàm ſudoribus ipſis tribui poſſunt; ii tamen per ſe ipſos ad graviora exſuſcitanda ſymptomata multùm conferunt; eos inſuper alii inſequuntur effectus, qui perturbandis œconomiæ animalis motibus omnino apti ſunt.

Non aquea ſimpliciter, quod & ipſum malum eſſet, per cutis colatoria amandantur; ſucci ipſi craſſiores, partibuſque nutriendis & reparandis dicati elabuntur; unde neceſſariò debiliora fiunt vitæ organa; in ejuſmodi cutaneos effluxus ita proni fiunt aliquando ægri, ut nullâ de causâ iis diffluant per noctem imprimis; abactâ febri ſæpe remanet hæc in ſudores propenſio, vixque coërceri poteſt; at quod majoris eſt momenti, ſuperſtes eſt tunc morbi fomes, aut alicujus partis vitium.

His profectò effluviis relinqui in vaſis craſſiora certum eſt & inde multa impendere poſſunt; huic tamen theoriæ non nimiùm eſt indulgendum; ſolvuntur ſimul craſſiores ſanguinis partes; id præſtat motus & caloris vis; non minùs ad hanc diſ-

ſolutionem confert bilis acrior & alkaleſcens, quæ in ſanguinem reaffuſa per omnes diffunditur vaſorum ambages; aliis humoribus ſimilis conciliatur acrimonia, ut patet puſtulis circa os prodeuntibus: hinc ægri qui diutiùs febri laborârunt, exſangues luridique videntur.

Quàm immutentur humores patet ex ipſis urinis; dum viget febrilis motus, flammeæ ſunt, ut innuimus; at evaneſcente paroxyſmo ſpiſſiores, ſpumoſæ, rubræ admodum, colorem ſibi adſciſcunt lateritium; eminet imprimis color hic in ſedimento quod copioſum eſſe ſolet, & nil continet tamen niſi terram rubore tinctam, ut ſæpius expertus ſum per filtrum depurato lotio; hoc autem colatorio idem fit, ac in renibus per tempus quo circuitûs intenditur vis; nam filtro tranſcolatur flammei coloris liquidum, dum remanet craſſior terreſtriſque ſubſtantia quæ tranſire nequit.

Ejuſmodi verò urinæ ita febribus intermittentibus propriæ ſunt, ut, in tertianis ſaltem, nuſquam ferme abeſſe ſoleant, ſi genuinæ ſint eæ febres; imò earum evanuiſſe fomitem nequaquam ſtatui poteſt, ſi colorem lateritium retineat lotium, aut rubedine quâdam tinctum ſit; fallit hoc aut fallere poteſt tantummodo, cùm adeſt mor-

morbus quidam hepaticus ; ſiquando autem adſit materia alba copioſa ad fundum vaſis dejecta, id in bonis numerari debet, & tanquam criſeos alicujus ſignum ; hoc autem in quâcunque febri intermittenti me non obſervaſſe fateor ; occurrit mihi tamen in quibuſdam ægris, perfectamque ſolutionem inde ominari non dubitavi.

Deeſt ſolummodo ſignum hoc, id eſt lateritium ſedimentum, in quibuſdam febribus intermittentibus ; quæ autem eo ſæpius carent ſunt vernales imprimis, & quæ in ipſo autumno leviores ſunt, tum & aliæ validiores circa ipſarum initia, id eſt poſt primos paroxyſmos ; ſed tunc vel flaveſcentes ſunt vel ſubrufæ ; accedunt ſcilicet tantummodo ad eas quæ rubram hypoſtaſim ſolent dejicere ; quædam denique occurrit varietas in quartanarum febrium decurſu ; ſed de eâ aliàs erit dicendi locus.

Variam etiam faciem præ ſe ferunt urinæ in iis febribus quæ in continuas aut remittentes abeunt ; eſt ubi à colore naturali vix deſciſcant ; aliàs colorem rubrum eumque ſaturatum præ ſe ferunt, non raró denique, certis ſaltem temporibus, lateritium demittunt ſedimentum in remiſſione : hæc autem varietas ex *ſtricto* & *laxo* repetenda videtur ; ſi urgeat febris & magna ſit partium conſtrictio, exeunt tantummodo

per

per renum tubulos quæ liquidiora ſunt ; ſi verò ſubſit laxitas, elabuntur etiam quæ craſſiora ſunt & rubent ; unde in ægrorum bonis numerantur ; probatur hoc ipſarum febrium continuarum exacerbationibus ; in iis enim tenuiores ſolent eſſe urinæ.

CAPUT XVII.

De variis affectibus qui febres intermittentes comitantur.

VIDIMUS jam quid ex quolibet febrium intermittentium ſymptomate ipſis proprio & perpetuo timendum ſit ; nunc perluſtrandi ſunt effectus qui ad nullum ex ipſis ſymptomatis, ſed ad omnia ſimul ſumpta aut potiùs ad ipſam febrim in genere referri poſſint ; non ſunt equidem perpetui ii effectus, abeſſe enim aut adeſſe poſſunt ; ſed quid mali ex iis redundet in quorumdam præcipuè organorum functiones inquirendum ſupereſt.

Quod maximè in febre intermittenti familiare eſt, urgent ægros capitis dolores modò leviores modò acerrimi ; ſtatim quidem videtur eorum vim ex ſanguinis in cerebrum impetu eſſe repetendam ; ſed eam cau-

causam incusare non semper licet; est enim sæpe vehementior circuitus absque ejusmodi capitis affectu; mentis arcem, ut jam diximus, aliquando aggreditur, convulsiones ciet, lethargum imò & maniam inducit febrile venenum; idem autem cerebri membranas stimulat; sævissimus interea inde exortus cruciatus cum febre ipsâ ut plurimum solet decedere, aut multùm de suâ acerbitate remittere.

Aliorum ægrorum querelas audire est de ventriculi affectibus; nauseat scilicet, subvertitur, à cibis abhorret, inest ei gravitatis, ardoris, constrictionis sensus; simul in quibusdam exsurgunt dolores varii generis; quod verò non minùs frequenter occurrit, nec minus negotii facessit, est ejus visceris distensio seu tumor; is vel in ipsis febribus quæ non diu excurrerunt aliquando observatur; his verò desinentibus, in multis ægris superstes est; se prodit tamen imprimis in illis quæ diuturnæ fuerunt, sive remediis perperam impugnatæ.

At frequentior in diuturniori febre, variusque omnino solet esse alius affectus, tumor nimirum totius abdominis; id quidem aliquando mollius est cùm in molem assurgit; & quod sanè infrequens instar pergameni exsiccati occurrerunt mihi in qui-

quibuſdam ægris ejus integumenta; ſed ut plurimum, quod negotii parùm non faceſcit, diſtentum & quaſi conglomeratum reperitur; eſt ubi tanta ſit ejus renitentia atque durities, ut marmoris inſtar eſſe videatur; nec tamen, quod omninò mirum, quidquam incuſare licet, ut docent cadaverum ſectiones; præter aërem vi ſuâ elaſticâ inteſtina expandentem.

Procedunt hæc omnia, ut plurimum, ex læſis hepatis functionibus; tollitur nimirum aut imminuitur bilis ſecretio, acrius fit recrementum hoc, & veram refert amurcam; ſi verò gravior ſit febris, queruntur aliquando ægri de gravitatis ſenſu, de anxietate inde ortâ, de doloribus in hypochondrio dextro ſævientibus; levem quidam patiuntur hepatitidis ſpeciem: inde autem patet quare flavus aut lividus inducatur vultûs color, & quàm facile ſit ut febri intermittenti ſuccedat icterus, qui in certis epidemiis ſæpius occurrit.

Sunt & multa alia quæ ex eodem ſcaturiunt fonte; quid mirum v. g. ſi viſceris ita ad vitam neceſſarii tam gravi læſione lædantur cæteræ partes circumpoſitæ? ſi irritatione & ſpaſmorum vi intumeſcat inteſtinalis tubus? ſi denique ipſæ partes externæ tumidæ fiant? non longè ab initio febris aliquando eum tumorem obſervavi

in

in certis epidemiis; poſt ſeptimum ſcilicet aut octavum diem; ſeriùs tamen accidit ut plurimum, & pendet ſemper, ut modò diximus, à viſcerum vitio.

Aliorum inſuper malorum cauſa & fons hepar eſt in intermittentium decurſu; colligitur namque in hujus viſceris textu, & ſtagnat ſanguis; unde progredi nequit, qui in venam portam appellit; eo igitur turgeant oportet cæteræ abdominis partes, cùm in iis ſimul moram patiatur, & continuò in eas affluat; turgebit ideo imprimis lien, qui toties in molem excreſcit, turgidi erunt ventriculi & inteſtinorum parietes, intumeſcet ſimiliter affluentibus liquidis meſenterium, in quo tot & tanta diſſeminantur vaſa; inde autem obſtructiones, diarrhœæ putridæ, dyſenteriæ, periculoſi ſanguinis effluxus; ſolent hæc omnia occurrere in febrium diuturnitate & in certis epidemiis.

Inde patet flatuum vim in febribus non ſolam eſſe cauſam, quæ alvum in tumorem attollat; augetur, ut modò diximus, viſcerum moles; colliguntur, & concreſcunt nonnunquam varii humores in certis locis; his fluidis tum intra vaſa concluſis, tum devìis, intumeſcit variarum partium textus, & ſubſtantia præcipuè cellularis, quæ tanquam ſpongia undique circumducta

haberi

haberi debet ; patebit id ex variis obſervationibus ; tum imprimis ex corporum, de quâ mox agemus, ſectione; non mirum ergo ſi exploranti occurrat aliquando abdomen inæquale, & ſi videatur quaſi tumoribus conſitum, ſi durum denique reperiatur, aut à naturali recedens mollitie; fieri enim nequit, quin irritatione fibris concilietur rigiditas.

Magis mirum eſt profectò, ejuſmodi aut flatuoſo prodeunte tumore, febrim in multis remittere, imò deſinere aut naturam mutare ; videtur febrile venenum cùm in alvum vim ſuam exerit, reliquum corpus deſerere, aut potiùs aliâ ratione illud vexare ; eodem ſe res habet modo in partium infernarum, de quo modo agemus, tumore; cùm ſcilicet exſurgit ejuſmodi tumor, decedit febris, aut ſpes eſt fore ut brevi decedat ; non tamen id perpetuum eſt ; ſunt nonnunquam quos urgeat febris, cùm abdomen & infernæ partes, tum aliæ intumeſcunt ; novus exoritur tunc morbus, febribus, ex queis originem trahit, additus.

Sunt hæc profectò graviſſima, ſed his non ita nos deterreri oportet, ut illico exiſtimemus vitæ impendere diſcrimen ; pueri v. g. qui ſunt ejuſmodi tumoribus maximè obnoxii, eò aliquando videntur eſſe re-

redacti, ut nil præter mortem exſpectare fas ſit; ii tamen veluti reviviſcentes emergunt non rarò; idque nonnunquam ſolius naturæ beneficio; in adultis ſimiliter, cùm partium omnium abdominalium læduntur functiones, & vix trahi poſſe videntur vitæ reliquiæ; in adultis, inquam, ita febrium vi per plurimos menſes imò per annum confectis, omnia nonnunquam in melius abeunt; multos remedia ritè adhibita, multos ipſa cœli mutatio & adventans æſtas ita reſtituit, ut eos ægrotaſſe non crederes.

Id verò non aliunde deduci poteſt, quàm ex duplici causâ; & primò quidem in tam miſero rerum ſtatu omnia ex ſolo febrili veneno pendere poſſunt; poteſt id & ſæpe ſolet hærere in univerſis corporis latibulis; ita verò alienâ ſub ſpecie latens, viſcera ſtimulat, liquida in ipſis morari cogit, & omnia denique præſtat, quæ obſtructionibus periculoſis ſolemus tribuere; atqui tamen fieri poteſt ut ejuſmodi causâ, quæ extranea eſt, irritentur ſolummodo nervi, vel turgeant vaſa & adhuc pervia ſint; patet id ex eo quod levi aliquando remediorum auxilio tollantur quæ tantum incutiebant timorem.

Ipſa febris intempeſtivè ſuppreſſa & iterum reſurgens abdomen nonnunquam penitus

nitus restituit, licet turgidum & distentum; inde autem, tum ex iis quæ modò diximus, elici potest *canon*, qui parvi non est momenti, & qui experientiâ confirmatur; obstructiones nimirum quæ à febre intermittenti ortæ, peculiares sunt, nec adeo periculosæ, atque illæ quæ ex aliis causis ortum trahunt; inde fit ut remediis & spei sæpe locus sit, cùm de ægris actum esse videtur.

CAPUT XVIII.

De affectibus qui post curatas febres supersunt.

HÆC sunt quæ in ipso febrium decursu solent occurrere; at multa prostant, nec ea parvi momenti, quæ eisdem curatis supersunt; & primò quidem dolori capitis acerrimo obnoxii sunt multi ægri; tantâ vi insurgit aliquando hic dolor, ut in eum videatur commutatus morbus, medium videtur discindi caput, nec ullus conceditur quieti locus; tunc autem penitus excessisse febrile venenum credere non licet; fuit tamen ubi post tantos cruciatus evanuerit, vel sponte naturæ, vel solâ diluentium operâ.

Aliàs fugatâ febri diffluit undique totum corpus; nocte imprimis urgent sudores, & aliquando tantâ vi erumpunt, ut his brevi exhauriantur vires; in tantâ autem illuvie, longè similiter à vero aberraret, qui curatam esse febrim crederet; conversum tum videtur febrile venenum in cutis organa; in ejusmodi autem conversione nil mirum esse videbitur, si recordemur occurrere aliquando febres merè sudatorias, si ita loqui liceat: vidi nuper hominem qui sudore diffluebat, tertiâ quáque die recurrente & per sex aut octo horas vigente, absque ullo ferme febris vestigio; hæc autem periodica inundatio non nisi cortice peruviano repressa est.

Potest quidem quandoque sudor in partium refundi debilitatem; at tanto non exundat impetu, nisi adfuerit morbosa causa visceribus infixa; ex eo fomite prodeunt, ut plurimum, copiosiores cutis effluxus, aut ex aliquo miasmate in eam delato; hinc fit, ut refrænari vix possint; & si coërceantur incongruâ medendi ratione, res in pejus ruere solent, ut mihi multiplici constat observatione.

Ex iis omnibus quæ febri fugata supersunt aut superesse possunt, multò graviora sunt, quæ in visceribus hærent vitia; & profectò, cùm tanta sit aliquando veneni

febrilis vis, non mirum si suî multa relinquat, eaque diuturna vestigia; prodeunt autem ea imprimis in hepate, ex eoque originem ducunt multi affectus; talis est v.g. icterus qui, ut diximus, in certis epidemiis frequentiùs occurrit quàm in aliis; aliquàndo equidem criticus esse observatur, sed si post certum exoriatur ab initio tempus, longius nimirum ab eo, si denique ipse gravior & diuturnior fuerit, supersunt tandem in bilis colatoriis obstructiones quibus vix levari possunt ægri, & quæ lethales non rarò fiunt; in scirrhosos enim ideoque immedicabiles abeunt tumores.

Sunt & aliæ partes, in quibus non leviores remanent febris reliquiæ; in abdomine fiunt stagnationes seu congestiones; in molem attollitur lien, modò majorem modò minorem & quandoque maximam; est ubi in duritiem scirrhosam abeat pars hæc, cujus adeo incertus usus; aliàs mollior ipsa fieri solet, & in merum magma putridum dissolutum, nigrum atramenti instar, immutari; ejusmodi morbo post febrem intermittentem malè curatam laboravit & obiit Vir Illustrissimus.

Intestina vix functiones solitas obeunt; confluit in eorum cavum aliquando sanguis niger & crassior; nec profectò id mirum cùm objecta sint ei in hepate repagula, & proin-

proinde in venâ portâ hæreat; in eâ autem congeſtus ſibi viam facit in tubum inteſtinalem per diſtenta nimiùm ideoque tandem hiantia vaſcula; inde illæ diarrhœæ dyſentericæ de quibus egimus.

Pulmones ipſos febrilibus reliquiis affectos obſervavi; erat quidam qui per ſeptem menſes febri tertianâ decumbebat; eâ tandem cùm defunctus videretur, vultu livido & ſubflavo latentis & corpus totum depaſcentis morbi præ ſe ferebat vim; marcore interea ferme confectus, tuſſi laborabat acriori; unde in phthiſim propendere credebatur; ſed re propiùs ſpectatâ, ſub tertiam quamque diem, graviori ſtimulo urgeri pulmones obſervatum eſt, tum febrim nocturnam leviter inſurgere. His autem ductus non corticem quidem peruvianum exhibere viſum eſt; nimiâ copiâ & abſque aliis præmiſſis remediis jam ingeſtus fuerat; ſed juſculis aperientibus & alvum laxantibus incumbere ſatius exiſtimavi; idque non ſine ægri levamine; brevi enim ceſſit febrilis motus, tuſſis omnìno evanuit, atque partium omnium functiones reſtitutæ ſunt.

Similem in alio ægro affectum magiſque periculoſum obſervavi; laborabat quidam febre remittenti mali moris quæ, emeticis & purgantibus exaſperata, vim ſuam tan-

dem in pulmones dejecit; hinc tandem hæmorrhagia, quæ alio ex fonte derivanda videbatur; eâ autem compreſsâ poſt aliquot dies remiſit febrilis motus, imò evaneſcere omnino viſus eſt; at cùm omnia ſalutem reſtitutam ſpondere viderentur, ecce ſpirandi difficultatem quam vel in leviori motu experiebatur æger; magnum vitæ diſcrimen intentabant omnia; criſi tamen inexſpectatâ per urinæ vias defluxit læſæ reſpirationis cauſa; non equidem natura ſola opem tulit; multùm profuere pilulæ ex ſcillâ, ſerum lactis & cremor tartari; quin etiam iiſdem profligata eſt febris quartana, quæ in malorum cumulum exorta identidem ſe efferre ſolebat.

Patet inde, ex tot partium ſcilicet obſtructione aut læſione, quàm facile ſit, ut febribus ſuccedat aqueus in variis partibus tumor; ſtatim atque remittit ipſarum vis, pedes in multis tibiæque œdemate laborant; fit autem hæc illuvies in textu cellulari, tum propter obſtructiones quæ ſuperſunt, tum propter veneni febrilis vim in partes infernas converſam. Hinc poteſt haberi ut ſignum fatiſcentis febris ejuſmodi tumor, aut potiùs ejus cauſæ è fomite ſuo depulſæ & deviæ; pueri autem minùs huic intumeſcentiæ ſunt obnoxii; incidit etiam potiùs in tenuioris ſortis homines,

mines, ſive quia minùs accurata fuit medendi ratio, ſeu quia nimio fracta labore corpora in obſtructiones magis prona ſunt.

In verum hydropem aſcitem abit ſæpe hæc pedum tibiarumque intumeſcentia; non minùs frequens eſt leucophlegmatia univerſalis; in certis tamen epidemiis ſæpius ſe prodit; anno elapſo v. g. intumeſcebant pedes, tibiæ, brachia & manus; pulmones ipſi illuviei hujus expertes non erant; maxima aderat aliquando ſpirandi difficultas; tuſſis inſtabat acrior, & tunc imprimis, cùm omnes obſideret partes aqueus tumor; frequentiora autem hæc erant, ſi febres fuiſſent abnormes, remittentes continuæ v. g. & dein remittentes.

Non minùs gravia tamen hæc ſunt aliquando in ſimplici febre intermittenti. Vir triginta annorum nuper febre tertianâ laborabat; ea per plures menſes neglecta in febrem abiit inordinatam; huic tandem ſucceſſit leucophlegmatia, quâ omnes intumuerunt partes, & quæ nullo potuit debellari remedio; quod mihi magis mirum viſum eſt, nil ferme in viſceribus, quod incuſari poſſet, repertum eſt; inde autem ſequitur ſolo febrili veneno per univerſas partes diffuſo, oriri poſſe univerſalem illuviem, quæ tandem mortem inferat.

Sunt alia quæ non ita frequenter occurrunt à Scriptoribus variis memorata; fateor me tonſillarum inflammationem, de quâ egit *Sydenhamus*, in nullo obſervaſſe ægro: ſcorbutus quidem in regionibus ad boream ſitis potiùs quàm apud nos ſolet occurrere, in caſtris tamen febres autumnales ſæpius excipit: diabetes verò, qui ex iis febribus in provectiori ætate impendere dicitur, non niſi unâ vice ſe mihi obtulit; erat vir quadragenarius febre tertianâ laborans eâque pertinaci, is tandem accedente ingenti urinæ profluvio non pejus habuit, ſed intra quindecim dies perfectè reſtitutus eſt.

Maniæ ſpeciem, febribus quartanis præcipuè ſupervenientem, adducit *Sydenhamus*, & nullam de eâ miratur ab Authoribus fieri mentionem; mihi quidem in uno tantùm ægro occurrit ferox ille affectus; laboraverat horti regii præfectus febre intermittenti; is eâ deſinente in furorem, qui vix poterat coërceri, ſtatim incidit; nullo tamen ferme adhibito remedio intra nycthemeron perfectè quieverunt animi & corporis inſolentes motus; nec febrilis morbi ullum eſt relictum veſtigium.

CAPUT

CAPUT XIX.

De vario relapsu in febres intermittentes.

LIQUET ex iis omnibus quæ patiuntur viscera, quàm facile sit ut febrile venenum diu in iis lateat & inexspectatò toties resurgat febris; ita in relapsum prona est, si quibusdam credendum, ut circa diem & horam, quibus invadere solebat, adhibendæ sint cautelæ; observatum scilicet fuit à nonnullis post ejus solutionem, atque etiam post longam paroxysmorum intermissionem, eodem tempore quo primùm prodire solebant eos resurgere; imò impendet periculum, ne si quid eâdem peccetur in quam incidebant horâ, iterum ii exsuscitentur; at sanè mihi dubium est, num accurata fuerit observatio.

Quidquid autem ex iis sit, certâ constat experientiâ, quòd si febris radicitus curata non fuerit, non nisi per certum tempus ad quindecim v. g. aut quatuordecim dies ea inducias soleat concedere; non tamen id perpetuum est, sed ut plurimum tantummodo ita se habet; & primò quidem, intra pauciores dies potest iterum se exerere

 mali

mali fomes; deinde verò eſt ubi longior omninò interjiciatur mora: ſilet v. g. per menſem, at quod magis mirum non raro per hiemem ſe proripit febris, & verno reſurgit tempore; deſinit iterum eadem per æſtatem, autumno nihilominus quandoque reverſura, niſi ei naturæ viribus aut remediorum occurratur operâ; ſæpius tamen inter hæc ſtadia exſuſcitatur variis de cauſis.

Per ſe ipſum equidem latens febrile venenum poteſt excitari, & ita reſurgit ſæpiſſimè; ſive enim acrius evadat, ſive antea ſparſæ quodam in loco recolligantur ejus vires, erumpit tandem in paroxyſmos; ſed multùm juvari poteſt ejus excandeſcentia; & primò quidem cùm ſint cauſæ non ignotæ quæ febrim ſimplicem tertianam in duplicem faceſſere cogant; cùm ſimiliter quartanam duplicare, imò in continuam, quod tamen raro occurrit, commutare poſſint, nonne eædem ſopitum & ſilens febrile venenum exſuſcitare aptæ ſunt?

Eæ autem cauſæ, ut cuique notum, multiplices ſanè ſunt; remedia nimirum calidiora & alvum validiùs ſtimulantia, vel intempeſtivè uſurpata; deinde verò animi pathemata; inordinata, ut diximus, victûs ratio, alimenta rancida, putreſcentia, glutinoſa, auſtera; ea, inquam, omnia ad ſopitam exſuſcitandam febrim multùm poſ-

ſunt;

ſunt; frigus imprimis, ut meritò jam alibi ſtatuimus, metuendum eſt; in ipſo enim ſano corpore, prima ſecum adducit intermittentium ſymptomata, horrorem, rigorem, tremorem &c.

Sed ſicut variæ ſunt eæ cauſæ, ita varii eſſe poſſunt in febrem relapſus; ſæpe cùm reſtitutionis illuxit ſpes, omnia in priſtinum relabuntur ſtatum; iterum ſcilicet prodeunt paroxyſmi, variaque eſt eorum vis, & per varium excurrunt tempus; deſinunt deinde iterumque exſuſcitantur; ut verò ſæpius reſurgit alterna paroxyſmorum ſeries, ita nonnunquam unus aut alter occurrit; hominem nuper vidi qui cùm tertianâ conflictatus eſſet febre, eâque liberatus videretur, tandem die quindecimâ paroxyſmum patiebatur eumque unicum; omnes enim ſuſtulit febriles reliquias. At eſt ubi veluti ſparſim & inordinatè exſurgant paroxyſmi, nec quidquam primarii typi retineant; erat quidam qui tertianâ ſtatim laboraverat; ſiluit hæc per menſes duos aut tres; dein ita inceſſit, ut modò quotidie, modò alterâ quâque die, aliàs quartâ & quintâ reſurgeret: ſunt interim quæ magis aut aliâ ratione abnormes ſint; nam continuarum ritu prodeunt identidem, & poſteà intermittentium ſequuntur morem; ita protrahuntur aliquando per longum

gum tempus, variisque ægri conflictantur symptomatis sibi inordinatè succedentibus.

Hæc quovis tempore occurrere possunt, ac frequentiùs sese in certis produnt epidemiis; alternas ejusmodi facies, sive alternum quietis & motûs febrilis reditum observavi, imprimis in iis febribus quæ in paludosis grassabantur locis; cùm eæ per certum excurrissent tempus vix curationem recipiebant, quâvis datâ occasione solebant resurgere; sæpe cùm restituti viderentur ægri, id est paroxysmis liberati, præterviso fungebantur fato; alii vix ab autumno ad æstatem usque vitam trahebant; nec tunc quidem liberabantur omnes; meliùs tantùm habebant multi; reliquiis interim febrilibus, variisque symptomatis confecti, in primum relabi solebant statum.

In ejusmodi autem relapsu, tum in aliorum temporum & locorum epidemiis, alia mihi occurrerunt; recrudescebant quidem paroxysmi statis horis aut diebus, at perfecta non erat intermissio; vigebat intercalari tempore febrilis motus & calor internas depascens partes; videre erat in tantâ febrium contumaciâ ægros graviùs se habentes; vix pedibus stare sustinebant, lurido erant vultu, aut flavescentes; marcore quidam videbantur absumpti, atque in iis stomachus vix ingesta ferre poterat; duplex autem

autem erat morbi caufa, quæ unica tantùm primò vifa fuerat; alia fcilicet in vifcerum vitio pofita; tacitam & continuo greffu incedentem inducebat febrim, alia verò in miafmate quod febris intermittentis fomes eft, & periodico circuitu recurrebat.

Eft ubi ad hecticas magis videantur accedere ejufmodi febres; evanefcunt quidem paroxyfmi ftatis temporibus incandefcentes, at infurgit pulfus nocturnis horis abfque frigore aut calore graviter urgenti, & intermedia tempora à febrili motu nufquam funt immunia; hoc imprimis in iis obfervavi ægris, in quibus perversâ methodo curatio tentata erat; occurrunt etiam ejufmodi reliquiæ in aliis, in quibus aut vifcerum vitio aut veneni morbofi vi, fæpius recruduit febris.

Non ultra progrediemur in luftrandâ variâ relapfuum fpecie; fed fi tam diverfi generis effe poffint, ea eft, faltem juxta quofdam, febre intermittenti laborantium conditio, ut cùm eos femel invafit & perfectè per crifim & per remedia fublata eft, eâ per reliquum vitæ tempus non ita tentari foleant; pauci faltem admodùm effe dicuntur, qui quartanâ fæpius correpti fuerint.

Non tamen hoc ita dictum credo, ut

nil

nil poſtea metuendum ſit ex epidemiis; aut ex iis locis in quibus endemiæ ſunt ejuſmodi febres; cùm enim febrili miaſmati undique circumfuſo veluti innatent corpora, fieri nequit, ut ea non tandem afficiat, quæ etiam huic excipiendo minùs ſunt idonea; hoc tantùm innuere haud dubiè voluerunt quidam Medici, ejus veneni viribus minùs in genere patere ægros, qui eas experti ſunt: de quartanâ tamen potiùs quàm de aliis hæc dici poſſunt; multi enim ſunt v. g. qui febri tertianæ ſæpius obnoxii fuerunt.

Quidquid hac de re ſtatuendum videatur, ex modo dictis ſequitur, duo maximè ſpectanda in febris intermittentis reliquiis; & primò quidem an ſolummodo remaneat fomes, qui febrem ſolito more incedentem reducat; deinde verò an is in affectus quoſdam abierit, & partium principum vitia quædam induxerit; metuendum ſane, nec id immeritò, ne ex iis pendeant relapſus; tunc autem vix datur curationi locus, aut ſi abigi febrem intermittentem contigerit, ſuperſunt ægritudines, quibus tota conflictatur vita; remanent præſertim obſtructiones, viſcerum functionibus omninò adverſæ.

CAPUT

CAPUT XX.

An ſalutares eſſe poſſint febres intermittentes cùm ſymptomatis jam memoratis ſtipentur, & in tot abeant periculoſos affectus.

His autem quæ jam memorata ſunt poſitis judicari poteſt an febres intermittentes inter ſalubres naturæ motus numerari debeant? hoc quidem ita ſe habere multi variis argumentis & Veterum nixi authoritate probare conati ſunt; ſed an certò liquet morbum per ſe ipſum ſalutarem eſſe poſſe, aut ſaltem an id ita in genere ſtatui poteſt, cùm tanta labes partibus variis inuratur, & cùm eâ in tantum præcepsque diſcrimen toties adducantur ægri?

Theoreticæ rationes inania plerumque ſunt figmenta; experientia ſola audienda eſt; ea quidem ſuaſiſſe multis videtur febres, vernales imprimis, ad valetudinem conducere; iis, inquiunt, reſerantur vaſa per hiemem conſtricta & obſtructa; ex earum vi nil metuendum, cùm benigniores ſint, & ſponte veluti ſecedant, aut leviori remediorum auxilio; ex iis denique

conva-

convalescentes febribus alacres omnino degere creduntur.

Quod verò non ita liquet, ex aliis febribus benignioribus quidem & sibi per aliquod tempus permissis, idem beneficium reportare ægros multi contendunt; in exemplum adducuntur pueri qui febrilis veneni operâ variis liberari affectibus, & firmiori deinde virium robore gaudere feruntur; at non eò subsistit febris salubrem vim deprædicantium opinio; ipsam quartanam ad longævitatem multùm conferre existimant.

In iis febrium encomiis, si quæ vera sint, multa à vero aliena videntur; experientiâ liquet tantummodo innumeros qui febri laborârunt nil detrimenti esse expertos, & firmum deinde in iis fuisse virium robur, quod alios post morbos insolens non est: at inter ipsos pueros nonne multi, febrili veneno exhausti & labe visceribus inustâ, miserrimam deinde trahunt vitam? num quidam, ut senes, periculosè aliquando decumbunt? aliis verò quis longam annorum seriem spondere ausit? nonne ex iis multi sunt qui brevis omnino sunt ævi? Si quidam extremum attigerint senium, cur febri potiùs quàm insitis à naturâ viribus id tribui potest?

Hoc tantùm asserere licet inesse febrili motui magnam vim; eo quandoque tolluntur

luntur ſtagnationes, aperiuntur vaſa minima quibus imminebat obſtructio; additur robur partibus, & imprimis vitalium functionum organis; eliminantur per ſudoris ſpiracula noxii humores; liquidis remanentibus nova inducitur craſis, ſeu totus immutatur corporis habitus.

Mirum ergo videri non debet ſi febres quibuſdam mederi poſſint morbis, ut epilepſiæ v. g. & melancholiæ; fuit hæc *Hippocratis* doctrina, variis deinde obſervationibus comprobata; non tamen ita eſt accipienda ut vera ubique reperiatur; febri quartanâ ſuperveniente ea ſolummodo tolli poteſt epilepſia quæ levior eſt, aut quæ ex quâdam ſtagnatione vel ex miaſmate retroacto ortum trahit; non magis certa eſt melancholiæ per febrilem motum curatio; ſi gravior ſit ejus morbi cauſa, vel altiùs infixa, non ſolùm ejuſmodi non obſequitur remedio, ſed eo ſolet exaſperari.

Magis proficua eſt febris vis cùm laxior eſt corporis compages, & languet partium vitalium actio, cùm inſunt œdematoſi tumores aut leucophlegmatiæ ex motûs defectu prodeuntes; cùm inſurgunt convulſivi aut inordinati nervorum motus, ut in mulieribus hyſtericis, cùm rheumatici vagique imprimis ſæviunt cruciatus, cùm denique ſcabie fœdatur corporis ſuperficies;

proſ-

prostant apud varios Scriptores observationes, quibus ejusmodi morbos, imò & podagricos affectus, febri intermittenti sublatos esse probari potest; cephalæa similiter, cordis palpitatio, dolores certis partibus infixi, per febrilem impetum abscessisse, aut saltem siluisse, certum est; liceret mihi hæc omnia nonnullis confirmare exemplis, è propriâ experientiâ petitis; sed his supersedere satius visum est.

Hoc tantummodo iterum monendum ducimus non perpetuas esse ejusmodi curationes; ex iis ipsis affectibus, de quibus jam egimus & in quos febris multùm potest, multi sunt qui ei superstites fuerint; imò quidam, ipsâ curati per aliquod tempus, prodierunt deinde, nullatenus immutati; si quando autem penitus tolli possint, maximè in puerili ætate, tunc enim circuitûs aucto impetu, & profuso sudore, magna humoribus & partibus solidis induci potest mutatio; vitali insuper spiritui magna potest addi vis; unde necesse est ut multæ tollantur ægritudines.

Quod eos spectat qui non peculiaribus his morbis de quibus egimus laborant, aliquot paroxysmi febriles valetudinem quidem firmare aut leviter labefactatam restituere possunt; si tamen graviores fuerint aut diuturniores, non solùm salubres non

erunt,

erunt, ſed noxam inferent, & eò quidem magis periculoſam quò tenerior viſcerum textus, maximè autem adverſa erit febrilis vis ſi eorum læſæ ſint functiones; ſint v. g. icterici, aut in tuſſim proni, ab iis nil boni ex febribus exſpectari poterit; hoc ſaltem ut plurimum verum eſt, nec aliter ſe habere poteſt, niſi fortè fuerint ſucci quidam noxii qui hos inferant affectus, & qui febris vi immutari vel expelli poſſint.

Eò referri poſſunt omnia fermè quæ de febrium ſalubritate ſtatuere licet; imprudenter profectò his multi habenas laxant, diutiuſque naturæ committunt; non tamen ita benignè, ac ſibi fingunt, decurrere ubique ſolent ejuſmodi morbi: *Foreſtus* quidem neminem ex tertianâ febri occumbentem per quadraginta annorum ſpatium vidiſſe teſtatur; non ergo graſſantes & magnam ſtragem edentes vidit epidemias; præterea vir ille, veris febrifugis deſtitutus, num obſtructiones hepatis aliorumque viſcerum lethales, tandem affectus ipſius febris comites aut reliquias obſervavit? neſcio an longiùs non proceſſerint alii, qui eam ut verum habuerunt antidotum; peſti adverſam fuiſſe tradit qui *de morbis Bredanis* egit Scriptor; ea enim, inquit, dum vigeret, ægros ab omni contagii afflatu immunes ſervavit.

LIBER SECUNDUS
DE FEBRIBUS
QUÆ AB INTERMITTENTIUM MORE DEGENERES ALIENAM INDUCUNT FACIEM.

CAPUT I.

De febribus compoſitis & larvatis in genere.

EJUSMODI eſt ſimplicium febrium intermittentium inceſſus, isque facilè dignoſcendus; at ſæpius immutari ſolet, & cùm alieno & devio feruntur greſſu, non ita patet, etiam ſedulò inſpicientibus, earum natura & origo; abeunt eæ in compoſitas, & quamvis ex fomite intermittentium ortum trahant, intermittere deſinunt; continuarum enim progre-

grediuntur ritu; inde autem exſurgit quæſtio, num ſcilicet eædem ſint, aut quid ex proprio ſervent ingenio? vel potiùs num veræ ſint continuæ, veluti aliæ quæ ex diverſis oriuntur cauſis?

Ut meliùs hæc pateant, earum febrium, quæ ſub alienâ ſpecie prodeunt, tradenda hiſtoria; & primò quidem nonnulla præmittemus, quæ antiquis obſervata innotuerunt; non iis equidem immorari mens eſt, ad opinionum quæ jam exoleverunt inanem oſtentationem; inquirendum tantummodo breviter, quales Veteribus occurrerint febrium commutationes? ita ſternetur via ad eas dignoſcendas, quæ experientibus ſolent occurrere.

Celſus equidem, ab origine omnia repetens, febrium inceſſum veluti oculis ſubjicit; » aliæ, inquit, ſic deſinunt, ut ex to» to ſequatur integritas; aliæ ſic, ut ali» quantùm quidem minuatur ex febre, ni» hilominus tamen quædam reliquiæ rema» neant, donec altera acceſſio accedat; ...
» aliæ vix quicquam aut nihil remittunt; ...
» interdum acceſſiones confunduntur, ſic » ut notari neque tempora earum, neque » ſpatia poſſint; ... acceſſiones etiam, mo» do ſingulæ ſingulis diebus fiunt, modò » binæ, pluresve concurrunt.

Galenus, *Celſo* licet doctior, & uberiori

experientiâ inſtructus, minus accuratè febrium effinxit commutationes, variumque inceſſum; intermittentium tamen ingenium in quibuſdam continuis expreſsè notavit; *amphimerinas* ſeu quâque die incandeſcentes memorat; *tritaïophyas*, ſeu quæ tertiâ die acriùs inſurgunt, attingit; quæ denique in quartum diem recidunt exacerbationes rarò occurrere obſervavit.

Apud inſequentium ſæculorum Medicos accuratiori ſtudio agitari cœpta ſunt hæc omnia; varias ejuſmodi febrium ſpecies fuſiùs perſecuti fuerunt; ſed iis, ut Veteribus, hoc ineſt vitii quod tantummodo de veris continuis egiſſe videantur; non definierunt ſcilicet num illarum paroxyſmis inſit quiddam intermittentibus ſolis proprium, aut num revera ex intermittentium genere ſint, & ex earum fomite ortæ, quæ continuo greſſu incedentes ſtatis exacerbantur temporibus.

Quod verò de febrium mixtione, confuſione aut implexu commenti ſunt, à ſedulâ obſervatione multò magis recedit; nam quotidianas, tertianas & quartanas commiſceri, aut in idem tempus, vel in diverſas horas incidere exiſtimârunt; ſi vera eſſent ea poſſet inde quædam *continuitas* exoriri; at in genere quæ de confuſis effatur *Fernelius*, de omnibus quocunque modo con-

concurrentibus dici poteſt; nulla, inquit, ſeorſim internoſci poteſt, neque ulla ſimplex aut pura elucet, ſed ſunt earum ſigna confuſa.

Quæcunque autem ſit febrium intermittentium hæc commutatio, alienam ipſæ non raró induunt faciem ſub quâ earum natura vix dignoſci poteſt; magni igitur momenti eſt, à fallaci externâque ſpecie ad proprium illarum ingenium propiùs accedere; inquirendum ergo, 1° ut ſimplici febri intermittenti ſeu ejus cauſæ inducatur larva ſub quâ latere poſſit; 2° ut eadem febris in mali moris paroxyſmos inſurgat; 3° ut in continuam commutetur, & malignarum apparatum & vim deleteriam æmuletur; 4° quâ ratione ab aliis continuis ſecerni poſſit.

CAPUT II.

Ut variè latere poſſit febrile venenum & in aliena à febre intermittenti erumpere ſymptomata.

CUM ſimplex febris intermittens certum ſequitur typum, atque etiam ſolito incedit greſſu, à naturâ ſuâ ſæpe deſ-

 ciſcit;

ciſcit ; ſi quædam aliæ ſint febres quæ ipſam mentiantur, ipſa alios mentiri ſolet affectus ; eſt v. g. ubi in quâdam parte latere aut colligi poſſit febrile venenum, ita ut hæc pars ſola videatur ægra ; deinde verò peculiaria & inſolita ſibi adſciſcere poteſt ſymptomata, in quibus totam morbi vim poſitam credere poſſent inexperti ; denique ab intermittentium more omnino deflectens alias poteſt æmulari febres, eaſque continuas, & quæ alienam à ſuo fomite præ ſe ferant ſpeciem ; de iis autem omnibus ſeorſim agemus, & quæcunque larvam poſſunt oculis aut menti objicere proſequemur.

Multiplici ſanè ſub larvâ à ſuo ingenio recedere poſſunt febres intermittentes : in genere qui periodici ſunt affectus ad ipſas, ſilentes licet, pertinent ; ipſarum enim ſequuntur typum, & eâdem ratione curantur ; tuſſim convulſivam quintâ horâ matutinâ quotidie inſurgentem, ſingultum & hæmorrhagiam periodicè recurrentes, cortici peruviano ceſſiſſe memini ; nauſeas, vomitus, anxietates, colicos dolores, palpitationes non abſimili ritu procedere, eidemque remedio ſubjici obſervatum eſt.

Sed ut quæ magis obvia ſunt in exemplum adducam : ſæviunt aliquando pulſu vix immutato dolores acerrimi, ſtatis re-

vertentes temporibus; sæpius v. g. cruciatum ejusmodi observavi supra orbitam exortum, absque ullo febrili symptomate; solus tamen aliquando non est dolor hic; fuit enim ubi in ipso ejus exortu palpitationem experti sint ægri circa locum affectum.

Occurrit & mihi in quodam ophthalmiæ species, quæ certâ horâ prodire solebat; licet autem ejusmodi inflammatio, cùm aliis ex causis oritur, non ita facilè soleat evanescere, brevi periodico illo rubore suffusus in naturalem statum restituebatur oculus. Quod verò gravius est, cæcitas statis horis, paroxysmi instar redeuns, & post certum temporis spatium se subducens, observata memoratur; nullum aderat febris vestigium, & tamen cortici peruviano cessit affectus adeo insolens.

Quod verò dolorem spectat, nec quidem in oculis aut circa eos solummodo est ejus sedes; is aliquando aures & ipsos dentes occupat, vel fronti aut occipiti infixus hæret; at capitis latera ei magis obnoxia sunt; prostant exempla hemicraniæ terribilis periodicè recurrentis, quæ febris intermittentis soboles est, aut potiùs ipsa febris in hemicraniam commutata.

Exsurgit interdum universi capitis dolor, qui ejusdem prosapiæ est; hominem vidi

qui eo ita excruciabatur, ut ferme maniaco similis esset; statim quidem incerti moris visus est hic affectus; propiùs tamen re exploratâ se prodidit illius latens ingenium; nam insurgebat semper versùs meridiem acerrima illa cephalalgia; excurrebat dein summo cum impetu, at post aliquot remittebat horas.

At ut in externâ capitis superficie defigitur febrilis causa, ita singulas quascunque partes potest aggredi; hominem vidi dolore acerrimo sub scapulis periodicè excruciatum; insurgebant doloris illius paroxysmi quartâ quâque die, & cortice peruviano repressi sunt: eodem remedio sedatum vidi veluti nephriticum cruciatum, statis diebus imò & horis prodeuntem; affectus denique rheumatismum referentes & per circuitum redeuntes similiter profligatos observavi.

Non mirum ergo si partes quædam visæ sint febre laborare, reliquis bene se habentibus; prostant non pauca hujusce febris exempla apud historiæ medicæ scriptores; in quibusdam ægris medium caput, in aliis brachium, aut crus unum vel alterutrum, febri laborare observatum est, dum reliquum corpus nil simile experiretur; quod profectò mirum videri debet, fuit ubi omnia febrilia symptomata in his partibus se

ex-

exciperent, ut in veris paroxyſmis; & primò quidem ſtatim aderat frigus, deinde verò inſurgebat calor & ſubſequebatur ſudor; aliquando interim aliter varièque afficiebantur partes in quibuſdam; in his ſolus frigoris ſenſus, in aliis verò calor vel motus convulſivus periodicè recurrebat.

Quod verò non minùs mirum eſt, ſæpe ſæviunt dolores ex causâ febrili inſurgentes abſque manifeſtâ febri, etiam cùm partes internas obſident; à me obſervatum aliquando memini acerrimum ſtomachi dolorem, eumque periodicum & febrifugis ſublatum, abſque eo quòd ullam in pulſu intuliſſet mutationem; nulla interceſſerat incandeſcentia, & integra omnino videbantur aliarum partium munia.

Nec quidem tantopere, ac primâ fronte videri poteſt, à febre alieni ſunt ejuſmodi affectus; ſæpe enim, ut cuilibet notum, vigent acerrimi artuum dolores, qui cum ipsâ incedunt; eâdem verò evaneſcente ſuperſunt nonnunquam, & paroxyſmorum inſtar, periodicè redeunt; tunc ſcilicet cauſæ febrilis partem in locis affectis remanere certum eſt, nec niſi adhibitis febrifugis ſedari poſſunt inſolentes ii cruciatus; quæ interim in externis partibus ſe produnt in internis prodire poſſunt; & ſi poſt febrim ſola remaneant, abſque eâ prægreſ-

sâ aut ſubſequente, eadem ſe exerere mirum non eſt.

Ut plurimum tamen res ita non ſolet procedere; viget enim febris, cùm per varias partes defertur febrile venenum; id autem in quibuſdam modò defixum hæret, modò plurimas aggreditur; quin imò eſt ubi eas ſucceſſivè peragret; fuit v. g. quidam qui per paroxyſmum dolores acerrimos in cruribus & tibiis expertus eſt; aſcenderunt ii versùs abdomen, deinde verò ad caput, unde veræ ſuborta apoplexiæ ſpecies.

Sed alii iique inſoliti & ſummum inducentes diſcrimen occurrunt febrim larvantes affectus; eos tantummodo in genere hîc indicare mens eſt, ut deinde faciliùs ad ſingulos devenire liceat; à febri interim ita alieni ſunt ut ipſa naturam mutâſſe videatur, nec facilè aliquando dignoſci poſſit; pendere poteſt mutatio hæc variis ex cauſis latentibus.

Quæcunque autem eæ ſint, veneni febrilis tunc acrior aut magis deleteria eſt vis, ipſaque è fomite ſuo depulſa in varias partes convertitur; patet hæc converſio ex naturâ veneni hujus erraticâ, cùm in variis locis latere aut defigi poſſit; liquet & vis acrior ex parotidibus quibus obnoxii ſunt quidam ægri febre intermittenti laborantes;

rantes; confirmantur hæc omnia obstructionibus quæ ex materiâ febrili circumeunte ortum trahunt & febri subactâ superesse solent.

Cùm verò his de causis febriles insultus insolita, eaque periculosa sibi adsciscunt symptomata, non statim quidem cùm febre exsurgere solent, sed tertio vel quinto ad summum paroxysmo se produnt; ea prævidere statim quidem in multis ægris non licet, nisi per grassantem epidemiam; in aliis si quædam per primos insultus se prodant, non ita periculum ostentare videntur.

Quod imprimis notandum, pulsus in universum parvus fit & celer, ita ut vix se prodat: in universum inquam, nam quidam sunt casus, in quibus majori vi incedit; cùm v. g. impetitur caput, & in lethargum aut comatosum affectum incidunt ægri, validiùs pulsant arteriæ; non minùs earum insurgunt vires in dolore rheumatismum referente; nec profectò mira est varietas hæc, cùm variè vim suam exerat febrile venenum; stimulat v. g. aliquando partes veluti admoto caustico; eas nimirum abradit & sanguinem mucumque elicit; aliàs spasmodicis urget motibus, seu convulsiones ciet, imò & hæc frequentissima est ejus agendi ratio.

Sub

Sub hâc tam alienâ facie variè decurrere potest deinde larvata febris, & à paroxysmorum more recedere; est ubi ipsis præfixum terminum prætergrediantur ea quæ tam inopinatò se exeruerunt symptomata; sæpe enim non succedit ut antea intermissio, imò nec remissio; juris sui non fiunt oppressæ partes, nisi post certum temporis spatium; modò scilicet per aliquot dies excurrit morbi vis, modò per hebdomadam aut etiam diutius eadem permanet vel augetur; novum autem tunc prodit febris genus, de quo deinde fusè agemus.

Sed non rarò ingenium typumque suum servat conversa in certas partes febris vis; nam paroxysmorum more in plurimis ægris insurgere solet & intermittere; remittunt saltem maximè tetra hæc symptomata quæ tantum intentant periculum; inde autem patet non solùm validâ arteriarum actione difflari febrile venenum, ut diximus; levissimo enim ipsarum motu & absque insigni calore, cùm inter ejusmodi symptomata sæpe concidat pulsus, ferme omnino subigitur; ferme inquam, nam remanent vestigia eorum affectuum, qui in varias partes delati sunt, iique sequenti paroxysmo ut plurimum graviores fiunt; quod verò magis insolens est, post veram plurium dierum intermissionem aliquando recrudescunt.

Non

Non tamen credendum tantam & æquè ſemper infeſtam eſſe vim veneni febrilis aberrantis & in partes quaſdam dejecti; cùm febrifugorum operâ v. g. repreſſi ſunt paroxyſmi, fit aliquando ut venenum hoc aut ejus reliquiæ in partes externas detrudantur; tunc ſæviunt in iis dolores, nec niſi iterum accenſo febrili æſtu tolluntur; ſæpius autem & eâdem de causâ afficiuntur internæ partes; tumet nimirum abdomen, læduntur certorum viſcerum functiones; quò autem omnia in naturalem reducantur ſtatum, opus eſt ſimiliter in certis ægris ut iterum inſurgat febris; ſaltem ita iis non rarò medetur natura; inde verò patet quàm proficuus eſſe poſſit motus & calor ad ſubigendam veneni febrilis cauſam.

CAPUT III.

Ut in febrem mali moris abeat febris intermittens ſimplex.

HIS præmiſſis patet aditus in febrium malignarum intermittentium hiſtoriam; & quidem ita hæ incedunt ut ſæpe in caput recidat omnis ferme earum vis; ſo-

ſoporoſi fiunt ægri, impetitur mens, inducitur lethargus, imò nonnunquam vera ſuccedit apoplexiæ ſpecies & paralyſis; quod verò magis infrequens eſt, catalepſiæ quid ſimile obſervatum traditur; non mirum ergo ſi adſint aliquando convulſivi motus, tremores & tendinum ſubſultus, tum visûs, & auditûs, aliorumque ſenſuum defectus, aut denique vitalis ſpiritûs omnimoda proſtratio.

Hæc omnia adeo inexſpectata variè oriuntur, decurrunt & recedunt; leve habent aliquando initium & aliquando grave; eſt ubi ſtatim tanta ſit eorum vis ut idiopathica videantur, id eſt, à febre intermittenti omnino aliena; ſed ſuum tandem prodere ſolent ingenium, in eo quod poſt certum tempus leventur ut plurimùm, & paroxyſmorum more incedant; remanent interea graviores aut leviores reliquiæ in variis ægris; alii ſtupidi & veluti attoniti, alii rerum omnium immemores ſunt.

Quod verò minùs obvium eſt, cùm periculi omnis ſequenti paroxyſmo videantur nonnulli immunes ægri, tertio inſurgente in priſtinum relabuntur ſtatum; imò cùm vera per aliquot dies ſucceſſerit intermiſſio, non ſemper omnis abjiciendus metus; fit relapſus, ut diximus, & univerſa malorum cohors iterum aliquoties irruit; hæc autem

tem vel ſponte naturæ vel remediis poſſunt ſuperari : diarrhœa & urinarum copioſus effluxus omnia quandoque ſuſtulit ; ut plurimum tamen nonniſi certis impugnata remediis ſolent evaneſcere.

Ut in caput, ita in reſpirationis organa convertitur febrile venenum ; rariùs tamen eas partes obſidere ſolet, nec quidem quâ de causâ ſatis perſpicuum eſt ; cùm autem in illas inſurgit, non eâdem omnino ratione vim ſuam exerit ; & primò quidem ſpaſmos concitat, qui & in alias ſimul deferuntur partes ; ex iis autem ſive ex veneni hujus ſtimulante & cauſticâ actione exoriuntur dolores varii ; alii diaphragmatis aggrediuntur regionem, in eâque defixi acerrimè ſæviunt ; alii lateribus inhærent, & ita miſeros excruciant ægros, ut ſitum mutare nequeant.

Non mirum ergo ſi inde inſignes ſequantur reſpirationis anguſtiæ ; inſtat tuſſis, vexat anhelatio, exoritur orthopnœa ; hinc veluti catarrhi ſuffocativi aut aſthmatis ſpecies, oppreſſio ſcilicet & repletio pulmonis ut à craſſiori muco ; at aliam faciem nec minùs formidandam induit aliquando morbus ; mutari ſcilicet videtur in ſævam pleuritidem aut peripneumoniam ; adeſt ſputum ſanguinis, dolor pectoris fixus & lancinans ; pulſus depreſſus ſolummodo

modo cum his non conſentire videtur ſymptomatis.

Cùm cujuſque paroxyſmi initio multa patiatur ſtomachus, non mirum videri debet, ſi in eum acriùs deſæviat febrile venenum; aliàs eam partem vexat angor intolerabilis, aliàs inſurgit morſus aut dolor atrox; veram adeſſe crederes inflammationem aut eroſionem; hinc autem nauſeæ, aut vomendi enormes conatus iique inanes; animi deliquium, ſudor fronte aut vultu diffluens, oculorum caligatio, pulſus exilis, frigiditas, mortem inſtantem oſtentare videntur, nec quidem eam effugient ægri, ſi diutius aut graviùs iis torqueantur, aut ſi ſæpius ſeu pluribus paroxyſmis ea experiantur.

Inter has anguſtias urget ſæpe immanis vomitus, rejicitur bilioſum magma, vitellinum, porraceum, fœtidum; imò aliquoties cruenta & nigra magno impetu ſurſum feruntur; dejiciuntur eadem per ſeceſſum in quibuſdam ægris, licet in ſolâ epigaſtrii regione deſæviat dolor; interea non in ſtomacho ſolo aut in alvo ſe prodit tanta morbi vis; adeſt linguæ ſcabrities, & urinarum paucitas ſpaſmis inducta; deferuntur & ii in partes externas, in eiſque varios cient motus; occurrunt ergo in febre intermittenti quæcunque choleram

leram morbum comitantur ſymptomata; ſed hoc intercedit diſcrimen, quod in febribus remittant aut deſinente paroxyſmo deſinant; in cholerico autem affectu non tales dare ſoleant inducias.

At ut in ſtomachum, ita in alvum vim ſuam exerit aliquando febrile venenum; tam atroces inſurgunt dolores, ut veluti cauſtico corrodi videantur inteſtinales fibrillæ; quæ dejiciuntur, copioſa omnino & varia ſunt, vel ſeroſa ſcilicet, vel bilioſa & variegata; ſed in quibuſdam ægris tanta eſt ſtimuli urgentis acrimonia, ut mucoſæ & ſubcruentæ ſint fæces veluti in dyſenteriâ; modò ſanguineoatræ ſunt, modò verò loturam carnis referunt; ex his autem magna virium ſequitur proſtratio; ſingultuoſi, frigidi, & ſemimortui jacent ægri; emergere eos poſſe vix niſi expertus crederet; quod tamen omnino mirum, deſinente paroxyſmo miteſcunt, imò evaneſcunt ſæpe terribilia hæc ſymptomata; in variis inteſtinorum morbis expulsâ eorum causâ ſuperſtes eſt irritatio, at difflatum febrile venenum ſecum omnia auferre videtur.

In externas partes ſicut in internas irruere poteſt hujus miaſmatis impetus; eſfloreſcunt nonnunquam in totâ corporis ſuperficie varii generis papulæ, quæ febrifugis adhibitis evaneſcere ſolent; intenſo aliàs rubore ſuf-

funditur cutis, in certis partibus magis, in aliis minùs; at sæpius veluti sudoris Anglici species erumpit, hic quidem ex fronte & pectore affatim emanare in multis incipit, ubique calidus est, & quò magis profusus, eò magis intenditur febris; post certum tamen temporis spatium, aliàs citiùs, aliàs seriùs, frigidus fit, deprimitur pulsus & veluti formicans in nonnullis incedit; in his interea fit præcordiorum angustia & compressio, in aliis flammeus aut caustici stomachum urentis sensus, in omnibus verò irrequieta jactatio & urinarum suppressio; ipsa corporis facies impendens ostentat discrimen, lividus enim aut cæruleus inducitur color.

Ipso febris initio, algenti nimirum corpore & variâ rigoris aut horroris concussione exagitato, insurgere solent dolores per varias partes; inde autem patet quòd in similem affectum abire possit omnis febrilis veneni impetus: in his ipsis sudoribus, de quibus modò actum est, tantus aliquando exsurgit crurum aut tibiarum cruciatus, ut ferro exscindi videantur; sed insurgit nonnunquam dolor rheumaticus universalis, aliàs quandam imprimis partem obsidens, aliàs verò hàc & illàc vagans aut errabundus; præcipuum imò & solum primo adspectu hoc videtur sympto-
ma;

ma, nonnulla tamen eaque varia ſecum adducit; deliquium infert animi in quibuſdam ægris, in aliis verò non ſine multo diſcrimine ſpaſmodicis ſtipatur motibus; non rarò verò inflammatorius videtur ejuſmodi dolor, in varias tamen partes nihilominùs verſatilis.

Sed ſi partibus quibuſcunque infeſtum eſſe poſſit febrile venenum, in iisque defigi, idem in motûs quo vigent & vivunt, principium ſolummodo inſurgere, id eſt, principium vitale aggredi, totamque perturbare poteſt partium œconomiam; hoc v. g. accidit in iis qui ſyncope terribili aut anaiſtheſiâ per totum paroxyſmorum tempus laborant; facies tunc cadaveroſa, oculi clauſi, ſpiratio ſublimis, vera denique mortis imago.

Eſt interea ubi non tam vitæ motûſque principium quam caloris nativi fomes impeti videatur; aliquando frigori incipienti nullus ſuccedit calor; aliàs poſtquàm ſe exerere incepit, reſtinguitur ſenſim; ſuperficies corporis externa veluti marmorea, vultus plumbeus, extrema livida, & ut paucis omnia comprehendam, occurrunt quæcunque leipyriam febrim comitantur; adſunt inſuper nonnulla quæ perpetua non ſunt, mens hebes eſt v. g., urget ſitis intenſa, urinæ parcè fluunt &c.

Multa ab iis omnibus diverſa poſſunt in protheiformi febrium intermittentium decurſu occurrere; ſed hîc ea tantùm commemorare quæ mihi experientiâ innotuerunt, viſum eſt; potuiſſem profectò nonnulla referre quæ ad ejuſmodi febres proximè accedunt, & quæ tamen mali omninò non ſunt moris; ſomnum v. g. veluti lethargicum in quibuſdam ægris obſervavi, licet nullum intentaretur diſcrimen; colici dolores ſimiliter, & in quibuſdam mulieribus præcipuè, mihi occurrerunt, uti & dolores per artus ſparſi; at leviora novit qui graviſſima non ignorat.

Iis interim confirmantur, quæ tanto labore è naturæ latebris à *Mortono* eruta ſunt, eoque duce à doctiſſimo *Torti* obſervata & accuratiùs deſcripta; ſed anteceſſerat eos celebris admodum Medicus, qui non minùs acutè intermittentium febrium metamorphoſim ſive abnormem earum vim perſpexerat; eſt ſcilicet is *Salius Diverſus*, qui eas tantâ diligentiâ deſcripſit, ut ejus verba hic referre non pigeat.

» In quarundam, *inquit*, febrium inter-
» mittentium principio, dum leve aliquod
» frigus vel horror adeſſet, tanta caloris
» eveniebat retroceſſio, ut prægelida eſſet
» caro, facies conſimillima morituro, pul-
» ſuſque adeo minimus ut nullus eſſet; hic
» accenſo

» accenſo calore magis apparebat, ſed parvus, inæqualis, frequens & imbecillis; ſitis inexhauſta erat, anxietas ſumma, timor maximus, inquietudo ingens; ſenſus caloris urens, dum ad tactum nullus, vel parvus eſſet; animi defectus, ſudores frigidi, cordis palpitatio & tremor. Hæc omnia declinante febri deſinebant; incipiente declinatione pulſus elevabatur, redibat calor; has febres, id eſt, earum paroxyſmos vidi ad horas ſexdecim aut octodecim protrahi; hîc peculiare obſervavi, quòd nox acceſſionem præcedens, ultra quàm credi poteſt, eſſet inquieta, licet non febrirent ægri.

Similium febrium deleteriam vim obſervavit deinde *Valeſius*, eaſque *malignarum* nomine inſignivit; ſed *Ludovicus Mercatus* ipſarum hiſtoriam omnibus numeris abſolutam tradidit; diagnoſim imprimis & prognoſim accuratè inſtituit, & ejuſmodi febribus proprium & protheiforme ita effinxit ingenium, varioſque caſus, ut pateat nullam eſſe formam quam non poſſint induere; experientiâ aſſiduâ, non opinione aliorum edoctus, nil ferme ex omnibus ſymptomatis prætermiſit, quæ & Medicis illudere ſolent & ægrorum moliri perniciem.

His & obſervatione imprimis edoctus *Riverius*, earum febrium vim potuiſſet proſequi;

ſequi; is tamen non niſi in genere illam attigit: » Videmus, *inquit*, ſingulis ferè annis, hâc ſaltem regione, febres tertianas » intermittentes, quæ ſummæ malignitatis » ſunt participes; tertiâ vel quartâ acceſ- » ſione ægros de medio tollunt; aliæ eos » in graviſſimum vitæ diſcrimen conjiciunt, » idque ob maximam ſymptomatum ſævi- » tiam: dantur, *juxta eundem*, tertianæ ma- » lignæ peſtilentes, quæ, quamvis evidentes » habeant intermiſſiones, *deleteriæ* ſunt; » præterea multa poſſunt ſupervenire quæ » vitæ periculum inferre poſſunt, quamvis » febris ex ſe periculoſa non ſit.

CAPUT IV.

Ut commutentur febres intermittentes in alias; ſive remittentes, ſive continuas.

EJUSMODI ſunt ſæpè affectus quos mentitur febris intermittens; ſed quod non minùs ab ejus ingenio videtur alienum, ipſa febrium aliarum formam poteſt induere, & ſub eâ quaſi ſuperinjectâ larvâ deliteſcere; ut autem ſub alienâ hâc ſpecie dignoſci poſſit, ejus varias facies varioſque inceſſus attingemus.

Et

Et primò quidem, juxta plerosque, aliis febribus comitem se adjungere potest intermittens febris; quotidianæ v. g. conjuncta visa est ferme omnibus; sed raro admodum, ut diximus, occurrit quotidiana, eamque ab aliis distinguere admodum difficile est; quomodo ergo eam cum tertianâ simplici aut duplici adesse statui potest? nonne occultari ipsam oportet, sociis earum symptomatis? Theoriæ omnino nimiùm tribuerunt Veteres, tum multi qui ante *Harveum* vixere; pituitæ enim & bilis commixtionem aut pugnam commenti sunt; & prout altera aliam superare videbatur, varii generis exsurgere febrim asseruerunt.

Non ita incertum an cum quibusdam aliis conjuncta incedat aliquando febris intermittens; cum pleuritide v. g. commixta in quibusdam ægris remittit alternè & insurgit; cum variolis ipsis eam nonnunquam pari gressu excurrere observavi, sed non ita patet ejus toties memorata cum continuis febribus conjunctio; non solùm explorantem fugit, & difficilè dignosci potest, ut jure dixit *Galenus*; sed quod ipse nec alii suspicati sunt, abesse omnino potest, etiam cùm adesse videtur; imò ipsam à naturæ institutis esse alienam statui posse crediderim, idque gravissimis innixus argumentis.

Quòd præcipuum mihi videtur ex observatione simul & ratione petitur; & primò quidem in continuam abire posse febrim intermittentem negari nequit; cùm autem alieno à suâ naturâ gressu incedit, per varium excurrit tempus; modò v. g. per sex aut octo dies, modò ad undecimum, aut decimum quartum, imò ad vigesimum progreditur.

Duo autem hîc observanda occurrunt; est nimirum ubi sub initiis nil quod intermittentes referat perspici possit; nil ejusmodi imprimis se prodit cùm ad quinque tantùm aut sex dies insurgit continuus febris impetus; quando verò diutius excurrit, vix etiam aliquando quidpiam à continuarum ductu aut naturâ diversum, febrilibus symptomatis interjicitur.

At ut plurimum mutatâ formâ non mutatur omnino ingenium febris ejusmodi; in paroxysmos enim excandescit plus minùsve conspicuos, & statis redeuntes horis: deinde verò sæpissime in veram intermittentem desinere solet, in tertianam nimirum, aut duplicem tertianam ut plurimum; unde, ut patet, non nova inducitur febris, sed prior, quæ continua erat, vel unam amittit suî partem, vel in duas intermissione distinctas dividitur.

Nec minùs interea cum ratione, quàm cum

cum experientiâ consentit mutatio hæc; cùm enim febrilis veneni intenditur vis, necesse est ut diutius excurrant paroxysmi; imò ita protrahi possunt ut unus alterum attingat; tunc autem veram præ se ferunt continuæ speciem; sed cùm insurgat eorum vis statis horis, & quædam inducant symptomata periodicè recurrentia, intermittentium morem simul retinent; præterea occurrunt iidem quotidie breviores vel longiores aut etiam longissimi, alii in alios veluti uno tractu abeuntes; distinguuntur tamen, vel quo erumpunt impetu, vel præviâ remissione aut refrigeratione.

Sed ne ad incerta divertere videamur, ab ulteriori hâc de re disquisitione temperabimus; nosse satis est intermittentem febrim continuarum speciem induere; eam plus minùsve ad eas accedere, plures aut pauciores paroxysmos in idem tempus incidere, ipsos magis vel minùs posse remittere, quæ ipsos antecedunt, aut quæ subsequuntur, longè esse diversa; in quibusdam nimirum se prodit frigus; in aliis verò ne illius quidem occurrit vestigium; similis est sudorum ratio, nam vel diffluunt aut vix erumpunt, vel paroxysmos nullatenùs excipiunt.

Prout autem varia sunt hæc symptomata aut phænomena, varium etiam febribus nomen

men inditum eſt ; ne tamen obſcuritatem pariat hæc nominum diverſitas, ad earum compoſitionem reſpiciendum ; non poteſt ea illos latere, inquit *Galenus*, qui ſimplices febres noverint ; ex iis exſurgunt aliæ omnes, veluti ex radicibus quæ in varios truncos aut ramos abeunt ; in eo quidem res poſita eſt, ut unius paroxyſmi reliquiæ ſubſequentem attingant, & ut iidem varias ſervent periodos, ut jam diximus, & variis denique ſtipentur affectibus.

Hinc autem ſtatim intelligere eſt, quid ſint febres remittentes, ſubintrantes tertianæ & duplices tertianæ continuæ ; remittentes illæ ſunt in quibus poſtquàm certâ vi decurrit paroxyſmus, miteſcit idem donec ſtatâ horâ aut circiter inſurgat alius ; ſubintrantes verò dicuntur eæ in quibus primus paroxyſmus nondùm deſiit, cùm incipit alter, ita ut primus in ſubſequentem videatur ſubingredi.

Inde patet ſubintrantes ex remittentium eſſe genere, nec niſi gradu alias ab aliis differre ; aut quod verius eſt, nonniſi nomine diverſæ ſunt, cùm reipſa eædem ſint: non magis alienæ ſunt ab earum ortu & naturâ tertianæ continuæ ; exacerbantur ſcilicet tertiâ quâque die, producitur in diem intermedium febrilis vis, eaque eodem tenore per hoc incedit intervallum, modò

tamen

tamen levior, modò gravior, eſt ubi pulſus tantummodo frequentior ſit; aliàs interim majori fertur impetu; at raro occurrit typus ejuſmodi; quod verò duplices ſpectat tertianas continuas, eæ ſunt, quæ continuo quidem progrediuntur greſſu, ſed inſuper quotidie ſtatis exacerbantur temporibus; hinc ergo iterum videre eſt, eas ad remittentes & ſubintrantes pertinere.

Ad eaſdem referri debent aliæ, quæ nomine potiùs ex variis ſymptomatis deducto, quàm ortu & naturâ diſcrepant; talis eſt v. g. ſemi-tertiana Veteribus tantopere formidata; juxta *Hippocratem* horrifica eſt, continua, acuta, & unâ die leviùs, alterâ verò graviùs inſurgens; juxta *Celſum* » ex » octo & quadraginta horis, ferè ſex & tri-» ginta per acceſſionem occupat, neque » ex toto in remiſſione deſiſtit; frequen-» tiores plerumque habet acceſſiones de-» ceſſioneſque, ut aliud morbi genus videri » poſſit;" at *Galenus* de eâ accuratiùs prodidit, quod continua ſit, ita interim ut tertiâ quâque die cum horrore exacerbetur; duplex, inquit, in eâ occurrit febris, tertiana nimirum & quotidiana continua, totuſque ejus decurſus eſt horarum quadraginta octo; in quibuſdam equidem à ſe diſſentire videtur Scriptor hic; at eò recidunt ferme omnia, quæ ſparſim de febri hâc tradidit.

Ex

Ex his, aut potiùs ex latenti febris illius naturâ, multæ ſunt ortæ lites apud inſequentium ſæculorum Scriptores; alii antiquorum mentem aſſequi conati ſunt; multi quædam addiderunt, vel opinione, vel obſervationibus nixa; quidam nimirum binos eâdem die exſurgere paroxyſmos crediderunt; hos obſervavit *Riverius*, imò quadruplicis tertianæ cum continuâ quotidianâ incedentis meminit; alii ſubeſſe continuam ex viſceris alicujus inflammatione ortam ſuſpicati ſunt, & inde horrores ſe mutuò excipientes deducendos exiſtimârunt; omnes ergo tertianam ſimul cum continuâ decurrere conſentiunt; utrique tamen vim inæqualem aut intempeſtivos tribuerunt rigores.

Nos verò de his litibus parùm ſolliciti, non quid præcisè ſenſerint Scriptores, ſed quid ab eorum mente non ita abludens obſervetur, indicabimus; febrim igitur hemitritæam duplicem eſſe tertianam continuam ſtatuendum nobis videtur; at ut hemitritææ nomine donari poſſit, ejuſmodi eſſe debet, ut paroxyſmus unus frigus habeat prævium, alter verò nequaquam; incidant inſuper in eam oportet horrores vagi & incerti, plus minùſve certis temporibus ſe exerentes; inde autem patet hemitritæam eſſe mali moris febrim, ad leipyrias aut epialas accedentem.

Nec

Nec quidem eam ab iis abludere crediderunt Veteres, tum ii qui eos ſunt ſubſecuti; lethalis dicitur *Hippocrati*, & juxta ejuſdem obſervationes, vomitum, horrorem, cardialgiam ſecum adducit; *Galeno* autem authore periculoſa omnino eſt; pulſus in eâ tardus & rarus, calor recedit ab extremis & ad ventrem & thoracem veluti aſcendit, veternoſos ſopores, deliria & vigilias inducit; febris ſyncopalis nomine donatur à *Rondeletio*, ut peſtilens deſcribitur à *Schenckio*, cum peſte incedere fertur à *Spigelio*; ſuborta imprimis graſſantibus febribus malignis *Foreſto* viſa eſt; eâ de causâ haud dubiè ex malignâ ortum trahere eos quibus ſtipatur rigores à *Walæo* creditum eſt.

Non mirum ergo videri debet, ſi hemitritæi deſcriptiones à Medicis traditæ tantopere diſcrepantes videantur; non cadunt omnia quæ jam recenſuimus in eandem febrim; juxta varios ſcriptores plura in hâc, pauciora aut diverſa in aliâ occurrunt; modò rigor, modò refrigeratio aut horror ſolet præcurrere; eſt ubi rigor & calor ſe alternatim excipiant, & multiplices inſurgant exacerbationes, ſeu paroxyſmi; ea denique pejoris notæ ſeu mali moris ſymptomata, quæ in intermittentes incidunt, & quæ, ut diximus, tam varia ſunt,

in

in ſemitertianis etiam periculosè ſe produnt; undè in illis malignum quid latere æquè certum eſt.

Semitertianæ dictæ ſunt ejuſmodi febres, quia dimidia tantùm earum pars tertianum ſequitur typum; nihilominus miratur *Galenus* eas ita eſſe appellatas, & *tritaiophyas* potiùs vocandas cenſet; hoc autem nomine, quo & uſus eſt *Hippocrates*, *tertianarias* ſimpliciter ſeu *triduanas* indicare voluit, continuas nimirum quæ tertiâ quâque die exacerbantur; eæ interim ſemitertianis ſunt benigniores, atque magis remittentes, ideoque minùs periculoſæ; impendet tamen ex iis aliquando non leve diſcrimen, cùm graviori decurrunt impetu.

At plus intentant periculi aliæ quæ, ut plurimùm, ſimilis proſapiæ ſunt, febres nimirum ardentes, ſeu *cauſi* Veteribus dictæ; occurrunt in iis, ut obſervavit *Galenus*, omnia tertianæ indicia; eo ſolo differunt quod neque cum rigore invadant, neque ad integram deveniant apurexiam; hoc ita certum eſt ut in tertianas ſeu veras intermittentes deſinant, à quibus tamen, ſi nomen ſpectes, tantopere videntur recedere.

In eo autem tertianas æmulantur ejuſmodi febres, quod tertiâ quâque die inſurgat exacerbatio, ſeu paroxyſmus; ſed continuæ

tinuæ ſunt, & cùm alterâ die levior ſit febrilis vis, aliâ verò intenſiùs urgeat, ad duplices tertianas propiùs videntur pertinere; hoc tantùm iis ineſt peculiare quod calorem urentem concitent; huic, ut pathognomonicum ſignum, ſitim inexplebilem addidit *Galenus*; poteſt tamen ea abeſſe, quia, ut inquit *Valeſius*, alii ſunt graviores, alii verò benigniores cauſi.

Non equidem cuicunque ardenti febri talis ineſt ortus, ex fomite nimirum intermittenti; ſunt aliæ quæ ab ipſo nullatenus deduci poſſunt; tales ſunt continuæ complures, in quibus acerrimus concitatur calor; in conſtitutione v. g. peſtilenti ſunt, ut verbis *Cælii Aureliani* utar, veluti *flammeæ* febres; æſtum obſervavi intenſiſſimum in quibuſdam febribus exanthematicis, aliiſve varii generis; ejuſmodi haud dubiè erant illæ quas *cauſodes* nuncupavit *Hippocrates*; at legitimus *cauſus* intermittentium febrium eſt vera progenies; varius autem eſt ejus terminus, ſeptimum diem ut plurimum non tranſcendit; & ſi longiùs protrahatur ad quatuordecimum producitur; cùm ulteriùs excurrit in putridam febrem abire ſolet.

In iis interim febribus ſe prodit ſaltem intermittentium ingenium, at in aliis non paucis, licet ex eodem fonte oriundis, ab omni normâ recedit febrile venenum; eſt, ut

ut diximus, ubi continuò ſtatim graviterque ſæviat; aliàs leviſſimo & continenti fertur greſſu; ſi inſurgat ſerotinis horis, nullo ſubjiciuntur typo exacerbationes; magis minuſve conſpicuæ ſunt ſimulque plures vel pauciores; modò abſque ullo frigore, modò cum pandiculationibus quæ antecedunt prodire ſolent; nonnunquam denique in incerta variaque incidunt tempora; remiſſiones iiſdem omnino de cauſis variæ ſunt; intermiſſiones verò, ſi adſint, non minus incertæ occurrunt; hæc tamen omnia, quæ initio imprimis adeo inæqualia ſunt, lapſu temporis in ordinem quandoque redire ſolent, unde providâ & ſapienti exſpectatione ſæpiſſime opus eſt.

CAPUT V.

Oſtenditur variis obſervationibus, quàm variæ ſint febrium continuarum ſpecies, in quas abeunt febres intermittentes.

Hinc patet ut per ſe ipſas larvari poſſint febres intermittentes cùm continuæ fiunt aut remittunt; ſed ut meliùs ſub tam alienâ facie dignoſcantur, earumque natura perſpici accuratiùs poſſit, hiſto-

riam

riam eorum, quæ in certis mihi occurrerunt epidemiis, summâ cum diligentiâ tradere conabor.

Per æstatem torridam & per insequentem autumnum grassabantur febres statim continuæ, at per dies tantummodo quinque aut sex; deinde verò intermittentium more cursum absolvebant: at sequenti anno cùm tertianarum duplicium aut simplicium ritu incœpissent, in continuas quindecim aut viginti dierum abire solebant; per hujus autem temporis decursum variè insurgebant paroxysmi; aliàs statis horis, aliquando nocturnis, nonnunquam matutinis, non raro pomeridianis; erat ubi dum una dies nonnisi leviorem haberet paroxysmum, altera vehementiorem secum deveheret; non infrequens etiam erat ut eâdem die vel diebus alternis tres exacerbationes paterentur ægri.

Nusquam ferme in his febribus exacerbationes præcedebat frigus; aderat tamen earum initio in nonnullis ægris refrigerationis sensus; sed in iis non æquè sæviebat febrilis vis, ac in aliis, in quibus nullo frigore prævio notabatur paroxysmus; cùm autem desinebant ejusmodi febres, sæpe in intermittentes mutabantur, aut abnormi incedebant gressu; erant qui de die satis bene habere videbantur, nocte verò

ingruente febrilis exoriebatur motus; varia in multis occurrebant ſymptomata, quæ recenſere omnino ſuperfluum judicamus.

Biennio poſt aliæ graſſabantur febres, quæ more triplicium tertianarum ſolebant incedere; in his frigore prævio inſurgebant exacerbationes; unde certum peti poterat intermittentium ſignum.

Sed in ejuſmodi epidemiis non eundem typum ſequebantur febres, earumque ſymptomata; multas vidi continuarum more procedentes, abſque ullo frigoris ſenſu; ad undecimum, decimum-quartum, vigeſimumque excurrebant diem; in iis nonniſi versùs finem, citiùs tamen aliquando, aliquid quod remittentem febrim ſignificaret, occurrebat; in quibuſdam dein certis temporibus mitior videbatur febrilis motus, & lucida erant intervalla; tantæ autem & tanto impetu exſurgebant exacerbationes, ut ſummum ægris impenderet periculum.

Verno autem inſequentis anni tempore, non eam omnino faciem referebant febres; pleræque initia habebant leviora, nec ita larvatus videbatur earum inceſſus; ſed dein per ſex vel decem dies continuo greſſu decurrebant; in iis nil intermittentis aut remittentis typi conſpici poterat, graves

erant

erant paroxyſmi, nullo frigore præcedente conſpicui, niſi fortè in quibuſdam qui levem aliquando refrigerationem cum tuſſiculâ experiebantur; quod nobis multò certiùs earum febrium detegebat morem ſeu naturam, ipſarum tantùm initio prodire ſolebat; eæ nimirum intermittentium decurſum, licèt à normâ ſolitâ devium, æmulari videbantur, eandem piæ ſe ferebant ſpeciem, cùm continuæ eſſe deſinerent; nam tertianarum duplicium ritu tandem incedebant.

Aliam in eâ epidemiâ rerum faciem obſervavi; in variis ægris plures eâdem die remiſſiones & exacerbationes ſe excipiebant; caloris & frigoris ſenſus alternus in plures excurrebat dies; tandem ejuſmodi febris, ut aliæ de quibus egimus, in veram remittentem aut intermittentem abire ſolebat; ſed erat ubi febrilis impetus abſque hâc alternâ caloris & frigoris viciſſitudine procederet; per tres quatuorve dies aut plures intenſiſſimus erat, ſubſequenti verò tempore aderat remiſſio, per unum diem aut per longius temporis ſpatium; deinde verò recrudeſcebat omnis morbi vis per dies tres aut quatuor continuos; ſæpius autem ſe excipiebant veluti alternis remiſſio hæc & vehementia, quæ nullum certum ſervabant typum.

 Hinc

Hinc patet in his epidemiis omnia in genere reduci poſſe, 1°. ad febres quæ ſtatim intermittentes videntur; 2°. ad eas quæ in remittentes mutantur; 3°. ad continuas ita incipientes, licet à verâ intermittentium causâ ortum traherent; 4°. ad alias quæ ex verè intermittentibus in continuas abeunt; 5°. ad earum decurſum qui in quinque vel ſex dies, imò & plures, protrahi poteſt; 6°. ad multas ejuſdem naturæ, quæ ad quindecim aut viginti dies excurrunt; 7°. ad remiſſiones longiores aut breviores, plus minùſve conſpicuas & aliquando ad ſenſum nullas; 8°. ad frigus quod modò exacerbationes antecedit, modò ab iis abeſt; 9°. ad variam inſultuum & remiſſionum viciſſitudinem.

CAPUT VI.

De febribus continuis & mali moris in quas mutantur febres remittentes.

AT inter epidemias maximè memorandas unam referam, quæ ex ſtagno latiſſimo, & putridâ materiâ referto ortum ducebat; ſæviebant primis temporibus febres quales modò deſcripſimus; ſed va-

vagata eſt alia è genere remittentium, quæ in paroxyſmis caput impetere ſolebat; incidebat, ut plurimum, pectoris ſumma oppreſſio, delirium, convulſio; ſæpe veram apoplexiam mentiebatur febris hæc; ſæpius lethargi ſpeciem induebat; aliquando immoti ægri, ſine ſenſuum ullo uſu aut ullâ vi, quaſi vitali aurâ non fruerentur, jacebant; non rarò paroxyſmus cum horrendo capitis dolore & artuum cruciatu non ferendo incedebat; remittente autem eo omnia miteſcebant, & aliquandò in tuto verſari videbantur ægri.

Prodibat aliàs quadamtenus diverſa morbi facies; excandeſcebat febris cum dolore lateris lancinante; pectus, ut in peripneumoniâ, gravatum & anhelum premebatur; erat ubi continuus, horrenduſque vexaret vomitus; infeſtabant anginoſi dolores, inteſtinorumque cruciatus, aliaque id genus ſymptomata, quæ per totum paroxyſmi decurſum immaniter ſæviebant; præter ſpaſmos & motus convulſivos ſuberant animi deliquia, lethiferæ quietis ſæpe prænuntia; in plurimis verò ægris tanta virium imbecillitas, ut jamjam morituri viderentur; quidam, ut jam diximus, mortuorum inſtar proſtrati jacebant; in eâ autem proſtratione ſummam frigiditatem & veluti marmoream obſervavi.

Interea varia erat in his omnibus pulsûs vis; aliquando tantus erat ſymptomatum impetus, ut iis veluti obvolutus paroxyſmus oculos fermè explorantium effugeret; pulſus ſcilicet contractus, omnino debilis & quaſi animam agentis videbatur; aliàs verò, idque in genere, ſumma erat febris, pulſus validus iſque frequentiſſimus; in nonnullis tamen non æquè elatus, aut tantâ vi digitos feriens, ſed ſatis conſpicuus, ita ut intenſam adeſſe febrim ex eo ſolo pateret.

Anno ſequenti graſſata eſt febris ejuſdem generis; duplex erat tertiana & continua ſubintrans; in eâ vel primo frigoris inſultu ſymptomata inſurgebant apoplectica, & lethargica; eòuſque procedebat eorum vis, ut per totum ſævirent paroxyſmi decurſum; eo autem evaneſcente ægri, ex miſerrimo ſtatu veluti reviviſcentes, ſenſuum mentiſque compotes fiebant; nil mali perpeſſos juràſſes; tanta ſcilicet erat remiſſio febris & ſymptomatum intermiſſio, ut primo aſpectu ægrotare non viderentur, ſi juniores eſſent; at in ætate provectis, niſi ars opem ferret, in pejus ruebant omnia, & impendentem mortem effugere ægri non poterant.

Alia ejuſmodi aut ſaltem non multùm abſimilis triennio poſt mihi occurrit epide-

demia; hæc per æſtatem & per autumnum graſſata eſt, innumeroſque ægros letho dedit; ſed ut meliùs innoteſcant ejus febris ſymptomata, caſus quoſdam deſcribam ſanè peculiares; ex his iterum dijudicari poterit, quàm variis eſſe poſſint veneni febrilis effectus; patebit imprimis quantum periculi ex iis impendeat, etiam cùm in certam ſalutis ſpem adducti videntur ægri, aut cùm parum periclitari ex morbi vi credi poſſet.

Febre remittenti laborabat puella annos nata duodeviginti; hæc verò tertio inſultu ſenſuum uſu caruit; ita interim oppreſſus eſt pulmo, & tantus exortus eſt ſtertor, ut intra octo horas fato functa fuerit. Felicior non fuit æger quidam in quem deinde incidi: is duplici tertianâ febri, quæ ſtatim nil mali portendebat, correptus fuerat; is tamen tertio paroxyſmo in mentis alienationem, quæ per triduum excurrit, delapſus eſt; non videbatur per diem valida febris, ſed ingraveſcente per noctem morbo ſublatus fuit.

Incidit alter in febrim remittentem, & die quinto in comatoſum affectum conjectus, accedente pectoris oppreſſione, fato functus eſt. Aliâ ratione, ſeu alio greſſu proceſſit febris ejuſmodi in quâdam muliere; ea nimirum ſtatim verâ intermittenti

laborabat; ſed quarto aut quinto paroxyſmo mente mota eſt; perſtitit hoc in ſtatu abſque febre ad ſenſum validâ per ſex dies, & tandem ad ſe rediit; ſed ingraveſcente iterum morbi vi, primo, ſeu proximè ſequenti paroxyſmo, ad plures abiit.

Commiſſa fuit meæ curæ Monialis febre laborans remittenti; aderat quotidie horror & rigor; tandem quinto die in lethargum incidit ægra per viginti quatuor horas excurrentem; ſenſim tamen ad ſe rediit, & mentis compos fuit per unius diei ſpatium; at recurrente horrore & paroxyſmo, pectore quaſi ſuffocato obiit. Non minùs inexſpectatum fuit aliorum fatum, qui poſt leniores febris inſultus, frigidi jacuerunt, & deinde accedentibus animi deliquiis, exſolutiſque viribus, aut iis oppreſſis, è vitâ deceſſerunt.

Ex iis patet mentis arcem imprimis in his impeti febribus, tum ſummam earum vim in pulmonem ſæpius recidere; non minùs præcordia his urgentur, cùm cor ipſum impeti & multa pati ſoleat, ut denique uno verbo rem conficiam, ſpiritus vitalis veluti veneno quodam inficitur & ſuffocatur; hinc deducenda ſunt in quæ incidunt ægri periculoſa ſymptomata; urgebant ea tanto impetu, imprimis in ſenibus, ut niſi initio ſumma adhiberetur di-

li-

ligentia, de iis omninò actum esset; faciliùs evadebant juniores; neglectis tamen remediis, aut morbi acerbitate artem superante, magna succubuit eorum cohors.

Exemplis modò memoratis comprehenduntur ferme omnia quibus stipantur febres ejusmodi; sed peculiarem ecce epidemiam quæ gravior omnino fuit; ita deleterium in eâ erat febrile venenum, ut primo insultu innumeri è medio tollerentur ægri; cujuscumque equidem generis hac & illac insurgebant symptomata; modo nimirum urgebant colici dolores, modò diarrhϾ & dysenteriæ se efferebant; trigesies aliquando per diem demittebatur alvus; aliàs instabat suffocatio mortem intentans; erat denique ubi veræ apoplexiæ species incumberet; at quod in genere seu in plerisque occurrebat ægris, erat stomachi acutissimus dolor cum vomitu, & intensum extremorum frigus seu potiùs caloris naturalis retrocessio; tunc in multis viscera depascebat ardor; aderat sitis, nec quocunque potu sedari poterat; interea maculæ nigræ vel rubescentes per extremos artus diffundebantur; non absimiles erant eæ maculis scorbuticis; cùm verò è tanto discrimine emergerent ægri, id est concidente febrili impetu, optimè se habere videbantur, morituri tamen sequenti paroxysmo, qui

qui citiùs vel feriùs infurgere folebat.

Cùm in primo infultu tantus erat impetus, & adeo tetra incumbebant fymptomata, nullus relinquebatur fpei locus; non poterat revocari calor, nec ftomacho laboranti opem ferre licebat, fati inevitabilis oftentabatur in artubus fignum; cutis nempe, in iis frigida & maculofa, fudore, qui adhuc frigidior videbatur, perfundi folebat; aquâ conglaciatâ confperfam credidiffes; qui autem in tantum non adducebantur difcrimen, vix ullum ab arte exfpectare poterant auxilium, nifi fuccedente remiffione; tunc febrifugis adhibitis, in plerifque avertebatur terribilium fymptomatum impendens vis; fi verò Medici incuriâ prætermitteretur opportunum tempus, de ægris fequenti paroxyfmo feu exacerbatione actum erat.

Non æquè formidanda videbatur, nec tam latè patebat Epidemia quædam autumnalis, quæ tamen multos letho dedit; non magni momenti ftatim videbatur febris; ea tertianarum typum referebat; at quartâ vel quintâ acceffione in continuam abire folebat; duo infurgebant intra horas viginti quatuor paroxyfmi, matutinus levior, nocturnus graviffimus; eorum initio aberat frigus; fed profufi fudores alterum excipiebant per certum tempus; deinde verò fuc-

ſuccedebat cutis ſiccitas; tunc caput plus minuſve impetebatur, alvus in molem aſſurgebat; quod verò ab aliis febribus modò memoratis alienum erat, excurrebat febrilis vis ad quinquageſimum & ad ſexageſimum diem.

Siluerunt hæ febres per hiemem repreſſæ; at earum remanente in terræ ſinu fomite, iterum ſe exeruerunt verno tepore excitatæ; nam tertianarum duplicium cohors ubique incubuit; hinc autem ominari licebat eas accedente autumno multò graviores futuras; nec profectò fefellit omen; Auguſto enim menſe inſurgere cœperunt, quæ tertianæ ſtatim ſimplices videbantur, & quæ brevi in continuas faceſſebant; non aderat in quibuſdam ægris capitis dolor, nonnulli tamen, mente moti, in phreniti-dis ſpeciem incurrerunt; tumida omnibus inerat alvus, in diarrhœam tamen prona, ſi leviſſimo laxaretur cathartico; interim paroxyſmi magno decurrebant impetu; nec niſi poſt 15, 20, 25 aut 30 deſinebant dies.

Si quid autem veneni febrilis vim & naturam comprobat, maximè jam memoratus tot ægrorum caſus; non alia quandoque inſurgunt ſymptomata, cùm lethifero quodam veneno inficiuntur internæ partes; impetitur eo vitalis ſpiritus, friguſque indu-

ducitur marmoreum; atqui idem præſtat febris arcana vis; an autem congeſtione illâ, inflammatione vel obſtructione poteſt ita perturbari aut ſubverti œconomia animalis? fruſtrà profectò ex ejuſmodi cauſis febris tam deleteriam vim deduci poſſe quis exiſtimaret; ad miaſma confugiendum, ſi tam periculoſi & ſingularis morbi fontem velimus attingere.

Oſtendunt, ut diximus, ejus miaſmatis per corpus aberrantis vim metaſtaſes quædam & certi motus critici; occurrunt ſæpe exempla quæ id comprobant, & ſimilia proſtant apud varios ſcriptores. Anno v. g. 1652, inquit *Bartholinus*, æſtate præter morem & cœli conſtitutionem ſicciſſimâ, graſſata eſt gravis epidemia; varii erant in eâ febris typi; nam ea modò ſingulis recurrebat diebus, modò verò alternis, aliàs verò erraticè incedebat; ſæviebant inſuper, calore urgente, capitis imprimis, colli & lumborum dolores; inſurgebat vomitus bilioſus in multis poſt ſolutum morbum ſuperſtes; aderat interea ſitis; impetebatur mens; prodibant petechiæ; at hæc omnia remiſſionis tempore evaneſcebant, reverſura tamen ni ſolutio integra ſuccederet; ſolebat autem hæc fieri poſt quartum paroxyſmum; vel nimirum diffluebant ſudore ægri, vel materia venenata in abſceſſus colli,

li, in tumores pedum, in hydropem, in diarrhœam vel dyſenteriam abibat; malignitatem præcipuè arguebat in ejuſmodi febre ſubita virium proſtratio.

Hoc profectò admirari licet in ejuſmodi febribus, primo inſultu tantum vel intra paucos dies impendere periculum; ſed non minùs arduum videtur detegere quomodo cauſa, tanto impetu cerebrum perturbans, & pulmoni aliiſque partibus adeo infeſta, certas poſſit dare inducias; ita nimirum ſæpe progreditur, ut poſt triduum, quatriduumque remittat, & per unum diem aut ampliùs bene ſe habere videantur ægri; non eo more procedunt alii morbi, nam iis affectæ ſenſim liberantur partes; poſtquam autem functionibus ſuis redditæ ſunt, aut redditæ videntur per unum duoſve dies, non impendere ſolet vitæ diſcrimen ex ſubitò reſurgente morbi inſultu; ſaltem id ita in genere non ſe habet, ut in malignis remittentibus.

Inde verò deduci poteſt *canon*, qui levis non eſt in acutis morbis momenti; liquet nimirum non ſemper inflammationes aut certum partium ſolidarum vitium, in ſummâ functionum perturbatione, incuſari poſſe; nam in larvatis his febribus, de quibus hîc agitur, mente excedunt, furibundi ſunt, peripneumonici videntur ægri multi; alii

alii doloribus acerrimis conflictantur; ſubvertitur in nonnullis ſtomachi & inteſtinorum actio; non urgentius videretur periculum in ſummâ inflammatione, aut in vulnere graviori, vel in quarundam partium irritatione ſpiritum vitalem attingente aut ſuffocante; brevi tamen temporis ſpatio liberari poſſunt partes, quæ tot & tantis premuntur anguſtiis; ſequitur ergo, terribilia ſymptomata ex ſtimulo vagante, modò ſe proripiente, modò verò vires reſumente oriri poſſe in aliis morbis; & aliquando plùs timoris, quàm periculi invehere.

CAPUT VII.

Ut per ſe ipſas dignoſci poſſint febres remittentes ſub aliâ ſpecie latentes aut larvatæ.

EN diverſam febrium intermittentium faciem, & accuratam ſymptomatum, quibus larvari ſolent, hiſtoriam; reliquum eſt ut tradantur ſigna, quibus earum febrium natura detegi poſſit; ita urgent ut plurimum, ut niſi noverimus quid morbi tam inſolentis prodat genium, ægri in ſummum adducantur diſcrimen.

Et

Et primò quidem ex earum febrium initiis, earum indolem noſſe licet; ſi enim intermittentes, aut ſolummodo remittentes fuerint, & dein inſolitis incedant ſtipatæ ſymptomatis, tunc profectò in ſuſpicionem alicujus larvæ devenire licet; jam verò de eâ non ſuſpicio, at certum poterit eſſe judicium, ſi inſurgant exacerbationes præmiſſo frigore; ſi verò abſuerit quævis refrigeratio, ad alia recurrendum eſt ſigna, tunc enim continuæ tantummodo paroxyſmis exacerbatæ præbet ſpeciem hæc febris; ita enim decurrunt multæ, quæ nil ad remittentes pertinent.

In febribus ergo quæ nullo incipiunt prævio frigoris ſenſu, ſi ſubitus fuerit paroxyſmorum exortus, ſi iis veluti ictu percutiantur ægri, cùm ſe meliùs habere antea viderentur, ſi pandiculationes, & dolores capitis, loco frigoris præceſſerint, tunc, inquam, intermittentium febrium indicatur ſub alienâ ſpecie ingenium.

Eadem febrium ſe prodit indoles ex remiſſione quæ nullam habeat cum paroxyſmis rationem; tanta eſt aliquando eorum acerbitas, ut periculum ſummum ex iis impendeat, dum in remiſſione omnia videntur tuta eſſe, & intervallum omnino lucidum eſt; tunc autem nullus supereſt dubitandi locus, quin lateat febris remit-

tens,

tens, ſub veræ continuæ ſpecie.

Non minùs ſe prodit febris ingenium; ſi poſt exacerbationem diffluat ſudor, ſi paroxyſmi eâdem circiter horâ redeant; ſi accuratè ſibi ſingulis aut alternis diebus reſpondeant, ſi adſint ſymptomata vehementiora quæ per periodos exſurgant & deſinant, uti deliria, furores, lethargus, dolores capitis acerbiſſimi, virium defectus, inteſtinorum tormina, &c.

Denique, ut modò diximus, ex urinarum colore poteſt de febre intermittenti latente non minùs certa inſtitui diagnoſis; in eâ enim febre aliquando lateritiæ ſunt, quod non incertum ſignum eſt; ſed ejuſmodi non ſunt niſi in remiſſione; unde ſemper ad eam ſummâ curâ attendendum.

Exemplis quibuſdam patebit, quàm certa ſint hæc ſigna, & quomodo inter tot diverſa ſymptomata quibus involvitur febris, indagari ipſa & dignoſci poſſit; & primò quidem mulierem vidi veluti attonitam, affectibus hyſtericis, doloribuſque per univerſum corpus excruciatam, & in mortis limine verſantem; cùm in hac virium proſtratione ſubitò inſurgerent paroxyſmi, non dubitavi quin adeſſet febris ex intermittentium genere; ideo ſtatim ad febrifuga confugi, iiſque exhibitis citò convaluit ægra.

Aliam

Aliam vidi ſanguinis ſputo laborantem, dolore lateris punctorio excruciatam, exacerbationibus variis in ſummum diſcrimen adductam; cùm verò audiſſem à frigore incœpiſſe morbum, & præceſſiſſe aliquot paroxyſmos in ſudorem deſinentes, ſtatim de febrifugo cogitavi, eoque in uſum vocato brevi omnia cum febre evanuere, quæ tantum metum incutiebant, ſymptomata.

Laborabat quidam pleuritide acerrimâ, in quâ inſolitas & periodicas obſervavi exacerbationes; eæ non ſenſim, ſed quaſi ex improviſo aut ſubito veluti impetu inſurgebant; præterea ſanguis copiosè exſpuebatur in paroxyſmis, quod omnino inſolens eſt; his ita ſe habentibus, omnia febrium intermittentium latenti cauſæ tribuenda cenſui, & febrifugo eſſe impugnanda; ejus autem operâ brevi temporis ſpatio reſtitutus eſt æger, qui in ſummo verſabatur periculo.

Vir venationi aſſuetus in febrem ſummâ cum vi decurrentem incidit; ſucceſſit brevi delirium atrox, calor urens, exagitatio incoërcibilis; ſed cùm per periodos graviùs inſurgerent ſymptomata, & modò exacerbarentur, modò miteſcerent, ſtatim ſuſpicio de larvatâ febre mihi injecta eſt; ſine morâ igitur ad febrifuga confugi, iiſque devictus eſt terribilis morbus, qui aliis omnibus videbatur exaſperari.

Monialis virgo febre laborabat continuâ eâque remittenti; ſed adeo brevis erat remiſſio, ut vix poſſet animadverti; interea ſummum inſtabat periculum; ea erat paroxyſmorum vis, ut ægra animam agere videretur; tanto permotus diſcrimine, cùm lucidius, licet omninò brevius, obſervaſſem intervallum, febrifugi non levem ingeſſi copiam, nec quidem id ſine fructu, omnia enim mitiora evaſerant, & brevi ſe proripuit quodcunque morbi veſtigium.

Vir denique athletici habitûs & lumbagini obnoxius, in dolorem incidit acerrimum, ſcrobiculo cordis infixum; febris quidem ſtatim fuit ſumma; ſed dein depreſſus eſt omnino pulſus; excurrit interim per diem & per noctem morbi vis, magnoque eſſe in diſcrimine videbatur æger; matutinis tamen horis omnia meliùs ſe habuêre; injecta ſtatim ſuſpicio de rheumatiſmo in partem jam affectam converſo, incuſatum deinde fuit hepar; cùm verò componi non poſſint eæ lites, in tertianæ morem recruduit dolor, & febrifugis feliciter impugnatus evanuit.

Alia poſſem ejuſmodi referre exempla, ſed hæc propoſito ſufficiunt; non prætermittendum tamen me ſolâ epidemiâ graſſante ductum ſtatim apud multos ægros in harum febrium ſuſpicionem deveniſſe; at

ut

ut in summam præcipua quæ jam attuli reducantur, iis temporibus, quibus non vagantur ejusmodi morbi, exacerbationum periodici recursus, dein verò dies unus mitior & alter periculi plenus, remissio interim satis lucida, licet brevis, & symptomatum summa & è repente se exerens vis; hæc inquam ut plurimum, mihi febris ingenium prodiderunt; quod verò urinas spectat, eæ multis in casibus ejusmodi à colore naturali minimè discedunt.

Sed ut ad morbi detegendam naturam, ita ad ejus prævidendum eventum, conferet accurata symptomatum observatio; in genere autem quò plura simul exorientur, eò gravius erit discrimen, varium tamen, prout diversa erit eorum sedes vel origo; diarrhœa v. g. & vomitus, tum intestinorum dolores, licet acriùs urgeant & tantas excitent turbas, faciliùs se subducunt; difficiliùs verò summa pectoris oppressio & cerebri perturbatio; at summis in angustiis versantur ægri cùm omnino depressus evanescit pulsus, cùm alget totum corpus, cùm adest anaisthesia; è contra verò bene sperare licet cùm inest certum robur vitali spiritui; ejus sæpe vires demonstrant ipsæ urinæ; nam viget ut plurimum si colorem non exuerint aut si contentis saturatæ sint; sin minùs verò, ejus concidisse vim signum

eſt, idque imprimis ſi tenuiores aut pallidæ effluant.

CAPUT VIII.

Ut per propria aliis febribus ſymptomata innoteſcant certiùs quæ ad febres remittentes pertinent.

QUÆ febribus intermittentibus propria ſunt ſymptomata non ita patent ubique, ut nullum de iis ſuperſit dubium; ſimilia occurrunt quandoque in continuis febribus; ſicut autem in multis ægris incertum, an quæ verè remittentes ſunt è genere continuarum vulgarium cenſendæ non ſint, ita non raro eſt dubitandi locus num inter veras remittentes reponendæ ſint nonnullæ quæ continuæ tantummodo videntur; operæ igitur pretium eſt ſtatim inquirere quid in iſtis remittentium ingenium æmulari, & fucum facere poſſit; atqui id in ſolâ remiſſione ſeu alterno exacerbationum inſultu poſitum imprimis eſt.

Egimus jam de quibuſdam morbis qui febri intermittenti non videntur abſimiles; tales ſunt v. g. eæ febres, quæ in virginibus ob menſtruorum exoriuntur defectum;

ean-

eandem aut non valde diverſam præ ſe ferunt in ſuo inceſſu ſpeciem catarrhi hiemales; ſerotinis enim horis inſurgit paroxyſmus, idque aliquando cum prævio frigore; idem, ut diximus, occurrit cùm abſceſſu tentantur partes, eos autem morbos noſſe ſufficit ut ſymptomatis febrem intermittentem referentibus diffidamus; at non æquè facile eſt judicare de continuarum febrium exacerbationibus; inquirendum ergo quomodo eas à febrium remittentium paroxyſmis liceat ſecernere?

Paucæ ſunt continuæ quæ *homotonæ* ſint, & fortaſſe nullæ; ſuas quæque habent exacerbationes, ipſæ febres, quæ ex doloribus aut ex vulneribus ortum trahunt; inſurgunt enim & concidunt certis temporibus; cauſa autem ob quam ita fervent & defervent non ita patet; imò, ſi verum fateri velimus, nobis penitus incognita eſt; reliquum ergo eſt ut earum tempora, naturam & inceſſum proſequamur; ita ſolummodo ſtatuere licebit num quid in iis quod à remittentium paroxyſmis diverſum ſit obſervari poſſit.

Quod tempus ſpectat, annotandum ſtatim in quocunque morbo noctes eſſe graviores; nec profectò unde id pendeat dignoſci poteſt; qui incuſatur tranſpirationis defectus tantæ perturbationi exſuſcitandæ

 impar

impar eſt; præterea in morbis acutis avertitur hic cutis effluxus, nec cadente die per æſtatem magis impediri ſolet; imò in regionibus ad auſtrum vergentibus, in ſano ſaltem corpore, nocturnis horis copioſior eſt; mihi verò ex variis liquet experimentis, eſſe in rerum naturâ principium quoddam incognitum versùs noctem ſe exerens; vidi machinam ita comparatam ut, non quâdam artificis induſtriâ, ſed quodam naturæ motu cui excipiendo apta erat, vim arcanam decedente die reciperet; æquè autem in cavo minerarum profundiſſimo & in ſummis montibus excitari ſolebat vis hæc.

Sive autem per diem ſive per noctem exſuſcitentur exacerbationes, eæ in remittentibus & veris continuis quid habent diſſimile & ſimile; diſſimile quidem ut plurimum, nam in continuis temperatur matutino tempore nocturnus fervor; hæc verò deferveſcentia quâ concidunt ſymptomata plus minuſve producitur; at iterum exſurgit morbi vis, idque citiùs vel tardiùs; en igitur inceſſum quendam ut in remittentibus; ſed eæ non matutinis conſtanter horis, ut continuæ veræ, ſolent remittere; quoties igitur per duos treſve dies incidit matutina remiſſio, toties veram adeſſe continuam, aut ut plurimum ſaltem, ſuſpicari licet.

At

At plura occurrunt quæ in utriſque febribus ſimilia ſint; & primò quidem in continuis ut plurimum unâ die levior eſt earum vis, alterâ verò magis ſævit; non ſemel etiam, ſed pluries per horas viginti quatuor inſtant exacerbationes; modò breviora modò longiora interjiciuntur intervalla; quum res verò in pejus ruunt, ſine lege & quaſi per ſubſultus fertur morbus; adſunt nimirum alterni tribus aut quatuor ſingulis horis exſurgentes paroxyſmi, & cùm deſierunt brevi ſolent reviviſcere.

At cùm adſunt duæ vel tres exacerbationes, eæ æquales eſſe non ſolent; una eſt eaque præcipua quæ dominatur; graſſabantur nuper malignæ febres, in quibus dominium hoc maximè erat conſpicuum; remiſſior ſcilicet earum erat vis matutinis horis; ſed circa horam decimam incipiebat exacerbatio, quæ intra quatuor aut quinque horas miteſcebat; non diuturna erat hæc remiſſio, nam versùs octavam horam graviſſimè omnia exacerbari ſolebant, & per totam noctem ſummo ferebatur febris impetu.

Tempore igitur & numero exacerbationum duci non poſſumus in eis dignoſcendis quæ ad remittentes ſolas pertinent; ſed aliter omnino procedunt febriles motus, cùm in continuis febribus exacerbantur; &

primò quidem non ſtatâ in genere horâ inſurgunt; deinde verò cùm concidit morbi vis non bene omnino ſe habere videntur ægri, nec evaneſcunt quæ terrorem incutiebant ſymptomata; non eſt cutis humida, nec excretorum aut ſecretorum facilis via; urinæ enim ſunt eædem, nec laxantur alvi colatoria; abeſt præterea frigus aut refrigeratio; talia ſaltem in genere ſunt quæ in continuis febribus obſervantur, cùm alia occurrant imò contraria in remittentibus.

Sed modus præcipuè quo incipiunt in continuis exacerbationes diverſus eſt; ſenſim enim ingraveſcunt eæ, deprimitur ſtatim pulſus, imò ſedari videntur ſymptomata; interim eſt ubi exagitari internis motibus videntur ægri; calore dein paulatim increſcente inſurgit febrilis vis; paulatim inquam, nam ita ad ἀκμὴν ea aſcendit, non ſubitò & quaſi facto impetu ut in remittentibus; quod denique præcipua eſt differentia, non tantopere exſuperant remiſſionem in continuis exacerbata febris ſymptomata.

Aliud eſt exacerbationum genus quod negotium aliquando faceſſit, licet ut jam diximus res ſe habuerint; poſtquam ſcilicet conciderunt febres continuæ, eſt ubi per diem ægri videantur iis defuncti, nihilque ferme ſuperſit quod morbum referat; verſùs

sùs noctem nihilominus exoritur paroxysmus, aut levis ejus prodit species; tunc multi ad corticem peruvianum confugiunt, nec ullo modo remedium hoc nocuisse observatum fertur; sed vel febres post quas adhibetur è genere continuarum fuerunt, vel non; si veræ fuerint continuæ nil superesse potest quod intermittentium venenum redoleat; febrifuga ergo iis dicata immeritò usurpanda esse visum est: si innocua esse dicatur, primò ad curationem parum aut nihil conferre possunt; deinde verò non ita certum, an non aliquando noceant; & num, cùm apertè non nocuerint, profuisse videantur.

Altâ mente reponendum, *homotonum*, ut diximus, vix observari febrium incessum; cùm autem in plurimis, in quibuscunque v. g. imperfectâ crisi judicatis, remaneat aliquid ex febrili causâ, non mirum profectò si versùs noctem quidam exsurgat motus; certum est saltem febrifugis ad eum compescendum opus non esse; evanescunt omnes ejus reliquiæ spontaneis naturæ conatibus, vel remediis iisdem quæ febrilem vim jam sustulerunt, continuumque sedârunt fervorem.

CAPUT

CAPUT IX.

Ut tandem quæ intermittentibus ſeu remittentibus ob alias cauſas & ob certarum partium affectus intermiſcentur, detegi poſſint.

VIDIMUS jam ut per ſe ipſas, & per continuarum febrium ſymptomata dignoſci poſſint febres remittentes; ſed præterea cum iis, aut cum intermittentibus, multa, quæ ab iisdem aliena ſunt, & quæ ab aliis morbis tum ab aliarum partium pendent affectibus, conjungi poſſunt; eæ autem febres tunc variam dubiamque præ ſe ferunt faciem; quomodo ergo inter ejuſmodi larvas detegi poſſint, inquirendum ſupereſt.

Et primò quidem incidere poſſunt intermittentes & remittentes febres in corpora quorum certæ partes graviter vel leviſſimo afficiantur motu; ſunt v. g. ita comparati nonnulli ut facilè commoveri poſſit cerebrum; impetitur mens in cujuſcunque febris intermittentis inſultu; vidi hominem qui ſecundo inſaniret paroxyſmo; balbus fiebat, vix cohærebant ejus verba, rerum politicarum gnarus de iis incondita effutiebat:

tiebat: alter ſui compos non erat, & ſomno graviori immerſus, ſenſuum uſu deſtitutus omnino videbatur; atqui tamen in iis ægris nil erat quod ad febrim mali moris attineret; brevi facilèque vulgari methodo ea ceſſit.

Si apoplexiam paſſi fuerunt ægri, aut in eam propendeant, multa inde in febrim poſſunt recidere; vidi legis peritum qui ſimplici laborans febre intermittenti in graviſſima capitis incidit ſymptomata; ſtatim quidem laboravit memoriâ, omnium ſcilicet propriorum nominum immemor fuit, cùm rerum ipſarum gnarus eſſet; depulsâ tandem febre, idque breviori tempore, ſolitiſque & ſimplicibus remediis, in coma incidit, quod tandem lethale fuit.

Mente ob triſtitiam mœroremque affectâ immutari ſimiliter poteſt febris facies; vidi mulierem ſimplici laborantem tertianâ, quæ tandem in remittentem continuam commutata eſt; videbantur ſimul cum eâ prodire cerebri affecti ſigna, iiſque dubii hærebant adſtantes; cùm verò ante rerum domeſticarum curâ anxiè ſollicitus eſſet ægræ animus, non poterat certus ſubeſſe metus, ne quid mali moris in ejuſmodi lateret febre; benignitatem morbi confirmavit experientia; nam is brevi penitus exceſſit, ſuperſtite tamen mentis labore, qui etiam deſi-

nente

nente causâ desiit; idem autem in melancholicis occurrere potest sæpissime.

Cùm laborat pulmo possunt ejus cum febre conjungi varia symptomata; instat aliquando gravissima tussis, ideoque, ob irritationem scilicet inductam, non succedit vera apurexia, sed remanet inter paroxysmos febricula; hoc imprimis aliquando observatur in iis febribus quæ, in diuturnitatem abeuntes, ab ingenio suo aberrârunt; tres nuper vidi ægros, qui statim tertianâ laboraverant; hæc deinde, in duplicem tertianam immutata, continuam tandem cœpit æmulari, non validam tamen, sed serotinis horis, frigore, paroxysmo, calore & sudore insequente se exerere solitam; ad hæc accessit, sub hiemis adventum, tussis acerrima & catarrhus; atqui tunc, febris naturam assequi operæ pretium fuit; nec facile erat statuere quid ad primam febrim attineret. In iis qui asthmati obnoxii sunt fucum fecit aliquando spirandi difficultas, eâque ingravescente graviores fuere febriles paroxysmi, imò eorum ordo perturbari visus est; nec profecto id mirum, cùm catarrhi, ut diximus, paroxysmos habeant quotidianos. Denique in ipsâ phthisi observatur nonnunquam quædam febris intermittentis species; & quod non exspectandum videretur, est ubi ea cortice peru-

peruviano refrænari poſſit.

Si cordis adſint affectus, iis poterit longè alia induci febris facies; & primò quidem inſtat ſæpe in iis affectibus quædam oppreſſio quæ in febrilem motum refundi poſſet, deinde verò quanta pulsûs mutatio & inæqualitas induci poteſt? ſed hoc ſanè mirum quod in ſenibus aliiſque pulſum intermittentem habentibus, febrili impetu reſtitui ſoleat cordis & arteriarum rhythmus ſive æqualis inceſſus; videtur ſcilicet in iis organis ceſpitare pulſationes, quia identidem vires deficiunt; cùm verò per febrim reſurgunt, procedunt æquo greſſu contractionum & dilatationum alterni motus.

Hepatis turbata munia quantam febri mutationem inferre poſſint per ſe patet; ſtatim quidem urinæ magis lateritiæ erunt, intumeſcet hypochondrium, inſtare hepatitis videbitur, alvus erit pigrior, paroxyſmorum intervallum à febre liberum non videbitur, exorientur cardialgiæ graviores, bilis æruginoſæ rejicietur major copia & aliquando cum levamine; nec quidem ſoli hepatis ipſius affectus hæc omnia inducent; ipſe biliaris calculus paroxyſmorum ſpeciem efficiet, aderit frigus ſummum ipſorum initio; imò ſuccedet calor aliquando cum magnâ dolorum vi & acerbitate.

Poſ-

Possunt cum febre intermittente quæ sit boni moris insurgere leipothymiæ, & malignæ febris præ se ferre speciem; exemplum jam, idque insigne, attulimus de anaisthesia & syncope terribili febrem simplicem concomitante; similem casum memorat *Riverius* in observationibus; matrona, inquit, tertianâ duplici laborans in syncopem incidebat, ita ut vererentur adstantes, ne ipsa tandem deficeret; intra biduum tamen cardiacorum usu evanuit symptoma hoc terribile, & absque illius ullo vestigio transacti sunt deinde paroxysmi; intra paucos denique dies ægra perfectè restituta fuit.

Hysterici affectus febri intermittenti non minùs aliquando larvam offundunt; verum quidem est eam difflari ut plurimum insurgente febrili motu; at est ubi, seu ex proprio fomite, seu ex animi affectu, graviora omnino insurgant, mentem obnubilent, & in varia abeant symptomata terrorem ipsis Medicis incutientia; quod mihi, hæc observanti, mirum aliquando visum est, pulsus, qui febris vì magno ferebatur impetu, statim sub horum symptomatum adventum, lentiori incessit gressu; imò laxior videbatur arteriarum textus, & in statum naturalem videbatur restitutus earum motus.

Insigne prostat apud *Wedelium* de mutatione,

tione, quam febribus inducunt hyſterici affectus, exemplum; Nobilis femina, ex abortûs periculo vix emerſa, tertianâ corripiebatur intermittenti, ob varia quibus ſtipabatur ſymptomata, memorabili; incipiente paroxyſmo horror & dolor in dorſo ſe exerebant; aderat tuſſicula, quâ progrediente exoriebatur ructus continuus, ita ut horæ unius ſpatio trecentæ numerarentur ſtomachi veluti exploſiones; deinde verò incandeſcente æſtu hæc omnia excipiebat delirium, cum motibus convulſivis, caput, pedes & brachia & maxillam infernam exagitantibus; diſtentum erat abdomen & urgebant leipothymiæ, concidente autem febrili impetu, qui ad horas 8, 9, vel 12 protrahi ſolebat, concidebant omninò tetra quæ jam memoravimus ſymptomata; interim purgantibus, levibuſque aliis remediis ceſſerunt omnia feliciter.

Scorbutus, ut eſt ipſe, ſi quibuſdam credatur, admodum protheiformis, ita febribus variam inducit ſpeciem; juxta quoſdam nimirum ipſum aliquando æmulatur febris, & tunc paroxyſmi maculas per univerſum corpus dejiciunt, maculas inquam quæ in apurexiâ delentur & quæ vel purpureæ, vel nigricantes aut lividæ ſunt; at hæ maculæ ſcorbuti nomine donari nequeunt, cùm ex febrili æſtu, & febrilis

veneni

veneni naturâ pendere videantur; ægros vidi inde emergentes qui deinde ſcorbuticæ labis immunes fuerunt; quod verò ſæpius occurrit, ſcorbutus ſimul cum febre incedit, multaque ſecum advehit phænomena quæ nequaquam ex eâ pendent; nil autem habet mali moris ejuſmodi febris, ſaltem ut plurimum; contumax ſolummodo eſſe ſolet; interim variis ſtipatur ſymptomatis, pro variâ ſcorbuti naturâ aut vario ejuſdem gradu.

Ex erratis in curatione, aut ex febribus ipſis ſuboriri poſſunt ab eis aliena ſymptomata; quod ex erratis impendeat aliquando diſcrimen, cuique notum eſt; quod verò ſpectat ea quæ ſponte ex ipſo febrili veneno ſequuntur, aut ſequi poſſunt, *Ballonii* referemus obſervationem; quartanariis, inquit, præſertim quibus ſicca ſunt viſcera, multi eliciuntur ſudores, & vix allevantur; quibus autem non manant ſudores, dolores ὀςεοκοποι oboriuntur in tibiis, brachiis, lateribus & ſterno; imò ad claviculas tantus inſurgit cruciatus ut pleuritidem mentiatur; quantùm autem is ſæviat aliquando incredibile eſt; atqui ejuſmodi ægris leviſſima medicamenta & præſidia proſunt; ex ſimili haud dubiè quorundam ægrorum caſu orta nonnullorum opinio qui in pleuritidem abire quartanam tradiderunt.

Videbitur

Videbitur fortasse me in his omnibus propositum non attigisse scopum, iis necesse fuisset, inquient quidam, magis immorari, quibus secerni possunt aliena à febre intermittenti seu remittenti symptomata; at primò quidem per se patent multa quæ breviter exposuimus; deinde vero post paroxysmum primum statui ut plurimum potest quid ad ejusmodi febrim pertineat; denique certis observationibus moneri sufficit in eam transire posse quosdam affectus; multa profectò occurrunt in arte quæ suspicari tantummodo possumus; ex suspicione autem ad pleniorem naturæ cognitionem assurgere licebit; incumbendum observationi ad obductam morbis caliginem depellendam; & sic ad ignota fiet sensim aditus.

CAPUT X.

De partium vitiis quæ in cadaveribus post febres intermittentes tum remittentes reperiuntur.

EJUSMODI sunt quæ vigente vitâ in corporibus observantur; reliquum est ut expendamus quænam in cadaveribus oc-

currant febrium veſtigia ; mirum eſt ſanè eos qui de morbis ſcripſerunt non majori ſtudio inveſtigaſſe quid morte ipsâ edoceamur ; ſolis enim partium detectis vitiis, quid earum perturbârit motus, functiones ſuſtulerit, eaſve læſas ſequatur, noſſe poſſumus; eſt quidem ubi nulla obſervetur labes quæ in toto corpore incuſari poſſit; at id ipſum ignorare non licet; inde enim, id eſt ex nullâ mali ſede repertâ, ad veras ſubtilioreſque cauſas mens poteſt aſſurgere.

Cautione tamen opus eſt ne iis ipſis decipiamur, quibus morborum cognitionem aſſequi poſſe ſperamus; non cauſas ut plurimum, ſed earum effectus, corporum ſectione attingimus; deinde verò eſt nonnunquam dubitandi locus, num accuratè inſtitutæ ſint obſervationes; iis ſolummodo, quæ à quibuſdam quorum ſpectata fides & induſtria, confidere poſſumus.

His rationibus inductus, ſummâ quâ potui diligentiâ quæ in cadaveribus poſt febres intermittentes occurrerent inquirendum exiſtimavi; non equidem hîc agendum cenſui de iis omnibus quæ reperiuntur in corporibus febre remittenti compoſitâ defunctis ; veneni febrilis vi obruitur vitalis ſpiritus, impetitur caput, labefactantur aliæ partes; ſpaſmis & irritatione omnia perturbantur, & inde mors.

Ob-

Obſervandum tamen, quod magni momenti eſt, poſt ejuſmodi febres, aliquid ferme ſemper circa hepar occurrere; cùm in eo ſtagnet ſanguis, turgentia reperiuntur meſenterii vaſa, & nigerrimo ſucco videntur repleta; glandulæ excipiendis vaſis lacteis dicatæ inflammationis ſpeciem præ ſe ferunt; memorantur & circa eas obſervati abſceſſus; unde in has partes, & in jecoris imprimis ambages recidiſſe morbi vim licet conjicere; patebit idem ex eorum ſectione qui ex febre intermittenti mortui ſunt.

Intermittentes autem ſimplices, aut quæ in hecticas ipſiſve ſimiles abierunt, varia in certis corporibus relinquunt ſui veſtigia; hæc tamen in quibuſdam partibus potiùs quàm in aliis ſolent occurrere; caput v. g. inſons reperitur, licet nonnunquam graviſſimis torqueatur doloribus; fertur equidem turgentia occurriſſe vaſa circa cerebrum; at fatiſcente vitâ in venas propellitur ſanguis, in iiſque ſtagnaſſe videtur.

Circuitûs verò & reſpirationis organa, multa, ut diximus, patiuntur; ſanguine nigro turgent cordis atria & pulmonis vaſa; fit illuvies inter minimos ejus lobulos, effuſa ſe prodit aqua in thoracis cavo, eâ turget in quibuſdam pericardium; id imprimis obſervatum in iis qui in maritimis

oris febre intermittenti confecti occubuerunt.

Ventriculus cùm vomitu toties ſubvertatur, non mirum ſi, ut diximus, flatibus omnino diſtentus reperiatur; eò procedit aliquando diſtenſio & irritatio, ut dubitari nequeat, quin inde mors ſucceſſerit; ſpaſmo ſcilicet inſurgente multi ſublati ſunt; vidi homines, qui cùm febre liberati viderentur, poſt cœnam turgente ſtomacho fato functi fuerint; in his mirè intumeſcebat pars hæc flatu diſtenta, vel aquâ turgens, aut aliis ingeſtis obruta.

At hepati imprimis inuſta reperitur labes; albidum eſt ut plurimùm, & veluti exſangue & maceratum; nonnunquam mole auctum, induratum, glandulis flavis obſitum, aliàs verò ſanguine turgens, eoque nigerrimo; fuere in quibus poſt duplicem tertianam abſceſſum reperi, in quibuſdam verò venam portam in tubum ampliſſimum abiiſſe obſervavi; multa alia à nonnullis memorantur de hujus viſceris vitiis; inſigniter tumefactum ſe obtulit; obſtructi omnino occurrerunt meatus per hujus ſubſtantiam reptantes; bile turgens & obſtructa reperta eſt veſicula fellea.

Pancreas non minùs afficitur veneni febrilis vi; in nonnullis cadaveribus quædam tantùm ejus partis puncta videntur obſtructa;

cta; in aliis universa ejus moles scirrhosa aut insigniter aucta se obtulit; fuere qui abscessus observârint in ejus textu; in ipso autem eâ de causâ, quidam, ut diximus, febrium intermittentium fomitem latere crediderunt; sed mirum profectò non est in ejusmodi partem incidere obstructiones, cùm sanguis per venas hepaticas cursum suum absolvere nequeat.

Eâdem de causâ incusatus fuit lien, excrescit nimirum in summam aliquando molem, imò brevi temporis spatio eam ita excrevisse vidi; quod verò magis mirum, in quibusdam ægris in naturalem rediit statum, nullis nisi antifebrilibus adhibitis medicamentis; sed aliud incurrit non rarò vitium pars hæc; repletur nimirùm sanguine crassiori, picisque instar nigricanti; abit dein in putrilaginem, ita ut in quibusdam crepuerit. Erat mulier quartanâ laborans neglectâ; cùm verò solitis muniis vacaret ægra hæc, repente concidit mortua; in dissecto cadavere, lienis soluta compages reperta est, multaque sanguinis copia per abdomen effusa.

Inde patet quàm multa, ut diximus, recidant vitia in peritonæum & mesenterium; in iis memorantur reperti scirrhi & abscessus; ego verò lustratis his partibus læsas præsertim observavi mesenterii glan-

dulas; in pueris maximè eas obſtructas & in molem aſſurgentes vidi; non ejuſmodi quidem ſunt in adultis, at in iis ſanguine ſtagnante, nigro, amurcæ ſimili, turgent vaſa meſeraïca; in peritonæi verò duplicaturâ occurrerunt varii tumores qui illuviei anſam præbere ſolent, aut ejus ſunt effectus; concreſcunt ſcilicet liquida ſtagnantia, & in ſteatomata ſæpiſſime abire ſolent.

In inteſtinis nonnulla obſervantur, quæ febri tribui poſſunt; ſæpe, ut diximus, valde tumida ſunt; ex eo autem quòd intumeſcant variis in locis, ſequitur quod in aliis conſtricta ſint; varias anguſtias imprimis in inteſtino colo reperi, eaſque illo plerumque loco, ubi renem ſcandit ſiniſtrum, & infra eum demergi videtur, antequam in inteſtinum rectum abeat; ex ejuſmodi autem anguſtiis multa ſequuntur quæ hîc prætermittenda ſunt, & quæ facilè prævideri poſſunt.

His ita ſe habentibus, expendendum videtur quid præcipuè eis doceamur; nil profectò quod primariæ cauſæ lucem aliquam poſſit affundere; eadem partium vitia poſſunt inducere alii morbi; venena ipſa eodem prorſus modo eas poterunt afficere; nec tamen quidquam in earum occurret læſionibus quod ad deleteriam eorum naturam & agendi rationem nos du-

cere

cere queat; at patet evidenter causæ febrilis vim in abdominis viscera imprimis se exerere, ex eâ ortum ducere stagnationes, obstructiones, tumores, liquidorum degenerem consistentiam, functionum hepatis & mesenterii læsionem, &c; qui autem ejusmodi noverit effectus, eos diligentius præcavere poterit, remedia seligere ad curationem aptiora, ea temperare, vel immutare pro vario naturæ conatu; videre erit imprimis quàm necesse sit secretionibus & excretionibus consulere.

LIBER TERTIUS

DE REMEDIIS GENERALIBUS

TUM PECULIARIBUS AUT SPECIFICIS

ET DE EORUM VIRIBUS.

CAPUT I.

Quàm difficilis ſit febrium intermittentium curatio.

SUPEREST jam inſtituenda febrium intermittentium cura; eam quidem tradere vix neceſſarium multis videbitur; nullus eſt qui ſe curandis iis febribus imparem profiteatur; inde autem orta fiducia quod pauci aut ferè nulli ipſarum vi ſoleant occumbere; eæ aliquando ſponte ſe ſubducunt, aut facilè in multis curantur ægris; proſtant denique arcana

na in omnium manibus, eaque nonnunquam Medicorum aſſenſu comprobata venditantur; quæ ergo tradi poſſunt præcepta, eorumque apparatus nil aliud præ ſe ferre videntur, niſi inanem doctrinæ oſtentationem.

Sed multa aliquando ex febrium intermittentium vi impendent pericula; de earum vario exitu ſæpe ſollicitus ſit oportet quicumque aſſiduè eas obſervârit, aut qui ipſarum hiſtoriam à nobis traditam legerit; ſit ut plurimum naturæ viribus aut remediorum operâ devictæ ſe ſubducant ejuſmodi febres, quot ſunt ægri qui eis vigentibus aut perversâ methodo curatis, immedicabiles incurrant viſcerum obſtructiones? intermittentes verò, quæ in continuas aut larvatas toties abeunt, quis non reformidârit, cùm tetra ſymptomata & inde improviſa mors ſæpe poſſint impendere?

Ipſas intermittentes ſimplices in multis ægris expugnare difficile eſt; quot occurrere ſolent qui per annos integros eas miſerè trahant; qui à Medicis ad circulatores confugiant; qui denique ab ipsâ naturâ, aut caſu aliquo, quæ ars denegârit aut præſtare nequeat exſpectare cogantur? imò non ſine magno ejus dedecore nil moliendo magis proficiunt non pauci, quàm ea tentando quæ cum apparatu præcipiuntur;

non

non raro autem, imò & sæpiſſime eò devenire curæ labores dolendum eſt; quivis, quantumlibet ingenio & doctrinâ præſtans, febrium reluctans ingenium & medicinæ experitur inopiam.

Huc accedit quod ipſa curandi ratio in ægrorum perniciem verti poſſit; eâ enim ſimplex febris in continuam ſæpe commutatur; remedia ipſi fugandæ idonea ejus venenum altiùs infigunt; unde quæ ſponte fortaſſe exceſſiſſet, in plures menſes, imò & in annum protrahitur; quin etiam multa, dum curant aut curare videntur, non innoxia ſunt, acerrimum calorem concitant, partibus variis labem inurunt, earum vaſa obſtruunt, in eas periculoſa dejiciunt morbi ſemina, paroxyſmos denique ſolummodo coërcent, iique deinde non raro majori reſurgunt impetu; inde aliquando hectici affectus ex quibus difficilè emergunt ægri.

Quod autem vix credi poſſe videretur, non minùs opinio quàm doctrina in medendi arte invaluit, & inde difficilior evaſit curandi ratio; notum quantæ exortæ ſint lites de remediis ipſis; alii alia venditant, non diſſimilia ſolummodo, ſed adverſa; quæ nullis aut incertis pollent viribus, magnis efferuntur encomiis; quæ periculoſa ſunt, ut tuta jactantur; quæ quandoque ſo-

ſolummodo bene ceſſiſſe viſa ſunt, ut ſemper proficua commendantur; quæ denique riſum potiùs quàm fidem merentur, ſummâ cum fiduciâ obtruduntur; ut nulla eſt ridicula opinio quæ authorem non habuerit Philoſophum, ita nullum abſonum noxiumve remedium quod cujuſdam Medici arcanum non fuerit.

Sed quod magis mirum occurrit, eſt inter variarum gentium Medicos de ipſis remediis experientiâ comprobatis perpetuus diſſenſus; eò minus id condonandum quòd eam omnes ſibi vindicent ut magiſtram & ducem; atqui tamen multi eâ innixi veris diffidunt febrifugis; ſi quam eis concedant vim, ea arctis concluditur limitibus; eiſdem verò utentes vix de methodo conſentiunt; ita incertis opinionibus miſerorum hominum traditur vita.

Eorum remediorum delectui quæ detexit & adhibuit quorumdam Medicorum accurata ſedulitas, non minus adverſatur natura; ipſa in morborum curatione nobis videtur illudere; calidis aliquando & frigidis æque curatur febris; profuerunt his acria, aliis demulcentia; quibuſdam vinum & ſpiritus vini, non paucis aqua affatim hauſta feliciter ſucceſſit; venena ipſa variis curationibus fuere inſignita; nil denique ferme eſt, aut noxium aut innoxium, quod

ter-

tertianas vel ipſas quartanas non curaverit; imò cùm ratione duce eas incaſſum aggreſſi ſunt Medici, evenit non rarò ut perverſâ methodo fugatæ fuerint.

Via igitur quæ ad febrium curationem ducit non ita expedita, ſed è contra valde lubrica eſt; quò major proſtat remediorum ſuppellex, eò magis in ancipiti hæret animus; quomodo enim quæ tam diverſa ſunt, imo adverſa, idem præſtare poſſunt? ne autem mero dubioque empiriſmo in eorum ducamur uſu, videndum quam rationem cum febre & ejus curatione habere poſſint.

Nec profectò quærendus nodus in cauſæ febrilis naturâ; ea nobis nondum innotuit; nec minùs recondita eſt remediorum antifebrilis vis; quare intermittenti febri potiùs quàm aliis medeatur omnino ſtatui nequit; multa equidem finxerunt multi; at quò plura in medium allata ſunt, eò magis liquet rem eſſe incertam; reliquum eſt ergo ut iis quæ ſenſibus magis obvia ſunt incumbamus; perpendendum nimirum quid efficiat febrile venenum & quid natura ad illud expellendum moliri ſoleat; ita fortaſſe eluceſcet quid præſtent tot remedia quæ toties inexſpectatos proficuoſque edunt effectus.

CA-

CAPUT II.

Ut natura febres intermittentes curet.

VENENO febrili variè obſiſtit naturæ vis, in eoque amovendo variè laborat; inſurgit nimirum inter ipſum ipſamque pugna, cujus varius exitus pro utriuſque inæquali impetu; hîc profectò, ſi uſpiam, veri ſpeciem præ ſe fert *Sydenhami* opinio, qui febrim naturæ conamen ad aſſequendam curationem eſſe contendit; ne tamen doctrina, quæ cum verâ philoſophiâ parum conſentit, noſtro aſſenſu comprobari videatur, quid de ejuſmodi conamine ſtatuere liceat paucis oſtendemus.

Non fingendus profectò in œconomia animali præſes quidam valetudini ſervandæ, aut morboſis cauſis impugnandis & amovendis præfectus; ſenſu vivimus & movemur; ſeu potiùs ex ſentiendi vi & ex partium ſtructurâ ſequuntur v. [illegible] motûsque perennis leges; præcipua autem ex iis eſt ut admoto febris ſtimulo ſtatim in motum agantur nervi; atqui hoc motu ſeu conamine excutitur ſæpe quod vim infert; ſit v. g. ſpina cuidam parti infixa, vel ſit materia

ria acrior alicubi collecta, irritentur oportet fibrillæ nerveæ circumpositæ; necesse est nimirum ut veluti insurgant adversùs urgentem stimulum; tale est autem febrile venenum; si enim acriùs non urgeat aut deleterium non sit, naturæ excandescentis conatu superatur & expellitur.

Hunc conatum, seu hanc pugnæ speciem videre est, cùm in paroxysmos erumpit febrile venenum; in iis enim febris, per aliquot horas vigens, tandem restinguitur; seu venenum, quod eam accendit, corporis robore tum calore, tum arteriarum motu subigitur; multùm ergo vitæ & internarum virium instrumenta in ipsum possunt; ita ejus infringunt vim, ut postquam exarsit universa partium compages, lenissimus sequatur somnus, eoque refecti vix ægrotasse videantur.

Nihilominus cùm deferbuit corpus, remanet mali fomes; inde novus hostis & nova imminet pugna; postquam enim febris per certum tempus quievit, vel novo proventu auctum, vel resumptis viribus, iterum excandescit venenum, ita ut alternis resurgat & concidat; at si nimia ejus non sit vis, effœtum tandem, remittit & postea evanescit; febris enim ut plurimum temporis labentis beneficio desinit; quot sunt ruri alibique qui absque ullo medicinæ, resti-

ſtituuntur auxilio? en igitur iterum victrices naturæ vires; iis in ſubſidium venire, ipſas regere, exſuſcitare & firmare Medici eſt; & quidquam aliud vix præſtare potis eſt.

At quomodo natura ex hoſtili eo miaſmate ſe expedit? non aliâ profectò ratione atque in cæteris morbis; in iis enim cauſam devincit morbificam; eam nimirum immutat, ſubigit, atque tandem prorſus devictam variè eliminat; aliquando verò per metaſtaſim in quaſdam partes eandem ejuſve reliquias dejicit; hæ ſunt perpetuæ quas ſolet ſervare leges; nec ab iis, niſi perturbata aut impotens, ſolet diſcedere.

Inde pendet univerſa motuum criticorum ratio; naturæ videtur ſcopus, in quem ipſa omnes intendit vires, ut cauſas morborum vel ſenſim & repetitis expellat conatibus, vel impetu facto eas quaſi uno ictu excutiat, totumque corpus noxiis humoribus expurget; hæc autem expurgatio præcipuè judicium ſeu *criſis* vocatur; jam verò ea in febre intermittenti, non minùs quàm in continuis, ſolemnis eſt; &, ſi antiquioribus credatur, quolibet veluti hujus febris greſſu præparari & prænuntiari ſolet.

Et primò quidem, juxta eorum obſervationes, tertius paroxyſmus videtur gravior, ſextus graviſſimus, ſeptimus denique,

qui

qui ultimus esse solet, mitiùs urget; sed tunc vel lenis sudor, vel diarrhœa succedit, aut utrâque viâ se proripit morbi causa; seriùs tamen id evenire posse certum est; nam post septimum, aut etiam nonum, incidunt hi naturæ motus; imò longiùs sæpe protrahitur febris solutio.

Fatendum interea quod, testantibus Viris clarissimis qui rem accuratè videntur explorasse, in multis ægris nulla aut incerta occurrant criseos vestigia; sed tunc præcipuè cùm remediorum vi, intempestivo usu, aut farragine perturbata sunt naturæ conamina; fortè etiam eâ quâ par est diligentiâ non observati sunt critici motus; & cùm febrim tacitè aut absque magno impetu sustulissent, defuisse eos curationi immeritò visum est.

Varii autem sunt naturæ conatus, quibus ex febri ad valetudinem ducimur; non mirum est ergo si multæ sint criseos species, aliæ magis aliæ minùs conspicuæ; & primò quidem pustularum, de quibus jam egimus, circa labia eruptio febris solutæ prænuntia est ut plurimum, sicut cuivis notum est; ut plurimum inquam, nam aliquoties cum iis decurrisse pertinaciter observatus est morbus; non nisi imperfectè scilicet ejecta est tunc veneni febrilis minera.

Scabiem similiter & exanthemata per totum

tum corpus erupisse observatum est, & febrilem abstulisse fomitem; imò iis repressis eundem iterum esse exsuscitatum memoratur; at mihi in tot ægris meæ curæ commissis id videre raró contigit; non sæpius mihi occurrit phlegmon quo, in partem aliquam decumbente, sublata fertur febrilis causa; unde insolens oportet sit critica hæc eruptio.

Evanescit, juxta *Hippocratem*, febris intermittens se exerente ictero, idque in quâdam imprimis observavi epidemiâ; sed quod refertur à *Platero* mihi videre non licuit; cùm is scilicet morbum hunc bile per totum corpus diffusâ secedere fateatur, inde alvi cruciatus enormes successisse testatur; & postea resolutiones & convulsiones; peculiaris haud dubiè adfuit eorum affectuum causa, nec motui critico, ut mihi videtur, tribui potest; id saltem omnino insolens est.

In caput etiam dejecta febrilis causa vi suâ omnino spoliari visa est; nam, referente *Willisio*, surditate derepente obortâ concidisse certum est; ego verò quandoque obsurdescere ægros observavi, sed non ideo febre liberati sunt; febrifugis ad eam penitus amovendam opus fuit; non hîc autem de parotidibus, quæ aliquando in ejusmodi occurrunt morbo, multa dicam; ter

aut quater mihi occurrerunt ſolummodo, nec quid inde ſucceſſerit meminiſſe licet; ſed probatur iis evidenter materiem febrilem viſceribus, ſi in ea recidat, ſummè noxiam eſſe poſſe.

Occurrit mihi caſus materiæ febrilis motum apprimè demonſtrans; erat vir tertianâ laborans ſimplici; ut autem ea intra breve tempus ſecederet, ſtatim, præterpropter, magna corticis peruviani vis ægro eſt ingeſta; repreſſi quidem paroxyſmi; at eorum loco acerrimus dolor in crure altero exortus eſt; hinc intumuit pars affecta & ad ſuppurationem vergere omnia viſa ſunt; cùm verò nil moliendum videretur, niſi ut turgenti materiæ ferro aperiretur exitus, ſe unius noctis ſpatio proripuit ipſa evanuitque penitus tumor; quæ autem eò concluſa erant liquida puris inſtar per urinarum vias dejecta ſunt.

Caſus, licet raró occurrentes, hîc referre viſum eſt, quia iis poſitis de naturæ criſim molientis labore dubium eſſe nequit; ſi in quibuſdam ita ſe prodat, certum eſt eundem in iis ægris impendi, in quibus minus ſit conſpicuus; teſtimoniis interim quæ huc adduxi vix opus videtur; pedum tumores, ut cuique notum, criticos eſſe aliquando certum eſt, cùm iis apparentibus evaneſcere ſoleant paroxyſmi; idem ſen-

tien-

tiendum non rarò de alvo intumeſcente; in eam quippe dejicitur febrilis materia è ſedibus ſuis depulſa, ſive undequaque in unum locum confluens; judicari potuiſſet perfectè febris, ſi in inteſtinorum colatoria, aliaſve excretorias vias converſus eſſet conatus ejuſmodi.

Sed minùs dubii ſunt alii motus quibus judicantur febres intermittentes; ſublatæ ſunt eæ non rarò hæmorrhagiis, bilis atræ ſeu ſanguinis nigri in meſenterio ſtagnantis effluxu, bile ipsâ flavâ per vomitum rejectâ, diarrhœâ ſponte ſubortâ, ſudoribus aliquando profuſis, aliàs verò lenioribus, diuque protractis; in urinis denique, in earum ſcilicet copiâ aliquando, & ſedimento imprimis, ut aliàs dicemus, ſoluti aut fatiſcentis morbi prodeunt ſigna, quæ ſedulò inſpicientem latere nequeunt.

Non equidem velut impetu facto, ita ſe undique proripit febrile venenum; modò hæc via, modò altera huic patere ſolet; ſæpius autem diarrhœâ expurgatur, aut urinâ copiosâ, læve albumque ſedimentum dejiciente; non rarò tamen leni madore aut tranſpiratione aliquatenus fœtente fieri ſolet ejuſmodi expurgatio; quæcunque autem hæc fuerit, repreſſis paroxyſmis illico exſpectanda ſemper non eſt; ſilent ii ſæpiſſime, remanente febrili causâ; eaque non

nisi post aliquot aut multos dies difflatur; unde observandum accuratè quid in convalescentibus contingat; ratum fixumque sit, ut inquit *Albertinus*, nullum ferme curari perfectè, nisi quodam accedente critico motu; inconcussa ergo remanent quæ de crisi febrilem fomitem exhaurienti jam dicta fuerunt.

CAPUT III.

Ut ad eos naturæ motus referri possint curationes singulares, quæ casu fieri, aut remediis, quæ nullam cum febre rationem habere videntur.

VENENI febrilis naturam nobis esse omnino ignotam inde imprimis liquet, quod vera remedia sæpe respuat, quod alienis à febre, ridiculis, aut etiam non innoxiis expellatur, quod casu denique, potiùs quàm arte, toties difflari soleat; ut autem hæc planiora fiant, quædam statim huc attinentia ex antiquorum præmittemus doctrinâ.

His in more erat ad curandas febres insignem aliquam mutationem aut motum inducere; Medici cura, inquit *Celsus*, esse debet

debet ut morbum mutet; ideo aquâ frigidâ corpus perfundi jubet, quia, juxta eum, ſic evenit ut horror inde oriatur, & fiat initium quoddam novi motûs, ex eoque, cùm corpus incaluit, ſequatur etiam remiſſio; eundem etiam in ſcopum, ſi diu frigus ſit & torpor & jactatio corporis, calidiora ægris exhibenda cenſet; iis enim intenditur ſæpe febris, & major ortus calor priora mala tollit & ſpem remiſſionis inque eâ curationis oſtendit.

Ea quidem aut ſimilia qui tentârunt temeritatis notam effugere non poterant; ſed ægri, qui ſub cautioribus Medicis trahebantur, interdum ejuſmodi remediis reſtituti ſunt; deinde verò minus culpandi antiquiores Medici hujus methodi ineundæ authores; legem enim ab œconomia animali non omnino alienam ſequuti videntur; ſi quo autem in morbo non malè ceſſerint temerarii ejuſmodi auſus, maximè in febre intermittenti; in eâ imprimis nos docuit natura, remedio eſſe poſſe inſignes ſubitaſque mutationes.

Iis innituntur plurima quæ ad eas illuſtrandas curationes, in quibus caſus ſibi plus quàm ars vindicat, jam dicturi ſumus; plurima inquam, non verò omnia, inde pendere oſtendemus in ejuſmodi curationibus; ad alia enim, eaque multa, re-

ſpiciendum, ut naturæ aſſequamur vires; quæ omnino variæ ſunt; ad eas dignoſcendas quædam iterum ex iis quæ jam diximus hîc memorare operæ pretium erit.

Statim autem, cùm, ut diximus, naturæ viribus ſubditum ſit febrile venenum & cujuslibet paroxyſmi vi mutari & diſſlari poſſit, patet, quid multa in ipſum poſſint; quæcunque nimirum motum validiorem concitant & calorem inducunt, febrim fugare poterunt; ideo exercitatio, ſpirituoſus potus, crapula & ingluvies, excalefacientium uſus, toties vera fuerunt remedia, incerta tamen ſemper & periculoſa; ipſis enim irritatio nimia & caloris acrior vis exſuſcitari poteſt, & accendi gravior aut continua febris.

Cùm ea autem ſit veneni intermittentis natura, ut per vomitum, diarrhœam & ſudores elabi poſſit, patet iterum quanta eſſe poſſit variorum remediorum in febrile venenum vis; non mirum v. g. eſſe poteſt ſi emeticis & purgantibus draſticis, ſi ſudoriferis calidioribus toties ſublatæ ſint ejuſmodi febres; præterquam enim ejuſmodi medicamenta naturæ ductum, ſeu viam in quam ipſa inclinat ſequuntur, totum corpus concutiunt aut commovent; ut interea evacuationibus ſpontaneis non ſemper exhauritur morbi fomes, ita nec iis quæ

arte

arte excitantur ; ad perfectam assequendam curationem oportet ut nil ex eo supersit ; patet id v. g. ex sudoribus qui paroxysmos excipiunt ; si eis quidam ponatur obex succedit gravitas & anxietas, & subsequentibus paroxysmis adduntur vires.

Non tamen tantum naturæ conatum in organis excretoriis semper postulat febrile venenum ut expelli possit ; sæpissime saltem non ita sensibus obviæ sunt evacuationes quibus difflatur ejus vis ; sic enim comparata est ut verno tempore & æstivæ tempestatis calido halitu subigatur ; atqui tunc nil aliud accidit nisi rarefactio universalis quâ pervia fiunt constricta ante colatoria, tum vascula in quibus stagnans hærebat sanguis ; his autem apertis viis in motum aguntur quæcunque fluida, & sensim expurgantur partes omnes ; quæ calorem ergo naturalem, & secretiones tum excretiones leniter promovebunt, febres curare apta erunt ; atqui innumera sunt quæ ejusmodi pollent viribus.

Hoc ita certum est, ut ad curandas febres nil aliud aliquando requiri videatur, nisi magis expedita circuitûs via ; hæmorrhagia v. g. profusa, hæmorrhoïdum effluxus, sanguis è venâ emissus, non raró febres radicitus sustulerunt ; atqui tunc tantummodo deplentur partes quæ antea tur-

gebant, faciliùs moventur quæ superſunt in vaſis liquida; hinc patet quantùm poſſint quæcunque his fluxilitatem conciliant, & impedimenta removent; atqui ea præſtare poſſunt innumera quæ ubique proſtant; aperientia v. g., ſaponacea, & amara imprimis, in quibus lenis viget ſtimulus, vaſcula minima ſollicitans, eaque in motum agens. Iis nititur prima quam trademus methodus; ea nimirum quæ febres intermittentes, non peculiaribus remediis, ſed generalibus, atque iis quæ in aliis morbis uſurpantur, curare poteſt.

Ut verò expelli aut difflari poteſt febrile venenum laxatis ſecretionum organis, ita conſtrictis partibus poteſt in iis retineri, nec tamen incandeſcere aut in paroxyſmos erumpere; probatur id hiemali frigore quo, conſtrictis corporibus, deſinunt febres ut plurimum; at qui tamen remanet ſæpiſſime intactus mali fomes, cùm deinde, vernâ nimirum tempeſtate, idem omnino toties prodire ſoleat; num autem ſtatui poteſt quod frigus efficit idem præſtare adſtringentia quædam; iis tolluntur aliquando paroxyſmi; at certa nequaquam eſt ejuſmodi curatio; ſublata enim reviviſcere ſolet febris, & ni alia in ſubſidium veniant, oriuntur obſtructiones quæ mali cauſam altiùs viſceribus ſolent infigere.

Mirum

Mirum profectò videbitur ita, velut in quodam recessu, retineri febrile venenum, ut febrim non concitet; sed, ut jam diximus, in abdomen aliquando detruditur, & tunc in paroxysmos non excandescit; nihilominus febre iterum exortâ, iis ex loculis, in quibus iners latebat, non raro expellitur, imò omninò difflatur.

Inde autem aliud non parvi momenti sequi videtur; ut nimirum subitâ febris vi, motuque ab eâ concitato excutitur è variis partibus febrile venenum, ita potest idem aliâ de causâ, commovente & irritante, è suo depelli fomite, & ex universis corporis latibulis.

Est v. g., ut cuique notum, ubi caloris vi rarefaciente, unicâ aliquando venæ sectione, motu intensiori concitato, concussione emetici medicamenti, reseratâ secretionum viâ, expelli possit febrile venenum; quidni autem nervorum motus idem præstare possit? iis exagitatis retroaguntur sæpe exanthemata, discutiuntur varii tumores, spiritus animalis in paralytica membra agitur, podagræ causa ex partibus eâ affectis evocatur; atqui febrilis fomes similiter tolli potest, & miasma in eo latens aliò amandari; ut id evanescat non aliud quidquam requiritur sæpissime, nisi ut è sede suâ dimoveatur, sanguinis aucto impetu;

nonne

nonne autem nervi eum concitant & augent variis in casibus ?

Multa ubique occurrunt exempla quibus id luculenter confirmari potest; calore & exercitio, irâ & terrore, ut & dolore acuto, imò & crapulâ ipsâ aliquando, uti diximus, depulsa fuit febris; remedia ipsa validissima, id est quæ validè corpus exagitant, antidota esse visum est; plurimos vidi qui pulvere pyrio, sulphure, carbonibus in pulverem redactis, radice centaurii majoris; plures, inquam, vidi qui iis omnibus commixtis & ingestis à febre pertinaci se vindicârunt.

Quod verò vix credi posset, corpora algore febrili rigentia, in aquam frigidam demersa, sæpissime omnium symptomatum febrilium immunia fuerunt; hoc in more esse observavi quibusdam levis armaturæ militibus, ut se in flumen demitterent: sicut ergo prudenti medendi ratione, ita & temerario ausu aliquando tolluntur febres intermittentes: at recidit hoc in *Petronis*, qui non multò post *Hippocratem* degebat, & in *Cornelii Celsi* jam memoratam methodum.

Sed ut moventia & evacuantia remedia, ita & alia quæ liquida immutant, febrim curare possunt; ex observatis patet, ut diximus, putridi quid veneno febrili inesse; idem

idem ſequitur ex copioſo bilis proventu; hæc enim ad putredinem inclinat, & ex ſanguinis diſſolutione ortum trahit; videntur ergo antiputrida ad febrium curationem indicari; ſed id luculentiùs confirmatur variorum remediorum effectu; multa proſtant, ut videbimus, ejus generis, licet contraria videantur; in varietate autem ejuſmodi, ſolâ poſſumus doceri experientiâ, quænam aliquoties ſuccedant, & quænam ut plurimum certò prodeſſe poſſint: hinc ex quâdam rationis luce in empiriſmum iterum devolvimur.

In quibuſdam interim remediis latent vires omnino diverſæ ab iis de quibus jam actum eſt; videntur ſcilicet eæ peculiares & ſpecificæ; de iis ita ſentiunt viri doctiſſimi, & experientiam in teſtimonium advocant; at quamvis gravioribus omnino argumentis in hanc ſententiam adducti ſint, fateor mihi de eâ ſæpius injectum ſcrupulum; novi equidem tetra ſymptomata vitæque infeſta, velut pulveris exigui jactu, conquieſcere, & obrui febrile venenum; nihilominùs ſævit illud ſæpiſſime quæcunque adhibeantur febrifuga; aliàs in certas partes amandatur, compreſſis tantummodo paroxyſmis; num ergo impediri ſolummodo aut refrænari ejus vim & averti ipſius excandeſcentiam cenſendum eſt? atqui ita non ex-

extinguitur aut deletur venenum hoc; sed objicitur ei veluti repagulum.

Non tamen hæc ita accipi velim, quasi veram omnium febrifugorum agendi rationem me assecutum esse crediderim; id mihi tantummodo fuit propositum ut ostenderem multos eorum effectus cum naturæ conatibus seu ipsis legibus consentire; graviter profectò erraret, qui ex iis solis quæ diximus haberi posse remediorum delectum existimaret; ad experientiam semper deveniendum; ab eâ discendum quid valeant? quodnam sit aliis præstantius? quid curando efficiant? nullum erit tutum certumque quod longo usu & accuratâ observatione comprobatum non fuerit; ne autem in eorum æstimandis viribus sit errori locus, quædam hîc in genere præmittemus.

Et primò quidem, quæ sibi non constant, vel quæ plerumque non succedunt, ut remedia haberi nequeunt; atqui talia sunt multa quæ circumferuntur, & quæ ut antidota venditantur; longiùs autem ableganda, quæ periculi quid habent; ejusmodi sunt acria & calidiora, quæ semper ferme, etiam dum curant, noxia sunt; ejusdem denique sint censûs oportet, quæ viribus adeo adversis donantur; ex duobus enim omnino contrariis alterum noceat oportet, si validior sit eorum in corpus actio.

Ex

Ex tot curationibus quæ his remediis tribuuntur, nil deduci poſſe patebit, ſi earum veram inſpiciamus cauſam; ejuſmodi enim eſt febrilis veneni ingenium, ut ad febris intermittentis curationem nil aliud requiri aliquando videatur, ut diximus, niſi quædam inſignis ſubitaque mutatio; atqui omnia quæ eam poſſunt inducere certa non ſunt remedia; ſi enim in uno ſuccedant, in innumeris fallent; imò ſi ſcopum non attingant, & veluti uno ictu febrim non tollant, omnia in pejus ruent.

Cùm igitur, per tam intricatas viarum ambages natura incedere videatur, cùm adeò fallax eſſe poſſit experientia, cùm denique tot & tanta ſint opinionum diſſidia, magni profectò intereſt veram indagare febrifugorum vim; in duplici autem remediorum genere inquirenda eſt ea, in remediis ſcilicet quæ generalia dicuntur aut aliis morbis communia, deinde verò in iis quæ ſpecifica ſunt aut febri dicata.

Remediis generalibus, evacuantibus nempe, diluentibus, & aperientibus ſumma ineſt vis; eorum uſu corpus ad naturalem ſtatum propiùs reducitur; circuitus enim fit facilior, partes meliùs ſuo funguntur officio, depravati alterantur aut ejiciuntur ſucci; aperiuntur denique viæ quibus elabi poſſunt,

poſſunt, quæ humores totumque corpus inficiunt; remedia ergo ſpecifica, præmiſſis remediis generalibus, certiùs & tutiùs adhiberi poterunt; his ad curationem ſternitur via, illis curatio perficitur.

CAPUT IV.

An diætâ, ut fundamento, niti debeat omnium febrium intermittentium curatio.

STATIM ergo inquiremus à quonam remedio initium faciendum ſit? diæta equidem ut verum curationis fundamentum habenda videtur; de eâ tamen variæ fuerunt Medicorum ſententiæ; à quibuſdam ex antiquis enixè commendatur, non ut adjumentum præcisè, ſed ut remedium ipſis repetitâ compertum experientiâ; à quibuſdam verò neotericis ut noxia damnatur; utrique autem longiùs proceſſerunt, & opinione, potiùs quàm ratione, ducti ſunt.

Heraclides Tarentinus, referente *Celſo*, ægros ad ſeptimum diem abſtinere jubebat; ipſe verò *Celſus* primis ipſius quartanæ diebus aquam ſolam calidam aſſumendam cenſebat; id quidem dignum omnino videri poſſet conſilium præſtantiſſimo in arte

arte viro ; ſed diebus deinde intercalaribus ad decimum quartum eandem juſſit abſtinentiam, eâque cum cæteris quæ præcipiebat proximum fore ut tolleretur febris exiſtimavit.

E recentioribus verò cibandos ægros crediderunt multi, & neſcio quid metuunt ipſis, ſi etiam levibus aut pauci nutrimenti veſcantur cibis ; diverſas quidam obtrudunt obſervationes, quibus diætam variis ægris fuiſſe exitialem contendunt ; eam ſaltem infeliciter fuiſſe tentatam in quartanâ teſtantur alii qui tantum non ominantur periculum ; imò effatis Hippocraticis in ſuam ſententiam detortis hæc comprobari exiſtimant.

At ratione & experientiâ, non verò authoritate, nos duci oportet ; & primò quidem piaculum eſſet diætam ablegare in duplici tertianâ ; in ipsâ verò quæ tertiâ quâque die inſurgit non minùs nocere poſſunt cibi, ſi vehemens ſit aut gravioribus ſtipata incedat ſymptomatis ; ea denique in quâ nil oſtentatur periculi nec quidquam niſi diuturnitatem minatur, faciliùs remediis obſequitur, ſi abſtinentiâ impugnetur ; cùm eâ ſolâ multæ ſublatæ ſint febres, ut verum remedium habenda eſt.

Initio imprimis, cùm ſtent vires, commendanda eſt, idque eò impenſiùs ſi turgeat

geat ſanguis, ſi multa adſit bilis copia, ſi putredine inficiantur primæ & ſecundæ viæ; in corpora ejuſmodi ſordibus inquinata acriùs ſævit febrile venenum; novasque ei addunt vires alimenta, quæ, ut vitæ ſubſidia, ita & morborum ſunt irritamenta; ut ergo ingerantur, exſpectandum eſt ſaltem donec remediorum operâ ejecta ſint quæ vel optimos ſuccos in cacochyliam commutare apta ſunt.

Non initio febrium tantummodo, ſed quoties earum quæ etiam diutius excurrerunt ſuſcipitur curatio, commendanda eſt per certum tempus accurata & tenuis victûs ratio; centies mihi occurrerunt qui ideo reſtituti non ſunt, quia ſtrictioris diætæ legibus ſe ſubjici non ſuſtinuerunt, & qui non niſi iis obſervatis ſublevari potuerunt; hoc plurimis & repetitis experimentis fretus teſtari poſſum.

Statuendum ergo eſt quænam ſit ea diætæ lex à quâ nefas diſcedere; initio ſcilicet febrium, primâ die imò & ſecundâ, quantum fieri licebit ab omni cibo temperent ægri, & nil niſi aquam aut levem ptiſanam aſſumant; ſubſequentibus vero diebus, ſolis nutriantur juſculis; ita porrò pergant donec remediorum operâ deceſſerit febris; deinde verò ad panem elixum & alios ſucceſſivè cibos, pro febris & ægrorum naturâ, fiat tranſitus.

Quod magis negotium facessit, est febrium contumacia, earumque diuturnitas; in iis nimirum impugnandis non servandæ videntur ita strictæ diætæ leges; si remediis v. g. obsistat febrile venenum, si sæpius idem insurgat cùm evanuerit, aut varios adduxerit relapsus, curationem fame prosequi absonum esset; id tunc agendum, juxta *Celsi* sententiam, ut quod diu sustinendum est, corpus facilè substineat; cavendum solummodo, ne ingerantur edulia concoctu difficilia, & ne versùs illud tempus quo insurgunt paroxysmi assumptorum onere laboret ventriculus; iis ingravescit morbus, aut si remiserit, pristinam recipit vim, vel si jam desierit, iterum exsuscitari potest.

Cùm hæc omnia tot rationum innitantur momentis, mirum sanè est, inter Medicos variarum regionum, tantum circa diætam intercedere dissensum; ne autem abstinentiam adeo metuant, Empirici Melitensis, aliorumque vetat exemplum; illi per triginta dies, aliquando vel amplius, omnem ægris subduxere cibum, solâ aquâ in remedium & alimentum relictâ; multi autem aliâ methodo immedicabiles morbi ita sublati sunt. Non equidem eò usque diætam urgere ausit sapiens Medicus; sed eam longiùs protrahi posse quàm vulgò

creditur certum eſt; ſenectutis tamen habenda eſt ratio; effœta corpora diætam ut juniora ferre nequeunt; quædam ſunt præterea quæ ita effinxit natura, ut abſtinentiâ offendantur; at cavendum ne præjudicatâ opinione experientiæ rationiſque leges tranſgrediamur, ut ægrorum vulgique querelis morem geramus.

Abſtinentiam ſaltem à carnibus multa ſuadere videntur; pronæ ſunt eæ omnino in putredinem, quæ non parum, ut jam innuimus, ad ipſas febres intermittentes progignendas confert, tum ad alias omnes; unde, ſi per morem liceret, ſolam antiquorum ptiſanam, aliudve ſimile ægris acutè decumbentibus commendarem; conſentit hoc cum iis quæ apud Ægyptios obſervavit doctiſſimus Medicus; ſi in leviſſimis, inquit, febribus ingerantur juſcula carnea brevi mutantur eæ in putridas aut malignas.

Id haud dubiè ex eo repetendum quod in locis calidioribus magis in alkaleſcentiam & putredinem inclinent carnes; aliud præterea in iis non minùs ſpectandum occurrit, quod ſucco ſcilicet copioſiori turgeant; cùm in militum uſum copiarum Gallicarum inſignis Dux carnis bubulæ extractum exoptaret, ex eo tabellas in Americâ, in Hiſpaniâ, in Galliâ & in Germaniâ conficiendas curavit; quantùm autem inter eas
eſſet

esset discriminis vix quisquam exspectasset; quò plus ad austrum vergebant regiones eò plus nutrimenti ex carnibus extrahi poterat; quod ex libris duabus v. g. prodibat in Hispaniâ, non obtineri poterat ex libris quatuor in locis borealibus; inde summo huic viro deduci posse videbatur quare Germani Lutetiam advecti in gravissimas inciderent febres, si ingluviei aut voracitati solitæ indulgerent.

His autem omnibus, quæ ad febres intermittentes directè non spectant, intelligi velim quantum in iis præstet diæta; parcus omninò debet esse carnium esus, saltem initio, ut diximus, & dum imprimis curatio suscipitur; sic gravissima amoventur impedimenta, nec novo veluti admoto fomite accenditur febrile venenum; ut verò paucis absolvam, primum sit remedium diæta, seu victûs accurata ratio; habeatur abstinentia per certum tempus, ut summi momenti auxilium; temperetur tamen oportet pro morbi naturâ, pro ægrorum viribus, & prout tempus & remedia ferunt; meminerint Medici quod sapientissimè monuit *Fernelius*, de iis qui intempestivâ alimentorum operâ potiùs quàm remediis se refici posse credunt; *non se*, inquit, *sed propriam alunt intemperiem.*

CAPUT V.

De venæ ſectione.

QUOD primò occurrit remedium, eſt venæ ſectio; fatendum tamen eſt, eam febribus intermittentibus per ſe ipſam non mederi; ideo tam ſæpe malè audiit & quaſi inutilis habita; imò, ſi quibuſdam credendum, ut noxia habenda eſt; in eam fortè opinionem fuerunt adducti hæmorrhagiis copioſiſſimis, quæ aliquando vires febrili veneno addere viſæ ſunt; non inde tamen ſequitur, ablegandam eſſe ſanguinis miſſionem, veluti nil boni præſtare poſſit.

Hâc de re multa nobis natura & experientia obſervanda ſuppeditant; vidi ſæpiſſime febres duplices tertianas unicâ venæ ſectione in tertianas ſimplices abiiſſe; dimidia ergo hujus febris pars tolli poteſt miſſo ſanguine; ſed quod non minoris eſt momenti, obſervatione certâ & repetitâ mihi conſtat paroxyſmos omnino mitiores fieri, vel ſeriùs redire; poſtquam miſſus eſt ſanguis, minùs urget calor, parcior eſt ſudoris effluxus, dolor capitis eſt levior,

functio-

functiones denique omnium partium meliùs procedunt.

Sit igitur ratum fixumque, si venæ sectio febriles non tollat insultus, eam aliis remediis viam sternere, impedimenta amovere, & ideo præcipuè esse necessariam; statuendum solummodo superest, num in quibusvis febribus omnino requiratur? an in multis prætermitti possit, aut potiùs prætermittenda sit? quinam denique ei sint præfigendi limites?

Equidem in quocunque febrili motu, absonum sanè esset ad venæ sectionem confugere; sunt febres in quibus ab eâ abstinere licet & oportet; tales sunt eæ quæ leviores sunt, aut quæ viribus exhaustis vel certis exantlatis morbis superveniunt; eò minùs tali indigent remedio, quod multæ eæque aliquando graviores absque sanguinis missione curatæ fuerint; non tamen his quibuscunque exemplis nos à rationis & experientiæ præceptis dimoveri licet; tutius est non necessariam tentare venæ sectionem, quàm ab eâ præter rationem temperare.

Noxium imprimis esset venæ sectionem prætermittere, si turgeat sanguis, si intensior sit febrilis motus, si calore urenti aut acutissimo capitis dolore vexentur ægri; metuendum sanè esset ne gravior fieret

morbus, & variarum partium læderentur functiones; non alii profectò causæ tribuenda sæpissime febrium pertinacia, quàm huic neglecto remedio; inde non raro febrifugorum irrita, imò & noxia vis; his adversari sanguinis copiam, tum circuitûs impetum, & inde exortum calorem, certissimâ constat experientiâ.

Quousque autem urgenda sit sanguinis missio, nequaquam definire licet; pendet id ex corporum naturâ & ex symptomatum vi; cùm ea nimirum varia esse possit, modò plus modò minùs, aliquando verò multum sanguinis detrahendum; at imprimis quò propiùs ad continuarum indolem accedunt febres, eò sæpius ad ejusmodi remedium est confugiendum; hoc verò experientiâ & ratione confirmatum præceptum quibusdam exemplis illustrabitur.

In constitutione quæ hîc loci vigebat, febres erant duplices tertianæ, imò multæ continuarum induebant speciem; atqui in iis ægri nullum percipiebant levamen, nisi post tres aut quatuor venæ sectiones; in multis ita durus erat pulsus, & ita acutus capitis dolor, ut quinquies vel sexies venæ sectionem repetere cogerentur Medici; si ei parcerent, ingens urensque urgebat calor, atroces erant capitis dolores, in verè continuas abire solebant febres; at post-

quam

quam ſatis laxata fuerat miſſo ſanguine corporis compages, remittebant brevì omnia ſymptomata, induciaſque concedebant ad alia exhibenda remedia.

In tertianâ febri eâque nothâ & vehementiori, idem ſe mihi ſæpius obtulit; cùm parciùs adhibita eſſet venæ ſectio, graviora eſſe ſolebant ſymptomata; incaſſum in aliis quibuſcunque remediis quærebatur levamen; cùm verò febris pertinaciâ coacti Medici ad ſanguinis miſſionem, cui nimiùm pepercerant, redirent, ſtatim omnia leviora fiebant, calor ſcilicet miteſcebat, remiſſior erat paroxyſmorum vehementia; quæ verò fruſtrà adhibita fuerant alia remedia, ſuccedere ſolebant.

Mihi quidem, quoties initio pertinax occurrit febris quæcunque intermittens, vel intenditur ejus vis, ad venæ ſectionem, licet antea celebrata ſit, confugere ſemper mos eſt; nec me uſquam eam tentaſſe pœnituit; imò ex eâ fructum certum pleroſque percepiſſe ægros obſervavi; ſi quando, quod quidem inſolens eſt, non ita prodeſſe contigerit, id regiminis aut aliorum remediorum vitio eveniſſe pro certo habui.

Interea in ſimplici febre intermittenti, imò in duplici tertianâ non continuâ, una aut altera ſufficiet venæ ſectio; nec ultra

imprimis progrediendum erit, si perfecta, aut quanta esse potest, fuerit inter paroxysmos apurexia, aut si talia sint febrilis motûs incommoda, ut ferri posse videantur, absque eo quod graviora patiantur partium functiones.

Hæc cùm ita sint, mirum sanè viros non incelebres venæ sectionem in febre intermittenti, ut noxiam, ablegasse; insaniunt quidem, qui eâ solâ & repetitâ morbum hunc curari posse contendunt; fatendum tamen quod si misso copiosiùs sanguine strictior observetur diæta, frænari possint sæpissime febriles insultus; fuit aliquando ubi eo exundante, sive hæmorrhagiis spontaneis, sive inflicto vulnere, nullum febris remanserit vestigium; idem ergo venæ sectione, cum cautione tamen adhibitâ, fieri poterit, si imprimis accurata simul victûs instituatur ratio.

Nec profectò cum ratione nec cum experientiâ consentit hæc *aimaphoborum* sententia; præmissa venæ sectione magis expeditæ patent secretionum & excretionum viæ; cum minori simul discrimine opus suum moliuntur emetica; tutiùs & faciliùs movetur alvus purgantibus, copiosiùs effluunt urinæ, minùs denique obstructionibus loci est.

Præterea in febrili impetu turget hepar san-

ſanguine ; in meſenterio ſtagnat fluidum hoc ; eodem in molem attollitur ſæpiſſime lien ; dolet denique caput ob circuitûs vim ; atqui cùm his omnibus occurrat venæ ſectio, ut noxia haberi non debet ; quâ igitur ratione inductus *Sydenhamus* aſſerere potuit, *quod niſi Chirurgi gladiolus eodem ictu, quo venam pertundit, febrim ipſam etiam confodiat, ea nonniſi longo temporis tractu expugnari ſe patiatur.*

Hoc quidem ex cauſæ naturâ, utpote ignotâ, deduci nequit ; reliquum eſt ergo ut obſervationibus ſolis dignoſcantur ita noxii venæ ſectionis effectus ; atqui ex millenis obſervationibus conſtat eam fuiſſe admodum proficuam ; ſi quando nocuiſſe viſa eſt, non fuit obſervata accurata medendi ratio ; Medici ergo aut ægri culpâ accidit quod ſanguinis miſſioni tam audacter exprobratur.

Quod ſpectat debilitatem quam multi, ſi mittatur ſanguis, impendere exiſtimant, nonne præjudicatâ opinione nititur ejuſmodi metus ? ſecuros omnino nos eſſe licet ſi innumeris credamus experimentis, de quibus modò egimus : non propter debilem partium textum reluctatur febris, ſed propter ipſius vim nimiam, aut propter ejus venenum altiùs infixum & acriùs ſtimulans ; non poteſt autem temperari nimia hæc

hæc vis, aut tolli irritatio, niſi debilitentur motûs organa; fatendum profectò, uti apud nos nimium quandoque incuſantur eorum vires, ita apud alias gentes ipſorum debilitati nimium tribuitur; nullum eſt pleriſque in acutis morbis venæ ſectione magis innocuum remedium; probatur id vel effrænatâ eorum audaciâ qui intra breve tempus quindecies aut amplius, & ad uncias decem vel duodecim, ſanguinem mittunt; multos vidi qui poſt ita enormem vitalis liquidi jacturam optimè citòque reſtituti ſunt.

At in iis febribus, quæ per certum tempus evaneſcentes, iterum reſurgunt, quis venæ ſectioni erit modus? an quoties ſe exerunt, ad eam recurrendum? abſonum ſanè eſſet ſanguinem mittere, ſi ſæpius miſſus fuerit, ſi poſtquam per aliquot dies evanuerit febris iterum revertatur, ſi pluries ægros dimiſerit & corripuerit, ſi ejus diuturnitas cachexiam adduxerit, ſi jam ab æſtate vel autumno per mediam hiemem excurrerit; denique, ut paucis verbis omnia hæc comprehendantur, ferant vires oportet venæ ſectionem, nec niſi ſymptomatum vi ad eam adigi debemus.

Cauſæ non medetur, ut diximus, venæ ſectio; motum tantummodo frænare poteſt; quid autem proderit frænum, cùm lan-

languet vitalis vis; non poteſt quis, niſi inſanus, febres ſanguinem profundendo proſequi; eo prætermodum detracto ſublatus fertur Hiſpaniarum Princeps, idemque aliis contigiſſe certò ſcio; hæc tamen in genere non ita dicta eſſe velim, ut venæ ſectionem à quibuſvis febribus inveteratis ablegandam eſſe cenſeam; ſi pulſus eam poſtulet aut permittat, & nimia ſit febris incandeſcentia, ab ejuſmodi remedio abſtinere non licet.

CAPUT VI.

De Evacuatione primarum viarum.

UT ante venæ ſectionem, ita poſt ipſam diluendum corpus, quò rite expurgari poſſit; non enim ſuccedent evacuantia medicamenta, ni potûs aquoſi copiâ laxatæ fuerint partes; requiritur imprimis prævia hæc laxitas in corporibus exercitatis, plethoricis, biliofis, ſicco temperamento donatis; inducetur ea faciliùs, ſi clyſmata ſimul injiciantur, iisque evocentur inteſtinorum fæces.

His peractis, de evacuatione primarum viarum, & totius tubi inteſtinalis cogitandum

dum eſt; non equidem in iis reſidet febris fomes; ſed ad eam exaſperandam multùm poſſunt pravi ſucci, putridi, vel bilioſi; iis inficitur ſanguis, inducitur acrimonia, excitatur calor & irritatio; exoritur ſaltem impedimentum, quod remediorum antifebrilium viribus officit; conſtat id certiſſimæ experientiæ teſtimonio, quandoquidem collectâ in ſtomacho aut in inteſtinis cacochyliâ, difficiliùs inſtituitur febrium intermittentium curatio; quæ facilè poſt evacuationem tollerentur, eâ omiſsâ aut neglectâ altiores agunt radices.

Huc accedit quod evacuantibus præmiſſis faciliùs reſtituantur partium functiones aut eæ ſerventur intactæ; faciliùs v. g. ſecernitur bilis, copioſiùs fluunt urinæ, cutis ſpiracula magis patent; imò iis poſſunt cieri evacuationes remediis quæ ad promovendas ſecretiones apta ſunt; id eò facilius in febre intermittenti quod nonniſi diebus intercalaribus, id eſt eo tempore quo quieſcit morbus, inſtituatur curatio.

Sed unde incipiendum, an ab emeticis, an verò à purgantibus? videbitur fortaſſe ab emeticis temperari poſſe, quia vomitu repetito excruciantur ægri paroxyſmorum initio; hùc accedit, quod quæcunque hærent in ſtomachi latebris naturæ ipſius conatu aut beneficio expelli poſſe videantur;

sed

ſed nos docuit experientia inanem eſſe ejuſmodi conatum; febris enim nihilominus validè urget, & ſtatis reſurgit temporibus; ideo autem non prodeſt, imò nocet vomitus febrilis, quia in febris invaſione omnia conſtricta ſunt, unde non poteſt rite expurgari ventriculus; inſtat ſolummodo irritatio, quâ ſæpe incaſſum torqueri ſolet & ſubverti ejus motus.

Poſtulat igitur emeſim arte concitatam morbi curatio; demonſtratum eſt enim hepar imprimis laborare; colligitur in eo bilioſum magma; ſanguis in venæ portæ ductibus ſtagnat; & niſi huic ſtagnationi occurratur, erit ea cum bilioſis ſuccis veluti alius morbi fomes, qui facilè incandeſcet; non certiùs autem huic ſtagnationi & bilis congeſtioni occurrere poſſumus, quàm emetico medicamento; cùm enim eo concitatur vomitus, hepar veluti in prælo eſt, & repetitis premitur ſuccuſſionibus; pellitur ergo ſanguis ex ejus vaſculis, bilis in porum hepaticum & inteſtina adigitur, dein verò cum aliis ſuccis in ſtomacho hærentibus per os rejicitur.

Hæc quidem ſuccuſſio ſolius febris ratione tentari poteſt; ſed eam prætermittere piaculum eſſet, ſi victus ægrorum lautior fuerit, ſi ingluviei aut crapulæ indulſerint, ſi ſordibus ſcateant primæ viæ, ſi hypo-

chondria

chondria intumeſcant, ſi vexet nauſea, ſi adſit oris amaror, ſi lingua ſpurcitie obducatur ſaburrosâ, ſi flatibus turgeat alvus aut ventriculus, ſi denique, quod nonnunquam occurrit, inſurgant è putridá colluvie vertigo tenebricoſa, aliique capitis affectus.

Videtur imprimis neceſſaria emetici vis in certis febribus, aut earum certis conſtitutionibus epidemicis; ægri enim maximam bilis viridis, craſſioris, & olei ſpiſſiſſimi tenaciſque inſtar, emittunt copiam; quod verò ſanè mirum aut ſaltem magni momenti eſt, tantus occurrit hujus magmatis fomes aut proventus, ut unâ vice vomere multis ſatis non ſit; poſt parvum enim temporis ſpatium, ea prodit bilis copia, ut iterum concitato vomitu nil de eâ detractum videatur; quoties autem illius proſtat ea redundantia, toties in limine adeſt febris; unde ali morbum eo recremento, alioquin ita neceſſario, variis probari poteſt argumentis.

Nec dubium profectò eſt, quin & in aliis partibus oriantur ſtagnationes; id ex frigoris febrilis vi, tum etiam ex inæquali & aucto dein circuitu ſequitur; idem probant obſtructiones, toties intermittenti febri ſuccedentes; atqui ad promovendum liquidorum curſum, multùm confert emetici medicamenti vis & actio; ejus ſcilicet ſtimulo ſolli-

ſollicitantur nervi; iis autem vellicatis, & in motum actis, omnes vaſorum fibrillæ per univerſum corpus motibus exagitantur reciprocis; urgentur ergo liquida, quæ in extremis vaſis moram trahebant, aut quæ ad concretionem propendebant.

In memoriam præterea revocandum, validâ corporis commotione depelli aliquando febris fomitem; atqui concitato vomitu commovetur imprimis univerſum nervorum ſyſtema; induci ergo poteſt ea ſubitaque mutatio quæ toties profuit; hùc accedit, quòd multa ſint quæ emetico educi poſſint, & quæ aliis non obſequantur remediis: virum vidi nobiliſſimum, qui poſt diuturnam febrem olidum denſumque magma vomendo ejecit & paucos poſt dies reſtitui cœpit.

Confirmantur ea omnia aliis experimentis iisque innumeris, & primò quidem ita efficax eſt emeticum medicamentum in febribus intermittentibus, ut eo ſæpe veluti uno ictu tollantur febres; ſi verò ſuperſtites ſint, imminuitur earum vis; quod autem ſummi eſt momenti, aliis remediis tunc conceditur locus; remediis inquam, quæ incaſſum omnino adhiberentur, niſi præmiſſus eſſet vomitus, eoque univerſa corporis compages commota eſſet; in eo igitur imprimis poſita eſt emetici vis, ut febri-

febrifugis tutam certamque paret viam.

Hoc ita certum eſt, ut prætermiſſo emetico, rebelles omnino fiant febres & diuturnæ; tunc verò, quod iterum validiſſimum eſt argumentum, non aliis remediis, quàm emeſim moventibus eas aggredi licet; innumera me docuerunt experimenta non niſi exantlato vomitu, reſtitutionis ſpem aliquam eluceſcere; ita verò efficax mihi viſum hoc remedium, ut in conſtitutionibus graviſſimis eo præcaveri poſſe impendentes febres crediderim; nec quidem me fefellit opinio hæc; multos in eas inclinantes concitato, vel etiam repetito vomitu ab iis immunes ſervavi.

Quæcunque fuerit ægrorum ætas æquè proficuam obſervavi emeſim; nec quidem in pueris ipſis formidandus tartari ſtibiati uſus; docuit me experientia leniorem eſſe ejus energiam in teneriori, quàm in magis provectâ ætate; ſæpiſſime tamen, ne terrorem incuteret hujus remedii uſus, kermes minerale adhibui, idque feliciter. Cùm trium annorum puella febre tertianâ & certis temporibus quartanâ laboraret, me identidem remedium hoc exhibuiſſe memini; quoties autem vomitus fuit concitatus, toties per octo vel duodecim dies inducias obtinui; ita miſeram hanc ægram febre excruciatam, & letho ferme proximam, ab

ab autumno per hiemem ad æſtatem uſque deduxi; tunc autem naturæ viribus tempeſtatiſque beneficio reſtituta eſt.

Sed emeſis concitetur oportet hoc medicamento, aliiſve ſimilibus, quibus uti libuerit; nam ſi in vias infernas, ut aliquando contigit, convertatur eorum vis, non æquè ſcopum attingent; id obſervavi in multis ægris, ſed imprimis in quâdam conſtitutione, in quâ per alvum ferri ſolebant medicamenta; nam ex evacuatione inteſtinali, quantumvis copiosâ, non idem percipiebatur fructus, qui ex vomitu prodire ſolebat; tali autem in caſu ipecacuanham tartaro emetico anteferre mihi viſum fuit; eo certiùs ſubvertitur ventriculus & in ipſo contenta expelluntur.

Si aliorum authoritate hæc confirmare neceſſe eſſet, peti poſſent argumenta ex variis Medicorum Scriptis; neceſſarius eſt vomitus, inquit *Celſus*, omnibus qui ante febres horrore & tremore vexantur; *Galenus ad Glauconem* plurimos ſolo vomitu perfectè curatos ſcribit; *Paulus* & *Aëtius* ſimiliter emeſim laudant, & ei multùm tribuerunt nonnulli poſterioris ævi Scriptores; inter eos *Riverius* eam magnis laudibus extollit; juxta ipſum magis certam præſtitit operam emeticorum vis quam quilibet aliorum medicamentorum uſus; pro-

fuit, inquit, imprimis vomitus; si per tres dies quolibet mane cieri possit, at hoc non nisi in firmo viscerum robore, & cum summâ cautelâ tentare licet.

Sunt qui eâdem insistentes viâ ad asarum, ut ad sacram anchoram, in diuturnis febribus confugerint; nonnulli sale vitrioli eas fugârunt, ut apud *Jacotium* legere est; quidam aquam benedictam Rulandi cum successu non pœnitendo usurpârunt; alii denique validiora medicamenta, ut Mercurium vitæ & præcipitatum rubrum non reformidârunt.

Sed ita comparatum est humanum ingenium, ut nil ferme ratum fixumque haberi possit; opinionum incerto veluti fluctu actum, hàc & illàc in nova fertur commenta; inde repetendum hoc vitium, quòd Veterum vestigiis non insistant Medici, & quòd observationibus ex animali œconomiâ ductis eorum non nitantur tentamina.

Non impegissent in ejusmodi scopulos Medici, si ratione in remediorum usu ducti essent; necesse est ut concitetur vomitus, imò pluries aliquando tentandus; at à validioribus abstinendum emeticis; ex iis semper grave impendet discrimen, imò tertiana febris ex iis in prophylaxim assumptis exorta memoratur; at si leniora adhibeantur, nil usquam ex iis metuendum,

nec,

nec, uti voluit *Sydenhamus*, opio quas ciere solent turbas compescere necesse est; sedantur sponte omnia post emesim, unde narcotica inutilia sunt; sit præterea *canon* experientiâ comprobatus; bilis secretioni, quæ in febrium intermittentium curâ promoveri debet, adversa esse ejusmodi remedia; inde fortasse fit quod Turcæ iis abutentes in hydropem soleant incidere.

CAPUT VII.

De purgantium usu.

NON tamen hæc omnia ita dicta velim, ut sine emeticis nullam posse curari febrem credatur; absque iis tolluntur multæ vel desinunt; sunt quæ leviores sint, quàm ut tanto indigeant molimine; occurrunt præterea impedimenta, quæ huic remedio adversantur; ventriculus scilicet in multis ejus ferre nequit irritantem vim; nocet ea imprimis pulmoni affecto; nocet & cachecticis, qui aliarum partium certis laborant vitiis; absonum denique esset, ægros toties emeticis vexare, quoties resurgit febris, cùm in diuturnitatem abiit.

Cùm verò incipiente morbo hoc invo-

care auxilium non licet, purgantia omittenda non ſunt; imò ſi emeſi ventriculus ſolummodo expurgatus fuerit, aut pauca, ut ſæpe fit, dejecerit alvus, ſollicitetur ea neceſſe eſt; ideo ſolent nonnulli cathartico-emetica in uſum vocare; ſatius tamen mihi videretur primò lene aliquod purgans ingerere, poſtea verò, cùm incœpit demitti alvus, emeticum exhibere; ita enim obtinetur uterque deſideratus effectus; expurgatio autem quæ per vias infernas inſtituitur, tam neceſſaria eſt, ut eâ non præmiſsâ incaſſum ſæpiſſime tententur alia remedia; poteſt hic *canon* multis probari argumentis.

Statui primò poteſt in genere plethoram quamcunque in febribus eſſe noxiam; neceſſe eſt ergo, ut quamprimum fieri poterit è tubo expellantur inteſtinali, qui in ipſo hærent, pravi putridique ſucci; eò pluris facienda eſt hæc expurgatio, quòd laxatâ alvo circumpoſitæ laxentur partes, ſanguis per vaſa faciliùs circumeat, ſecretionum & excretionum aperiantur viæ; bilis ergo, quæ tantopere ſpectanda in febre intermittenti, per colatoria ſua faciliùs elabitur; urinæ ſimiliter, quarum proventus tanti eſt momenti, per renes copioſiùs amandantur.

Aliâ etiam, nec minùs proficuâ, donantur vi, nonnulla quæ alvum expurgant; non

non solùm in intestina vim suam exerunt, sed verè aperientia sunt; hepar v. g. stimulant, & bilem ex eo educunt; ideo cùm in hujus visceris textu hæret obstructio, præscribi solent laxantia, ut lapathi radix, tartarus vitriolatus, arcanum duplicatum; quin imò ut purganti quodam acriori acuatur eorum vis aliquando requiritur; hoc autem certis demonstratum est experimentis.

Ut propiùs autem ad febres intermittentes accedamus, certum est eas quibusdam purgantibus, non mitioribus quidem aut lubricantibus, sed iis quæ acriùs stimulant, fuisse devictas; scammonium v. g. gratiola, pulvis Cornachini, pilulæ Quercetani de sagapeno, tartareæ Bontii, multis etiam quartanariis auxilio fuerunt; calomela Riverii cum jalappa, tum ejusdem authoris sennæ infusum cum sale tartari, idem præstitit; ego verò pulverem novi inconditum, qui innumeros restituit rusticos; componitur is ex scammonio, turbith, jalappâ, sennâ, cremore tartari, cum rheo, cinnamomo, & zinzibere.

At quæcunque sint eorum remediorum vires, ea præstat ut plurimum utpote acriora non experiri; noxia sint omnino oportet iis qui teneriori partium donantur textu; antequam innotesceret cortex peruvia-

nus purgantibus ejuſmodi confidebat Medicorum vulgus; at ſapientiores unanimi conſenſu validiora, & ſæpius imprimis repetita damnârunt, his contumaces evaſiſſe febres & in hecticas abiiſſe teſtantur; nonnulli equidem, iique celebres, draſticis uſi ſunt, ſed correctis, levique manu exhibitis; nil eſt quod certo præparatum modo non mitius fiat; doſis præterea adeo levis eſſe poteſt, ut eâ infauſti præcaveantur effectus.

Imò in certis caſibus aliquid quod potenter naturam urgeat in uſum vocari poteſt; ita inſolito motu peculiarem ſolidis partibus & liquidis induci poſſe mutationem certum eſt; hunc in ſcopum haud dubiè *Riverius*, aliàs ſingularis prudentiæ vir, nonnulla feliciter adhibuit, quæ multis formidinem incuterent; ſed ipſe aliique ejuſmodi multùm abfuerunt ab inſanâ methodo, aut potiùs *amethodo*, quâ continuis validiſque evacuantibus exhauriuntur corpora ad impugnandam febrim; ſi qui etiam non incelebres aliter ſenſerint, eorum, licet aliquando felix, audacia in exemplum adduci non debet.

Eò potiori jure ablegenda ſunt purgantia validiora, quòd ſufficiant quæ leniora ſunt ad febrium intermittentium curationem; non interea unâ tantùm vice, ſed ſæpius

ſæpius ad ea recurrendum in variis ejuſmodi febribus, ut earum curationi certa ſternatur via; id omnino neceſſarium v. g. cùm turget bilis, cùm putrida collecta eſt in inteſtinis cacochylia, cùm denique intenſior eſt febrilis motus.

Non minùs neceſſaria eſt alvi expurgatio aut laxitas in curationis decurſu; certum eſt enim quòd ſi leniter, & quaſi ſponte ſuccedat evacuatio, & ſielioſa imprimis educantur, faciliùs tollatur morbi fomes; confirmatur id multis quæ in variis obſervantur ægris; ſunt v. g. quibus diu & abſque ullo fructu exhibita ſunt febrifuga; iis autem non ſuccedentibus & fortaſſe non innoxiis, ſi addantur laxantia, ſæpe evaneſcunt febres: denique poſtquam eæ deſiiſſe viſæ ſunt, ſi adſtrictior fiat alvus, ut plurimum in limine proſtare ſolent, nec alio averti poſſunt auxilio, quàm leniori adhibito purgante cum febrifugis conjuncto.

Adverſatur id quidem receptæ apud multos opinioni; iis nimirum perſuaſum eſt piaculum eſſe alvum movere in curandâ febre; quin imò eam, cùm deſiit, ſtatim reſurgere aſſerunt, ſi exhibeatur purgans aliquod medicamentum; experientia in hujus rei teſtimonium à quibuſvis fermè adducitur; ſed quod ipſos in eam deduxit

opinionem, non eo nititur fundamento; quod gravioribus rationum momentis nullâ ex parte disjici queat.

Certum est quòd siquando purgantia in febrium curatione eis vires addere visa sint, id errato cuidam tribui possit; aut non præmissa sunt quæ præmitti necesse erat, aut ipsa bilis expurgatio neglecta est; cùm verò turgere incœpit, evacuantia fortè calidiora, irritantia, aut imperfectè evacuantia adhibita sunt; fieri etiam potuit ut cum iis febrifuga non conjungerentur, aut morbo impar esset eorum dosis; non mirum ergo si febris increbrescere visa sit; sed Medici, non verò purgantium, culpa incusanda est.

Quòd verò spectat eas febres quæ jam desierunt, & quæ curatæ videntur, potest, ut diximus, diu latere febrile venenum; potest & idem colligi tacitè, & quasi vires recipere: tunc autem si intempestivo aliquo medicamento exagitetur corpus, non mirum si febris quæ siluerat, aut quasi in limine præsto erat, inexspectatò erumpere possit: non se exeruisset profectò venenum febrile, si rite esset impugnatum; imò si purgantia cum cautione adhibita essent, veneni illius fomitem penitus expulissent; potuissent ergo deinde absque ullo recidivæ metu in usum vocari.

Nec

Nec quidem ab his præceptis nos dimoveri oportet, licet aliter ſenſerint viri clariſſimi; mirum equidem ſapientiſſimum *Sydenhamum* opinionem foviſſe purgantibus adeo adverſam; vel leviſſima, inquit, catharſis, imò enema è lacte ſaccharato in morbi diſcrimen, quin etiam in morbum ipſum denuo ægrum conjicient; at experientia, cum eâ opinione non conſentiens, à tanti viri ſententiâ me diſcedere coëgit; ei impugnandæ eò magis incumbere operæ pretium duxi, quòd apud Medicorum vulgus invaluiſſe videatur.

Eò minùs profectò huic ſententiæ tribuendum eſt, quòd certum ſit ipſum *Sydenhamum*, licet à catharſi ita abhorrentem, aliàs tamen, penitus depulſis febribus autumnalibus, eam enixè commendaſſe; tanti huic momenti videbatur alvi expurgatio, ut ex eâ omiſsâ periculoſum quemdam impendere morbum prænunciare non dubitârit; id ſibi curæ tantummodo ineſſe profitebatur, ne ante certum tempus exhiberentur purgantia; non niſi ſcilicet poſt elapſum menſem hæc tentanda eſſe exiſtimabat, eaque ſemel quâlibet die octavâ.

His tamen, quæ per duos treſve menſes præcipit, potuiſſet omnino parcere, ſi inter curandum laxata fuiſſet alvus; non fuit

fuit ferme uſquam mihi neceſſe, poſt febres jam devictas, purgationi incumbere; non obſervavi quod celeberrimus monet vir, eâ tunc temporis neglectâ urinam rubore ſuffundi, flavedine inſici oculos, ſordibus ſcatere linguam, appetitum dejici; hæc non ſolent occurrere, niſi cùm adhuc vigent febris ſemina aut obſtructiones inde exortæ; poſſunt profectò ea præcaveri, ſi alvi laxitate inductâ aperiantur ſecretionum & excretionum fontes.

Sed veluti quodam contagio menti inſtillatur error, & vires eundo acquirit; ita *Sydenhami* prima effata à purgantibus, poſt abactam febrim adhibendis, Medicos amoverunt, ut eam vel celeberrimi viri quaſi in limine ſibi fingant, ſi tentetur quælibet alvi expurgatio; imò id ſibi experientiâ ratum fixumque eſſe aſſerunt; aliud tamen, ut jam diximus, ſuaſit ea ipſi *Sydenhamo*, multiſque ipſum inſtar oraculi habentibus; experientia ergo in quorundam ore nil aliud ſæpe eſt quàm opinionis alio ſub nomine à vero aberrantis judicium.

CAPUT

CAPUT VIII.

De aperientium uſu.

LICET tamen tanti ſint momenti purgantia, non inde ſequitur, nullam eſſe febrim quæ abſque iis curari nequeat; at quid ut plurimum eveniat ſemper ſpectandum, nec quibuſdam exemplis ab iis quæ frequentiùs occurrunt averti licet; atqui, ut diximus, in univerſum neceſſe eſt ad purgantia confugere in febrium intermittentium curatione.

Sunt caſus interea, in quibus minùs quàm in aliis prætermitti poſſit alvi expurgatio; ſi febres v. g. in diuturnitatem abierint, ſi alvus ſit tumida, aut nimiùm adſtricta, ſi bilis per cutim ſparſa, ſi urinæ ſint craſſiores aut rubræ, ſi adſit cachexia ex obſtructionibus orta; ſi, inquam, hæc ita ſe habeant, febrifuga ſpecifica dicta nullius ſunt momenti; curationem iis aſſequi non licet, niſi priùs pravorum ſuccorum effluxu ſublata fuerint impedimenta.

Ut tamen tollantur ii ſucci non ſola ſufficit alvi expurgatio; reſeranda ſunt variarum partium clauſtra, aperiendæ nimirum ſe-

ſecretionum & excretionum viæ, reſtituendus motus ſtagnantibus liquidis, iis fluiditas concilianda, bilis denique in ſuos ductus, & in inteſtinorum cava revocanda; recurrendum eſt igitur ad diluentia, aperientia, refrigerantia, ſaponacea, iiſque, ut alvum leniter laxent, addendum aliquod purgans.

Mirum profectò quantùm poſſint ſucci herbarum depurati in obſtructa abdominis viſcera; patet id ex viribus herbarum virentium in animalium corpora; purgantur & macilenta fiunt verno tempore, in circuitum aguntur eorum humores, & per alvum mutati ſecernuntur; eadem autem præſtare poteſt Medicus, ſi aperientibus & deobſtruentibus addatur purgans ſtimulus, levis tamen, & qui tantummodo alvum movere queat.

Maximè autem proficua obſervavi juſcula purgantia ad reſerandas hepatis vias; ea, ut plurimum, ex lapatho ſilveſtri, cichorio, ſcolopendrio, aliiſque id genus, confici curavi; at ſemper addidi ſal quoddam alvum movens, ut ſal Glauberi, arcanum duplicatum, vel cryſtalli mineralis certam doſim; nihil erit in eorum juſculorum uſu quod deſiderari poſſit, niſi inſuperabilia adſint impedimenta; ſed nunquam ſcopum attingent talia juſcula, niſi alvum bis terve

terve quâlibet die moveant.

Non ſolùm neceſſaria ſunt laxantia hæc & aperientia, in iis quæ in diuturnitatem abierunt, & quæ obſtructionibus foventur, febribus; aliæ ſunt quæ incipiunt, aut non diu excurrerunt, in quibus in uſum vocanda ſunt eadem remedia; occurrunt ſcilicet nonnullæ quæ magnâ vi urgent, æſtu ſummo in iis torrentur viſcera, hepar imprimis impetitur; bilis intensè flava eſt aut viridis; omnino fœtida eſt alvi dejectio; urinæ rubræ ſunt aut lateritiæ, hæc autem omnia obſiſtunt febrifugis, & niſi ad ea quæ leniter ſecretionum excretionumque vias aperiunt deflectatur curatio, vix frænari poterit febrile venenum.

Mihi autem in uſu non infelici fuit ejuſmodi ægros per hebdomadam, imò & diutius, aperientibus, laxantibuſque addicere; aliis ſuccos cichorii, borraginis, & bugloſſi cum ſale Glauberi aut cryſtallo minerali præſcripſi; aliis verò juſcula ex iiſdem herbis aliiſve, cum tartaro vitriolato; fuerunt denique nonnulli in quibus ſeri lactis vires ſummè proficuas expertus ſum; eſt in eo herbarum ſuccus, in animali officinâ paratus, & veluti decoctus; eſt & in eodem ſalium vegetabilium vis, quæ aliquando alvum valde expurgat.

Nuſquam ferme ſpem fefellit hæc metho-

tho-

thodus; ita certa mihi visa est, ut quoties mihi in pertinacem febrim incidere contigit, toties ad ejusmodi remedia, aut ipsis similia devenerim; quin imò tanti hæc facienda mihi videntur, ut sæpe, si per ægros moræ impatientes liceret, non dubitarem post generalia remedia in aperientium usu per aliquod tempus immorari; ita facilior febrifugis pararetur ingressus & effectus; imò & mihi dubium non est, quin sæpissime inutile foret ea in auxilium vocare.

Aliud est remedium cui non minùs confiderem, si non ita repugnarent ægri; expurgatâ nimirum alvo, eos aqueæ diætæ per tres quatuorve dies addicerem; at per id tempus ab omni alio potu ciboque his interdictum vellem; aqua sola tunc affatim ad libras sex vel octo aut amplius quâlibet die hausta omnem ferme tolleret febrem; calidam quidem anteferendam puto, frigida tamen per æstatem idem præstitit; raró fallit methodus hæc; eâ febres contumaces quibusvis aliis remediis frustrà impugnatas sustuli; siquando ex iis aliquid remanserit, levi operâ aut solius naturæ auxilio deleri potest.

Quid præstare possit euporiston illud remedium patebit ex duabus observationibus quas hîc referre operæ pretium duxi; erat puella

puella decennis diuturniori laborans febre, quæ verè maraſmodes intermittens dici poterat; cùm remedia viderentur huic vires addere, & omnia in pejus ruerent, aquam experiri viſum eſt; eâ autem affatim aſſumptâ per tres dies continuos, omnique ſemoto alimento, evanuit omninò morbus, ex quo tantum impendebat diſcrimen.

Non minus intentabat periculi in quadragenario febris admodum contumax; hæc à veris initio ad mediam æſtatem progreſſa graviùs in dies urgebat; cortice peruviano exaſperari nec quidquam opis aliunde expeti poſſe videbatur; cùm autem jam penè confectus jaceret æger, aquæ vires tentare non dubitavi; nec profectò hujus me pœnituit tentaminis; nam intra breve tempus ſublati ſunt paroxyſmi, & licet accedente autumno, eorum nullum prodiit deinde veſtigium.

CAPUT IX.

Quonam tempore exhibenda ſint modò dicta remedia.

RELIQUUM eſt ut expendamus, quonam tempore uſurpari debeant remedia hæc? & primò quidem tum in paroxyſmo, tum in intermiſſione mitti poteſt ſanguis; in paroxyſmo quidem ad febris, ſymptomatumque ipſius urgentem vim infringendam; in intermiſſione verò ad prophylaxim, ut ſcilicet proximi inſultus leviores ſint, & ut via aliis ſternatur remediis.

Hæc quidem vix præceptis indigent; ſed eò proceſſit certorum hominum audacia, ut in frigore febrili venam ſecare auſi fuerint, quod ſanè abſonum & periculoſum; cùm enim deprimitur pulſus aut ferme deliteſcit, cùm vix circuit ſanguis, cùm ſpiritus vitalis obrui videtur, quid ex ſanguinis miſſione ſperandum? an ſine periculo in ſenioribus tentari poterit, cùm aliquando in rigoris horroriſque vi animam agere videantur?

Non tamen negari poteſt, quin nonnul-

lis,

lis, imò & plurimis, profuisse visa sit methodus hæc à ratione ita aliena; sed in febrium intermittentium curatione quid memorari potest quod aliquando non successerit, & quod quidam ut certum auxilium non venditârint? repugnante tamen ratione & plerorumque experientiâ; insanum esset aliquod tentare remedium; præterea non sola venæ sectio in febrili frigore tentata opem tulisse ut plurimum dici potest; alia enim simul in auxilium vocari solent, ut emetica, purgantia vel febrifuga.

Non magis opportunum est frigoris tempus ad alia evacuantia remedia; ea imprimis quæ certâ vi agunt, non innoxia sunt; non potest ergo tunc tentari emesis, licet vomitu spontaneo & nauseâ videatur indicari; non perinde hîc se res habet ac in eo vomitu qui humorum concitatur affluxu, vel acrimoniâ; nam irritatione nervis inductâ, hepatisque affectu subvertitur in frigore febrili ventriculus; contrahitur hic ut cæteræ partes; non obsequitur ergo remediis ut in apurexiâ; anxietates tantùm & dolores acerrimos inferre possunt emetica & purgantia, nec quidquam ex viscerum colatoriis nimiùm constrictis possunt educere.

Fatendum tamen aliquando successisse emetica; vomitus, inquit *Riverius*, initio

paroxyſmi concitatus, hunc mitiorem brevioremque facit; fuit inter recentiores Medicus Anglus, qui per viginti annorum praxim emeſim initio frigoris movit; ſi vetarent tremores nimii, calore incipiente idem ſolebat moliri; non abſimile quid tentaverat olim *Aſclepiades*; *Celſus* ſapientior, tepidam ſolummodo aquam ſubſalſam, ut vomere cogeret, exhibebat; nihilominus ventriculi ſubverſio quæcunque, niſi per aquam calidam ſolam, formidanda eſt.

Sydenhamus, qui remediorum vim & effectus tantâ obſervavit diligentiâ, vomitum quidem concitabat, ſed ita ut, inquit, negotio ſuo defungi poſſet emeticum ante paroxyſmi adventum; tantùm abeſt ut incipiente febre tumultum in viſceribus proficere poſſe crederet, ut leviorem narcotici cujuſdam doſim, poſt exactum vomitum & immediatè ante inſultum commendaverit; utrumque tamen & ſapienter quidem prætermitti poteſt.

Purgantia non minùs temerè adhibuerunt quidam in febrili frigore, aut etiam, quod non innoxium, incipiente calore; non intellexere, aut intelligere noluerunt conſtrictis frigore partibus, aut calore motuque exagitatis, non poſſe laxari alvum, & ſummas irritantibus pharmacis excitari turbas; ſapientiùs illi ſe geſſerunt, qui ante paro-

paroxyſmi adventum talia exhibuerunt medicamenta ; ſed non quatuor horas ante ipſum, ut quidam voluerunt, tentetur oportet alvi expurgatio ; ſex imò & octo horis antecedat oportet purgans medicamentum ; ita profectò proficere quandoque poterit, ut variis conſtat exemplis : notarunt v. g. quidam ab exhibito pulvere cornachini, certo ante acceſſionem tempore, ſublatam eſſe febrim.

Ita abſuerunt olim à purgantibus in frigore febrili ſapientiores Medici, ut calida potiùs uſurparent ; fuere qui piperis grana tria, aut ſex, imò duodecim exhibere non dubitârint ; alii ad theriacam confugerunt, eâque ſublatam febrim memorant ; hoc quidem quin aliquando ſucceſſerit negari non poteſt ; ut plurimum tamen miteſcit ſolummodo frigoris vis ; cùm in epidemiâ, ex locis paludoſis ortâ, intenſiùs ſæviret, non alio id poterat coërceri remedio ; hoc igitur omnes ferme ægri, cùm algere inciperent, in auxilium vocabant, inde profectò aliquod percipiebatur levamen, & nihilominus contumax febris eodem procedebat greſſu.

Nonnulli etiamnum calida & frigida ſimul præſcribunt in eundem ſcopum : Medicum novi qui lilium Paracelſi cum cortice peruviano exhiberet, nec fuiſſe aſſe-

reret ubi ejuſmodi tentaminis pœnitere poſſet; ego verò cùm in ægros incidiſſem qui ejuſmodi remedia adhibuerant, ſi quando depulſas iis febres obſervavi, ſæpius eas exaſperari, urentem concitari calorem, partes principes affici, iisque inuri labem, mihi videre licuit.

Non equidem ſtatim videntur hæc rationi æquè adverſa, ac purgantium aut emeticorum in frigore febrili uſus; cùm algent horrentque omnes partes, calida potiùs proficere poſſe veroſimile eſt, ſed non minùs ableganda ſunt, ſi imprimis acriora ſint, febrilis motus iis, ut diximus, intendi tantummodo ſolet; ſi vacillet tamen vitalis ſpiritus, & ſumma urgeat frigoris vis, ad cardiaca devenire licet.

Si quædam exhibere per febrile frigus licitum eſſet, maximè ea quæ nec acria nec calidiora ſunt; erat quidam qui à quatuor aut quinque annis febre laborabat quartanâ; nocere potiùs quàm levamen afferre videbantur quæcunque febrifuga; cùm autem deſperata videretur ægri reſtitutio, ecce arcanum quod à quodam Medicinæ prorſus ignaro obtruditur; algenti ſcilicet ægro exhibetur acetoſæ ſuccus ad uncias octo; atqui hoc remedio bis aſſumpto deleta ſunt contumacis febris omnia

veſti-

vestigia; haud equidem in exemplum, quod sequi certò possimus, hanc medendi rationem tradi velim; id tantùm probare mens est quædam esse mitiora tentamina adversùs febrilem algorem, quæ purgantibus & calidioribus anteferenda sunt.

Non solùm expurgandum non est corpus, aut calidioribus urgendum medicamentis in febrili frigore; sed è contra nil ferme moliendum; sola aqua calida ingerenda, aut exhibendum in eâ cardiacum aliquod temperatum; nec plus quidem movendum in calore insequenti; quæcunque enim calida & evacuantia noxia erunt; acida aut acescentia potiùs febrili ardori sunt accommodata; imò sola aqua sufficiet, & tunc imprimis, cùm undequaque diffluere incipient sudores; ita per os restituetur liquidum, quod per cutem exhalat, & crassiores diluentur humores.

Quò tamen meliùs admisceatur sanguini aquosus potus, syrupum quendam, ut syrupum violarum, imò syrupum corticum citri, aut vini rhenani aliquid, ut reficiatur corpus, addendum censeo; non aliter profectò promovendi sunt sudores paroxysmum excipientes; si enim cogantur & copiosiùs diffluant, noxii erunt, ingravescet febris, & in continuam abire poterit.

Videtur quidem primo aspectu eos à na-

turæ ductu non ita esse alienos; ex iis enim insigne quandoque percipitur levamen; mitescit & difflatur tandem paroxysmorum vis; at nihilominus remanet mali fomes, nec certò liquet eum posse exhauriri copioso per cutim effluxu; è contra autem dubitari nequit quin eo exundante exhauriantur corporis vires, quin stragulis congestis, vel potu calidiori aut acriori hausto, major excitetur incandescentia; quin denique cum aqueis liquidis simul avolent nutritiæ partes, & adigatur ipse in minora vascula; non succedit in genere sudoris effluvium, nisi cùm naturâ ducente expelluntur noxii succi & ad secretionum amandantur vias.

Talis erat haud dubiè naturæ conatus in febribus vernalibus, de quibus egit *Sydenhamus*; solvebantur eæ diaphoresi in paroxysmorum exitu diu promotâ; at in universum res ita non succedit; sapientissimè ergo monet idem author, non posse fieri idem tentamen in febre autumnali vel epidemicâ; altiùs infixa est ejus causa, vel acrior, ideoque difficiliùs expugnatur; si ergo reluctante naturâ, aut eâdem non obsecundante eliciuntur sudores, in certum discrimen adducentur ægri; unde si leniter indulgendum huic evacuationi, eâ invitâ urgenda non est; non prodest quod ad eam

pro-

promovendam exhiberi poterit, niſi adſit criſi præfixum tempus; in illud obſervandum enixè ſtudium conferebant veteres; ita facilè quibuſdam purgantibus vel ſudoriferis febres curari poſſe, nec quidem immeritò, exiſtimabant.

Inde autem patet quid de variis curationibus, quæ vulgi applauſu celebrantur, cenſendum ſit? fuit nonnunquam ubi ægri, miteſcente paroxyſmo, aut eo urgente, ſtragulis obruti, impensè diuque ſudârint, atque febre pertinaci liberati ſint, nonnulli ſimiliter ſudoriferis calidioribus memorantur reſtituti; præſto autem tunc aderat naturæ curationem molientis conamen, eâque obſecundante extorti ſunt proficui ſudores; potuit etiam fieri ut periculosâ de quâ egimus inductâ mutatione, ſe proripuerit morbus; unde hæc ſtatim occurrit quæſtio, num in diſcrimen, quod caſu aliquando ſucceſſit, conjici poſſint febre laborantes, ut eâ liberentur?

Quod aperientia ſpectat, ea vix præceptis indigent; poſſunt quidem quovis tempore exhiberi quæ lenia ſunt; ptiſana v. g. ex gramine & nitro, aqua ſucco limonum imbuta & ſaccharo edulcorata, multùm conferent in ipſa febris vi; non minùs conducent borraginis aut bugloſſi leve infuſum aliaque ejuſmodi; at quæ

certâ donantur vi, & tollendis obſtructionibus dicata ſunt, ea nonniſi exacto paroxyſmo in uſum vocari debent; imo exſpectandum donec emeſi aut laxantibus expurgata fuerit alvus; id ſaltem febrium initio ſervandum præceptum; cùm verò eæ in diuturnitatem abierunt, aut in ipſas recidunt ægri, ut immutatur morbi facies, ita immutanda eſt remediorum exhibendorum methodus; at de eá alius erit agendi locus.

In genere autem ut omnia hæc paucis verbis comprehendam, tanti ſunt momenti ejuſmodi remedia, ut, ſi rite adhibeantur, iis febris curari poſſit; certum ratumque ſit, ut jam diximus, arcanam criſim à naturâ ſemper parari; unde, ſi ei ſapienter opituletur medicina, expelletur febrile venenum; certis mihi conſtat argumentis id per alvum, per ſudoris ſpiracula, aut per urinæ vias, veluti ſponte, non rarò exceſſiſſe; hinc ſæpe quorundam remediorum, quæ his favent excretionibus, adeò inexſpectatus effectus; inciderunt nimirum in id tempus quo imminebant critici motus; memini v. g. hominis qui febris tertianæ aliquot paſſus erat acceſſiones; is cùm, poſt accuratam diætam, leviſſimam aſſumpſiſſet tartari ſtibiati doſim, non vomuit quidem, ſed quindecies placidèque alvum demiſit, & febris deinde omnino expers fuit; ſimiliter

liter eam in aliis judicatam obſervavi per ſudores protractos qui paroxyſmos excipiebant, talis eſt ſæpe vernalium intermittentium exitus; autumnales verò difficiliùs tardiùſque ita ſolvuntur &c.

CAPUT X.

De remediis peculiaribus ſeu febrifugis propriè dictis, quæ emetica, vel purgantia, vel ſudorifera ſunt.

REQUIRUNTUR tamen ut plurimum ad febres expugnandas alia remedia magis propria, ea ſcilicet quæ eas ſpecificis aut peculiaribus viribus poſſint abigere; ab omni ævo conquiſita ſunt ejuſmodi medicamenta, eaque inventa eſſe, cùm tamen deeſſent, multis perſuaſum fuit; nihil verò non tentârunt Medici in eâ inquiſitione; egimus jam de emeticis & purgantibus; in iis certam poſuerunt ſpem quidam, nec ii quidem incelebres, imò hæc ipſa aut quædam ex iis ſelecta pro arcanis venditatæ ſunt.

Ea quidem, ut diximus, multùm ad febrium intermittentium curationem conferre poſſunt, ſed ei potiùs viam ſternunt; equidem

dem cùm tale ſit earum febrium ingenium; ut motu ſubito aut ſubitâ motuum naturalium mutatione tolli aliquando poſſint, fieri profectò poteſt, ut emeticorum & purgantium operâ eliminentur; præterea ita poteſt comparatum eſſe corpus, ut poſt ventriculi ſubverſionem, aut demiſsâ alvo, perfectè reſtituantur partium functiones; tunc autem quâdam veluti criſi, & quaſi uno ictu excerni poteſt febrile venenum; at caſu hæc ita ſuccedunt; febri propria aut ſpecificè dicata non ſunt remedia hæc evacuantia, neque per ſe cauſæ febrili adverſa.

Hæc tamen licet in genere vera ſint, de omnibus dicta eſſe nolim; poteſt adversùs febrem peculiaris ineſſe vis in quibuſdam, quæ emeſim movent alvumque expurgant; quod emetica ſpectat, negari non poteſt v. g. quin ea quæ ex antimonio parantur, plura quam quæcunque alia adversùs febres intermittentes præſtare poſſint; ideo aqua benedicta Rulandi, infuſio croci metallorum, mercurius vitæ correctus, ut vera earum antidota à tot ſcriptoribus venditantur; non ſolummodo vomitum concitando, ſed peculiarem vim febrifugam exerendo operam præſtant.

Probat id diaphoreticum minerale, quod toties profuiſſe certum eſt: novi equidem quod quidam Chemici remedio ejuſmodi nil

nil aliud inesse dicant nisi inertem calcem & indigestibilem; sed num purgantium intendit vim? num in pulmonum infarctu multùm potest? num certa ejus dosis alvum movet? num si in aquâ ebulliat cum cremore tartari inde exsurgit purgans certissimum?

At probatur imprimis antimonii vis febrifuga *Riverii* antiquartio, quod juxta ipsum & *Jacotium* tantopere commendandum; ambigitur quidem de hujus remedii naturâ, sed statim certum videtur aliquid duodecies sublimatum in eo præscribi; nam, juxta Authoris descriptionem » componitur nobile hoc medicamentum ex triplici Hercule duodecim laboribus ad nobilitatem evecto; " atqui iis verbis nihil aliud innui potest, præter mercurium dulcem sive aquilam albam: non minùs certum videtur cum eo mixtum fuisse antimoniale aliquod medicamentum, cùm vomitum, monente *Riverio*, concitare nonnunquam soleret ipsius febrifugum; idem innuit viri ejusdem sapientissimi metus, ne innotescat arcanum ejusmodi; antimonium enim his temporibus, non solùm malè audiebat, sed ut venenum habebatur: ideo ambiguè indicatur sub *athletæ novi* nomine; athletæ, inquam, qui mercurio in operis complementum additur.

Hoc

Hoc verò medicamentum nil esse nisi mercurium vitæ statui potest; alia enim quæ ex antimonio comparantur videtur respuere *Riverius*, & mercurii illius vim infringendi methodum accuratè tradit; si ad ignem, inquit, exhalet, donec fumum emittere desinat, mitescit omnino, & vomitum vix ciere solet.

Fuerat hoc *Petri Fabri* arcanum, licet alio modo adversùs quartanas febres concinnatum; id ex ejus Authoris, Medici item Monspeliensis, *Myrothecio Spagyrico* mutuum accepisse *Riverium* crediderim; propiùs tamen accedit ad ejus antiquartium quod in *Hartmanni* scriptis traditur arcanum; is scilicet mercurium vitæ cum aquilâ albâ miscere non verebatur.

Mitior similiter juxta quosdam fit tartarus stibiatus, si una ejus pars & mercurii dulcis duæ partes supra porphyritem terantur, & calore solis exsiccentur; debet autem repeti trituratio & exsiccatio, donec ad perfectam albedinem devenerit pulvis; deinde verò digeratur oportet in spiritu vini ad eminentiam duorum digitorum superaffusi, & tandem igne arenæ exsiccetur.

Quidquid autem de iis statui possit, certum est remediis antimoniatis adversùs febres egregiam esse vim; prostat *orvietani* cujusdam species, cui antimonii vitrum in polli-

pollinem redactum immiscetur, atqui eo innumeras febres tutò citòque curatas novi: & profectò quantum possit ejusmodi remedium ex ejus agendi ratione perspici potest; granis aliquot movetur perspiratio, majori dosi demittitur alvus, eâdem auctâ concitatur vomitus; idem præstat ejusdem prosapiæ remedium, quod à Medico Parisiensi olim paratum Regiis impensis per varia mittitur loca.

Ut verò antimonium, ita & mercurium, ei in arcano jam memorato conjunctum, febrifugis donari viribus apud multos dubium non est: eas celebrarunt *Ettmullerus*, *Willisius*, & ipse *Hoffmannus*; hoc sæpe medicamento, variè præparato, & per os assumpto, pertinaces febres, & quartanæ imprimis, feruntur sublatæ; ego quidem experientiâ propriâ id confirmare aut impugnare nequeo: quendam tantummodo novi qui, pulveris cujusdam operâ, febres intermittentes, prope maris littora, in locis uliginosis, curabat; erat hic pulvis juxta nomen ipsi inditum, *calomelanos* species, seu potiùs *panacea* quædam ex mercurio dulci plusquàm quindecies sublimato.

Multò minùs verò de frictionibus, quibus sufflaminatum fuisse dicitur febrile venenum, decernere ausim; si quibusdam tamen, nec profectò indoctis, habenda sit

fides,

fides, multi venereo morbo & simul febre intermittenti laborantes, ex utroque affectu, illiti mercurii operâ evaserunt; negari tamen nequit in mediâ salivatione febrim ejusmodi aliquando subortam esse, eamque cum ingenti omnium humorum, qui ex universo corpore evocabantur, effluxu ad ultimum usque excurrisse stadium; sed ad purgationem redeamus alvinam, & aliquando in febribus veluti specificam.

Ex vegetabilibus depromptum mihi innotuit purgans, apud nos per multos annos non incelebre, & non parvo emptum pretio; tithymali scilicet linariæ folio derasa cuticula leni igne exsiccatur & dein in pulverem redigitur; hic autem pulvis ad scrupulum unum exhibetur, eademque per aliquot insequentes dies ingeritur dosis; quidam in tabellas illum concinnârunt, & lacti infusum mitiorem evadere crediderunt. Observandum interim variam omnino fuisse hujus medicamenti fortunam; ex Italiâ advectum in Galliam statim variis inclaruit curationibus; deinde verò, cùm in oblivionem venisset, in usum iterum revocari cœpit; quidam, jussu Regio illud experti, nil animadverterunt quod pristinæ ipsius famæ responderet; vim drasticam insuper non satis fractam reformidârunt; alii tamen, iique non pauci, ejusmodi remedio subla-

ſublatas eſſe in Noſocomiis febres teſtati ſunt; unde aliquam adversùs eas illi ineſſe vim negari nequit, ancipitem tamen, & ideo à cautiori Medico alienam.

Proſtat ejuſdem proſapiæ remedium, quod arcani inſtar venditatur; ipſius autem vires gummi guttæ imprimis debentur; nec id profectò ruſticis, aut firmiori viſcerum robore donatis exiguam præſtat operam; innumeros contumaci febre laborantes perfectè reſtituit, nec quid detrimenti attuliſſe queruntur qui eo uti auſi ſunt. Ut autem præcaveantur quæ ex ejus gummi uſu impendere videntur viſcerum perturbationes, infringenda eſt ejus vis; quod facilè omnino aſſequi licet; ſapone enim temperatur, uti & æthiope minerali; imò & formidandâ aliàs acrimoniâ exui poteſt ſolius mannæ beneficio; ſi enim hujus unciis duabus addantur gummi ejus grana quindecim aut viginti, non ita draſticum inde exſurget medicamentum, ſed optimè purgans & innocuum: hydropicis ſaltem id ſæpe, nec ſine fructu, audacter exhibui; in febre verò intermittenti grana aliquot cum ſucco glycyrrhizæ, cum ſapone, & tartaro vitriolato trita, uſurpare ſatis erit.

Eſt aliud purgans mitius, quod fuit quorumdam arcanum, cremor ſcilicet tartari ad unciam unam per dies aliquot mane exhibitus;

bitus; hoc ei peculiare ineſt, quòd ſimul refrigeret, alvum moveat, & putredini adverſetur; unde non contemnendum medicamentum eſſe cenſuerim in febrium initio, ſi autem non ubique ſucceſſerit, hoc habet commodi, quod illius vi ſolutâ alvo & refrigeratione inductâ per certum tempus, levi remediorum, quibus majores inſunt vires, doſi & operâ, faciliùs ſe ſubducant febres & difficiliùs reviviſcant.

Idem dici poteſt de arcano duplicato *Mynſichti*, qui eo plures fugavit febres, cùm alia incaſſum fuiſſent tentata; eodem ego remedio feliciter nonnunquam uſus ſum; refrigerat, purgat, aperit, bilem peculiari modo corrigit, & tandem reſerandis hepatis clauſtris aptiſſimum eſt; unde inter febrifuga non infimum tenere locum ſtatui poteſt; febribus tamen verno tempore potiùs quàm autumno graſſantibus aptius videtur; hiſce omnino debellandis ut plurimum impar eſt, niſi fortè ſtrictiori diætâ ſalis illius adjuvetur uſus, iſque diutius protrahatur; nihilominus tamen ſæpe fallit; at quod magni momenti eſt, aliorum febrifugorum vires egregiè ſolet intendere.

Ejuſdem censûs eſt Riverii febrifugum ex ſale abſinthii & ſpiritu ſulphuris confectum; exſurgit inde ſal præcedenti non

multùm

multùm diſſimile, ut ex Chemiâ patet, ſalium geneſim attendenti; ſed longè alias vires tribuerim magneſiæ albæ, quæ nonnullorum febrifugum eſt; hoc tamen habet incommodi, ut ubique eadem non proſtet; nihil eſt pleriſque in locis, niſi terra iners, ſive id ex præparatione, ſive quod potiùs crediderim, ex diversâ eorum ex quibus nitrum extrahitur naturâ.

Quidquid ſit, præſtantior eſt magneſia Maſſilienſis; ad eam proximè accedit Leodienſis; utraque autem aquæ largiori quantitate diluta operari ſolet; nonnunquam tamen cum cremore tartari mixta commodè & feliciter præſcribitur; novi Medicum qui eam vino albo ad ſupereminentiam quatuor aut quinque digitorum per noctem infundebat; manè autem decantatum vinum pro purgante exhibebat, eoque ipſe utebatur.

At licet egregia præſtent aliquando ejuſmodi medicamenta, non tamen iis in pleriſque febribus licet omnino confidere; fallunt hæc ſæpiſſime aut non niſi ad tempus febrim tollunt; noſſe tamen ea magni intereſt, ut cum melioris notæ febrifugis conjungantur, vel ut in eorum vicem aliquando ſubſtitui poſſint; ſunt certa temperamenta & certæ febres abnormes, quibus ejuſmodi remedia aptiora ſint; ſuppellecti-

le ergo oportet instructus sit Medicus, quâ naturæ diversis in casibus possit opitulari.

Quæ de emeticis & purgantibus jam diximus, de sudoriferis dicenda sunt; quibusdam ex iis ad expellendum febrile venenum vires esse insignes multis persuasum est; neque profectò negari potest quin multa aliquando, eaque egregia præstiterint; at nulla ex iis vera febris antidota dici merentur; ne in theriacâ quidem est talis vis, licet ei tantùm tribuerint Veteres; quousque autem tali remedio credi possit patet apud ipsum *Galenum*; observavit enim eo adhibito, simplicem quartanam in duplicem, imò & triplicem abire; idque *Eudemo* philosopho contigisse memorat.

Quod in encomiis talium remediorum apud Medicos periculosum est, laudata sunt ab iis multa non innocua; in bezoartico Joviali v. g. egregiam latere vim adversùs febrem multi asseruerunt; at difficilis est omnino ejus medicamenti præparatio; si quid in eâ peccari contingat, noxium omnino esse potest; præterea non tam insignes, ac creditum est, sunt ejus vires, ut mihi propriâ constat experientiâ; mallem profectò *diaceltatesson Helmontii*, quod nobile remedium est; non tamen illud ut certum febrifugum haberi velim.

CAPUT XI.

De aliis remediis vi quâdam arcanâ vel ſpecificâ agentibus.

AD alia, quorum dotes & vires omnino diverſæ ſunt, & quæ febri intermittenti magis videntur propriæ, devenerunt Medici; ſubolfecerunt vel ipſi antiquiores in amaris latere vim febrifugam; ideo gentianam, chamædrym, marrubium, centaurium minus, trifolium fibrinum, imò & aloëm ipſam experti ſunt multi, idque ſæpiſſime non infeliciter; centaurium minus imprimis laudarunt, ſed eo ſummum excitari æſtum, ipſumque febri vires addere non rarò obſervavi; negari tamen nequit, quin cortici peruviano additum multùm aliquando profuerit; ſuſtulit enim febres aliis non obſequentes remediis; quin imò, ſi decoctum ejus præmiſſis præmittendis cum laudano liquido Sydenhami vel cum camphorâ exhibeatur, multa fertur præſtitiſſe; idem proditum eſt de infuſo florum geniſtæ: At neque cum narcoticis ſolùm, aut cum camphorâ adhibitum centaurium minus prodeſſe poteſt; liquet mi-

hi ipſum cum aliis conjunctum adversùs multas febres in uſum vocari poſſe; miſceatur v. g. cum tartaro vitriolato, aut, quod omnium inſtar eſt, cum pulvere temperante Stahlii; ſuperbibatur calidum borraginis & cichorii infuſum, dubium non eſt quin ita non contemnendum comparetur febrifugum; tutior autem & magis certa erit ejus vis, ſi remediis generalibus ei ſtrata fuerit via, ſi abſit viſcerum fervor nimius, ſi in iis nulla ſit labes, ſi per quoddam tempus excurrerit febris &c; non interea tantæ viderentur adhibendæ cautiones, ſi certa ſpectarentur exempla; quamplurimi curantur ruſtici centaurii minoris decocto, vel cum abſinthio, vel cum cichorio; primum acrius eſt, aliud verò magis temperatum ideoque anteferendum.

De aliis amaris nil eſt quod dicam; incerta quædam aut quandoque non innoxia ſunt; hoc v. g. gentianæ non immeritò exprobrari poteſt, cùm ipſi acrior inſit amaritiès, & calorem intendere ſoleat; quod verò aloëm ſpectat non minùs, in certis præcipuè temperamentis, formidanda eſt ejus acrimonia; obſervatum tamen hieræ picræ ſpecies cum cortice peruviano conjunctas, & cum ſyrupo abſinthii in bolum redactas adversùs certarum febrium pertinaciam magno fuiſſe adjumento, idque imprimis

primis in firmiori donatis viſcerum robore.

Ut ejuſmodi medicamentorum vires accuratiùs æſtimari poſſint, obſervare eſt febrile venenum ita quandoque partibus infixum hærere, ut vix de loco ſeu fomite dimoveri poſſit; ſi ergo ad febrifugorum quorundam vires accedat vis penetrans, ſtimulanſque, tum vaſorum extremos ductus reſerans, poterit inde percipi multum opis; ideo cùm præſtantioribus remediis non ceſſiſſent febres, amaris, de quibus jam egimus, expugnatæ ſunt; mulierem vidi incondito abſinthii, centaurii minoris, chamæmeli ſalicariæ decocto, incaſſum diuque tentatis aliis omnibus, perfectè fuiſſe reſtitutam; at in ancipiti eorum remediorum uſu ſummâ prudentiâ opus eſt.

Quod verò non magis à febrium curatione alienum videtur, multi adſtringentia ut febrifuga habent; alii alumen vel ſolum vel cum nuce myriſticâ, alii verò plantaginem & pentaphyllum exhibuerunt.

In alumine profectò adversùs febres quædam latet vis; hoc enim aquâ ſolutum non infeliciter uſurpârunt quidam; eâdem vi pollere plantaginem aſſeruere multi, ejuſque ſuccum immediatè vel duas ante acceſſionem horas exhibuerunt; ego quidem juſculum quo erant incocta ejus herbæ folia, febres contumaces abegiſſe no-

vi; pentaphyllum interea feliciùs ſuccedit, ut & deraſa ex radice pruni ſilveſtris pellicula; non tamen hæc uſurpanda cenſuerim remedia; cùm enim partes veneno febrili infectas conſtringant, id in iis altiùs infixum remanere poteſt.

Potiori jure laudata ſunt quædam penetranti vi prædita, aperientia ſcilicet, & ſaponacea; inter illa autem eminet bardana, quæ & ſimul ſudorifera eſt; ejus viribus dicitur quartanâ liberatus *Henricus tertius* Galliæ Rex; multaque alia ſimilia referuntur exempla; at non minùs eâdem vi pollet veronica, teſte *Cæſalpino* earum rerum æſtimatore æquiſſimo; ejuſdem denique censûs eſt raparum ſuccus, quem *Crato* plurimis extollit encomiis; nihilominus iis remediis fidendum non eſſe, ut veris febrifugis, experientia docet quotidiana; ſi quoſdam curârunt, pleriſque inutilia fuerunt.

Plus ſpei ponendum cenſerem in ſalibus aperientibus, de quibus jam egimus, ut v. g. in ſale febrifugo quod *Sylvii* nomine circumfertur, & cui nimium tribuerunt Medici, ipſeque Author; purgantia quidem ſalia vim ſimul febrifugam habent, non tamen certam ut diximus; ideo ſal ammoniacum ipſis longè in variis caſibus anteferendum; inſignes ei inſunt vires, etiam

tiam adversùs febres maximè contumaces, unde aliquando irritis aliis remediis, ad ſal illud confugere cogimur.

Ad vim denique aperientem & penetrantem referre licet ſalium Tachenianorum toties laudatos effectus; vires quidem plantarum ex quibus extrahuntur in iis ſuperſtites eſſe nequeunt; igne enim immutantur earum principia; partim autem alkaleſcentia ſunt, & partim aut ferme omnino concreta ejuſmodi ſalia; olei tamen craſſioris & uſti aliquid ſimul in iis ſupereſt; unde tollendis obſtructionibus ut quodammodo ſaponacea aptiſſima ſunt; homogenea interim ipſa eſſe non eſt exiſtimandum; ſal abſinthii v. g. ita paratum tartari vitriolati multùm continet, imò ex illo ſalis communis certam collegiſſe copiam memini; ſi verò aut aquâ ſolutum, aut in ptiſanâ laxante exhibeatur, non parum ad febrem abigendam conducere poterit; imò eam ſervatis ſervandis tollere aliquando aptum erit; aliquando inquam, idque obſtructa vaſa reſerando & fluxilitatem ſanguini conciliando, potiùs quàm vim ſpecificam exerendo; ita ſublatis impedimentis febrile venenum naturæ ſolius viribus abigi crediderim.

Nec ſolùm ipſis ſalibus calcinatis, ſed etiam terris ineſt aliquid febri fugandæ ido-

neum; nam teſtæ ovorum calcinatæ feliciter adversùs eam adhibitæ ſunt; probant id multa experimenta in Noſocomiis inſtituta; additum eſt eis aliquando ſal abſinthii, iiſque mixtis uſum novi Medicum idque cum ſucceſſu non pœnitendo; at cùm in deſuetudinem abierit ejus remedii uſus, aut deficiant medicatrices in eo vires oportet, aut in quibuſdam tantummodo febribus profuerint.

Accedit aliquatenus ad eas terras ignem calcinationemve expertas ſal tartari, quo in variis ægris uſus eſt *Riverius*; id nimirum aquâ ſimplici ſolvere ſolebat, ægriſque ita ſolutùm exhibebat; ego quidem illud in uſum vocavi in quartanâ contumaci, eamque nonnunquam feliciter ſuſtuli; non tamen ejuſmodi ſalis genus, utpote acriori vi præditum ubique commendârim: ſi quando verò adhibeatur, id potiùs in aliorum febrifugorum ſubſidium veniat oportet, quàm ut febri tollendæ per ſe ipſum non impar medicamentum.

Quod verò mirum omnino videbitur, ut alkalina, ita & acida febrim aliquando imò & ſæpius ſuſtulerunt; vidi qui hauſto integri mali citrei ſucco, eoque in aquæ aut infuſionis theæ cyathum inſtillato, paroxyſmos cohibuerunt; imò in certis regionibus, ad auſtrum ſitis, non præſentius remedium experiuntur ægri. Idem

Idem præstitit nonnunquam Elixir vitrioli, *Mynsichto* authori, aliisque celebratum; vidi qui illud cortici peruviano instillarent; isque ita irroratus præstantioribus pollere viribus credebatur; in usu erat imprimis adversùs eas febres, quæ in locis uliginosis marique proximis grassabantur; nec profectò ab earum naturâ id alienum esse remedium dici potest, cùm ex putrido imprimis miasmate ortum trahant.

Aceti denique vires non minùs proficuas experti sunt multi; hoc saltem testari possum in quâdam intermittentium constitutione epidemicâ hoc optimum fuisse prophylacticum; nimis profectò eviluit apud nos summum remedium, paratu & inventu facile; oblivisci non licet quantum ex eo perceperint fructum Romani exercitus.

Inde non mirum videri debet si spiritui sulphuris tantùm tribuerit *Riverius*; sed quod minùs exspectandum esse credi posset, est ejus medicamenti vis in cutis spiracula; eo, inquit ille Author, moventur copiosi sudores, si cum aquâ hauriatur, idque multis constat experimentis; plures tertianas febres hoc remedio curatas vidimus, cùm in summo æstu & siti urgenti exhiberetur; inde copiosi profluebant sudores, quibus, non solùm paroxysmus, sed etiam totus morbus integrè solvebatur.

Eâ

Ea eſt profectò eorum remediorum, acidorum ſcilicet, vis, ut, ſi iis omnino confidere non liceat, multùm tamen ad febrium curationem conferre poſſint; magis conducerent fortaſſe, ſi accuratè inſtitueretur diæta, ſi præmitteretur vomitus; putredini enim omnino adverſantur, heterogenea ſanguinem inficientia immutare apta ſunt, unde febrilis veneni vires infringere poſſunt: hinc ſaltem concludere non abſonum eſt, quod aliis febrifugis viam ſternant, eorumque vim adjuvent; acidi ergo potûs copiâ, in iis imprimis febribus quæ magnâ vi decurrunt, diluendus eſt ſanguis.

Remediis aliis ſibique ſimiliter aliquando adverſis uſi ſunt Medici; aromatica ſcilicet antiſeptica partium textum ſtimulantia, & narcotica motum inhibentia, uſurpârunt; quod verò ſtimulantia ſive calidiora ſpectat, de duobus tantummodo agam, quorum vis non contemnenda viſa eſt; abſinthium laudârunt ipſi Veteres, eoque feliciter uſus videtur Medicus Italus ex recentioribus; chamæmelum non minùs efficax *Zacuto Luſitano* & *Manardo* viſum eſt, atque ejuſdem flores commendavit deinde *Mortonus*; ſi tamen lateat in iis febrifuga vis, ut negari nequit, fatendum ſæpius eam fallere, eâque mordacem accendi calorem, qui febrium curationi maximè adverſus eſt.

Quod

Quod ſpectat narcotica, fatendum in iis, ut inquit *Riverius*, aliquam ineſſe vim ad cohibendos febrium paroxyſmos; opio uſus eſt *Trallianus*, qui cum caſtoreo aliiſque illud exhibebat, ut certum remedium, duas ante inſultum horas; idem commendat *Heurnius*, ſed cum aliis mixtum, nec minùs, juxta eum, efficax; novi denique Medicum, qui camphoram ſolam ipſi addere ſolitus erat, felicemque effectum deprædicabat; non dubium profectò quin ſi cum croco uſurparetur opium, febris cauſam perinde poſſet attingere; in utroque ſcilicet eſt vis febrifuga & ſomnum concilians, in croco præterea eſt vis movens leniter & aperiens; hæc tamen remedia non niſi ſummâ cum cautelâ uſurpanda ſunt, non ſuccedunt enim niſi præmiſſis evacuantibus & refrigerantibus; proſunt potiùs in eâ febre quæ per aliquod tempus excurrit, quam in eâ quæ modò incœpit; nihilominus temulentiam inducunt non rarò, & ut plurimum fallunt.

Multò minùs videntur commendanda quædam ex Medicinæ penu non deſumpta; credi vix poſſet quæſitum eſſe antifebrile remedium in humani corporis excrementis; atqui tamen teſtari poſſum febres admodum contumaces urinâ epotâ eſſe devictas; ne autem medicamenti hoc genus, licet

licet ſpurcum, ita abſonum videatur, in memoriam revocare oportet, ſalis ammoniaci vires urinoſis ineſſe ſalibus; non alieni præterea ſunt ab ipſis ſales alkalini volatiles, qui ut verè febrifugi habiti ſunt; non adeo ergo culpandi eſſent Empirici ſi alia magis à ratione aliena non uſurparent.

Ejuſmodi medicamentorum arcanam agendi rationem definire non licet; hoc ſolummodo certum eſt, latere in quâdam animalium ſubſtantiâ quid febri intermittenti adverſum; imò in quibuſdam magis eminet hæc vis; nam millepedes v. g. & caro ipſa viperina cum aliis febrifugis valde, ut modò dicemus, profuerunt; quin etiam ſola aranearum tela in pilulas convoluta febres ipſas quartanas, me teſte, ſuſtulit, aut per certum tempus earum avertit paroxyſmos; parva tamen omnino dôſis erat exhibita.

Inde non ita mirum videbitur quòd, in quibuſdam regionibus ad boream ſitis, vulgi opinione celebratur; habentur ſcilicet in iis haleces ut verè antifebriles; imò fertur hâc de re propoſitum diligentiæ præmium, iis qui hoc piſciculorum genus muriâ conditum in certa loca primi advehendum curarent; narratur inſuper, ſtatim atque hujus edulii uſus invaluit, evaneſcere febres, aut ſaltem earum miteſcere paulatim inſultus. Ut

Ut nihil relinqueretur intentatum, quidam ad venena ipſa confugere auſi ſunt; arſenicum ab iis adhibitum, eoque plurimæ febres memorantur devictæ; ſed ægri in phthiſim tandem delapſi mortui ſunt: non tantum ineſſe periculi in ſublimati corroſivi leviſſimâ doſi, & jure quidem, crediderunt nonnulli, ſed prudenti Medico tale remedium experiri non facilè in mentem veniet; narravit mihi *Dodartius* ſe id, licet variis experimentis confirmatum, publici juris facere Religioni habuiſſe: deinde verò mihi infauſta non defuerunt exempla, quæ me ab ejuſmodi exhibendo febrifugo deterruerunt.

Non æquè deleteria eſt alia veneni ſpecies ex vegetalibus deſumta, faba ſcilicet Sancti Ignatii; novi hominem qui eam ruſticis ſummo cum emolumento exhiberet; eſt & remedium quo in urbe celeberrimâ utuntur innumeri non infeliciter; ejus autem vires ex eâ fabâ pendent, quam plerique tamen reformidant, aut tanquam venenoſam damnant Medici.

Externa medicamenta, ut inunctiones & epicarpia apud vulgus potiùs quàm apud Medicos invaluerunt; inunctiones quidem in ſpinâ dorſi imprimis inſtitutæ ſunt, ut frigus, quod in eâ parte ſævire ſolet, averteretur; dubium profectò non eſt, quin vis me-

medicamentorum, quibus illiniuntur ægri, poſſit aliquando proficere; non minor percipietur fructus ex frictionibus, nimiùm profectò ætate noſtrâ neglectis; nequaquam tamen hiſce ſolis remediis confidendum, uti nec obſiſtendum, ſi quis iis uti voluerit.

Quod verò ſpectat epicarpia, ſi quod ex iis percipiatur levamen, id non ex quâdam vi propriè febrifugâ pendere exiſtimandum; motui potiùs in toto corpore aut aliquâ parte, uti per admotum ſtimulum concitato, tribui debent quædam curationes quæ mirabiles viſæ ſunt; circumferuntur v. g. unguenta quibus parti cuidam illitis erumpunt per diverſas partes exanthemata, & varii cientur motus in intimo viſcerum textu; atqui idem aut ſimile quid in epicarpiorum uſu ſæpe contingit; Ranunculus v. g. pratenſis, ſi manibus carpiſve admoveatur, iiſque per certum tempus inhæreat, ſequitur calor, dolor, eroſio cutis; hujus ergo ſtimuli vi, effluviiſque in partes internas delatis quandoque curari poteſt febris, nec deindè reviviſcere; at inde graviores prodiiſſe morbos in quibuſdam ægris obſervavi.

Non ita tamen abigi febrile venenum exiſtimari velim certis epithematis, quibus non ineſt hæc vis ſtimulans; licet non ignobilium Scriptorum encomiis talium remedio-

mediorum celebrentur effectus, ii admodum dubii ſunt; & ſi quid in ipſis verum ſit, pendet id ſimiliter ex ſubtili & incognitâ effluviorum vi in corporis intima per cæcas vias penetranti; ſed confidant talium remediorum viribus, qui earum certa habuerint argumenta.

Ejuſmodi ſunt febrifuga quædam interna ſive externa, quæ partim ab antiquis, partim à recentioribus in uſum vocata ſunt, & etiamnum à quibuſdam vocantur: at de eorum uſu & famâ multùm detraxit cortex peruvianus; majores noſtros latuit divinum hoc inventum, nec noſtra id lubens recepit ætas; pauci id ſtatim probârunt Medici; multi verò in eo deleteriam vim ſuſpicati ſunt; ſed vicit tandem eorum pervicaciam aut metum conſtans felixque experientia.

Non ita tamen hoc dictum velim, ut omnino compoſitæ credantur lites & querelæ; ſunt gentes apud quas etiamnum malè audiat corticis peruviani ipſum nomen; apud Belgas v. g. Batavos & Germanos abhorret ab eo Medicorum vulgus; atqui omnia, quæ tam ſalubri medicamento exprobrantur, perverſæ in ejus uſu methodo omnino tribuenda ſunt; hoc Hiſpani, Galli & Angli ab omni ſuſpicione vindicârunt, nec quidquam earum gentium conſenſui objici poteſt.

Ita

Ita fidum & innocuum eſt remedium hoc, ut ex tot ægris quibus id præſcripſi, nullum viderim qui meritò de hoc queri poſſet; non tantùm inducias dare ſolet, aut ut dicitur febrim ad certum tempus refrænare; ſed eam radicitus, præmiſſis tamen præmittendis, tollere poteſt; quin imò, ſi rite adhibeatur, ſtomacho eſt amiciſſimum, tranſpirationi fovendæ & promovendæ idoneum, ſanguinis fluori & colori intendendo aptiſſimum, in nervorum morbis proficuum, & adversùs primarum viarum ſordes antiſepticum præſtantiſſimum.

Alia, eaque mira omnino, de hujus remedii viribus deprædicant viri non incelebres; ſed ut iis obſervata referentibus fidem denegare nefas eſt, ita æquum videtur, ut nonniſi experientiâ propriâ in eorum adducamur ſententiam; non illico equidem abjicienda quæ vel ab ipsâ ratione abhorrere videntur; ſuæ ipſa imbecillitatis conſcia ſibi diffidat oportet, & naturæ exſpectet judicium; ſed non minùs certis diffidendum experimentis, niſi doctiorum conſenſu comprobata ſint; videre cuivis & experiri licet, judicare autem paucorum eſt.

LIBER

LIBER QUARTUS

DE

METHODO IN REMEDIORUM ANTIFEBRILIUM USU ADHIBENDA.

CAPUT I.

Præmittuntur quædam ad instituendam curationem spectantia.

REMEDIIS jam memoratis subigi possunt febres intermittentes, sed ea nosse non satis est: utcumque proficua sint, non ejusmodi sunt ut quovis modo exhibeantur febri impugnandæ apta sint: suum tempus est his dicatum; alia aliis tutiùs in usum vocantur & præstantiora sunt; ea igitur seligere & utendi modum tradere operæ pretium est; sed ut cu-

randi ratio clariùs pateat, quædam præmittenda censuimus, & primò quidem num præcaveri possint febres inquiremus? deinde verò num, si naturæ committantur, ipsius operâ curari possint? denique num omnes eisdem subjiciantur remediis; & num, antequam ipsarum suscipiatur curatio, sibi per aliquod tempus relinquendæ sint?

Quod prophylaxim spectat, eam commendare maximè interest, cùm grassantur febres intermittentes; nam, si epidemicè insurgunt aut endemiæ sunt, undique impendet periculum; incumbit circumfusum corporibus febrile venenum, eique patent eorum partes; atqui ab eo immunis esse poterit qui viscerum prospiciet functionibus; id sæpissime præstat insitum à naturâ robur; multi enim epidemiæ grassantis vim effugiunt; at præcavetur imprimis ejus labes, si alimentorum habeatur delectus, si secretionibus & excretionibus non obsit ingluvies, si bilis nec acrior nec nimius fuerit proventus, si expurgetur remediis ipsi dicatis, si vel levissimè affecti corporis prodeuntibus signis statim medela inquiratur, si vomitus imprimis concitetur & si febrifuga in usum vocentur; &c.

At ejusmodi est humanum ingenium, ut vix de impendentibus malis sollicitum videatur; ad curandi ergo rationem devenire

præstat;

præstat; statim autem hîc incidit magni momenti quæstio; num scilicet, si committantur sibi febres intermittentes, per se ipsas seu sponte curari possint; nec profectò id dubium si quibusdam credatur; existimant enim ii febribus his certum præfixum esse tempus, ipsasque septimo circuitu judicari contendunt, ita equidem à naturâ comparatum esse videtur, ut si accurato regimini subjiciantur ægri, regimini inquam, quale in morbis acutis servari solet, brevi concidat febrilis vis; an verò non ultra septimum paroxysmum progrediatur, idque perpetuum sit non ita liquet; certis tantummodo constat exemplis sæpissime his limitibus circumscriptam esse febrem; sed ut certò innotescat an his excedere soleat, alia requiruntur experimenta accuratè instituenda; de his verò ne ullum relinquatur dubium, ut regimini addicatur oportet certus ægrorum numerus.

Quod tamen in dubium revocari nequit, si cum jam dicto regimine adhibeantur levia remedia, generalia nempe & non alia, facili negotio curari poterunt sæpissime febres intermittentes; id v. g. ita se habebit, si febrili motui non insit summa vis, & si non grassetur epidemia gravior; sunt autem necessaria quæ modò diximus remedia, quia adest non raró nimia sanguinis copia, quia

pravis ſuccis ſcatent primæ viæ, quia denique ſummus aliquando bilis proventus; removenda ergo ſunt ſtatim omnia hæc impedimenta, ut ſponte & propriis viribus opus ſuum abſolvat natura.

Cùm verò ab eâ curationem, ſeu propter ægros moræ & regiminis impatientes, ſeu aliis de cauſis, exſpectare non liceat, alia inſtituenda eſt medendi ratio; ſed ut quænam eſſe debeat ſtatui poſſit, videndum ſtatim num omnes febres intermittentes eiſdem ſubjaceant remediis? non eſſe inter eas quæ peculiaria ſibi vindicent auxilia certum eſt, ſi diverſæ non ſint indolis; atqui, ut diximus, nullatenus diſcrepant tum vernales, tum autumnales, atque aliis temporibus exortæ; in vernalibus ſolummodo mitius eſt febrile venenum, aut potiùs præſto adſunt cauſæ, quibus difflari poſſit; unde ſponte ſe ſubducunt, poſtquam per breve excurrerunt tempus.

Hoc interea perpetuum eſſe credendum non eſt; duplices enim tertianæ tunc temporis exoriri poſſunt, quæ vel ipſis remediis non facilè cedunt; ipſæ tertianæ graviores nonnunquam eſſe ſolent, atqui tunc cortice peruviano opus eſt; quod iterum demonſtrat tum vernalium tum autumnalium eandem eſſe originem & naturam; idem liquet ex pertinaci earum ingenio,

quæ

quæ ex autumno in vernum tempus tranſiliunt; mitiores autem tunc fiunt, & ut vernales veræ facili negotio curantur; atqui dubium non eſt, quin iis idem dicatum ſit febrifugum, quo primo egebant exortu; probat id experientia cui refragari non licet.

Idem ſit judicium de iis febribus quæ in alia incidunt tempora; nec profectò, ſi eæ graviores ſint, ut in certis epidemiis, nec ipſi cortici peruviano obſequi videantur, peculiare idcirco in ipſis genus ſuſpicari licet; cauſa tantummodo gravior eſt; continuò circumfuſa corporibus incumbens, altiùſque infixa, remedio quibuſcumque intermittentibus proprio ſæpe obſiſtit, idque videtur reſpuere; videtur inquam, nam ſi initio adhibitum eſſet, rite præmiſſis præmittendis, cauſæ febrilis pertinaciam id ſuſtuliſſet; imò ut plurimum, licet ingraveſcentibus ſymptomatis, eam tollere aptum eſt.

Sed prodit alia non minoris momenti quæſtio, de iis febribus, in quibus tum ad generalia, tum ad propria deveniendum remedia; quæritur ſcilicet, num ſtatim atque exortæ ſunt earum curam moliri neceſſe ſit; an verò ſibi per certum tempus relinquendæ? invaluit apud multos opinio quæ facilius, imò & tutiùs, eas curari ſtatuit, poſt aliquot exantlatos paroxyſ-

mos; quid autem de eâ opinione censendum est?

Non agitur hîc de iis ægris quibus salubres esse existimantur febres; si earum ope tolli possit alius affectus, tunc quidem per aliquod tempus licet eas naturæ committere; at si in corpora non malè habentia incidant, num melius esset, si ea nusquam attigissent? num proinde satius est ægros citò in pristinam restitui valetudinem, quàm eos veneno per omnes partes sæviente excruciari, quàm secretionum perturbationi esse obnoxios, quàm obstructionum periculum incurrere, quàm denique præternaturalem circuitûs & caloris vim per certum tempus experiri, &c?

Ego quidem, & febrium genus earumque vim animo reputans, eis aliquando, si benigniores sint, laxare habenas non vereor; at cùm liquidò constat ipsas naturæ viribus nonnisi ægrè superari posse, ad remedia generalia, & dein ad specifica quamprimum licet deveniendum existimo; nec profectò per multorum annorum seriem quidquam mali inde ortum vidi; imò febres gravissimas absque ullo sui relicto vestigio evanuisse observavi.

In eo solùm versatur rei cardo, ut rite exhibeantur febrifuga, & iis per varia remedia & per diætam imprimis diluentem, ape-

aperientem & refrigerantem ſternatur via; fateor equidem, quod ſi ſtatim, aut citiùs quàm par eſt, ad antifebrilia, eaque calidiora, confugiant Medici, fore ut multis noceant, imò & ipſis quos curaſſe videbuntur; ſed inde non ſequitur ſibi per longius temporis ſpatium relinquendas eſſe febres; ſolent eæ ita ſibi permiſſæ altiores agere radices, difficiliúſque curari; unde quamprimum fieri licet morbo utcumque inſonti occurrendum.

His præmiſſis triplicem eamque fidam medendi methodum inſtituemus; prima erit ea quæ venæ ſectione, remediis vi aperienti, ſecretiones promoventi, vias primas expurganti præditis ſolummodo utitur; hanc ſi accuratiùs noviſſent Veteres, certis deſtituti febrifugis, ea multis in febribus non deſideraſſent; ipſas enim corporibus nuſquam noxia plerumque ferme expugnare poteſt; imò ita neceſſaria eſt, ut alias non ferat quandoque ipſa ægrorum & morbi ipſius natura.

Secunda methodus ab eâ non erit multùm aliena; tota enim in ſudoriferis temperatis, certo quodam modo adhibendis, poſita eſt; hoc tamen ipſi proprium eſt, quod imminenti frigori occurrat, & ita qui inſequeretur paroxyſmum ſufflaminet; tanti autem facienda eſt ut eâ ſolâ ſummum ali-

quando vitæ diſcrimen averti poſſit.

Tertia denique methodus ea erit quæ in febrium curatione rem totam ſpecifico peruviano conficit; eo præcipuè commendanda eſt, quod, incaſſum adhibitis aliis remediis, in certum veniat ſubſidium; quod in mali moris paroxyſmis veluti ſacra ſit anchora; ſed cautelam, ut videbimus, poſtulat, ne, dum prodeſſe ſtudemus, imprudenti tentamine noceamus.

CAPUT II.

De methodo quæ remediis generalibus aut ſoli febri intermittenti non dicatis eam curat.

De hâc methodo quædam jam innuimus, cùm aperientium remediorum expenderemus vires; egimus namque de abſtinentiâ, de aqueo potu, de ſeri lactis uſu, &c; ſed, ut diximus, pauci omnino ſunt qui ejuſmodi medendi rationi ſe patiantur ſubjici: & quæ ab uſu aut opinione aliena ſunt, proficua licet, reſpuuntur; atqui tamen ſimpliciſſima hæc naturæ placuerat eſſe remedia paratu, ut inquit *Plinius*, & inventu facilia; præſtantiora videntur

dentur quæ prodeunt ex iis officinis in quibus ſua cuique venalis proponitur vita, & opinioni morem gerere cogimur.

Non magis arridet alius curandi modus, à modò dicto non multùm abludens; diximus nempe, ſervato regimine eoque accurato ſibi relinqui poſſe febres intermittentes; at regiminis non minùs quàm exſpectationis ægros tædet; citò curari volunt & ſe deſeri exiſtimant, niſi obtrudantur remedia; impugnanda eſt ergo febris, idque aliquando invitâ naturâ: ecce autem methodum ipſius ductu inſtitutam, ideoque, licet neglecta ſit, pluris faciendam; multùm tamen abeſt ut eam, ſicuti ſecuram ita & ubicumque certam eſſe auſim aſſerere; mederi tantùm poſſe pleriſque febribus exiſtimo.

Sit v. g. febris vernalis quæ curanda occurrat; cùm ea ut plurimum benigna ſit, poteſt ſtatim ſibi relinqui, brevi enim judicari ſolet: ſervetur tamen oportet accurata victûs ratio; eâ enim neglectâ diutius excurrat oportet febrilis vis; ſi quando adjuvanda videatur medicatrix natura, diluentia ſola & aperientia huic ſcopo ſufficient; ſit interim alvus laxior oportet, ejuſque expurgatio deſinente morbo molienda, idque purgantibus leniſſimis; cavendum enim ne per inteſtinorum anfractus hæreant & ſtagnent

gnent ſucci degeneres; eorum ſemper in quâcunque febri, etiam benigniori, metuendus proventus.

At ſi ſimplices non ſint vernales febres, ſi validiori ferantur impetu, ſi ſeptimum præterlapſæ fuerint paroxyſmum, artis præſentius ſubſidium poſtulant; & primò imperanda eſt tenuis diæta, qualem libro tertio innuimus; interea pro ratione febris mittendus eſt ſanguis, idque initio imprimis, aut ſi neglecta ſit vel deinde incandeſcat; nec profectò quorundam *aimophoborum* præceptis ſtandum eſt; nolunt nempe adhiberi venæ ſectionem, niſi admodum rubeat vultus, niſi adſint capitis aut aliarum partium dolores, niſi plethora urgeat pulſuſque validior ſit; at ſatis eſt ſi vigeat febris ut à ſanguinis detractione incipiendum ſit.

Eâ autem præmiſsâ ad primas vias reſpiciendum; ſtatim atque per intermiſſionem licet, ano evocandæ ſunt ventriculi ſordes; ad eum quidem expurgandum, prægreſsâ ingluvie, præcordiorum gravitate, oris amarore, linguæ ſpurcitie induci debemus; ipſius tamen febris cauſa, hepati imprimis adverſa, emetici requirit vim; tartaro igitur ſtibiato aut ipecacuanhâ uti licet; in pueris verò ſyrupo Glauberi concitari poteſt vomitus.

Hoc

Hoc ſolo remedio innumeræ expugnatæ ſunt febres vernales; ſi verò ita res ſucceſſerit, in prophylaxim inſtituenda eſt ſalubris victûs ratio; præcavendum imprimis frigus, alvi laxitas ſervanda, exercitatio commendanda; his tamen, utcumque repreſsâ febrili vi, omnino ſtandum non eſt; alvus leniter expurgetur oportet, ne quidam, ut diximus, ſuperſit fomes; ad eum delendum tamarindi imprimis cum aliis purgantibus admiſcendi, cùm putredini adverſi ſint.

At ſi primis illis tentaminibus non ceſſerit febris, ad alia devenire oportet; curationem imprimis à juſculis ex lapatho, ex cichorio, ſoncho & endiviâ ſperare licet; exhibenda ergo ſunt ea quolibet mane ad uncias duodecim; at his addendum ſal quoddam aperiens & purgans, ut tartarus vitriolatus, arcanum duplicatum, ſal polychreſtum, aut febrifugum Sylvii; neceſſe eſt interim ut ipſorum operâ leniter demittatur alvus, aliàs parum omnino aut nil proficient.

Si hæc per certum tempus adhibeantur, ſpes eſt fore ut brevi curentur ægri, vigentibus enim ſecretionibus & excretionibus, bile imprimis expurgatâ, & eâ expurgatione reſtitutis hepati functionibus, facilè ſe proripiet febrile venenum; ad illud enim

ex-

expellendum præſto ſemper intenta adeſt natura; ſed faciliùs profectò expelletur, ſi poſt aſſumpta juſcula adhibeatur potus in eundem ſcopum; atqui nil occurrit præſtantius apozemate ex radice graminis, ex cichorio, borragine & bugloſſo, unde tres aut quatuor hujus alteriuſve ſimilis potionis cyathi, debitis interjectis intervallis, exhibendi ſunt.

His ſimilibuſve remediis inſunt vires aperientes, diluentes & verè antifebriles; unde non ſolùm quo jam diximus modo, ſed aliâ ratione exhiberi poſſunt; ſolo cichorii decocto febres à me fugatas memini, ſæpiùs verò ipſarum reliquias; non minùs opis attulerunt ſales modò præſcripti; ſive aquâ ſolâ, ſive decoctis herbarum ſolvantur, mira ſanè aliquando præſtant; ut plurimum verò ſi ingeratur eorum drachma una ter quaterque matutinis horis, alterâ ſcilicet quâque horâ, & ſi in ipſorum uſu pergant ægri per octo dies, aut quandiu neceſſe erit, fieri profectò non poteſt, niſi peculiaria adſint impedimenta, quin concilietur bili effluxus, quin tollantur obſtructiones, & cuncta denique in ſtatum naturalem reſtituantur.

Nec profectò jam memorata eſſe quæcunque adhiberi poſſint remedia exiſtimari velim; ad methodum quam tradimus pertinent

tinent cremor tartari, magnesia Massiliensis, spiritus sulphuris cum sale absinthii, succus citri eidem instillatus aut ex aquâ haustus, testæ ovorum calcinatæ, &c; si autem hæc aliave, de quibus egimus, non successerint, ad potentiora seu specifica deveniendum, quæ tunc faciliùs & tutiùs vim suam exerent, unde non est quod nos pœniteat, si ea priùs non adhibuerimus.

At febres autumnales difficiliùs omnino expugnantur; methodo tamen modò dictâ eas feliciter, ipsarum imprimis initio, aggredi possumus; imò est ubi aliam sequi viam non liceat; sint eæ v. g. vel duplices tertianæ vel continuæ, in utrisque generalibus remediis tantummodo statim locus est; sanguis videlicet mitti debet, prout feret febrilis vis; interim cùm bilis autumno turgeat, minùs licet emesim prætermittere; deinde verò purgationi incumbendum, & aperientibus denique & refrigerantibus curationem prosequi necesse est.

Ita autem fit ut, si continuæ sint febres & remittentes, tandem intermittant; si verò duplices sint tertianæ, vel longiora paroxysmis interjicientur intervalla, aut hi in tertium quemque diem recident, imo tandem evanescent absque ullo alio auxilio: atqui si in febres gravissimas tantùm possint modò dicta remedia, num ipsis eadem

dem inerit vis in tertianas ſimplices ſive quartanas? faciliùs profectò hæ ſe ſubducent, ſi methodum jam traditam ſequi ſuſtineant ægri, & ſi accurata imprimis obſervetur victûs ratio; ut verò curationem magis certò aſſequi liceat, quædam in genere impenſiùs quàm in vernalibus obſervanda commendabimus.

Primum præceptum erit ut, poſt venæ ſectionem & emeſim, refrigerantibus imprimis curationi ſternatur via; placuerunt hæc, & jure quidem, anteceſſoribus noſtris; in julapiorum quorundam uſu immorari ipſis mos erat; certum eſt autem quod tempeſtate autumnali, cùm aduſta acriorve turget bilis, neceſſe ſit ejus vim refringere, & univerſum corpus ad temperiem naturalem reducere; ita ſæpe concidunt febres veluti per ſe ipſas, vel propriis brevi obſequuntur remediis; inde iterum patet quantum in eas poſſit diæta, aqueus potus, ſeri lactis uſus, citri ſuccus aquæ inſtillatus.

Verſabitur ſecundum præceptum circa ea quibus promoveri poteſt bilis ſecretio & alvi induci laxitas; ita enim, ut plurimum ſaltem, brevi ſuccedit curatio; ſubolſecerat hoc *Riverius*, qui non aliâ viâ ſe ſubducere febrilem cauſam aſſerit; dum retinentur nempe acriores ſucci in hepate nec expurgantur ſordibus alvi receſſus, fovetur & accen-

accenditur morbi fomes; quæ autem hunc tollere & delere possunt, deobstruentia imprimis sunt & hepati dicata, ut saponacea, tum amarescentia de quibus jam egimus; iis imbuendum est universum corpus, & si salibus acuantur laxantibus & digestivis, aperientur claustra omnia, atque excernentur excernenda; majori tantummodo studio in horum remediorum usum adversùs autumnales febres incumbere necesse est.

Tertium erit præceptum ut, cùm restitui videbuntur partium functiones, iterum moveatur emesis; cùm enim tunc natura ad curationem parata sit, & ad crisim se accingere soleat, ejus conatum & vires obsecundabit emetici succussio; innuimus jam ut per se ipsam versùs septimum circuitum judicetur febris; quantò autem faciliùs excedet si remediis naturæ ductum sequentibus oppugnetur; confirmantur hæc felici experientiâ, quæ sæpius nos docuit invocatis ejusmodi auxiliis reprimi, nec iterum resurgere paroxysmos.

Si autem nihilominus reluctans ejusmodi remediis non obsequatur febris, ad specifica confugiendum erit; ea autem potiùs tentare decet quàm certa remedia quæ variis Medicis in usu sunt; theriacam videlicet serotinis horis assumere & pilulas aloëticas cœnæ præmittere soliti sunt; ea equidem

dem quin quandoque profuerint inficiari non licet; at nisi febrilem causam certò attigerint, ingravescit ea, difficiliusque deinde expugnari solet.

Adversùs quartanam imprimis hæc usurpata sunt remedia; hæc quidem autumno gravior præ aliis excedere renuit; mihi tamen certâ liquet experientiâ in ejusmodi febrim multùm posse quæ jam præscripsimus; mitescit nimirùm venæ sectione, emeticis quandoque tollitur, purgantibus similiter obsequi solet; in jusculorum usu, si dominetur nasturtium & trifolium fibrinum, intercidit paroxysmorum vis, & non rarò penitus sufflaminatur; coërcentur iidem salibus digestivis aperientibus & laxantibus, & sale imprimis ammoniaco; ipsâ denique victûs ratione multùm de febrili impetu & pertinaciâ detractum vidi.

En methodum rationi & experientiæ consentaneam; adversùs eam tamen quædam objici possunt quibus obviam ire interest; incerta, inquient quidam, est hæc medendi ratio; huic obsistunt sæpissime febres, quæ certis remediis tutò citòque tolli possent, quare igitur iis neglectis tædiosa instituitur curatio?

Multa profectò eam statim præ aliis quibuscunque tentare sapientem cogent Medicum; & primò quidem securè & nulla partium

partium relictâ labe febres curat modò dicta methodus, quod de aliis non ita dici potest: Deinde verò ipsa, saltem initio, necessaria est ut specificis remediis sternatur via; & si ea desint, vel si exoptatam non præstent operam, in subsidium venit.

Quod verò maximi momenti est, obstructiones præcavet, easdemque tollit; imò leucophlegmatiam aut impendentem avertit hydropem, vel etiam curare potest.

Si quid tandem recidivæ occurrere possit maximè aperientium & laxantium usus, in quo tota hæc versatur methodus.

Num ergo medendi rationem, in multis febribus certam, in omnibus salubrem, in multis necessariam, aliorum remediorum vires intendentem, eorum noxis occurrentem, gravissima mala præcaventem, solam denique aliquando quæ supersit, prætermittere nefas esset?

CAPUT III.

De methodo quâ per sudores curantur febres intermittentes.

EJUSMODI est febrile venenum, ut per cutaneos poros expelli possit;

probatur id certis curationibus, tum ſpontaneis, tum arte inſtitutis: fuit ubi poſt paroxyſmos, impensè ſudantes ægri febre omnino liberati ſint; imò quendam vidi qui ſtragulis obrutus ſudorem elicere conatus eſt; excepit hoc tentamen exundatio univerſalis per quinque aut ſex horas, ipſaque febrile venenum expulit illiuſque fomitem penitus exhauſit.

Notandum tamen, ſpontaneos ſudores febrim judicantes raró admodum occurrere; ii veró qui variis remediis concitantur, vix ſuccedere poſſe videntur, niſi à naturâ paratæ ſint viæ; tunc quidem non mirum eſt ſi ars in ſubſidium veniat; ſed eam inutilem fore ſtatuere licet, niſi internis obſecundetur motibus; atqui omnino incertum, an natura ad ſudorem vergat, & utrum febrilis cauſa veluti in limine ſit & è fomite ſuo dimoveri poſſit.

Non minùs arduum fortaſſe videbitur definire quonam febris tempore ſudoriferis incumbendum ſit; in frigore febrili conſtrictis partibus incaſſum urgeretur ſudor; hunc ſimiliter in æſtu febrili renuit irritatio & morbi vis; in declinatione veró nihil prodeſt, naturalis licet copioſuſque, per cutim effluxus; reliquum ergo eſt ut in apurexiâ ſolâ concitari poſſit; at iterum huic recidit eadem quæſtio, quid nimirum pro-

profit ejusmodi moliri evacuationem? quomodo & quando hanc tentare necesse sit? observatione equidem in his omnibus inquirendis nos duci decet; quodam modo tamen ex rei ipsius naturâ prævidere licet quid ex hoc tentamine exspectandum sit.

Antequam frigore corripiantur ægri, semi horâ v. g. ante insultum, omnia aliquando absque ullâ functionum perturbatione procedunt; nullatenus videtur ægrum esse corpus veneno febrili infectum, nec quidquam sensu percipit quo de instanti moneatur febri; incandescat ergo oportet venenum hoc, veluti admoto igne, ut paroxysmum concitet; nonne autem averti potest hæc excandescentia? aut quod eòdem recidit, cùm tunc iners sit tale venenum, nonne impediri potest, ne in frigus aut febrim erumpat?

Non videtur profectò id rationi adversum; imò verosimile est, quod si concitetur sudor ante frigoris invasionem, id omnino possit averti; si autem ei occurratur, non fiet congestio sive stagnatio in hepate, in auriculis cordis, aut in pulmone; præterea partim saltem difflari posse videtur febrile venenum; sit v. g. constricta cutis, colligantur in ejus vasculis & colatoriis liquida crassiora; si his ita se habentibus, copiosissimus erumpat sudor, tolletur ob-

ſtructio ex poris cutaneis; atqui idem fieri poterit in viſcerum textu, cùm imminet paroxyſmus febrilis; poterit ergo tolli aut ſaltem multùm imminui febrilis cauſa.

At in Medicinâ incerta omnino eſt ratio, niſi innixa ſit experientiæ teſtimonio; imò & ipſa multa nos docet, quæ cum jam dictis non conſentire videntur; & primò quidem certum eſt, ut diximus, eos ſudores qui paroxyſmos excipiunt, nequaquam febriles motus coërcere; ſæviunt nihilominus diutiuſque excurrunt febres & aliquando intenſiùs urgent; qui verò ſub craticulâ, ut paroxyſmum averterent, ſudores extorquere tentârunt, aut eundem in ſcopum remediis calidioribus eos movere non reformidârunt; ii, inquam, febres ex inde exſurgere graviores experti ſunt.

Hinc tamen certa peti nequeunt argumenta adversùs quoſcunque ſudores; nam qui paroxyſmos excipiunt v. g. morboſi ſunt, aut vera morbi pars; quandoquidem ſuperſtite adhuc in viſceribus febrili æſtu concitantur; perinde ergo ſe res habet in intermittenti febre ac in febribus exanthematicis; ſudoribus ſæpe diffluunt ægri, nec iis levantur; in utroque ſcilicet caſu expurgantur aut effluunt liquidiora quæ in corporis peripheriam per febris motum rejiciun-

jiciuntur ; interea remanet in internis partibus morbi fomes.

Quod verò ſpectat ſudores nimio calore, aut remediorum calidiorum vi concitatos, ii febrium curationi omnino adverſi ſunt ; acrior eſt v. g. in guaiaco ſtimulus, æſtum ſummum & veluti ignem in viſceribus accendit ; ita noxia aliquando eſt ejus ligni vis, ut ex eâ nonnunquam icterum viderim exortum ; quod autem ita perturbat viſcerum functiones, etiamſi copiosè ſudores elicere poſſit, remedium antifebrile eſſe nequit ; ſit ergo *canon*, in febrium curatione non eſſe urgendum calorem ad certum gradum ; nam intenditur neceſſariò earum vis, ſi intendatur æſtus in viſceribus.

Magis ergo proficui eſſe poſſunt ii ſudores, qui non adversâ moventur naturâ ; ſed opportunè placidèque diffluant oportet ; ut autem ita cieantur, quædam obſervanda ſunt ; primò, ne nimiùm intendatur calor ; ſecundò, ut cum aperientibus miſceantur ſemper ſudorifera ; tertiò, ut in certis hepatis aut aliorum viſcerum læſionibus, ſicuti in ſummâ cachexiâ aut virium imbecillitate, non exhibeantur ; quartò denique, ne turgente ſanguine, aut ſtomacho pravis ſuccis ſcatente, per ejuſmodi remedia tentetur curatio.

His obſervatis, & præmiſſis quantùm

 fieri

fieri poterit, remediis generalibus, saluberrima erit & tutissima methodus, quâ ad febrium intermittentium curationem præcipientur sudorifera; ea tamen in ipsarum initiis, potiùs quàm post longum earum decursum, proficua erunt.

Eò pluris facienda methodus ejusmodi quòd Veterum authoritate confirmetur: » sub exspectatione proximæ accessionis, » inquit *Celsus*, deducendus in balneum, » est æger dandaque opera est ut per tem-» pus horroris in solio sit .... si nec bal-» neum quidem profuit, ante accessionem » allium edat, aut bibat calidam aquam » cum pipere; si quidem ea quoque assum-» pta calorem movent, qui horrorem non » admittit: deinde, antequam inhorresce-» re possit, operiatur; fomentisque proti-» nus calidioribus totum corpus circumda-» re convenit; « Eundem haud dubiè in scopum, quidem ex antiquioribus Medicis, *Cleophantus*, in hoc genere morborum, multò ante accessionem, caput ægri multâ calidâ aquâ perfundebat.

Cùm temporis lapsu & injuriâ exoleta immeritò videretur methodus hæc, aliam quæ vices ejus gereret adduxit *Sydenhamus*; non scilicet externarum partium, sed internarum solummodo balneum in usum vocavit; liquidi nempe sudoriferi multâ co-

piâ

piâ perfundenda & diluenda existimavit viscera; nec dubitavit sapientissimus vir quin ita elicito sudore instanti febri occurreret; fatendum tamen eum hanc medendi rationem indicasse potiùs quàm absolutam tradidisse; aliis opus erat experimentis & præceptis, ut firmiori nixa fundamento ægris prodesset; patet id ex ejus enarratione quam hîc referre non pigebit.

Nôrat summus ille vir theriacam à multis ante paroxysmum fuisse exhibitam, & quosdam decocta chamæmeli, tum salviæ, similiter usurpasse; his exemplis ipse permotus » ægro, inquit, in lectulo composi- » to & stragulis undequaque cooperto, su- » dores provoco sero lactis cerevisiato, cui » salviæ folia incocta fuere, quatuor circi- » ter horis ante paroxysmi adventum; qui- » bus jam obortis mox præcipio ut devo- » ret scrupulos duos pilularum cochiarum » majorum solutarum in unciâ unâ sequen- » tis misturæ; Recipe Aquæ vitæ, libram » unam; Theriacæ Andromachi, uncias » tres; croci anglici, drachmam unam; » misce, stent simul pro usu; hæc ubi con- » sumpserit, in sudoribus continuò elicien- » dis persistat, donec elapsæ fuerint ali- » quot horæ ab illo tempore quo paroxys- » mus ingruere debuerat. «

En profectò singularem methodum quam,

licet tanto magiſtro duce, nemo ſapiens experiri tentaret; quis draſticum purgans ſudanti exhibere auſit; quis illud cum aquâ vitæ & cum theriacâ conjunxerit? quem denique in ſcopum tam aliena à ſeipſis & ſecum pugnantia miſcuerit? hæc autem documento eſſe debent in cujuſquam verba jurare nefas eſſe; non licet id imprimis in medicinâ quæ ingenii humani vires exſuperat: at condonandum ſummis in arte viris, ſi in primis tentaminibus quid humani paſſi fuerint.

CAPUT IV.

Quomodò exhibenda ſint ſudorifera adverſus febres.

HIS præfixis in genere legibus, peculiaria tradere præcepta vix opus videretur; ſed ne uſpiam errori relinquatur locus, tempus his remediis aptum definiemus, dein verò quæ ſeligenda ſint indicabimus, methodum denique in iis exhibendis ſervandam trademus; poſtquam autem his perfuncti erimus, quouſque hâc curandi ratione inniti liceat oſtendemus.

Quod tempus ſpectat, id quidem ab hâc me-

medendi methodo alienum eſt, in quod acceſſio incidit; ea ſibi permittenda eſt, imò cùm deſierit, concedenda eſt ægro quies, ut febrili motu exagitatum & ſudore profuſo debilitatum reficiatur corpus; ſed quamprimum fieri poterit, ad ſudoriferum devenire præſtat; experientiâ autem ſæpius edoctus ſum ſatis eſſe ad præcavendum frigus, ſi tres quatuorve horas ante paroxyſmi adventum exhiberetur ejuſmodi medicamentum; ſeriùs autem ingeſtum planè inutile aut parum efficax eſſet; non poſſent ſcilicet eo ſatis imbui humores, & iis ad cutaneos poros non ſterneretur via.

Quæ tutiùs aut certiùs ſcopum hunc attingere mihi viſa fuere, ſunt quædam penetranti lenique vi prædita medicamenta; inter ea primum locum tenent ſarſaparilla, bardana, dulcamara, veronica, quinque radices aperientes; dubium profectò non eſt quin alia idem præſtarent; ſed hîc tantummodo quæ expertus ſum tradere mens eſt; non equidem eas omnes herbas ſimul præſcribendas exiſtimo; unam aut alteram aliquando ex iis adhibui ſummo cum emolumento, idque in multis ægris; unicum tantùm & memorabile referam exemplum.

Octogenarius ſenex duos expertus erat quartanæ paroxyſmos; tanta fuerat frigoris vis, ut certa impenderet mors, ſi tertio prio-

prioribus ſimili inſultu eſſet laceſſitus; in tanto igitur diſcrimine, aliis omnibus ſudoriferum medicamentum antepoſui; exhibui ſcilicet ſarſæparillæ & bardanæ decoctum cum ſale ammoniaco; his autem frigus cum paroxyſmo ſublatum eſt, nec remanſit ullum febris veſtigium; poſſet fortaſſe ſali ammoniaco tribui hæc curatio, ſed abſque eo res mihi aliàs æquè ſucceſſit.

At ut certò proficiat hæc curandi ratio, quædam occurrunt obſervanda; & primò quidem non parcè, ſed affatim, hauriendum decoctum ſudoriferum, exhiberi ſcilicet debent quinque aut ſex libræ, vel ſaltem quatuor, ante paroxyſmum; eâ tamen lege, ut versùs ipſi præfixum tempus lecto ſe componat æger; his ita præmiſſis faciliùs elicietur ſudor; cùm autem madore perfundi incipit corpus, ab incœpto non eſt deſiſtendum, ſed urgendus potus diapnoïcus & leniter ejus promovendus effectus, donec plures horæ præterlapſæ ſint.

Licet tamen tuta videatur hæc ſudoriferorum adminiſtratio, ne nimius eâ excitaretur calor aliquando veritus ſum; ad eum ergo avertendum ſtatim poſt febris remiſſionem infuſum calidum borraginis & bugloſſi præſcribere non inutile mihi videtur; temperatior adhuc fiet ejus potûs vis, ſi levis addatur nitri doſis.

Hoc

Hoc quidem adhibito potu, qui & ipſe diapnoïcus eſt, calidiora, quæ primò præſcripſimus, minùs erunt metuenda; eorum tamen & quorundam imprimis parca ſit doſis oportet; in ſarſaparillâ v. g. eſt ſtimulus qui noxius eſſe poſſet; noceret autem maximè in iis febribus in quibus ſanguis validiori fertur per vaſa ſua impetu, & intenſior eſt viſcerum æſtus; in eá motuum animalium perturbatione lenioribus tantùm ſudoriferis datur locus; ſufficient ea, ut ſæpius obſervavi, ſi rite fuerint adminiſtrata.

Quod mihi eam ſudoris concitandi rationem comprobavit, eſt vulgare ideoque pluris faciendum medicamentum, ad quod experiundo deveni; cùm de lenioribus cogitarem ſudoriferis, calidæ aquæ vires tentare volui; ejus nempe magnam copiam aliquot ante paroxyſmum horis hauriendam præſcripſi; quod verò ſtatim non exſpectaſſem, veluti incantamento ſufflaminatum eſt frigus; hoc quidem non unâ vice, ſed ſæpius expertus ſum, nec ullum mihi dubium reliquerunt repetita multoties experimenta.

Quidquid autem de iis ſtatui poſſit, dubium non eſt, quin ea methodus, quæ ſudoriferis febrem abigit, ſit in variis ægris omnino neceſſaria; ad eam devenire imprimis

primis oportet, si intensè urgeat frigus; ex eoque periculum immineat; non aliâ ratione huic certò licet occurrere; an verò febrim perfectè curet hæc methodus, ita ut aliis ad perficiendam curationem eamve firmandam opus non sit, id profectò non ausim asserere; plures equidem vidi qui sudoriferis restituti sunt; sed ejusmodi remediis potest aliquando impediri veneni febrilis effectus, dum id interea in corporis latebris hæret, tacitèque per omnes circumfertur partes; non possunt ergo in tuto videri qui febre intermittenti liberati sunt, nisi specificis penitus sublatum fuerit ejus venenum; id saltem in genere verum est.

Ne interea absque ratione hæc videantur dicta, exemplum referam quo apprime confirmari potest cujusdam recidivæ metus: Vir militiæ fractus laboribus in febrem incidit intermittentem, quæ variis incassum fuit impugnata remediis; eorum tandem pertæsus æger sudoriferam methodum experiri voluit; cùm autem calidam aquam affatim in lecto hausisset ante paroxysmi adventum, eum quidem effugit, sed successit corporis gravitas & lassitudo; in genua & brachia videbatur dejectum febrile venenum; quod verò mirum, reviviscente post dies quindecim febre, pristina rediit ala-

alacritas, & poſt aliquot paroxyſmos ſponte evanuerunt omnia morbi veſtigia.

CAPUT V.

De methodo curandi febres per corticem peruvianum.

Quamvis ergo multùm valeat ea methodus, quâ per ſudoris ſpiracula diſflatur febrile venenum; nil decedere debet de eâ quæ cortice peruviano idem præſtat; hoc ineſt in utrâque commodi quod altera alteri in ſubſidium veniat; ſudores critici viam aperiunt, & quod iis incœptum aut peractum perficit aut firmat cortex; ſed in eo adminiſtrando cautione opus eſt; ut verò ejus uſus variis temperamentis variiſque febribus magis eſſet accommodatus, variæ excogitatæ ſunt præparationes, quas noſſe apprime convenit.

Et primò quidem, cùm in pulverem redigitur, varia proſtant obſervanda; dum triturationi enim ſubjicitur, primò excuti ſolet externum integumentum, quod eſt epidermidis inſtar, & cui nil ferme niſi terreum inerſque ineſſe poteſt; deinde verò decidit intima pellicula cujus fragilis te-

tenuiſque ſubſtantia ; ſupereſt denique medius cortex durior & ponderoſior, qui ultimò fatiſcit in pulverem, & cui ſumma ineſt vis ; quæ ergo tritu ſtatim ſecedunt abjicienda ſunt ; & retinenda quæ ſuperſunt poſt primum attritum, utpote ſola quæ viribus pollent febrifugis.

Juxta quoſdam cavendum ne in tenuiſſimum alcool reducatur pulvis ; tritu enim, inquiunt, fit vegetabilium diacriſis & virium jactura : hoc quidem quin in multis ita ſe habeat negari nequit, in iiſque imprimis quæ volatili donantur ſubſtantiâ ; at ſummo pollet amarore corticis peruviani tenuiſſimus pulvis, nec de ejus efficaciâ quidquam per attritum deceſſiſſe videtur.

Pulvis hic multùm materiæ lignoſæ & terreæ continet ; neceſſe eſt ergo ut ſubſtantia hæc indigeſta & indigeſtibilis, ſtomacho, ſi tenerior fuerit ejus textus & acutiori ſenſu præditus, ſæpe adverſa ſit ; imò gravior ſaltem cuicunque aſſumenti ſemper erit, ſi copioſiùs ingeratur ; hujus autem incommodi avertendi causâ adhibitum eſt decoctum ; non dubium profectò eſt, quin aquâ bullienti extrahatur, quod gummoſæ & ſalinæ naturæ eſt ; ſed prætereа reſina ſimul aut ſaltem magna ejus pars ſecedit, magna inquam, non omnis ; nam ſi ſæpius decoquatur materia ſuperſtes,

ſtes, elicietur aliquid febrifugam vim retinens.

Hujus medicamenti extractio quibuſdam juvari poteſt, ſalibus v. g. alkalinis aut vegetabilibus; his decocto turbido & ingratè flaveſcenti color inducitur coccineus, iſque ſaturatus; ſed cùm multùm decocti hujus cujuſcunque aſſumendum ſit ad curandam febrim, renuunt ægri remediorum impatientes, ipſeque repugnat ſæpe ventriculus; ideo cortices citri, cinnamomum, ſyrupi varii aliquando addi ſolent; hoc habet tamen commodi decoctum hoc, ut nuſquam aliquid in os regurgitet & medicamenti ſaporem referat.

Ne tantam interea liquidi ingrati copiam ingerere cogerentur ægri, extractum corticis concinnârunt Medici; & primò quidem quod ex decocto elicitur uſurpârunt; ſed longè præſtantius eſt quod ex aquâ ſimplici eâque frigidâ longo paratur attritu; hoc tantùm præcavendum ne empyreuma poſt evaporationem redoleat, quod ſanè incommodum effugiet qui eam balneo maris committet; continet autem extractum id & ſal & gummi atque ipſam reſinam; ſi quid habet incommodi, hoc maximè, quod in magma viſcoſum, ſi aquâ diluitur, abeat, & in globulos aliquando in ſtomacho compingatur; omnes inſuper corticis vires poſ-

poſſidet, febres enim perfectè curat; hoc unum ei exprobrari poteſt, quòd calorem nimium aliquando concitet, non tantum tamen atque extractum igne confectum.

Quò verò meliùs elici poſſet vis febrifuga, ad aliud menſtruum magiſque proprium confugerunt Medici; vino ſcilicet generoſo infunditur cortex peruvianus per horas viginti quatuor, vel pulvis ejus in menſtrui illius cyatho dilutus exhibetur, ut in ipſo ſtomacho fiat extrahendorum extractio; poſtquam autem peracta eſt, ſive in primarum viarum receptaculis, ſive præmiſsâ extra eas infuſione, penetrantiſſimum, & quaſi ſaponaceum habetur remedium; imò de vini aut ſpiritûs ejus vi multùm decedit, admixtis febrifugi hujus amari gummoſis reſinoſiſque principiis.

Quod autem illius remedii ita præparati vires ſpectat, inficiari nequit quin multis profuerit; imò experientiâ edoctus teſtari poſſum in eo ſummam eſſe energiam; ſed plura præſtat aliquando infuſum vinoſum cui additus fuerit vini ſpiritus; unde non immeritò ſtatui poſſe videtur, latere imprimis in reſinâ kinækinæ vires, ea enim meliùs educitur ſpirituoſiori menſtruo; quidquid autem eorum ſit, tale remedium, quod calidius acriuſque eſt, non innoxium aliquando eſſe poteſt.

Cùm

Cùm interea variis his quibuſcunque modis exhibitus cortex non ſatis adversùs certas febres valere videretur, multa quæ ſuppetias ferrent excogitârunt Medici; alii aromata, uti ſerpentariam virginianam, cum eo miſcuerunt, ut debiliorem ejus vim tanquam fermento vel admoto ſtimulo excitarent; alii alia, amara imprimis huic addiderunt, ut conjunctas vires ſimul in febrim exererent; multi aperientia ſimul uſurpârunt, ut in intimos partium receſſus pateret via: non pauci denique eundem aliumve in ſcopum ſales penetranti vi præditos in auxilium vocârunt; quidam ſcilicet ſal abſinthii, nonnulli ſal ammoniacum, quod ipſum, ut diximus, adversùs febrium intermittentium contumaciam plurimùm præſtat.

De his omnibus aliiſque multis agere mens non eſt; duo tamen ex iis aut tria commemorabo, quæ multùm prodeſſe poſſe certum eſt: & primò quidem centaurium minus, ut diximus, ſi in certarum febrium contumaciâ cortici peruviano addatur, efficaciſſimum eſſe poteſt medicamentum; ſed non minùs profuiſſe conſtat pulverem viperinum cum eo cortice ſimiliter exhibitum; iis enim commixtis febre liberati ſunt innumeri ægri, alia omnia incaſſum experti.

Laudatur, nec quidem abſque ratione,

medicamentum magno emptum pretio, & quod eorum, quæ jam memoravimus, vires continet; recipit hoc corticis peruviani drachmas duas, millepedum pulveratorum, centaurii minoris etiam pulverati, ana, drachmam unam; infundi ſolent hæc in vini generoſi unciis octo, & ægro in lectum compoſito exhiberi; aliàs verò pulveres cum melle in electuarii formam miſcentur.

At turgent, ut plurimum, primæ viæ pravis humoribus, qui febrem alere poſſunt; ideo purgantia imprimis cortici addita ſunt, purgat is quidem multos, ſed quod ipſi peculiare eſt, aliorum purgantium vires intendit; unde levis eorum doſis huic febrifugo miſcenda; alii autem cum eo pulverato ſimiliter in pulverem redactum rhabarbarum, alii iridem Florentinam, nonnulli denique cum eâ ſimul agaricum uſurpant: erat hoc arcanum in quodam Noſocomio, idque ſatis certum; ipſe verò innumeris ruſticis cum fructu id exhibitum novi; cavendum interim à calore qui hoc remedio concitatur, ineſt enim agarico vis irritans, unde abſtineant ab eo oportet quibus tenerior eſt viſcerum textus.

Uſurpantur interea à nonnullis & miſcentur cum cortice peruviano purgantia alia acriora, ut pulvis cornachini aut jalappa; nec ipsâ quidem experientiâ comprobari

ali-

aliquando hanc miſtionem negari poteſt; aptiùs tamen cum hoc febrifugo adhibetur arcanum duplicatum aut tartarus vitriolatus, eâ ſcilicet doſi quæ ad alvi laxitatem inducendam neceſſaria eſt; ego verò, quod eodem recidit, pulverem Stahlii temperantem cum extracto aquoſo vel cum ipſo corticis pulvere miſcere ſoleo.

Ut plurimùm tamen familiare eſt mihi decoctum febrifugum & purgans ita concinnatum: recipitur corticis craſsè triti uncia una, vel uncia una cum ſemiſſe, coquitur quantùm ſatis in aquâ ad libras duas; adduntur ſub finem folliculorum ſennæ drachma dimidia aut integra, foliorum borraginis & bugloſſi, ana, manipulus ſemi; colatura edulcoratur ſyrupi violarum unciis duabus; ſæpius interim non ſennam, ſed ſal aliquod aperiens & purgans adhibere mihi mos eſt, ſal ebſamenſe v. g. vel ſal polychreſtum rupellenſe ad drachmas quatuor; ita autem habetur remedium quod certò febrem tollit; refrigerantibus nimirum & aperientibus conſtat, & omnibus reſpondet indicationibus.

Id interea non ita propoſitum velim cenſeri, ut perpetuò ita præſcribendum ſit; apozematis tantummodo febrifugi & purgantis exemplum adducere mens eſt; alia ſunt, præter ſennam, quæ in uſum vocari

possint, purgantia; cum ipsis varii sales conjungi, alterius generis herbæ usurpari, diversæ denique eorum omnium doses adhiberi possunt; quilibet ferme æger peculiare aliquid sibi vindicat, nec nisi Empiricis eodem semper licet uti remedio.

CAPUT VI.

De corticis peruviani non innoxiis effectibus.

SED his omnibus cortici peruviano admixtis, infringi potiùs quàm augeri ejus vires quibusdam visæ sunt; eo, inquiunt, & sine ullo aliorum remediorum auxilio, curati fuerunt & curantur innumeri; sunt loca in quibus endemiæ sint febres, plerique tamen iis correpti, vix aliud quidpiam tentare solent nisi simplicem hujus corticis usum; nec profectò, si famæ fides sit, alio opus fuit auxilio primis hujus febrifugi detecti temporibus; tunc scilicet melioris notæ erat, nec aliis per fraudem admixtum; imò & hodie juxta nonnullos, si accuratè selectum sit, operam certam & levi quidem dosi præstare solet, idque nullis aliis præmissis aut adjunctis.

Sed iis non ita licet confidere exemplis, ut

ut perpetua esse credantur; noxius sæpe esse potest cortex peruvianus si ita adhibeatur; ut autem clariùs perspici possit, quænam cautelæ in ejus usu adhibendæ sint, ea omnia quæ huic febrifugo exprobantur & exprobari possunt recensebimus: sunt in eo, ut in omnibus aliis quibus vivimus & movemur, mixta bonis mala, aut malorum irritamenta; hæc præcavere & illis uti sapientis est Medici.

Amarum est, adstringens, tonicum, & aromaticum medicamentum cortex peruvianus; certis ideo in casibus aut temperamentis, si exhibeatur, calorem accendit, siccitatem in universâ cute efficit, stomachum lædit, dolores in eo excitat, pulmonem simul attingit, & inde non raro sanguinis sputum.

Sed & alias partes non minùs afficere potest remedium hoc; est ubi cùm febrem sustulit remaneant dolores in hypochondriis superstites; imò ipsum lienem non raro aggreditur; diximus jam ut in molem assurgat & in putrilaginem inclinet pars hæc, cujus adeo est incertus usus; hoc autem ut febri, ita & cortici peruviano sæpe tribuendum, ut certâ mihi constat experientiâ.

Id insuper vitii habere creditur febrifugum hoc, quod nequaquam ubique certum

& infallibile ſit remedium; febres etenim multæ eo non curantur, licet revera intermittentes ſint; cùm verò ſuccedere viſum eſt, non raró contigit, ut paroxyſmos tantùm per aliquod tempus coërceret: imò non pauci ſunt ægri qui, ob protractum ejus uſum, febre vagâ confecti vitam miſeram per autumnum & per hiemem trahunt; ideo tantopere laudatus cortex, ut palliativum tantummodo auxilium habitus eſt, & etiamnum apud quoſdam habetur.

Sed quod gravius eſt, ſæpiſſime eo exhibito remanent quæ de veneno latenti diximus; multos videre eſt qui poſt abactam febrim facie luridâ, tumidâ, flaveſcente, alvo in molem elatâ, tibiis, aliiſque partibus leucophlegmatiâ turgentibus langueant; morbum tantummodo commutaſſe videntur, & adſcititium longè eſſe periculoſiorem; non pauci enim ſunt qui ex eo vix emergant, aut ſaltem non niſi longo temporis tractu.

Occurrunt alii qui ſubactâ febri anxietates patiantur iis temporibus quibus inſurgere ſolebat paroxyſmus; aliquando verò ipſi in ſomnum gravem aut ſtuporem eodem tempore incidunt; nonnulli conversâ alias in partes morbi causâ, diarrhœâ aut dyſenteriâ tentantur; exſuſcitantur quandoque paroxyſmorum loco ſpaſmi hàc & illàc vagan-

vagantes; insurgunt simul dolores, membra, alvum, pectus & caput ipsum variè excruciantes.

Prodit ex ipsâ febrium curâ aliud argumentum adversùs incautum corticis peruviani usum; cùm nimirum paroxysmorum febrilium vicem veluti gerant hæc symptomata, febris redintegratio, ut diximus, tunc ad ea fuganda necessaria aliquando est; observatum fuit enim eâ iterum incandescente hæc omnia sufflaminari, iisque subactis eam desinere; id cùm animadvertissent nonnulli, quoddam remedium non antifebrile sed *febrificum*, si ita loqui liceat, quæsierunt; illudque in spiritu salis ammoniaci se reperisse asserunt.

Inde autem patet tolli aliquando à cortice, quod veneni febrilis remedium sit, ideoque tunc noxium esse hoc febrifugum; meliùs fortè se habuissent ægri, si vires febri additæ essent, nec dubium saltem quin feliciùs sæpe res successisset, si nil præter diluentia aut ipsam aquam esset exhibitum.

Ex illis autem id saltem juxta quosdam deduci posse videtur, veneni febrilis potiùs effectum cohiberi à cortice peruviano, quàm ipsum deleri venenum; hoc etenim veluti integrum & intactum evanescentibus paroxysmis remanere potest; idem probant

ſymptomata, quæ eo exhibito ſæpe evaneſcunt; eo v. g. infringitur frigoris vis, tollitur horror & rigor, imò tremores inſolitos eodem profligatos eſſe, remanente tamen febrili motu, obſervatum eſt.

Non mirum ergo ſi etiamnum à quibuſdam ut verum febris antidotum non habeatur remedium hoc; nam refrænari paroxyſmos, quod & aliis remediis adſtringentibus & amaris fieri poteſt, non ſatis eſt; neceſſe videtur inſuper ut mutetur & expellatur febrile venenum; hoc autem fit vel motu naturæ vel paroxyſmorum vi, vel aliis auxiliis quibus non ineſt vera vis febrifuga; cùm tamen, ut diximus, alias obtineat vires cortex peruvianus, præter eas quæ paroxyſmos abigunt, poterit is, ſi ipſas exerat, partium ſimul functiones reſtituere, & quæ heterogenea ſunt aut noxia ſanguini immixta expellere; hæc neceſſario ex obſervationibus practicis ſequi negari nequit.

Sed ſi cortice peruviano poſſint averti paroxyſmi, poſſunt ejus imprudenti uſu in continuas aut duplices tertianas, vel quartanas mutari febres intermittentes; ſi verò non talis fiat commutatio, incandeſcit ſæpe febrilis calor, graviora fiunt alia omnia ſymptomata, eorumque cauſa altiores agit radices, ideoque difficiliùs remediis obſequitur;

quitur; quod verò majoris eſt momenti, ſummum inde atque urgens præter exſpectationem impendet aliquando diſcrimen.

Memoratur apud *Sydenhamum*, Senatorem quendam tum Militiæ Præfectum & Pharmacopolam, aſſumpto cortice peruviano, fato brevi functos eſſe; exhibitus ſcilicet fuerat ante paroxyſmum, unde vel intenſior fuerat febris, vel quod veroſimilius, oppreſsâ febri, venenum febrile in partes vitales dejectum earum functiones deleteriâ vi ſuſtulit; inde cita mors, quam forte non intuliſſent paroxyſmi etiam intenſiores.

Ex tot denique & tantis quæ de kinækinæ viribus obſervata ſunt, ſequitur non mirum eſſe, ſi curatis hoc remedio febribus, ex eodem prognatas obſtructiones memoraverint tot Medici; poteſt quidem per ſe ut calidum & adſtringens liquidis per partium anfractus moram injicere; hoc eò facilius erit, ſi nimio æſtu incanduerint viſcera, aut ſi pravis turgeant ſuccis, qui febrim augeant, vel ſtimulum ei addant.

Sed ut ad obſtructiones cortici peruviano toties exprobratas revertamur, cùm toties morbi fomitem in internis partibus relinquat, non mirum profectò ſi in eas detruſum venenum vaſa obturare poſſit, variiſque in receſſibus congeſtos, aut concreſcentes

crescentes retinere succos; ita possunt singulis partibus vim inferre ejus veneni reliquiæ, ut non dubitarim quin mania illa, quam observavit *Sydenhamus* post febrem quartanam, ex reliquiis illis in caput adactis pendeat; si autem maniam & tanta alia possint eæ inferre, facilis videbitur, imò aliquando inevitabilis, vasculorum minimorum glandularumque obstructio.

Nimia imprimis corticis peruviani pulverati copia nocere admodum poterit; hominem vidi qui cùm febrifugi hujus drachmas decem assumpsisset malè omnino habuit; febris quidem se proripuit, sed summi iique pertinaces in hypochondriis dolores exorti sunt: alium qui simili methodo curatus fuerat pejora expertum esse novi; incidit is in lienis tumorem, eoque in putrilaginem abeunte, è medio sublatus est: tertius denique, statim atque paroxysmi repressi sunt, acerrimo renum dolore correptus est; inde sanguinis mictus, urinæ purulentæ, calculi & mors tandem, cùm juvenilis ætas longiorem sponderet vitam: multa alia memorare possem quæ cortici peruviano imprudenter adhibito tribui possunt; non post longiorem aut graviorem febrim, sed statim post ejusmodi remedii usum hæc contigisse tunc observavi.

Confirmantur hæc omnia iis quæ summâ

cum

cum diligentiâ annotavit *Albertinus*; obſervatum ab eo fuerat omnes ſymptomaticas evacuationes præter diarrhœam à cortice peruviano ſupprimi; inde autem non leve inſtare diſcrimen exiſtimabat, niſi brevi aut intra aliquot dies ſibi per ſolita colatoria viam facerent quæ repreſſa eſſent effluvia; aut quod eòdem recidit, niſi quam tantopere neceſſariam duximus, natura moliretur criſim; tanti hæc ſunt momenti, ut ſapientiſſimi viri, qui *Malpighii* doctrinâ inſtructus eam unicè ad praxim illuſtrandam contulit & convertit, obſervationes hîc referre operæ pretium crediderim.

In opinionis ſuæ argumentum duos refert caſus, qui ſibi experienti occurrerunt; quidam febre intermittenti ſimplici laborabat, alter verò duplici tertianâ; in illo urinæ copioſiùs profluebant, in hoc ſudor colliquativus humores exhauriebat liquidiores; exhibito autem cortice peruviano paroxyſmi quidem repreſſi ſunt, at in altero ex his ægris dolor acutus brachium, in alio autem hepatis regionem invaſit; non ante evanuit is dolor, quàm evacuationibus criticis expurgatum eſt corpus.

Idem impendet periculum ex corticis uſu, ſi evacuationes aut excretiones ante febrim aut ejus vi cohibitæ fuerint; juvenis ſcabie laborabat, & ſimul ſalivæ profluvio;

fluvio; at accedente febri evanuit ſcabies, & deinde ſe proripuit ſalivatio; nil profectò impedire videbatur quin vocaretur in auxilium febrifugum peruvianum, imò & eventu comprobari viſum eſt, nam paroxyſmi ſiluerunt; ſed tunc prodiit parotis cum inflammatione, dolore & febre acutâ; ægro interim opem tulit natura, quæ per ſudoris & urinarum vias, tum craſſioribus ſputis mali exhauſit fomitem; omnia in ſtatum naturalem poſt dies quinque reſtituta erant.

Sacerdos ſexagenarius fiſtulâ ani ichorem fundentis laborabat, eique pedes dudum tumentes erant; is tandem in tertianam duplicem ſub æſtivum ſolſtitium incidit, tunc autem exaruit fiſtula & pedum œdema evanuit; ut febri igitur, tanquam præcipuo malo, afferretur medela, ad kinam-kinam deventum eſt; protinus quidem deſierunt acceſſiones; ſed pulſus à naturali ſtatu aberat; æger ſomnolentus, ingenio tardior, imò & hebes viſus eſt, tandem capitis affectus graviores evaſere, febris nova adorta eſt, & paralyſis in limine videbatur, ideo intermiſſus febrifugi uſus, & aliis remediis res tranſacta eſt.

Vir annos tres & ſexaginta natus quotannis inſueto cutis rubori, prurigini & bullulis inde ſe efferentibus obnoxius erat; is cùm

cùm inſtaret tempus ejus excretionis jamque ipſius indicia apparerent, febre tertianâ correptus eſt; tunc in auxilium vocatus eſt cortex peruvianus, & eo quinta acceſſio ſublata eſt; at cùm omnia in melius verti viderentur, ipsâ horâ quâ paroxyſmus ſextus exſpectari potuiſſet, apoplexiâ oppreſſus æger, vitâ functus eſt.

Cùm podagram petrolei inunctione abegiſſet quidam, in febrem duplicem tertianam incidit; acceſſiones certorum remediorum operâ obſcuratæ ſunt, inquit *Albertinus*, & ne quid pejus accideret cortex peruvianus adhiberi cœpit; febris remiſit quidem, ſed poſtea intumuit abdomen, ſævierunt dolores vagi, interceſſit gravedo, & tandem febrilis vis gravior fieri cœpit atque atrocior; tunc febrifugi modò dicti dimiſſus uſus, & purgantibus ſolis liberatus æger.

Mulier ſcabiem abegit inunctione ſulphureâ, & dein in febrem duplicem tertianam incidit; adhibitum eſt febrifugum peruvianum, ejuſque beneficio per aliquot dies reſtitui viſa eſt ægra, & tamen ſine criſi, ut inquit *Albertinus*; febris ergo gravior exorta eſt cum oculorum tantâ inflammatione ut alterum amiſerit, alius verò immedicabili vitio laborarit.

Ex his autem quod enixè practicorum ulte-

ulteriori committendum obſervationi & commendandum; ex his, inquam, ſequitur ſummam rationem eſſe habendam excretionum quæ ſuppreſſæ fuerint; noxios humores in partes internas à cortice peruviano detrudi poſſe; eis in ejus uſu aperiendam eſſe viam quâ excernantur; nulla magis ejuſmodi remedio accommodata eſſe colatoria quàm ea quæ in inteſtinorum cavum ſe exonerant; ideoque iis eſſe deducendum quod noxium eſſe poteſt reliquo corpori; ſed de his aliàs erit dicendi locus.

CAPUT VII.

Quænam cautelæ adversùs noxios cortices peruviani effectus adhibendæ ſint.

EX his ſequitur non ejuſmodi eſſe remedium hoc, ut ſtatim in quâcunque febre exhiberi poſſit: immota & certa manent interea, quæ de ejus diximus viribus; & primò quidem raro omnino occurrunt, qui ipſi exprobrantur lethales eventus; deinde verò eorum qui id uſurpârunt imprudentiæ tribuenda ſunt omnia infauſta, quæ per vulgi aut quorundam Medicorum ora adversùs hoc remedium circumferuntur;

tur; nam ſi ſervatis ſervandis id aſſumant ægri, hæc nuſquam timenda ſunt; ideo tantùm de iis egimus, ne tam eximiæ panaceæ uſus in abuſum verteretur; eidem autem propoſito inſiſtentes, cautelas in hoc uſu adhibendas trademus.

Et primò quidem naturam ſequi ducem in febrium intermittentium curatione operæ pretium eſt; atqui eæ autumno accedente aut incipiente inſurgunt, eoque procedente veluti fixiores evadunt, fixiſſimæ verò per hiemem; ſed cùm calore æſtivo exſuſcitetur vaſorum & ſanguinis vis, evaneſcit ſponte febrile venenum; tunc ſcilicet rareſiunt partes & laxantur cutis ſpiracula; ut autem curentur febres, eadem præſtare debent remedia, aut quod eòdem recidit, æſtiva temperies eſt corpori concilianda; calor ergo internus molliter fovendus, & tranſpiratio promovenda; ita conducit cutanea hæc evacuatio, ut ſi exhibito cortice leni longoque madore perfundatur corpus, curatio certa ſit; è contra verò eam ſperare non licet, ſi adfuerit cutis ſiccitas.

Sed quod rei caput eſt, & omnia complectitur neceſſaria in corticis peruviani uſu, non poſſunt eo curari febres, niſi vigeant aut reſtituantur partium internarum functiones; quoties inerit viſceribus labes, toties ferme incaſſum adhibebitur remedium

hoc;

hoc; ſi fortè eo devicta per aliquod tempus delitefcat febrilis vis, brevi ſe iterum prodit, qualis antea fuerat; è contra verò internis organis officio ſuo fungentibus, eadem facilè ſe proripiet; nec verò tunc cortici quidquam ferme addere neceſſe erit; ſatis eſt ut eo ſolo ſanguis imbuatur; ita vigent haud dubiè omnium partium munia, cùm nullis aliis præmiſſis medicamentis, illius remedii ſolis viribus curantur ægri.

Impensè igitur enitendum ne in viſceribus ſtagnet ſanguis; ideòque imprimis, quam commendavimus venæ ſectio, adeo neceſſaria eſt; at non minùs in promovendâ bilis ſecretione inſiſtendum; eâ enim vigente faciliùs mali cauſam attingent remedia; mitiora enim erunt omnia ſymptomata, non tanta erit frigoris febrilis vis, non tantus in paroxyſmis æſtus, non adeo profuſi ſudores ægros exhaurient, non ita denique acres fient cæteri humores; eò autem minùs hæc erunt metuenda, ſi abſit cutis ſiccitas & ideo tranſpirationis habeatur ratio.

At ſtomachi imprimis functionibus proſpiciendum; ſi enim malè ſe habeat, aut ſolummodo cibos averſetur, non licet tunc à cortice peruviano, quamvis huic parti dicato, febris ſperare curationem; imò ejuſmodi

ejuſmodi adhibito remedio vires novas acquiret morbus hic ; tunc enim ut plurimum inuritur ventriculo doloris & ardoris ſenſus, qui pulmonem ipſum, uti diximus, attingere ſolet ; ſi autem è contra appetitus vigeat, ſignum adeſt certiſſimum, fore ut brevi reſtituatur æger ; pauci ſaltem admodum occurrunt, aut ferè nulli qui cibos acriter appetentes, à febri non liberentur.

Tertia pars ad cujus functiones reſpiciendum, eſt inteſtinalis tubus ; ſi enim non ſatis lubrica ſit hæc via, erit omnino difficilior, ut diximus, febrium curatio ; imò eas radicitus tollere fruſtrà ut plurimum tentabimus, niſi alvi ſervetur laxitas ; cortici ergo peruviano ſemper addendum aliquod lene purgans, quo ea promoveri poſſit ; lene, inquam, & periſtalticam vim ſolummodo exſuſcitans ; nam ſi inteſtinorum tunicis admoveretur acrior ſtimulus, poſſent concitari turbæ, quæ febrilem æſtum accenderent ; ſi verò nimia eſſet evacuatio, diffluere poſſet cum fæcibus alvinis febrifugi vis.

Nec minùs profectò renum functionibus, quamvis febrili cauſæ non ita patere videantur, conſulendum eſt ; perturbantur eæ ut ex urinis conjicere licet ; cùm parciùs effluere ſoleant & craſſiores ſint, fieri poteſt ut obſtruantur earum colatoria ; id eò

magis metuendum quòd variè & facilè in morbis afficiantur; cæcæ reperiuntur v. g. sæpissime in corticali substantiâ cavernulæ, eæque lotio turgentes; quindecim & aliquando plures mihi in eodem rene occurrisse memini, atque hoc non animadvertisse observatores sanè mirum est; ut autem id, tum aliud quodcunque præcaveatur vitium, diluentibus & diureticis refrigerantibus incumbendum; nullum mihi dubium est quin, iis prætermissis, pueri & alii calculis obnoxii fuerint.

Occurrit interea, sive ob earum partium affectus, sive aliis de causis, vitium, quod febrium intermittentium curationi maximè adversatur; est scilicet ubi in his acriori æstu ferveant ægri; atqui si tunc exhibeatur cortex peruvianus, nusquam succedet; imò si urgeatur ejus usus, noxius omnino esse poterit; ex eo major orietur incandescentia, acerrimi fient humores, exacerbabitur paroxysmorum vis, imò febris in continuam abire poterit; aut si fortè sufflaminetur, metuendum sanè ne impendeant multa alia, de quibus jam egimus; nec profectò quidquam aliud in interno partium ardore ex remedio adstringenti & amaro exspectare fas est; stimulus enim stimulo, & veluti ignis igni additur.

Ita frequenter febrium curationi adversatur

ſatur hic ignis, ut quoties in earum præcipuè initiis ipſas cortice peruviano non attingi obſervavi, toties ferme ardorem in viſceribus ſuſpicatus ſim; hâc autem ſuſpicione longâque experientiâ ductus hujus corticis uſum intermittendum putavi; apozemata ſola ex herbis refrigerantibus & aperientibus addito cryſtallo minerali præſcripſi: his nempe brevi miteſcunt omnia, & febris deinde febrifugi viribus patens facilè oppugnatur; eſt hoc adversùs hujus morbi contumaciam arcanum, quod rarò admodum me fefellit. Nota.

Hinc videre eſt quàm perversâ methodo febres curare aggrediantur, qui nullo diſcrimine kinamkinam ſtatim ingerunt, aut qui magnam ejus copiam brevi temporis ſpatio exhibent; poteſt quidem aliquando eſſe innoxius, imò & ſcopum attingere; eo enim ad unciam unam intra ſex aut octo horas præſcripto, ſublatæ ſunt febres; ſed in univerſum tuta non eſt præceps hæc medendi ratio; inducitur ſtatim gravitatis & conſtrictionis ſenſus in ventriculo, ſitis intenſior urget, dolores inſurgunt in hypochondriis, excitatur calor urens; hæc denique omnia alium in morbum abeunt, in icterum v. g., in lienis intumeſcentiam, nec raró in febrem continuam, quæ his omnibus aliquando minùs eſt periculoſa.

Ex ante dictis non minùs patet quàm inconsultò exhibeatur idem remedium in febrilis frigoris invasione; equidem cum ipso etiam vino aut spiritu vini mixtum febres aliquando abegit; idem, ut diximus, additis jalappâ vel agarico præstitit; sed ne quis malè suadâ experientiâ in errorem deduci possit, in memoriam revocandum periculosissimis medicamentis non raró curatam esse febrim; sicut autem summæ dementiæ esset his infidis experimentis confidere, ita insanum prorsus esset similibus induci argumentis ad corticem peruvianùm in frigore febrili exhibendum.

Quid scilicet exspectari tunc potest ab ejusmodi remedio, dum, ut diximus, constricta rigidaque sunt omnia, dum ventriculus ipsam aquam calidam vix ferre potest, dum stagnat sanguis in venâ portâ, in auriculis cordis, & in ipso pulmone; anxietates profectò exsurgent inexplicabiles, intendetur frigoris vis, paroxysmis addentur vires, pejora autem experti sunt ii qui olea stillatitia vel alia calidiora, dum rigerent & horrerent partes omnes, adhibere ausi sunt; nam inde gangræna & mors brevi aliquando successit.

Inconsultâ hâc medendi ratione, suffocatur necessariò salubris naturæ conatus; crisi quâdam expelli febrile venenum jam innui-

innuimus; eam obſervaverat *Galenus*, ipſamque primis diebus ſuî præbere indicia aſſeruit; ea autem in urinis ſe produnt, non equidem in lateritio craſſoque ſedimento, quod ſemper febris vigentis ſignum eſt, ſed in albâ eâque craſſiore hypoſtaſi; non minùs tamen aliarum ſecretionum excretionumque operâ judicatur febris intermittens; ſecedit ejus cauſa tum per alvum, tum per cutis ſpiracula; atqui his omnibus adverſa eſt turbulenta methodus; non recluduntur eâ ſuccis eliminandis dicatæ viæ, & acris excitatur calor, &c.

Abſque criſi equidem tolli febres corticis peruviani operâ pleriſque perſuaſum eſt; nam veluti uno ictu eas aliquando eliminat, nec tamen evacuationes per alvum, aut per urinæ, ſudoriſque ductus molitur; eas ſaltem ſibi non occurriſſe multi tradunt; ſed dubium omnino eſt an naturæ motus accuratè obſervaverint; cùm hoc remedio curatur febris, non ſemper adeo conſpicua eſt criſis; ſi quandoque ſubitò & quaſi cum impetu fiat, ut plurimum leniter & ſenſim per vias quaſdam certo temporis ſpatio ſe ſubducit febrile venenum.

Hoc ſaltem certum eſt, quòd niſi evacuationes naturales, quæ jam erant compreſſæ aut turbatæ, reſtituantur, nuſquam perfecta obtinebitur curatio; atqui reſtitu-

tio hæc ſpecies criſeos eſt ; imò propria ejus indicia, ſi attentè explorentur, nuſquam ut plurimum latere poterunt poſt certum tempus ; mirum eſt profectò obſervationes, quibus tota inniti debet medicina, & quas ſemper in ore habent tot Medici theoriæ adverſi, adeo negligenter eſſe inſtitutas.

Tot & tantis argumentis nititur doctrina hæc, ut de ipsâ nullatenus dubitari poſſe videatur : ego qui tantum kinækinæ tribuendum, & jure quidem, cenſeo, ad cohibendos paroxyſmos multùm poſſe crediderim ; ſed ad perfectam curationem præterea requiri pro certo habeo ut circuitu vigente excernatur vel ſubigatur febrile venenum ; dubium non eſt v. g. quin remaneat ejus fomes primâ die quâ febriles inſultus ſublati ſunt ; nam in eos brevi erumpet, ſi tunc intermittatur febrifugi uſus ; atqui diebus ſubſequentibus eodem modo rem ſe habere ſtatui poteſt ; ideo purgantia incautè adhibita toties ſopitam febris incandeſcentiam exſuſcitaſſe feruntur ; protrahendus eſt ergo corticis uſus, donec natura opus ſuum abſolvat ; neceſſaria eſt nimirùm quædam criſis ſpecies, quæ fortaſſe, repreſsâ febris vi, veluti ſponte fieri poteſt, ſed quæ ut plurimum aliis juvanda remediis, & nonniſi temporis lapſu adduci poteſt.

Ob-

Objiciet fortaſſe quiſpiam vi corticis ſpecificâ deleri ſenſim febrile venenum; id profectò, ſi omnino negare non liceat, non tamen certo niti argumento ſtatui poteſt; experientiâ liquet tantummodo hoc remedio vires addi circumeuntibus liquidis, iis fluorem conciliari, promoveri ſecretiones, ut diximus, & reſtitui partium functiones; atqui ita ad criſim multùm quidem conferre poteſt; eâ interim eliminetur oportet febrile venenum, aut ejus immutetur natura & infringatur vis.

CAPUT VIII.

De methodo obſervandâ in cortici peruviani uſu.

NON aliis quidem præceptis opus eſſe videtur, ut kinækinæ inſtituatur uſus, ſed in eo veluti manu duci oportet; nec in re tanti momenti, licet cuivis obviâ, ullum eſt quod leve videri poſſit præceptum; methodum itaque longâ experientiâ nixam, & ex iis, quæ jam diximus, deductam trademus.

Statim autem decernendum quandonam exhibendus ſit cortex? inutilis quidem videtur

detur quæſtio hæc, cùm, uti diximus, nil in paroxyſmo moliri oporteat; ſed ut emeticis & purgantibus, ita huic febrifugo aliena à naturæ motibus tempora præfixit nonnullorum impatiens ſedulitas, cùm primùm ſcilicet in Europam advectum eſt, binæ ejus drachmæ ſub paroxyſmi ingerebantur adventum; atqui plurimis peſſimè ceſſit intempeſtiva hæc medendi methodus; hinc tetra ſymptomata morteſque ſubitæ quibus infamatum eſt ſalubre medicamentum; hoc verò infauſto eventu reſipiſcentes Medici per ſolum apyrexiæ tempus febri fugandæ incumbere didicerunt; ſit igitur *canon* perpetuò obſervandus, in remiſſione tantùm aut perfectâ quiete cortici peruviano eſſe locum.

Et primò quidem, præmiſſis præmittendis, venæ ſectione ſcilicet, ventriculi & alvi expurgatione, atque aperientium uſu, poteſt exhiberi ille cortex ſolus à drachmâ unâ ad drachmam unam cum ſemiſſe; ita autem ſunt diſtribuendæ ejus medicamenti doſes, ut per intermiſſionis tempus drachmæ quatuor aut quinque aſſumantur, ſeu plus ſeu minùs pro circumſtantiis quæ variæ omnino eſſe poſſunt; ſic curatæ ſunt & curantur innumeræ febres, debito tamen ſervato regimine; ab eo quidem receſſerunt qui primis temporibus in uſum vocârunt

cârunt remedium hoc; illo ſcilicet aſſumpto cibum ſtatim ingerendum putabant, at à ratione & experientiâ id æquè alienum eſt; juſculis tantùm, ut jam præcepimus, nutriendus æger, donec febris receſſerit; tunc ad pleniorem victum, prout res feret, devenire licebit.

Interea obſervandum an innocuè à ſtomacho recipiatur remedium hoc? an ciborum exſuſcitetur appetentia? an levis oriatur mador quo perfundatur totum corpus? an alvi adſit laxitas? an denique urinæ nativus reſtituatur color? his autem deficientibus, aut non ritè ſe habentibus, purgantia lenia, tum aperientia, & refrigerantia in auxilium vocanda; addere ſcilicet oportet cortici pulverato arcani duplicati aut tartari vitriolati vel pulveris temperantis Stahlii ſufficientem doſim, ut laxetur alvus; ſeu potiùs ne ad ea aut ſimilia in curationis tandem decurſu devenire cogamur, hæc ipſo initio omittenda non ſunt.

Sed quoniam gravior ſæpe eſt ſtomacho, ut jam dictum eſt, pulveratus cortex, & quia bilioſum, acerrimumque magma in primas vias poteſt per certum tempus affluere, alio modo remedium illud præſcribendum putavi; poſt exhibitum namque emeticum, ſtatim atque per febrim licet,

apo-

apozema jam memoratum uſurpare ſoleo; illius autem aſſumant ægri oportet cyathum unum ſive uncias quinque aut circiter ſecundâ quâque horâ; poſt tertiam tamen doſim trium horarum ſpatium interjiciendum eſt; ita porrò pergendum donec apozematis libræ duæ ingeſtæ fuerint; non aptius profectò febri impugnandæ & alvo ſimul laxandæ adhiberi poteſt remedium; id tamen parciori doſi pro variis caſibus exhiberi poteſt.

Non ſolùm alvum laxat, ſed non leviter aliquando inteſtina expurgat decoctum hoc; nam ea, ut diximus, cortici peruviano ineſt vis, ut ſi leviſſimus ei addatur ſtimulus, veram purgantium energiam adipiſcatur; id quidem minùs mirum videri debet, cùm ipſe, nullis aliis admixtis, non raro alvum moveat; primâ tamen aut ſecundâ vice id frequentius eſt, quàm in protracto illius uſu; tunc enim priſtinam vim purgantem amittit ut plurimum, imò adſtringens fit; excipienda ſunt ſolummodo quædam corpora, quæ eo ſemper purgari ſolent.

Quod verò nemo, niſi experientiâ edoctus, exſpectare poſſet, eſt ubi cortex inſtar draſtici medicamenti, ſine dolore tamen acriori, inteſtinalem moliatur evacuationem; in certis conſtitutionibus vidi ægros vige-

ſies

ſies alvum deponentes ; nil tamen aſſumpſerant ii, niſi apozema jam memoratum cum ſalis Glauberi drachmis duabus aut tribus ; aliquando hæc alvi dejectio indeſinens videbatur ; primâ tamen die aut ſecundâ ſolummodo copioſa eſſe ſolebat ; ita mihi placuit olim hæc purgandi ratio, ut in ſanis corporibus eam experiri voluerim ; ſed me fefellit eventus ; in iis enim non eandem vim exerit cortex, unde ea febribus ſolis circumſcribitur.

Cùm autem tantâ vi inteſtina ſollicitat cortex peruvianus, ab omni cathartico abſtinendum ; inde enim fieret, ut in ſanguinem non deferretur febrifuga vis, & per vias delaberetur infernas ; præterea in viſceribus concitari poſſent turbæ ; his autem fortaſſe acrior induceretur febris ; non oportet interea deterreri, ſi quinquies aut ſexies moveatur alvus, idque primâ aut ſecundâ die ; hoc curationi nuſquam obfuiſſe obſervavi, imò ad eam multùm conferre poteſt, ejiciuntur enim pravorum humorum reliquiæ ; ſed dein aut poſt aliquot dies ſubſiſtat oportet, aut arte compeſcenda eſt hæc diarrhœæ ſpecies, ſalvâ tamen quâdam alvi laxitate ; decoctum ergo ſolum cum leviori nitri doſi exhibendum eſt, vel addenda quædam quibus ſtimuli purgantis temperetur vis.

Si

Si ergo purganti decocto leniter tantummodo laxetur alvus, eo nil vetat febris curationem prosequi; succedet ea meliùs quàm aliâ quâcunque ratione; faciliùs sibi in sanguinem aditum faciet dilutum hoc remedium; ei nihil inest nisi quod febrili veneno potest occurrere; hoc habet solummodo incommodi, quòd magna liquidi ingrati copia haurienda sit; unde repugnantibus ægris ad alia deveniendum, quæ idem præstare possint; exhiberi nimirum poterit pulveratus cortex; expurgatâ enim jam alvo stomachus hunc faciliùs feret, addendi tamen digestivi, & aperientes sales, &c.

Aliis variisque modis potest exhiberi pulveratus cortex, ut jam diximus; multi huic rhabarbarum solent addere; » longâ, inquit *Meadius*, me docuit experientia necesse planè esse exiguam portionem rhabarbari remedio huic admiscere; eâ scilicet ratione ut alvus bis saltem quotidie dejiciat..... at cautio tamen erat ne ultra modum purgare pergerem; idcirco cùm jam drachma una aut altera assumpta fuerit, ab exinanitione desistere soleo, & celebris hujus antidoti usui per se insistere. «

Nec profectò quin feliciter cesserit rheum in multis inficiari potest; leniter alvum movet

vet & ſtomacho amiciſſimum eſt; ſi quid ei exprobrari poſſit, maximè calor, quem concitat, & qui febre laborantibus tantopere noxius eſſe poteſt; unde temperetur oportet remedii hujus excalefaciens vis; metuenda eſt ea in certis corporibus, teneriori textu donatis, & quorum viſcera facilè incandeſcunt; certæ etiam febres eam non ferunt, ipsâque exacerbantur; verum fortè eſt quod dixit *Duretus*, rheum nimirum vitam hepatis dictum eſſe, cum ejus mors potiùs dici poſſit: quodcunque autem ſeligatur purgans, ſatis erit ſi id primæ tantùm corticis doſi quolibet mane admiſceatur; ita per reliquum diei tempus purum putumque febrifugum exhibere licebit, niſi fortè neceſſe fuerit ejus etiam refrænari vim ex quâ æſtus major poteſt inſurgere; hinc temperantibus præcaveatur oportet, & ita certiſſimè delebitur febrile venenum.

Non equidem eorum remediorum operâ ſtatim deſinet febris in genere; imò aliquando ſequens ſive primus poſt aſſumptum apozema paroxyſmus gravior eſſe poterit; idque fortaſſe ob turbas à purgante medicamento excitatas; ut plurimum tamen remittet ejus paroxyſmi vis, & nonnunquam penitus ſe proripiet; tertius ſaltem ferme ſemper evaneſcet; tutò ergo & citò curari poterunt ejuſmodi methodo inter-

termittentes febres ; unde graviter erraſſe cenſendum eſt eos qui cortici peruviano adverſam eſſe purgantium vim aſſerere non dubitârunt.

At in universâ rerum naturâ nil perpetuum eſt ; ſunt febres quæ plus minùſve obſiſtunt ; imò occurrunt quæ nequaquam primis obſequantur remediis ; in genere autem ſtatui poteſt quod ſi ſecundo aut tertio paroxyſmo non imminuatur ſaltem febrilis vis, vix ſperanda ſit curatio à cortice peruviano ; videndum tunc ſupereſt num ſufficiens ſit adhibita ejus doſis ? num præmiſſa ſint quæ præmitti debuerunt ? num laxior ſit alvus aut nimium adſtricta ? ſi in iis omnibus nil reprehendi aut deſiderari poſſit, immutetur oportet curandi methodus, & à modò dicto febrifugo abſtinendum.

Si verò ejus operâ deſinat febris ; non ſtatim ab eo deſiſtendum ; firmanda eſt enim cura, & febrilis fomes penitus reſtinguendus ; id eò magis eſt neceſſarium quòd per curationis initia ſæpe ſtatis horis experiuntur ægri leves capitis affectus, oſcitationes, caloris imminutionem, ſomnolentiam, aut quendam denique corporis non bene ſe omnino habentis ſenſum ; hæc quidem ſunt veluti quædam tantummodo præteriti mali monita, ſed in veram febrim

priori

priori ſimilem poſſunt erumpere; exhiberi ergo oportet corticem peruvianum, donec devicta ſit penitus morbi cauſa; quandiu autem protrahi debeat ejus remedii uſus, nequaquam definire licet; pendet id ex multis quæ apud ægros ſingulos variè occurrunt.

Interea tradi poſſunt quædam leges ad quas omnia reduci poſſint præcepta; oportet nimirum ut per ſex vel octo dies poſt febris diſceſſum certa adhibeatur corticis peruviani doſis, ut deinde ea ſenſim imminuatur per idem aut circiter temporis ſpatium, ut citiùs vel ſeriùs remedii illius intermittatur uſus, prout partium functiones meliùs aut deteriùs ſe habebunt, ut denique nuſquam ſecurus ſit Medicus, quoties aliquid deerit in bilis ſecretione, in alvi laxitate, in urinarum colore & copiâ, in ciborum appetentiâ.

En methodum quæ aliis anteferenda mihi viſa eſt; ſed ſunt aliæ corticis exhibendi rationes, de quibus nil detractum velim; quædam ſunt certis corporibus magis accommodatæ; hæ teneriori partium textu donatis, illæ robuſtioribus; aliæ citiùs febrem tollunt, aliæ longiori indigent temporis ſpatio; ſunt autem innumeri caſus in quibus à viâ ſolitâ recedere cogimur; unde noſcendum, imò experiendum ſæpiſſime,

me, quod à variis Medicis eſt excogitatum; adhibuerunt illi idem & ſpecificum remedium; methodus autem varii eſſe poteſt pro ægrorum febriſque naturá; propriiſque experimentis quemque duci æquum omnino eſt.

Non alia tamen eâ quam præſcripſimus potior eſt curationis ratio; eadem autem eſſe debet, tum in ſimplici intermittente tum in compoſitâ, in eo tantùm à ſimplici intermittente differunt febres duplicatæ v. g., quòd major ſit earum vis, & quod breviora ſint paroxyſmorum intervalla; ex his ergo duobus peti neceſſe eſt quod curationi addatur, aut quod à ſimplicium intermittentium curatione recedat.

Et primò quidem vis febris intenſior, cùm pejora minetur, majorem poſtulat cautelam ſive apparatum in primis adhibendis remediis; ſtrictior ſcilicet imperanda diæta, magis diluendus ſanguis, temperandus calor, aperientium uſus commendandus; ſed imprimis evacuantibus ano & cato impenſiùs incumbendum, ut ſubtrahatur quodcunque febrili veneno vires poteſt addere; deinde verò, ſeriùs tamen, ad febrifugum deveniendum, niſi fortè res maximè urgeat.

Si quâ autem in febre cortex pulveratus ſtatim exhibendus non ſit, maximè in ter-

tianâ

tianâ duplici; apozema jam præſcriptum in uſum vocare ſatius & tutius erit; nam copioſior tunc humorum acrium & putridorum proventus; unde patet remedii ſimul evacuantis & febri fugandæ idonei neceſſitas; cùm verò paroxyſmi non ita multùm diſtant alii ab aliis, cyathum unum alterâ quáque horâ exhibere oportet: hîc tamen nil ſtatuere licet quod ſemper ſit obſervandum; ſufficiet *canon* iſte certiſſimus, breviori tempore eſſe præſtandum, quod in tertianâ ſimplici longiori ſolet præſtari intervallo.

Ita tollitur ferme ſemper tertiana duplex; & primò quidem ſolis adhibitis præparantibus remediis omnia miteſcunt; & aliquando in ſimplicem tertianam faceſſit febris: ſi verò id non ſic ſucceſſerit, eodem modo ſe proripere incipiet adhibito febrifugo; ſeorſim nimirum ſæpe curantur hæ febres, ita ut una ſtatim ex duabus tertianis evaneſcat, remanente, uti diximus, alterâ; utraque tamen ſimul ſæpius & quaſi uno ictu ſufflaminatur; cùm autem ſic vel aliter evanuerit febrilis motus, tunc decoctum ſimplex aut pulvis exhiberi poterunt, cum certâ ſalis cujuſdam digeſtivi doſi, vel ſine eâ, prout res feret.

CAPUT IX.

An quartana febris peculiarem sibi vindicet curationem.

SPECTANT hæc quamlibet intermittentem febrem; videndum tamen num quid peculiare sibi quartana vindicet; fuit autem hæc habita veluti Medicorum & ægrorum crux, ante inventum corticem peruvianum; imò ei vix obsequi etiamnum à multis creditur; si eo, inquiunt, curata sæpe videatur, sæpe non nisi per certum tempus se proripit; ea non raro hiemem transilit ad ver aut æstatem usque, & temporis beneficio potiùs quàm febrifugis devicta abscedit.

Fatendum equidem inesse huic febri aliquid peculiare; in eo scilicet præsertim ab aliis abludit, quod altiores videatur agere radices, nisi statim ei occurratur; at si recens sit, nullum est dubium, quin methodo jam traditæ obsequatur, imò ausim asserere, eam æque facilè ac aliam quamcunque curari posse; cùm tamen in febrem magis contumacem degener abire possit, cautelæ quædam adhibendæ sunt, quæ reci-

cidivam toties cortici peruviano & Medicis exprobratam præcaveant.

Statim quidem, nisi leviora sint febris symptomata, strictior est imperanda diæta, licet eam duorum dierum induciæ postulare non videantur; ita nec immeritò sensisse videntur quidam ex vetustioribus, qui primis diebus aquam solam assumendam censuerunt; cùm verò ut plurimum ita sibi temperare nequeant ægri, solis jusculis statim, & deinde levioribus omnino cibis, nutriendi sunt, idque per octiduum, sive saltem donec per tres quatuorve dies tentatum fuerit febrifugum peruvianum.

Certò proficiet hæc victûs ratio, si recentes fuerint febres; sin autem per certum tempus excurrerint, minùs quidem efficax erit diæta; at non ideo est abjicienda, imò impensiùs, saltem per certum tempus, initio imprimis susceptæ curationis, est commendanda; metum fortasse incutient nonnullæ observationes his præceptis adversæ; quin tamen præjudicatâ opinione institutæ sint nullus dubito; sanctè affirmare possum hanc medendi rationem ipsis senioribus magno fuisse adjumento; si viribus consulendum esse negari nequit, prout eæ steterint vel defecerint, plus minusve diætæ incumbendum.

Interim non succedet ut plurimum sine

venæ ſectione; unde ſi per vires liceat; ſemper tentanda eſt; mirum ſane ab ejuſmodi ſubſidio tantopere abhorrere quoſdam inter recentiores; defluxit ab *Sydenhamo* prima erroris labes, & deinde alios opinione ductos infecit; ſi quandoque deplenda vaſa cenſeant, non id ratione febris, ſed plethoræ causâ, neceſſe dicunt; tum ut emeticum abſque minori periculo adhiberi poſſit; ſapientior *Riverius* edixit, ne iis crederetur, *qui ſanguinis miſſionem non admittunt, niſi illius redundantia per venarum turgentiam aliaque ſigna apparuerit.*

Tanta inducitur mutatio ejuſmodi evacuatione, ut eâ peractâ aliquando ſe proripiat febrile venenum; ſi verò remanſerit, ſtatim infringitur ut plurimum ejus vis, quin etiam teſtari poſſum me abſque tali auxilio multas non potuiſſe curare quartanas; unde, ſi non audiendus *Botallus*, dum aſſerit ſanguinis miſſione eas perfectè curari, eandem multùm ad ipſas abigendas prodeſſe negari nequit.

De vomitu nulla ferme incidit controverſia; is tanti eſt momenti ut, ſi prætermittatur, remaneat ut plurimum febrilis fomes; nec profectò ab eorum ſententiâ abſuerim, qui non unâ vice, ſed nonnumquam pluries, ſubvertendum crediderunt ventriculum; ita debellatæ ſunt plurimæ quar-

quartanæ, in quas nulla omnino erat aliorum remediorum vis; purgantia interea non tantopere urgenda ſunt, pravorum enim humorum proventus non tantus eſſe ſolet in ejuſmodi febribus; expedit nihilominus, ut alvi ſervetur laxitas.

His peractis dubium non eſt, quin ut plurimum abſcedat febris, ſi eâ methodo, quam præſcripſimus, impugnetur; cùm tamen maximè contumax eſſe ſoleat, eſt exhibenda major febrifugi copia; quin etiam eundem in ſcopum, alia quæ vim habent penetrantem ei remedio immiſcere ſæpiſſime præſtat; aromatica quædam lenia cum ſale cichorii aut abſinthii, methodo Tachenianâ paratis, adhibenda ſunt; caſcarilla imprimis, cui ſumma adversùs quartanam vis, in auxilium vocanda eſt; at præſtantiores inſunt dotes ſerpentariæ Virginianæ, unde, licet calidior, audacter eſt exhibenda; conſentiunt hæc cum experientiâ quotidianâ & cum Antiquorum ipsâ methodo; calidiora nimirum ſolebant præſcribere, non ubique equidem, ſed certis temporibus: eandem mihi ineunti viam ſubiit aliquando ipſius caſtorei tentare vires; cùm autem ejus grana duo cum quâlibet corticis doſi mixta exhibuiſſem, ejus mixtionis ſummam miratus ſum efficaciam.

At in hoc febris genere, ſi uſpiam, eſt

certis remediis, de quibus jam egimus; locus, idque imprimis, ſi ſtent viſcerum vires; cortex peruvianus v. g. cum pulvere viperino, cum millepedibus, aut cum centaurio minori, vel cum agarico exhiberi poteſt; ego verò in tenuioris ſortis hominibus, in robuſtioribus imprimis, & in illis in quibus nulla prodiit partium internarum læſio, ſequenti remedio frequenter uſus ſum; pulveris ſcilicet cornachini grana viginti quinque, agarici grana quindecim, ſalis ammoniaci drachmam unam, corticis peruviani drachmas quatuor in electuarii formam cum ſyrupo quodam redigi curavi, & illius dein quartam partem tertiâ quâque horâ exhibui.

Innumeras febres hoc remedio ſuſtuli, & nullis aliis præmiſſis, ſublatas novi, licet jam à duobus aut tribus vigerent menſibus; ſed per aliquot dies in ejus uſu perſiſtendum, imminutâ ſolummodo, ſi neceſſe fuerit, purgantium doſi; interea ptiſana aperiens & leniter cardiaca præſcribatur; leviorque non prætermittatur nitri doſis; conferet ea tum ad urinas ciendas, tum ad compeſcendum calorem internum, qui fortè remediis ſupradictis concitari poſſet.

Poſt devictam eorum operâ quartanam febrim, à corticis uſu nequaquam deſiſtendum;

dum; imò ob impendentis recidivæ metum, diutiſſime exhibendum febrifugum hoc; ego verò in certioris prophylaxeos ſcopum, illud cum tartaro martiali ſolubili exhibere conſuevi; certum eſt hoc ſale reſtitui partium tonum, ſed quod rei caput eſt, obſtructiones tollit, hepatis colatoria reſerat, & bilis promovet effluxum; alia, quæ non minorem habent vim, in ſimilem uſum vocari poſſunt, uti ſales digeſtivi v. g., plantarum ſucci ſaponacei, & amari, vel ſoli vel in juſculis adhibiti.

Acriora interim vel calidiora, de quibus modò egimus, licet aliquando in quartanâ febre proficua, cuicunque eâ laboranti exhiberi nequeunt; eorum non ferunt vim illi ægri, quos debiliores, & ſi ita loqui liceat, nimiùm irritabiles finxit natura: in his ergo ſtatim præparantia majori quàm in aliis curâ adminiſtranda ſunt; dein verò cortex peruvianus, ut in febre tertianâ ſimplici, eſt ingerendus, ïd eſt cum lenioribus mixtis purgantibus & aperientibus; ipſius denique febrifugi excalefaciens vis temperanda eſt; decoctum ſcilicet febrifugum cum borragine & bugloſſo, additâ terrâ foliatâ, aut nitro vel arcano duplicato, in uſum vocari debet.

In ſenioribus alia non minoris momenti requiritur cautela; periculoſiores nimi-

rum ſunt in provectâ ætate febres quartanæ, nam frigore ipſo obruitur aliquando vitalis ſpiritus; ſi intenſior ergo fuerit horroris & rigoris vis, ſtatim ei occurrendum; & primò quidem infringi certò poſſet emeticis, & dein præcipiti corticis uſu; ſed in certiorem prophylaxim adhibeatur ea methodus, quæ frigori febrili per ſudores avertendo dicata eſt; ſufficiens deinde præſcribatur corticis doſis, ut ſufflaminentur omnino paroxyſmorum reliquiæ; cùm verò in ſenectute minùs permeabiles fiant partes, vireſque earum effœtæ ſint, acuendum imprimis illud remedium ſtimulo quodam aromatico & ſale penetrabili; hæc quidem magis erunt neceſſaria, ſi adſit hiemale tempus.

Sed quæcunque adhibeatur methodus, occurrunt aliquando quæ vix aut nullo modo expugnari poſſint febres; tunc verò eas naturæ committendas ratus, à febrifugis omnino abſtinui; ſolis ſub veris adventum aperientibus, bilis ſecretionem promoventibus, alvum leniter laxantibus curationi ſpontaneæ viam ſternere ſatius viſum eſt; fuit tamen, ubi, abjectis aliis remediis, ammoniaci ſalis vires tentare voluerim; in juſculis ſcilicet ex lapatho & amaris ſaponaceis, ut ex cichorio & ſoncho, ſalis hujus drachmas quatuor mane per aliquot dies

dies exhibui; ita profectò sæpissime profligatus est morbus, in quo multa incassum expertus eram.

His omnibus de corticis in febre quartanâ usu, addendum quod mihi certò innotuit remedium adversùs ejus febris contumaciam; aquæ scilicet thermales vi purganti donatæ curationem omnino absolvunt, cùm incassum alia omnia tentata sunt remedia; insigne hoc beneficium retulerunt multi ex aquis Borvoniensibus (A); sed & alias idem præstitisse certum est; cùm nonnulli post ultimum bellum Belgicum febrium contumacium quartanarum tum & etiam tertianarum traherent reliquias,

(A) Sunt eæ viribus insignes in Campaniâ, nec olim apud Romanos fuere incelebres, ut patet ex inscriptione quæ ita se habet:

BORVONI. TOMONAE. C. IATINIVS. ROMANVS,

IN. G. PRO. SALVTE. COCILIAE. EX. VOTO.

Est autem *Borvoni*, sive *orvoni*, seu *Verbona* ut apud *Ammonium* videre est, nomen Celticum ex duplici verbo, ex *Berw* scilicet, quod calidum significat, & *von* quod fontem innuit; unde *Divonia* apud *Ausonium* est fons Deorum; Prostant ejusmodi nominibus insignitâ quædam loca, quæ ob thermarum vim frequentantur, & quæ *Bourbon* aut *Boulbon* dicta sunt; quod verò *tomonam* spectat, erat haud dubiè Nympha hîc loci coli solita; apud *Cambdenum*, simile quid extat: insculpta cuidam lapidi verba hæc:

DEO MOVNO CADENORUM,

ab eo referuntur Authore.

quias, non alio auxilio iis liberari & restitui potuerunt, imò teneriora infantium corpuſcula inde valetudinem retulerunt.

Dum autem tentantur varia remedia, obſervandi ſunt diligenter naturæ varii motus; inclinat quartana in lienis imprimis tumorem; colligitur ſanguis in vaſis meſeraïcis, in iiſque niger & veluti aduſtus hærere ſolet, unde aliquando effluxus periculoſus atræ bilis, quæ nihil aliud eſt quàm ſanguis ille antea ſtagnans, & qui picis inſtar ex ſuis erumpit receptaculis; ſunt ergo exploranda ſæpius hypochondria, ut ſi fieri poſſit præcaveantur congeſtiones, & ne exhibeantur quæ ad illas conferre poſſent medicamenta.

Non minùs interea nos intentos eſſe oportet aliis naturæ conatibus qui ad curationem conducunt; dyſenteriâ, hæmorrhoïdali evacuatione, ipſis menſtruis erumpentibus, imò graviditate & partu, ſoluta fertur quartana; dyſenteria quidem, ſi levior ſit, & ſi eâ depleantur vaſa meſeraïca, in bonis numerari poteſt; at ex hæmorrhoïdibus ſtillans ſanguis plus proficere poterit, eo effluente magis expedita erit circuitûs via per venæ portæ ambages; unde juvandus ejuſmodi effluxus, & quandoque proritandus: non tantum ſpei reponendum in menſtruis, niſi fortè priùs cohibita

bita affatim prodeant; cum iis enim incedere nihilominus febrim ſæpius obſervavi.

Quod graviditatem ſpectat, caſum referam quem celebris admodum Chemicus narrare ſolebat; laboravit quartanâ febre ipſius ſoror per quinquennium integrum, nec prægnatione & partu multiplici levari potuit; incaſſum ab illuſtriſſimo *Stahlio* multa præſcripta ſunt remedia; nil deceſſit de febrili typo aut de ſymptomatum vi; ſed cùm inflicto vulnere effractum eſſet ægræ brachium, deſiit ſtatim morbus adeo contumax; nec profectò mirum ſi ita ſe ſubduxit; irâ enim & terrore, tum & valido motu nonnunquam, ut diximus, ſolvitur.

CAPUT X.

De impedimentis quæ in antecedentibus certarum partium affectibus, aut in variis temperamentis occurrunt.

AT hæc præcepta ſequi ubique non licet; ea eſt ſæpe corporum natura, partium conſtitutio, ipſius febris ratio, ſymptomatum varietas, ut undique occurrant obices; ad eos igitur removendos aliâ ince-

incedendum viâ, aut potiùs ea, quam jam ostendimus, inflectenda est, ut ad curationem devenire liceat; accommodandus est scilicet corticis usus variis quæ objiciuntur impedimentis, sive in quâdam parte, seu per totum corporis tractum.

Ventriculus ipse cortici peruviano sæpe reluctatur; ejus nimirum saporem, licet non ita ingratum, ferre nequit; ne verò ejusmodi offenderetur remedio, huncce haustum concinnavit *Fullerus*; adhibuit ille corticis pulverati drachmam unam, aquæ cardui benedicti uncias tres, aquæ epidemicæ drachmas duas, & syrupi caryophyllorum tantumdem; in his profectò simul mixtis nil adeo gustui adversum occurrit; metuendum solummodo ne calorem concitent; ad hunc ergo avertendum, nitrum admiscendum est, & ptisana refrigerans & aperiens est adhibenda.

Eodem vitio laborat corticis in vino generoso infusio; ut autem minùs ingrata sit, quidam vino utuntur Hispanico, sed postquam peracta fuit, bulliat jubent aliquantisper; ita scilicet vinum hoc vim ipsi insitam credunt exuere, tutòque posse præscribi; si tamen cuidam vino sit locus, maximè vino Rhenano, utpote magis aperienti & magis temperato; nihilominus, ut sæpius dixi, calidiora sunt semper ejusmodi

modi remedia; plus poſſunt in febres quæ jam ſunt effœtæ, quàm in febres validiores & recentes: extractum aqueum cum pulvere Stahlii mihi longè videtur anteferendum; poteſt ex iis concinnari bolus cum ſyrupo quodam grato & cardiaco.

At non in repugnantiâ ſolummodo, ſed in ipſius ventriculi læſis functionibus occurrit ſæpe impedimentum; ne ingeratur ſcilicet cortex peruvianus, vetat aliquando vomitus pertinax; *Sydenhamo*, ut obicem hunc tolleret, mos erat, juxta *Riverii* methodum, ſuccum citri cum abſinthii ſale exhibere, & dein laudano liquido irritationis fomitem aggredi; alii audaciùs curationem febris ſimul moliri tentantes, febrifugum ipſum cum opio vel theriacâ præſcribere ſolent; ego verò, ſi febrilis vis non multùm urgeat, eamque ægri tutò ferre poſſint, ventriculo ſtatim mederi ſatius exiſtimârim; eo reſtituto, curatur faciliùs alius morbus.

Uti ventriculus, ita inteſtinalis tubus ſæpe curationi repagulum objicit; utroque autem in caſu eâdem ratione ægris licet ſuccurrere; exhiberi nempe poteſt cortex peruvianus in enematibus; ita tamen uſurpatum pueris magis quàm adultis profuiſſe obſervatum eſt; ſed nihil aut parum omnino proficeret niſi diu in inteſtino re-

cto

cto & colo retineatur; atqui facilè elabitur, idque præsertim si diarrhœa urgeat; recurrendum ergo ad narcotica, quæ simul cum corticis decocto infundantur oportet; statuendum solummodo superest, quænam eorum dosis exhibenda sit.

Ego quidem theriacæ drachmam dimidiam, aut sæpius syrupi diacodii unciam dimidiam, cum decocto in quo ebullierat corticis uncia una, adultis præscribere consuevi; horum beneficio duo ut plurimum assecutus sum; moram primò diutinam fecerunt enemata in tubo intestinali; paulatim deinde aut aliquando brevi temporis spatio abscessit febris, veluti si ore assumptum fuisset febrifugum; observari tamen velim quòd si eâdem die hoc repeti necesse sit, imminuenda est narcoticorum dosis; cavendum nimirum ne nimius inducatur stupor, quod inexpertis sive imprudentibus contigisse memini.

Ut in stomacho, ita in pulmone occurrunt sæpe impedimenta; nam cùm tenerior est ejus textus, & sanguinis sputo aut tussi acriori obnoxii sunt ægri, nequaquam corticem peruvianum ii ferre posse videntur; sed observandum huic affectui magis adversam esse febrem, quàm illius remedii vim; unde ab eo abstinere non semper tutum; cum eâ interim cautelâ exhiberi

beri debet, ut lenientia ſimul præſcribantur; in hunc ergo ſcopum radicem althææ aut flores papaveris rhœados corticis decocto addere ſoleo. Cùm quædam fœmina in tuſſim incidiſſet acerrimam, eamque indeſinentem, ad ejuſmodi lenientia devenire coactus ſum, & ſummo quidem ægræ emolumento; ſimul enim & tuſſis & febris diſceſſerunt.

In certis temperamentis, in cachecticis v. g. & in hypochondriacis, cautelam ſimiliter poſtulat cortex, pro vario eorum affectuum ingenio; in iis quædam imprimis pars ægra eſt, in aliis plura afficiuntur viſcera, & nervi inordinatos cient motus; ſi ergo calida uſurpentur, ſi cortex peruvianus abſque præviâ præparatione aut ſolus ingeratur, acrior inſurget calor, & conſtringentur ægræ partes; unde emollientia, leniter laxantia, aperientia, & refrigerantia tum præmitti, tum ſimul uſurpari cum febrifugo neceſſe eſt; ſi alia ineatur curationis ratio, febris contumacior erit & ingraveſcet.

Non minora occurrunt impedimenta in virginis chloroticis, ſeu menſtruorum vitio laborantibus; difficilè omnino curantur in iis febres, quoniam tunc adeſt duplex morbus; ſed acriùs urgenti eſt occurrendum, non neglectâ interim quæ intermiſit

misit sanguinis expurgatione; eam quidem restituere incassum tunc temporis tentaret Medicus; at ipsi cavendum ne jam obstructis colatoriis nova objiciat repagula, & inordinatos febrisque curationi adversos cieat motus; eniti contra oportet ut magis expedita sit tam salubris effluxûs via, & ne quid inde in alias redundet partes, quarum functiones, jam labefactatæ, magis possent perturbari; maximè autem in ejusmodi ægris præstat, ut statim concitetur vomitus; non minùs enim præcedenti affectui impugnando, quàm febri fugandæ aptus est; succussionem postulat stomachus, cùm suppressis menstruis malè semper afficiatur huc accedit quod vomitu concitato præcaveatur spontaneus vomitus, in ejusmodi morbo familiaris; rejiciuntur sæpissime omnia fermè ingesta; at præmisso emetico his sternitur via, aut retinentur saltem faciliùs quæ respui solebant.

Non minùs interea incumbendum in alvi expurgationem, & in bilis promovendam excretionem; non deficit enim in chlorosi recrementum hoc, ut quibusdam visum est, sed in suis stagnat receptaculis, ibique acerrimum fit, & intensiori flavedine tinctum observatur; inde iterum patet quanti intersit hoc magma in solitas naturæ vias reducere.

Cùm

Cùm his quantum licebit consultum fuerit ad corticem peruvianum devenire oportet; compingendo sanguini & revocandis menstruis aptum omnino est remedium hoc; videndum est tantummodo quâ ratione usurpari possit? & quibuscum remediis conjungi debeat?

Statim autem prospiciendum ne quid stomacho facessat negotii; unde, si in pulverem redactus cortex adhiberi facilè nequeat; in usum vocandum est extractum aqueum; immiscenda huic interim cardiaca & antispasmodica quæ multum opis afferre possunt; cùm verò ad curationem tantùm conducere possit alvi laxitas, ejus habenda est ratio; parcior sit tamen oportet purgantium dosis; metuendum enim esset ne in corporibus, uteri morbo vexatis, novæ cierentur perturbationes, quæ febris curationi obesse possent; hinc cortici cum cardiacis temperatis aliquid quod leviter tantùm intestinorum colatoria sollicitet addendum est.

Quod spectat eas febres quæ diutius excurrerunt & in chlorosi non ita raò sunt pertinaces, eas alio prorsus modo oportet aggredi; præmissis scilicet remediis universalibus, juscula ex lapatho silvestri, & ex cichoraceis imprimis, cum succis antiscorbuticis exhibenda sunt, tum ut pervium fiat hepar, tum ut in collicias uteri simul

adigatur ſanguis; his inſuper juſculis addendum eſt arcanum duplicatum; in eo enim eſt vis purgans, & ipſum uterum leniter ſtimulans; unde & menſtruis & cortici peruviano ſternitur via.

Non quidem hanc medendi rationem perpetuam eſſe velim; varia enim incidunt in quibus eadem ſemper eſſe non poſſit curatio; exemplum tantummodo adduxi quo pateat quid poſtulet febris cum chloroſi conjuncta: ſed de his ſatis ſuperque; ad alia jam deveniendum.

Pueris febre laborantibus mederi non minùs arduum eſt; omnia reſpuit medicamenta ætas hæc; hoc tamen in eâ eſt peculiare, quod minùs periculosè ægrotare ſoleat; videre eſt tenerrima corpora febri intermittenti diu veluti confecta, quæ tamen inde evadant feliciter, idque ſæpiſſime ſolius naturæ beneficio; ſed faciliùs evaderent, ſi ipſo initio lenis concitaretur vomitus; vel ipſis à biennio natis ego tartarum ipſum ſtibiatum præſcribere non reformido; mitiùs enim in eis ſtomachum ſubvertit, quàm in adultis, ut certiſſimâ dedici experientiâ.

Cùm tamen terrorem incutiat vel ejus remedii nomen, kermes minerale in uſum vocare ſatius erit; eo non ita commoventur aut irritantur nervi, nec ab ejus vi,

vel

vel in tenerrimâ ætate, quidquam metuendum; non minùs tutum medicamentum eſt ipecacuanha, ſed parcè uſurpetur oportet; mihi tot circiter grana exhibere mos eſt, quot annis nati ſunt pueri; vel leviſſima ejus doſis vomitum concitare poteſt; nec ſatis profectò mirari licet quare à quibuſdam à drachmâ dimidiâ ad drachmam unam adultis ingeratur; ſi nocere non obſervatum ſit, inde id pendet quod primo vomendi conatu rejici ſoleat magna ejuſmodi doſis.

Magis proficuum eſſet hoc remedium, ſi febrifuga deinde exhiberi poſſent; ſyrupus ſolus ex cortice peruviano ſufficeret, ſi imprimis cum rob ſambuci conjungeretur; in eo enim eſt vis leniter purgans, ita ut variis pueris non aliud catharticum exhibuerim; at ſi in uſum vocari nequeat remedium hoc, ad abſorbentia cum rheo, & cum cremore tartari deveniendum; ſunt hæc in teneriori ætate vera febrifuga; imò ad alia medicamenta confugere vix in multis opus eſt; unde, quantùm fieri poteſt, urgenda; licet enim ſponte tot evadant pueri, multis intumeſcit alvus, obſtruuntur viſcera, hepar in molem aſſurgit maximam; graviora hæc fient, ſi perperam adhibeatur cortex; imò ſi nondum contigerint, ea ipſe inducere poterit.

CAPUT XI.

De impedimentis ex ipſa febre, ex vitiis quæ in varias partes inferre ſolet, & ex perversâ medendi methodo ortum trahentibus.

ALIA occurrunt impedimenta, quæ ex ipsâ febri originem trahunt, aut ex perversâ medendi methodo; hæc autem vel in genere ſpectari poſſunt, vel in ſe ipſis ſigillatim; in genere quidem reduci poſſunt ad febrium contumaciam & ad abdominis affectus ex iis ortos; quod febrim ſpectat eſt ubi ipſa corticem peruvianum reſpuere videatur; eo enim nullatenus aliquando attingitur, licet præmiſſa ſint quæ curationi viam ſternunt; quin imò ipſius corticis vires pro variis temporibus variæ eſſe videntur; certis enim annis feliciter ſuccedere, aliis verò nocere potiùs quàm prodeſſe ſolet; non magis proficuus eſt nonnunquam in quibuſdam locis, in regionibus v. g. uliginoſis & mari adjacentibus; varia haud dubiè eſt veneni febrilis vis; acriùs nimirum partibus ſolidis vel humoribus altiùs infixum, iis arctiori nexu inhæret.

In

In eâ febrium contumaciâ insanum profectò esset inutile urgere remedium, cùm non innoxium esse possit; frustrà ad majorem dosim recurrunt nonnulli, ut febrilem veluti obruant fomitem; vel enim sufflaminantur tantummodo paroxysmi, remanetque in visceribus morbi causa; vel, ut diximus, ignis igni additur, & magis contumax urget febris; à corticis igitur usu desistendum, & ad diluentia & aperientia redeundum; sed quod rei caput est, emesis imprimis cienda; in eo peccant multi in locis paludosis v. g. quod emeticis, minùs quàm par sit, incumbant; tanta est in febres eorum medicamentorum vis, ut multos, sicut jam dictum est, qui in prophylaxim iis usi sunt, immunes servatos viderim.

Quanti autem momenti sit in hâc febrium contumaciâ cortice peruviano non abuti, ex multis nosse licet; oriuntur ex perversâ medendi methodo varia partium vitia, quæ in reliquam protrahuntur vitam; vidi homines robustissimos qui post febres intermittentes varias experirentur functionum principum læsiones, & in miserandos inciderent affectus; alii melancholici & cachectici fuere, alii obstructionibus fuerunt obnoxii, non pauci varia malorum syndrome confecti vitâ tandem functi sunt;

quibusdam denique gravior & ante constitutum à naturâ terminum incubuit senectus.

In contumaci febrium illarum decursu multa occurrunt, eaque peculiaria, quæ cortice peruviano curationem vetant prosequi; cùm in usum vocatur remedium hoc, gravitatis sensum, ardorem, & constrictionem experiuntur multi, ut jam diximus; sunt autem hæc certa curationis impedimenta; vel enim latet affectus quidam in ipso stomachi textu, ut jam innuimus, & tunc ipsi medendum pro causæ naturâ; vel quod ut plurimum occurrit, insunt degeneres pravique succi, iique mordaces, caloremque inducentes; atque hinc iterum emeticorum patet necessitas.

Non minus occurrunt ejusmodi impedimenta in duodeno aut reliquo intestinali tubo; alvus fit sæpe pigrior in corticis peruviani usu; quæ dejiciuntur veluti urentia sunt, biliosa, flavo-rubra, aut nigrescentia, ita ut his aliquando veluti corrodi videantur lintea; si autem hoc in casu febrifugi hujus operâ curationem prosequi volumus, malè omnino consuletur ægris; statim quidem præcaveri potuissent hæc omnia lenioribus emeticis usurpatis aut repetitis; purgantia levia, refrigerantia & aperientia, eorumque usus protractus universam hanc sustulissent saburram; nec verò aliud quidquam,

quam, cùm ea per corticis peruviani ufum fe prodiit, tentandum fupereft, & ab eo omnino temperandum, donec res fe meliùs habuerint.

Aliquando profectò miratus fum tantùm poffe leviffima remedia, cùm efficaciffima incaffum adhibita effent: Vir nobiliffimus per dies fexaginta febrem quotidie recurrentem paffus erat; fruftrà omnia adversùs eam tentata erant à celeberrimo Medico; eorum tandem & morbi pertinacis pertæfus æger, drachmas duas pulveris temperantis Stahlii quâlibet die per hebdomadam affumpfit, ita tandem reftitutus nullum omnino expertus eft febris veftigium.

Idem fæpe obfervavi in aliorum remediorum ufu; cùm quidam v.g. in febrem incidiffet, ea cortice peruviano exafperata eft; tunc autem aliò conversâ curatione, falis ammoniaci flores pluries quâlibet die præfcripfit Medicus; leves quidem erant hujus falis dofes; pedetentim tamen fe fubduxit morbus; alia & fimilia poffem referre exempla, quibus conftat magnum remediorum apparatum non præftare aliquando, quæ leviffimis fimplicibusque obtinemus auxiliis.

Sed ut plurimum altiùs omnino refpiciendum, ad eorum omnium fontem fcilicet, in quo vera funt impedimenta; pen-

dent ferme ſemper hæc omnia ex hepate; ſi autem ab initio laboret pars hæc ob nimiam febris vim, piaculum ſanè eſſet corticem peruvianum exhibere; at ſi in ejus uſu bilis ſecretio aut excretio lædatur, non minùs ab eo temperandum; ſi enim urgeatur remedium illud, colligetur bilioſum magma, idque craſſiſſimum & acerrimum, veluti retorridum fiet hepar, fæces erunt nigriores, urinæ intensè rubro inficientur colore, omnino lateritium copioſumque erit earum ſedimentum; ſed ne iis quidem opus eſt, ut dignoſcatur hærere aliquid in hepaticis functionibus, quod curationem impediat; ſi ſolummodo lividus ſit vultus aut pallidus, vel ſubluteum referat colorem, etiam cùm febris evanuiſſe videtur, eam in limine præſtò eſſe pro certo haberi debet.

Ad tollenda autem illa omnia, intermittendus ſtatim corticis peruviani uſus, & hepatis tubulos reſerantibus per aliquot tempus inſiſtendum; in hunc autem ſcopum adhibenda apozemata ex plantis ſaponaceis, amareſcentibus, ex cichorio v. g., ex ſoncho & taraxaco; non raro eorum ſuccum depuratum cum ſuccis borraginis & bugloſſi in uſum vocavi, addito tamen ſale purganti, ut arcano duplicato; tanta eſt vis purgantium in hepatis affectibus, ut

ſolis

ſolis juſculis ex lapatho & cryſtallo minerali eos ſæpe ſuſtulerim; deinde verò feliciter, aliàs citiùs, aliàs tardiùs, ad corticis peruviani uſum redii.

Gravius eſt impedimentum, ſi alvus durior evaſerit, ſeu febris vi in eam ſe exerente, ſeu remediis perperam adhibitis; duritiei ejus cauſa eſt in viſceribus modò dictis, ingurgitantur nempe & obſtruuntur, ideoque eorum textum non facilè permeat ſanguis, in iiſque ſtagnant alii humores; inde, ut innuimus, irritatio quæ fibris rigiditatem conciliat, alvum adſtringit, vaſorum plethoram in meſenterio inducit; quoties autem hæc occurrunt, nuſquam niſi iis ſublatis febrem curari poſſe ratum, certumque ſit.

Et primò quidem cortex peruvianus tunc ſaluberrimas ſuas vires non poteſt exerere; ſolâ evacuatione eâque repetitâ poteſt ſua viſceribus reſtitui mollities; non tamen hoc ipſe cortex peruvianus, licet purgans ſit, imò & quinquies aut ſexies alvum moveat, præſtare poteſt, ut ſæpiſſime obſervavi; ineſt haud dubiè huic remedio quidam acrior & æſtum inducens ſtimulus, dum inteſtina ad fæcum excretionem ſollicitat; ideo non laxantur eorum fibræ nec aliorum viſcerum textus.

Quæ maximè conducunt in hâc alvi duritie,

ritie, ſunt lenia purgantia; quoties ea mihi occurrit, caſſiæ aliorumque ſimilium operâ inteſtinorum rigiditatem emolliendam curavi; nec quidem mirum ſi ex iis percipiatur levamen; educuntur acriora excrementa, tollitur putredinis fomes in tubo inteſtinali latens, infringitur ſtimuli in nervos agentis vis; ita faciliùs procedit ſecretionum & excretionum opus; at in partium textu hæret mali labes; pendet ea ex obſtructionibus, ſtagnationibus & irritatione inde ortâ; atqui his mederi nequeunt levia purgantia; veniunt ea tantummodo in ſubſidium, quod multùm juvare poteſt.

Hinc ergo patet diluentia, ſanguinis circuitum promoventia, alterantia, obſtructiones tollentia, ægris poſſe opitulari; ideo ſemper cichoracea ſimul aliaque id genus cum leviori ſalium ſtimulo præſcripſi; his autem per certum tempus aſſiduè adhibitis, ſemper reducem obtinui alvi mollitiem; hoc imprimis in iis febribus, quibus non ita longè ab earum initio mihi mederi contigit, aſſequutus ſum.

Cùm verò diutius excurrerunt febres, non ita ſucceſſit lenior hæc methodus; cachexia & alvi renitentia gravior valentioribus remediis oppugnanda eſt; ideo ſæpe purgans ex ſennâ exhibui, intermixtis tamen ſemper mollioribus ut caſſiâ,

tama-

tamarindis, aut mannâ ipsâ; juſcula quidem deinde laxantia & emollientia uſurpavi, ſed ex lapatho ſimul, quod tollendis obſtructionibus aptiſſimum eſt, conficienda curavi; terram interim ſoliatam, quæ & ipſa penetrantiſſimum eſt remedium, per certum tempus addidi, & tandem tartarum martialem ſolubilem in uſum vocavi; ita autem voti compos factus ſum, imò & ſæpiſſime ipſas febres fugatas obſervavi; ſed curatio hæc fida certaque non eſt; poſtquam ergo ſubſedit abdomen, certiori febrifugo, id eſt, cortice peruviano abſolvenda & firmanda eſt.

Hæc autem omnia huc redeunt, ut tollantur obſtructiones, ut pro earum ratione varia adhibeantur remedia, ut leviora in leviori partium affectu, valentiora in graviori, in uſum vocentur; ut mutetur medendi methodus, prout mutatur morbi facies, ut tandem cauſæ febrili propriis adjumentis ſeu ſpecificis res tranſigatur.

Hæc medendi ratio quæ variè circa obſtructionum cauſam verſatur, multò magis neceſſaria eſt, ſi valde intumuerit venter; non rara quidem eſt intumeſcentia hæc abſque aquæ collectione; in variis nimirum occurrit febribus & præcipuè in certis epidemiis, imò ipſo initio aut ſaltem non multò poſt; ſæpius tamen poſt certum decurſum

cursum prodire solet vera colluvies; non modò alvus, sed vultus & ipsa brachia, partesque infernæ intumescunt atqui in hoc rerum statu exulet oportet cortex peruvianus; purgantia & aperientia, quæ toties hîc commendavimus, sola exhibenda; diureticis etiam incumbendum; solo vino, cui baccæ juniperi infusæ additusque sal martis Riverii cum sale prunellæ sæpe usus sum; eo febres ipsas curavi, totamque sæpius intumescentiam sustuli; ad febrifugum tamen specificum vel ipsis se subducentibus redire ut plurimum mihi mos fuit, quò certior & firmior esset curatio.

CAPUT XII.

De curatione febrium, quæ cùm desierunt, iterùm exsurgunt; tum quorundam symptomatum quibus stipari solent.

SI tollantur impedimenta jam memorata, facilè tollentur febres, nec quidquam remanebit ex veneno febrili; sed ea non est ægrorum omnium conditio, ut eo, dum impugnatur, penitus liberentur; in multis per certum solummodo tempus avertuntur paroxysmi; eos vel levissima reducit

occa-

occaſio, vel ſponte reviviſcunt; ita alternâ vice evaneſcentes & redeuntes, per longum ſæpe temporis ſpatium protrahuntur febres.

His ut occurrerent Medici, varia tentârunt; modò largiorem corticis exhibuerunt doſim, modò verò, ut ipſi vires adderent, varia cum eo miſcuerunt; fatendum profectò quod in plurimis ægris non rarò ſuccedat remedium hoc variè exhibitum; cum millepedibus mixtum v. g. aut cum pulvere viperino, vel cum centaurio minori febres ſuſtulit pertinaces; cum ipſis purgantibus non minùs efficax fuit; vidi multos quibus diu & incaſſum magna ejus copia ingeſta fuerat, & tamen apozemate aliàs deſcripto perfectè curati ſunt; non ergo in corticis peruviani uſu negligenda ſunt purgantia, aliaque modò memorata, cum diluentibus tamen & aperientibus exhibenda.

Ego verò his irritis certiorem, cum per ægros licuit, amplexus ſum medendi methodum; ſtatim ſcilicet eos lecto addixi, veluti graviori laborarent morbo; hæc curandi ratio à *Sydenhami* præceptis aliena eſt; is quidem decubitum in lecto remediis febrifugis adverſum eſſe cenſebat, idque etiam in intermittentibus quæ ad continuas vergerent; ego verò, licet aliàs à ſummo

summo viro ægrè dissentiens, situm corporis horizontalem, atque omnium partium quietem multùm profuisse observavi; id innumeris experimentis confirmatum, ut certissimum curationis *canonem* proferre non vereor.

Nota

Novi equidem id cum quibusdam non consentire experimentis; refertur in Academiæ Regiæ Commentariis, ægrum quendam febre contumaci laborantem, non aliâ ratione potuisse sublevari, quam si è lecto exsiliens sedili se contineret; tunc defervescere solebant paroxysmi; at quid eo alterove exemplo, eoque insolenti, probari potest, refragante imprimis quotidianâ experientiâ? nimio quidem æstu urgeri possunt decumbentes, iique meliùs quandoque se habuerunt, si consurgerent; an autem inde perpetua lex quoscunque è lectulo eximat?

Sed ut ad eos redeam, quibus aliter consultum volui, ipsis tenuissimam simul præscripsi diætam, & aliquando per aliquot dies solius aquæ potum; deinde verò ad aperientium & leniter purgantium usum confugi, eumque per certum tempus protrahendum curavi; ita sæpissime iis solis se proripuit febris; aut si eam superesse contigerit, multùm de suâ vi & pertinaciâ semper remisisse observavi; tunc autem cortici

peru-

peruviano facilè obſequitur, & ſi rite exhibitum fuerit remedium hoc, nullus eſſe debet recidivæ metus.

Neceſſaria omnino eſt hæc methodus in certis febribus, quæ non rarò occurrunt; eſt v. g. ubi evaneſcant paroxyſmi & remaneat pulſus frequens; inſurgit imprimis ejus vis, vel poſt motum quemlibet, vel poſt paſtum, licet ſibi nimiùm non indulſerit æger; non malè interea ſe habere videtur, quia febrifugis utitur, vel jam uſus eſt; ſed ſi à ſtrictioris diætæ legibus receſſerit, ſi conſueta repetantur munia, ſi ad hæc accedant certæ aëris mutationes, tunc, inquam, inſtat febris, quæ amota videbatur; nequicquam autem proficiet licet ingeſti affatim corticis peruviani vis, fallaces tantummodo, fugaceſque dabit inducias, unde alia, quæ jam indicavimus, auxilia in uſum vocanda ſunt.

Nec tamen hæc ita dicta velim, ut quoties recrudeſcunt febres, eas his remediis continuò impugnandas crediderim; eſt ubi nimiùm pertinaces ſibi relinquendæ ſint; ſi v. g. hieme recurrant, nec facilè frænari poſſit febrile venenum, exſpectandum donec ver advenerit; imò & aliis temporibus, & in certis temperamentis ab inutili remediorum uſu omninò abſtinendum; vidi equidem, licet raro, febres ipsâ æſtate ita

contu-

contumaces, ut remediis quibuſcunque obſiſterent; eas vero naturæ commiſi, diætæ ſolummodo rationem habendam curavi, leviaque remedia viſcerum functiones juvantia præſcripſi; fuit ubi plus ſic profecerim, quàm aliâ quâcunque methodo.

Uti in iis febribus, quæ per certum tempus reluctantes vix abigi poſſunt, præcipua eſt methodus hæc; ita in iis quæ recens exortæ & fugatæ relapſum minantur, alia ineunda medendi ratio; cùm enim ſtent vires, nec febris adeo altas egerit radices, ad præparantia remedia revertere tutius erit; unde, ſi fieri poſſit, nec evacuantibus nec diluentibus parcendum; ita ſublatis quæ ſuperſunt impedimentis, febrifugis abſque fructu adhibitis dabitur locus; variè tamen pro variis febribus aut pro diversâ ſymptomatum naturâ uſurpanda ſunt hæc remedia.

Sint v. g. ægri qui jam à febre aut paroxyſmis liberi, vigiliis pertinacibus, aut acerrimis conflictentur capitis doloribus; non intermittenda tunc remedia, ſed potiùs urgenda ſunt, prout urgent hæc ſymptomata; & quidem in univerſum iis vigentibus ſublatam eſſe febrim credendum non eſt, ſed potiùs in caput converſam eſſe veneni febrilis vim; poſtquam enim ſedem ita commutavit, iterum in ſolitam paroxiſ-

paroxyſmorum erumpit incandeſcentiam.

His ita ſe habentibus è capite evocandus eſt ſtimulus ille febrilis; nil autem id meliùs præſtare poſſe quàm ſanguinis è ſaphenâ miſſionem, apud pleroſque obſervavi ægros; eâ tamen ſolâ non abſolvi poterit curatio; unde ut tuta certaque ſit, ad emeſim iterum confugiendum credidi; deinde verò ad juſcula laxantia & aperientia deveni, & tandem addito iis tartaro martiali ſolubili, rem omnem, ut plurimum, poſſe confici mihi innotuit; ſi quando ad kinamkinam confugere opus fuerit, rite adhibitum hoc remedium brevi omnino tempore curationem abſolvit. Nota

Non minùs aliquando faceſſunt negotii ſudores, quibus diffluunt ægri, curatis febribus aut ſublatis paroxyſmis; ſi autem ex imperfectâ, ut ſolet, oriatur curatione hæc illuvies, febri malè curatæ propria remedia adhibenda ſunt; in hunc ſcopum aliquando, ſi non inveterata eſſet, ſi vigerent ægrorum vires, aut quæ præmittenda ſunt neglecta fuiſſent, ad venæ ſectionem recurrere non dubitavi, nec quidem abſque fructu; tunc haud dubiè hærebat in viſceribus ſtimulus, & ſedatâ irritatione, meliùs ſe habuere omnia.

Sed alia inſuper ſunt adhibenda remedia, quæ refrænandis ſudoribus ſtatim ap-

tiora videntur; evacuantia nempe ſuccos exundantes à corporis ambitu revocantia; non multùm tamen hæc proficient, niſi obſtructionibus viſcerum proſpiciatur, & bilis tum urinæ ſecretioni & excretioni conſulatur; non interim prætermittenda quæ æſtum internum temperare poſſunt; eſt enim, ut plurimum, in ſudorum profluvio ardor interna deurens, & acrimonia partium textum ſtimulans.

Alia eſt in febrium exitu cauſa quæ ſudores movere poteſt, natura ſcilicet ſanguinis, aut partium debilitas; diversâ ergo methodo his occurrere neceſſe eſt; ſtatim quidem libera ſit alvus oportet, ut & urinarum via; ſed corroborantia, aut quæ deperditum fibrarum tonum reſtituunt, præcipua ſunt curationis inſtrumenta; hinc cortex peruvianus, aut tinctura ejus vino extracta plerumque ſufficiunt; aut denique ſola juſcula amara cum tartaro martiali ſolubili rem omnem penitus conficient; magis hæc proficua erunt, ſi addatur exercitium, quod ſolum, non neglecto interim regimine, circulationis & vaſorum vim poſſet reſtituere.

Difficilius ſanè eſt certis mederi affectibus, qui impendentem continuo minantur febrim; eâ nimirum repreſsâ remanent aliquando anxietates perpetuæ, ciborum faſtidium,

dium, marcor & virium dejectio; morbi denique malè curati ſigna undique ſe produnt, idque in vultu præcipuè; lividus enim eſt ſubluteuſque ejus color; hæc omnia mihi in quâdam potiſſimùm occurrerunt epidemiâ, quæ hîc loci magnam edebat ſtragem; recrudeſcebant ut plurimum quæ curatæ videbantur febres; difficilè omnino inde emergebant ægri; non pauci verò tandem confecti in diarrhœam putridam, aut in dyſenteriam incidebant; quin imò erat ubi lethalis copioſuſque erumperet ſanguinis effluxus.

His autem & febri obviam ire non licebat, niſi exularet cortex peruvianus; eo exaſperari ſolebant omnia; marcori, virium dejectioni, ſtomachi hepatiſque affectibus ſola aperientia & deobſtruentia occurrere poterant; diarrhœam putridam non niſi leniter evacuantibus refrigerantibus & antiſepticis refrænare fas erat; ſymptomata dyſenterica ſimiliter peculiarem ipſiſque propriam ſibi vindicabant medendi methodum, id eſt lenientem & leviter evacuantem; non alia conducere poterat adversùs acriorem bilem aut ſanguinem in vaſis meſeraïcis antea ſtagnantem, & per inteſtinorum ductus ſibi vias aperientem.

Cùm tandem ejuſmodi adhibitâ curandi ratione mitiora fierent aut evaneſcerent

adeo tetra ſymptomata, non audebant quidam corticem peruvianum iterum exhibere; exſpectabant nimirum donec natura, aut tempeſtatis mutatio morbi abſolverent curationem; ſed nimiùm illi remedii hujus vim reformidabant; tutò aliis præmiſſis uſurpari potuit, nec profectò ipſe, ſive perſeveraret febris, ſive ea abſceſſiſſet, ad illud veluti ad certum auxilium confugere dubitavi.

Fatendum interea, alia remedia quandoque eſſe uſurpanda; erat v. g. æger qui febre intermittenti in hecticam abeunte laborabat; depaſcebat totum corpus degener febrile venenum, marcore ferè abſumpta exaruerant membra, ſicca & veluti ſquammoſa rigebat cutis, ſerotinis horis incandeſcebant omnia, pulſus erat admodum frequens; tunc autem, cùm nil prodeſſet nec naturæ res committi poſſet, antimonialis remedii vires tentare non abſonum viſum eſt.

Propoſitum ſcilicet erat perſpirationem in exſiccatâ cute reſtituere, & obſtructa viſcerum reſerare colatoria; in hunc autem ſcopum refracta vini ſtibiati doſis, pluries per diem repetita, ita ut vomitum non moveret, peropportuna viſa eſt; ecce autem poſt aliquot dies omnia in melius mutari incipiunt; decidunt ex totâ cor-

poris

poris ſuperficie ſquammæ furfuraceæ; madore perfunditur univerſa cutis, interanea ſimiliter in officium redeunt; abſque ullo denique alio remedio, abſque vomitu & quâvis dejectione, evanuit febris.

Summa eſt in ejuſmodi remedio energia; non quidem quia vomitum ciet aut alvum dejicit, ſed quia ſi minimis atque repetitis ingeratur doſibus, in minima vaſcula & in nervos peculiarem exerit vim, Nota. ſecretionum fontes aperit, liquidorum vitia emendat: patent eæ antimonii vires in ipſis animalibus; ſummè proficuum eſt ſuibus, ut obſervavit *Baſilius Valentinus*, & docet experientia; non minùs efficax obſervatur in variis equorum morbis, nam per eorum cutem noxios humores expurgat; idem autem in corpore humano præſtabit, ſi rite in uſum vocetur.

Paratur optimum vinum ſtibiatum ex vitro antimonii & vino hiſpanico; hujus autem ſi aſſumatur drachma perſpirationem movebit, ſi drachmæ duæ exhibeantur demittitur leniter alvus, ſi verò drachmæ tres ingerantur vomitum unâ vice & abſque anxietate concitabit; id ſaltem ita ſe habebit ut plurimum; ſed de eâ doſi hîc non agitur, verùm de multò minori: certum eſt quod ſi guttæ aliquot identidem uſurpentur, multa poſſint præſtare quæ ab aliis

frustra exspectarentur; jam autem ad varios effectus febris redeamus.

Egimus jam de aquosis aut flatuosis tumoribus, qui per febris decursum, eâque vigente se produnt; sed, uti aliàs dictum est, eâ curatâ turgent sæpissime infernæ partes; ex ejusmodi autem tumore, si rite adhibita sint remedia, & veneni febrilis vis perfectè devicta sit, nihil omnino metuendum; se proripit enim sponte, redintegratis viribus, aqua in textu cellulari collecta; si tamen ejus multa fuerit copia, aut diutius ob fibrarum laxitatem in hujus textûs hæserit receptaculis, diuretica & quæ partium tonum restituunt adhibenda sunt.

In hunc autem scopum juscula ex amaris aperientibus cum tartaro martiali solubili in usum statim vocanda sunt; iis scilicet eximiæ insunt vires ad tollendam aut præcavendam colluviem; vinum etiam juniperinum cum sale martis Riverii idem præstare poterit, ut mihi multis constitit experimentis; non sola sunt tamen hæc remedia quæ usurpari possint; fuere qui & alia feliciter adhibuerint, ut cinerum genistæ lixivium; non multùm autem interest inter remedium hoc & aquam Riverii febrifugam, quæ sale tartari in aquâ soluto constat.

Hæc quidem expugnandis febrium pertinacium

nacium reliquiis egregiè inserviunt; at omnium instar visum est vulgare remedium, nullo apparatu commendatum, nec ideo minoris pretii; cùm arcani nomine venditaretur, hoc experiri jussi sunt Medici fide dignissimi; non solùm in febribus recens exortis, sed in inveteratis, viscerum obstructiones minantibus, leucophlegmatiâ stipatis universali, instituta sunt experimenta; quod verò non expectari posse videbatur, ex omnibus ægris, qui ejusmodi remedio uti sustinuerunt, nullus fuit qui perfectè non restitutus sit; quid autem tam proficuas exercuit vires? cortex peruvianus cum nitro, cum sale ebsamensi, cum sale centaurii minoris & tamarisci in opiatam ope syrupi de absinthio concinnatus: cavendum interim ne alcalicis salibus inducatur calor noxius, & ne iisdem acrior stimulus, stomacho & intestinis admotus, turbas cieat; unde sal ammoniacum cæteris admiscendum censuerim; ita temperatur ipsorum vis & Sylvii sal febrifugum exoritur.

Aliquando autem non leucophlegmatia, aut tumor infernarum partium, sed verus hydrops ascites febri succedit intermittenti; at facilè omnino, ut plurimum, curari solet, atque id quibuscunque ferme remediis; subductam aquam ex abdomine, ipso mercurio dulci memini; aliàs verò purgantibus

vel hydragogis, vel diureticorum vulgarium usu sublata est colluvies; in genere tamen modò memoratis laxantibus, diureticis & deobstruentibus feliciùs tollitur; si quandoque difficilior sit curatio, id morbi diuturnitati, vel obstructionibus viscerum tribui debet.

Sed occurrit hîc non parvi momenti quæstio; num scilicet adversùs ejusmodi tumores cortici peruviano quædam insint vires? & primò quidem memini me olim illius decocto additis purgantibus illuviem cutaneam & asciticam sæpius feliciter sustulisse; non tamen in quâcunque ejusmodi exundatione purgantium invocare auxilium necesse fuit; in pulverem redactum febrifugum hoc quendam hydrope laborantem brevi restituit; ita ut in eodem ægro vim purgantem & diureticam exeruerit; alteri similiter tumenti, & febris obscuras reliquias ab aliquot mensibus trahenti, optimè cessit idem remedium, cum antimonio diaphoretico conjunctum.

Inde ergo patet hydropem ex febre intermittenti ortum, eidem atque ipsam febrim subjàcere remedio; non solùm autem, laxitatem vi tonica emendando, operam præstat, sed ipsum febrile venenum subigendo; venenum inquam, quod, per varias partes diffusum, aqueam invexit colluviem;

reli-

reliquum eſt ſolummodo, ut quâ ratione exhibendum ſit ejuſmodi remedium ſtatuamus; atqui cum aperientibus & laxantibus ingeſtum faciliùs ſtagnantem in textu cellulari aquam in circuitûs vias revocabit, è cavis eâ turgentibus educet, obſtructa reſerabit vaſa, febriles motus compeſcet, eoſve præcavebit.

Nihil impedit tamen quin diuretica ſimul uſurpentur; imò ab iis initium fieri poteſt; vidi hominem jamdiu quartanâ, eâque neglectâ laborantem; intumuerat autem totum corpus; ut verò urgentiori malo occurreret Medicus, ad remedia quæ urinas educerent ſtatim ſe convertit, nec quidem infeliciter; ſimilem aliàs effectum, mihi non rarò obſervare licuit.

Talia ſunt quæ adversùs febriles reliquias, aut certos affectus cum eiſdem incedentes mihi uſu comperta ſunt remedia; ſi in iis præſcribendis de cortice peruviano aliquando ſiluerim, non idcirco illius uſum penitus ablegare mihi mens fuit; ſi enim febris non ritè curata fuerit, ſi metus ſit ne lateat in viſceribus ejus fomes, ſi denique præmiſſa fuerint quæ ad hunc extinguendum præmittere neceſſe eſt, nequaquam à præſtantiſſimo hoc febrifugo abſtinere licet; cùm evanuerint enim impedimenta, aut mitiora evaſerint quæ impugnantur,

gnantur ſymptomata, hoc remedio perfi-cienda aut firmanda erit curatio.

CAPUT XIII.

De curatione febrium intermittentium malignarum.

MULTÒ minùs à cortice peruviano abſtinere licet in febrium intermittentium decurſu, ſi eæ mali moris fuerint; ſed in iis duplex ineunda medendi ratio; alia ſcilicet inſtituenda eſt in paroxyſmorum ferociâ, alia verò in eorum declinatione, ſeu in eorundem intermiſsâ vi; cùm enim à febris naturâ aliena ſint quibus ſtipatur ſymptomata, illis & febrili cauſæ peculiaria conducunt remedia.

Senſit hoc, ut jam diximus, *Ludovicus Mercatus*, qui de his ſymptomatis primus fusè egit; propiùs dein ad curationem acceſſerunt *Mortonus* & *Torti*, qui omnem abſolverunt curandi methodum; nos verò hîc quæ experientiâ propriâ docti ſumus breviter exponemus.

Non ſingula quidem quæ occurrunt ſymptomata proſequemur, ſed præcipua tantummodo, & quæ adversùs eorum vim uſurpari

pari possunt remedia attingemus; & primò quidem, cùm impetitur caput, cùm instat delirium, aut urget apoplexiæ, lethargi, vel comatis species, peculiaris adhibenda medendi methodus; observatum autem est sæpissime, quod venæ sectio, veluti uno ictu, hoc symptoma sustulerit; non minùs hæc conducit in doloribus acerrimis, in rheumaticis v. g. cruciatibus, in ventriculi aut intestinorum torminibus, in pectoris oppressione; observandum tamen ut in iis adhibeatur ægris in quibus stant vires, vel non collabitur vitalis spiritus.

Emeticis & purgantibus similiter suus potest esse locus; in quâdam epidemiâ, ipso febris initio, memini post venæ sectionem vomitum concitasse, idque non infeliciter, ut mali moris ingruentia averterem symptomata; si verò jam prodiissent, ea iisdem impugnabam remediis; in aliâ verò ejusmodi constitutione, quæ caput imprimis impetebat, postquam tentata erat emesis & simul laxata alvus, statim evanescebat lethargi aut apoplexiæ species, quæ summum incutiebat terrorem; imò minùs profuisse venæ sectionem quàm cathartica constanter observavi; non equidem me latet *Sydenhamo* secus visum; sed ut ipse, ita & ego magistræ experientiæ plus quàm authoritati tribuendum existimo.

Nec

Nec quidem ſolummodo in hoc caſu multùm opis attuliſſe ejuſmodi remedia teſtari poſſum; ſed cùm ſyncope aliquando velut exanimes conciderent ægri, ipſo paroxyſmi initio, cùm alii convulſione tentarentur, cùm quidam aphoni eſſent, vomitum audacter concitari poſſe credidi; tunc interea vinum ſtibiatum, cum addito lilio Paracelſi, aliis emeticis anteferendum videtur; non minùs hoc remedio in anaiſtheſiâ exſuſcitari poteſt vitalis ſpiritus, ſi per cætera liceat.

Eum ſcilicet ſcopum ſibi proponat oportet Medicus, ut inſignem quandam mutationem machinæ animalis motibus inducat; unde vigentibus per artus doloribus, ægroſque excruciantibus, ſuccuſſione partium internarum occurri poſſe crediderim; quin imò in certis abdominis affectibus, ut in tubi inteſtinalis cruciatu, niſi fortè acrior fuerit, eodem remedio utentes improbare non ſuſtinerem; prodeſt id in acutiſſimis dyſenteriis; quare obeſſe credi poſſet in febrili ſymptomate, quod deſinente paroxyſmo deſinit; & ideo multùm ab inflammatione abeſſe cenſendum eſt; at hoc prudentiæ opus & labor eſt.

Alia remedia multùm abſimilia, ut veſicatoria v. g., prætermitti nullatenùs poſſunt in variis affectibus, veluti in hac apo-

plexiæ

plexiæ specie de quâ egimus, in lethargo, & comate febrili; non minùs hæc conferunt in iis paroxysmis, in quibus sine motu & sensu jacent prostrati ægri; quod verò minùs fortè videbitur conducere, in certis doloribus acutissimis idem tentare remedium non veritus sum; cùm enim ut plurimum spasmodici sint, fieri potest motuum revulsio aut derivatio ex unâ in aliam partem; quin imò idem succedere aliquando in pectoris oppressione mihi experientiâ notum est.

Narcoticorum usus non minùs commendatur, tum ipsorum naturâ, tum experimentis, tum variorum symptomatum sævitiâ; dolores quidem rheumatici atrociter sævientes illa statim postulant remedia; at in doloribus viscerum, ut stomachi & intestinorum, ea prætermittere piaculum sæpe esset; his compesci possunt diarrhœa & vomitus, quibus aliquando in summum discrimen conjiciuntur ægri; hoc interim observandum, ne solum exhibeatur opium; aromaticis misceri & iis veluti acui debet, ut in theriacâ & laudano liquido Sydenhami; potest etiam exhiberi cum spiritu minerali anodyno, qui solus anxietati & ventriculi subversioni mederi potest. Nota.

Ut autem multùm conferre possunt remedia hæc ad variorum symptomatum curationem,

rationem, ita adversùs aliorum vim eadem exhibere nefas esset; cùm v. g. apoplectici vel lethargici videntur ægri, cùm impetitur in iis vitalis spiritus, obtunditur sensuum vis, frigent partes, deprimitur pulsus, vel se omnino tactui subripit, tunc, inquam, exitialis esset narcoticorum usus; exsuscitandæ sunt potiùs vires ut expellendo aut subigendo febrili veneno natura impar non sit.

Non agam hîc de diluentibus aut lenientibus, quæ ad tollendam irritationem conferunt, & cuique intuenti patent; non magis motum exsuscitantibus & excalefacientibus immorari necesse est; liquet enim quàm necessaria sint in spiritûs vitalis prostratione, in pulsûs summâ depressione, in algore quo veluti marmoreum fit corpus; ut autem cum majori fructu exhibeantur remedia, non minùs quidem ad symptomata, quàm ad eorum causam respiciendum; est ea ut toxicum quo inficiuntur liquida, & quo perturbantur variæ partium functiones; videndum ergo quid deleteriæ huic causæ possit obsistere, donec sponte remiserit ejus vis, & inducias concedat.

Postquam autem deferbuit paroxysmus & mitiora evaserunt symptomata, adest tempus febrili dicatum antidoto, cortici nimirum peruviano; illius quidem decoctum exhiberi posset, sed metuendum ne sat larga ejus copia ingeri possit, aut ne renuant ægri; in tam præci-

præcipiti ergo morbo ad pulverem confugiendum, vel potiùs ad extractum aqueum, de quo toties egimus; nec quidem reformidanda certa ejus dosis; si enim levior sit, scopum non attinget; enitendum ergo, quandoquidem summum instat discrimen, ut obruatur febrile venenum; unde ad drachmam unam extracti hujus assumat æger oportet, eademque dosis bis aut ter, prout res feret, ante paroxysmi adventum repetenda.

At occurrit hîc quæstio expendenda, num scilicet misceri possint aut miscenda sint cum cortice peruviano purgantia? hæc profectò non aliena erunt in capitis affectibus, imò cùm in pectus recidit morbi vis adhiberi poterunt, ut & in doloribus rheumaticis per artus dispersis; nec quidquam profectò tunc impedit, quin & ipsa apozemata laxantia & febrifuga in usum vocentur, si satis supersit temporis; laxetur tamen potiùs quàm expurgetur alvus oportet, ne hâc viâ diffluat cortex ejusque vis; intendendæ sunt præsertim medicaminum vires in febrile venenum, cujus retundendus impetus.

Non ita licet in variis alterius generis affectibus alvum movere; cùm v. g. ventriculus aut intestina omnem excipiunt feruntque morbi vim, à purgantibus desistendum; imò si adsit diarrhœa, refrænanda est alvi laxitas; non minùs absonum esset purgantibus febrim infe-

insequi, vacillante spiritu vitali, aut cùm frigore omnis calor veluti ad interna retractus ab extremis recessit partibus; tunc potiùs aromatica, ut serpentaria virginiana, in usum vocanda, & cortici addenda, ut acuatur ejus vis, & per omnium partium recessus faciliùs deferri possit; in hunc scopum cum vino remedium hoc sæpius exhibere mihi contigit.

Secunda occurrit quæstio eaque non minoris momenti, utpote ad morbi discrimen propiùs spectans; quæritur nimirum num ad exhibendum corticem semper exspectanda sit paroxysmi remissio; & quidem si motus febrilis intensior non sit, sed contra adsit virium prostratio & pulsus debilitas, si non magna urgeat in ventriculo aut intestinis irritatio, si denique per symptomatum vim liceat, non liquet profectò quare in re tam ancipiti, non exhiberi possit cortex, aut solus, aut cum quibusdam conjunctus remediis; licet intermittere soleant symptomata, incertum est an futurum sit, ut brevi discedant aut mitiora fiant; interim instat periculum, & per consequens antidoti exhibendi certa necessitas; oportet tamen ut febris acriùs non urgeat.

Ne autem incertus dubiusque inter impedimenta hæreat animus, hæc omnia ad quædam reducemus præcepta: 1° præ oculis semper habendum ægrorum discrimen, quod aliquando impensè urget; 2° non de abigendis certis

certis ſymptomatis per remedia ipſis aliàs propria cogitandum ſolummodo, ſed præcipuè de retundendâ febrilis veneni vi, & de obtinendis induciis; 3° majus eſt in morâ periculum quàm in cortice peruviano adhibendo; unde non ita ſpectandum num calorem concitet, aut quid aliud ſequatur ex eo quod aliquatenus noxium eſſe poſſit; 4° tentanda quidem quæcunque in ſubſidium cum eo febrifugo vocari poſſunt, ſed abigenda quæ ejus vires poſſunt infringere; 5° cavendum imprimis ne parcior ejus exhibeatur doſis, brevi enim ſcopum attingat neceſſe eſt.

CAPUT XIV.

De curatione febrium remittentium vulgarium.

EA eſt medendi ratio quæ in febribus intermittentibus ſervanda eſt: jam verò ad remittentium curationem tranſeundum; ſunt autem eæ varii generis, ut diximus, ſeu potiùs varia eſt earum vis variuſque decurſus; ſi multæ ſint quæ graviori non ferantur impetu, nec naturæ vires ſuperare videantur, aliæ ſunt, eæque etiam multæ, quibus univerſa perturbatur animalis œconomia; in iis ſæpe exſurgunt

ſymptomata inxeſpectata & periculoſa, de quibus jam egimus.

Licet ergo eundem atque intermittentes habeant fomitem, eandemque cauſam quæ remittunt febres, videndum num eandem, an potiùs diverſam, poſtulent curandi methodum; eam profectò inſtituere non raro arduum eſt, multiſque è cauſis oritur hæc difficultas; unde iis expendendis immorari neceſſe eſt, ut firmiora curæ jaciantur fundamenta.

Quod ſtatim negotium faceſſit, eſt remediorum adhibendorum natura eorumque uſus; continuæ enim ſunt ejuſmodi febres, quandoquidem in iis nulla intermiſſio; non alia ergo in iis ſtatim occurrit medendi ratio, quàm quæ continuis dicata eſt; atqui reſpuuntur ab iis omnia febrifuga peculiaria, eaque imprimis quæ tonica ſunt, amara, adſtringentia, calorem inducentia; alienus ergo videtur à febre remittenti cortex peruvianus; ſi enim febres ipſas verè intermittentes exacerbare ſoleat, cùm earum protrahuntur paroxyſmi, & magna eſt ipſarum vis, an proficere poterit in febris continuò vigentis decurſu, licet aliquando remiſſior ſit ejus impetus?

Cùm tamen è genere intermittentium ſint ejuſmodi febres, an fieri poteſt, ut remedia omninò diverſa poſtulent? an poterit

terit esse omnino adversum, quod earum subigendæ causæ, ipsique eliminandæ est aptissimum? ut ergo hæc omnia, quæ sibi adeo videntur adversa, componantur, altiùs respiciendum; videndum scilicet an adeo diversa sint remittentium symptomata, ut iis curandis diversâ omnino viâ incedendum sit.

Non tantopere dissident ea nisi primâ fronte; imò consentit in plerisque intermittentium & remittentium curatio; ut enim in intermittentibus, si dum vigent paroxysmi, ingeratur cortex, noxius omnino est; ita similiter in remittentibus, si in paroxysmorum impetu exhibeatur, res in pejus ruere solent; exspectanda nimirum remissio, ut ægris succurrat remedium hoc; & ante expurgatæ sint oportet primæ & secundæ viæ; his enim turgentibus, vel adstrictâ alvo exacerbabitur febris.

Hoc tantummodo inest discrimen in earum febrium curatione, quod in remittentibus deferveat tantummodo febris; non tantum scilicet conceditur temporis ad eam impugnandam; calor intensiùs urget; non ita expedita est secretionum via; difficiliùs ergo tolletur morbosus fomes, sed detrahi potest aliquid ex eo, infringet ejus vim cortex, si non penitus eam sustulerit; demonstratur id & ratione simul & experientiâ; cer-

tæ ergo ſunt, licet debiliores, in eum fomitem ejuſque effectûs illius febrifugi vires; occurrendum ſolummodo impedimentis, eaque quantùm licet amovenda ſunt.

Eò magis conducit cortex, quòd præcipuè in prævertendos paroxyſmos, aut in infringendum eorum impetum ſoleat impendi ejus vis; inde ergo patet, quòd licet ii acerbiores ſint, poſſit adversùs eos in auxilium vocari remedium hoc; imò eorum ferocia id tantò magis poſtulare videtur; calorem equidem augere poterit, nec tollet ſtatim ut in intermittentibus febrilem fomitem; ſed urgentiori malo ſuccurrendum; magis noceret febris impetus quàm medendi ratio; perinde ſe res habet ac in pleuritide v. g. cum febre intermittenti conjunctâ; dubium profectò non eſt quin pulmoni ita affecto noxius ſit cortex peruvianus; quia tamen febris intermittentis retundit vim, periculúmque ex paroxyſmis impendens avertere poteſt, in uſum vocari debet.

At ſunt certæ leges quibus ſubjici debet febrifugum hoc; & primò quidem ne exhibeatur oportet, niſi certum ſit adeſſe febrim, quæ è genere ſit intermittentium; patet ex quotidianis Medicorum apud ægros jurgiis, quàm ſæpe difficile ſit earum morem aut ingenium dignoſcere; gnari

ſciunt

ſciunt ſcilicet non ſperandum in ejuſmodi febribus à cortice peruviano levamen, ſi aliâ ex causâ proceſſerint; ſunt equidem minùs providi, qui quoties graviùs exacerbatam, idque certis temporibus, obſervaverint febrem, toties per corticem peruvianum ei occurri poſſe exiſtiment; atqui tamen ut noxius eſſet in morbis inflammatoriis, licet aliquando ſtatis horis graves inſurgant exacerbationes, an magis conducet in variis febribus, quæ non minùs ab intermittentium naturâ abludunt.

Non tamen quoties ex intermittenti fomite ortum ducit febris, toties adversùs paroxyſmos proficuus eſt cortex peruvianus; ſi in verè continuam v. g. mutata eſt febris intermittens, aut ejus ab initio ſpeciem præ ſe ferat, hæc continuarum ſimplicium remedia poſtulat; ita fit in univerſum, ut tandem remittat vel in intermittentem veram redire aut abire cogatur; aliquando verò perfectè curatur ejuſmodi remediis; imò, quod alicujus eſt momenti, non rarò obſervavi intermittentis febris fomitem & cauſam febri continuâ ſuperveniente omnino deleri.

Non abſimili admodùm ratione febri duplici tertianæ continuæ ſuis periodis diſtinctæ, nec ab ingenio ſuo ita aberranti aliquando occurrendum; eſt ubi hæc ad

undecimum, decimum quartum, imò ad vigesimum diem excurrat, magnaque, licet remittat, sit ejus vis ante paroxysmos; atqui eâ sic vigente non potest exhiberi cortex peruvianus; summum enim æstum inducit, & vim febrilem intendit; exspectandum igitur donec remissior sit febrilis impetus; videndum est solummodo num gravius impendeat periculum, & num morbo ferendo impares sint ægrorum vires.

Sunt equidem qui voluerint hoc tentari remedium, eâ tamen lege, ut si non successerit, statim prætermittatur ejus usus; nonnulli verò versùs duodecimum tantummodo diem exhibendum censent, sed errant utrique; incerta tentari non debent, nec præfigendum remediis tempus quod non certò præfixit natura; satius est ejus ductum sequi, eique laboranti opem ferre, prout ipsa postulat.

At multæ occurrunt febres remittentes, in quibus paroxysmi seu exacerbationes magno insurgunt impetu, ægrosque in summas adducunt angustias; tunc autem alia omnino ineunda est via, & gravioris tantummodo periculi habenda ratio; febrifugum scilicet audacter exhibendum; nec profectò formidandus ipsius usus, quia fortè levior erit remissio; satis erit si aliqualis sit; videndum tantummodo num quid huic

huic remedio ſit admiſcendum, & quid aliorum remediorum operâ ſimul moliendum ſit.

Quod ſucceſſiſſe ut plurimum obſervavi, eſt emeticum miteſcente paroxyſmo exhibitum, deinde verò apozema febrifugum cum laxantibus & aperientibus concinnatum; ita tamen, ut brevi tempore effectum ſuum edere poſſit; ſic in genere mitiora fieri ſolent omnia; mitiora inquam, nec enim in ejuſmodi febribus exſpectandum, ut tollantur penitus paroxyſmi veluti in febre intermittenti; ſenſim tantummodo, ut plurimum, ſe proripiunt, eorumque vis concidit; ſæpe tamen in intermittentium claſſem brevì redeunt, non quidem tertianarum aut quartanarum in genere, ſed duplicium tertianarum more incedunt ſtatim hæ febriles reliquiæ.

Exemplis quibuſdam hæc omnia in clariori reponentur luce; erat Sacerdos qui febre ſtatim abnormi correptus fuerat; ea dein ita inceſſit, ut verè continua eſſet; unâ quidem die, licet gravis, mitior eſſe ſolebat; at alterâ tanto inſurgebat impetu, ut ejus vim ſuperari poſſe non videretur; tunc autem copioſus è ſaphenâ miſſus eſt ſanguis, &, cùm illuxit quædam remiſſionis ſpecies, apozema laxans & febrifugum adhibitum eſt; eo ſtatim ferme fracta eſt

morbi vis, & quotidie multùm de eâ decessit; sic brevi omnia in naturalem statum restituta sunt.

Similis ferme fuit fœminæ casus, quæ statim intermittente laborabat febri; cùm ea neglecta in continuam gravissimam abiisset, per unam diem minus graviter procedebat, alterâ verò summum in exacerbatione instabat vitæ discrimen; tunc autem in venæ sectione & cortice peruviano unica spes reposita videbatur; non facilè quidem remisit morbi acerbitas, de eâ tamen non ita multò post aliquid detractum esse visum est; at paulatim demissâ alvo concidit paroxysmorum vis, & in melius abierunt omnia.

Sæpius autem occurrunt ejusmodi febres, in quibus ita protrahuntur paroxysmi, ut alius alium ferme attingat, & brevissima intercedat remissio; non possunt ergo adhiberi apozemata, cùm longius temporis spatium postulent; ideo ad corticis pulverem recurrendum, seu potiùs ad extractum ejus aqueum; ipsius drachma pulveris circiter unciam unam æquat, unde repeti possunt faciliùs ejusdem doses necessariæ, & ita in tuto collocari ægri; tunc autem, si uspiam, extractum illud cum pulvere temperari aut arcano duplicato admisceri præstat; nam restinguatur deurens calor,

&

& si fieri possit, laxetur alvus oportet, ideoque largiori copiâ exhiberi debent.

CAPUT XV.

De febrium continuarum remittentium quæ mali moris sunt curandi methodo.

UT intermittentes malignæ, ita & continuæ remittentes cortice peruviano expugnandæ sunt; pendet autem ejus remedii administrandi ratio ex febris naturâ, ex symptomatum vi, ex breviori aut longiori remissione, ex alvi laxitate aut adstrictione; sed in tantâ rerum varietate, quid singuli casus sibi vindicent definire non licet; statuemus solummodo in genere duplicium tertianarum quæ continuæ sunt, & remittentium malignarum non adeo diversam esse curationem; magis solummodo in istis urgenda sunt remedia; cùm enim tantum impendeat discriminis, statim, si fieri possit, veneno febrili occurrendum.

Ideo in certis præcipuè epidemiis, in quibus graviora esse solent omnia, exitio esse potest vel minima temporis jactura; morbum ergo, si liceat, præcavere aut avertere prima artis lex est, ut ejus non ex-

exſpectetur inſultus; cùm mihi in quibuſdam impendentem febrim prævidere contigiſſet, eos ſæpius ab ipsâ immunes præſtiti; alios verò, cùm jam decubuiſſent, brevi providâ curâ reſtitutos obſervavi; vel leviſſimâ ſymptomatum mali moris prodeunte ſpecie omnes quantum licuit remediis valentioribus addixi; ita autem plerique imminenti periculo exempti, non ita multò poſt convaluerunt; mirum ſanè quàm facilè ſolis emeticis aut purgantibus, initio poſt venæ ſectionem adhibitis, miteſcant paroxyſmi, qui deinde ſpecificis vix poſſent refrænari.

Sin autem maximè urgeant ſymptomata, eò impenſiùs in iis debellandis allaborandum; & primò quidem, generalia, quæ dicuntur remedia aut quæ curationi viam ſternunt, in auxilium ſtatim vocare oportet; deinde verò ſpecificis febrem aggredi neceſſe eſt; in conſtitutione quâdam à graviſſimis ſymptomatis fieri ſolebat initium febribus; ſi autem illis brevi occurrere non tentarent Medici, nullus deinde arti locus erat; tertiâ aut quartâ exacerbatione de medio tollebantur ægri; hoc caſu frequentiùs occurrente deterritus, ad venæ ſectionem & emeſim, breviori interjecto temporis ſpatio, deveniendum judicavi; deinde verò, ut primùm licuit, ad ſpecificum confugi medicamentum. Il-

Illud quidem nullis aliis cum eo uſurpatis ſæpiſſime ſufficit, idque imprimis ſi ſtomachi & alvi expurgationi conſultum ſit; ſin minùs verò, atque interim graviùs urgeat morbi vis, quæ alvum laxent ſimul, ſi liceat, exhibenda ſunt; cùm in epidemiâ modò memoratâ ſummum eſſet in morâ periculum, ſtatim ſæpe poſt venæ ſectionem ſolo apozemate febrifugo & laxante uſus ſum, idque dum penitus conciderent ſymptomata.

In pleriſque tamen pulveratum corticem cum arcano duplicato magis proficuum duxi; mens ſcilicet erat, ſanguinem intra breve temporis ſpatium ſufficienti ejus remedii copiâ imbuere, tum aperienti & purganti ſalis ſtimulo vias omnes aperire.

Sed cùm ejuſmodi tradimus præcepta, ſupponimus per morbum quantùmvis gravem licere, ut de ſubſidiis purgantibus cogitemus; tam atrocia interim exſurgunt ſymptomata, ut de veneno febrili obruendo tantummodo nos oporteat eſſe ſollicitos; niſi ſtatim retundatur ejus deleteria vis, de ægris non raro actum eſt; unde febrifugum ſolum, quantùm fieri poteſt, aliquando ingerendum, nullo alio ipſi admixto medicamento; reſederit oportet tam periculoſi morbi furor ut laxandis excretionum organis incumbamus.

At

At iterum, ut jam diximus & per ſe patet, purgantibus alias ob cauſas non eſt ſemper locus; non ſolùm in variis viſcerum affectibus, cùm ſæviunt v. g. dolores ex febre orti, ableganda ſunt quæcunque ſtimulant; at ipſa irritatio quamprimum compeſcenda eſt; equidem cortice peruviano tollitur febrilis veneni ſtimulus, licet tantopere ſtomachum & inteſtina aliquando urgeat, inſuper tamen narcoticis ſeu anodynis opus eſt; conducunt ea imprimis in vomitu pertinaci & ſtomachi doloribus; è contra verò variis in ægris ſpiritui animali ſunt reſtituendæ vires.

Non autem hîc de noxiâ aliquando corticis vi cogitandum eſt; præ oculis habendum ſolummodo ferme quod inſtat diſcrimen; malo graviori, ut diximus, occurrendum; cùm verò miteſcere incipiet, multorum, quæ prætermittere opus fuit, poterit haberi ratio; nec quidem ejuſmodi medicamenti uſum ſolummodo urgere oportet, ejuſdem aliquando acuenda eſt vis, tum aromaticis tum volatilibus; in anaiſtheſiâ v. g., in pulsûs depreſſione, in algore qui totum invaſit corpus, hæc, quæ aliàs nocere poſſent, quia calorem concitant, nequaquam metuenda ſunt, imò ut omnino neceſſaria habeantur oportet.

Certam ut plurimum hanc medendi ratio-

tionem experientia, tuta verò fidamque ipſæ corticis vires demonſtrant; eſt nimirum in eo ejuſmodi energia ut, cùm febrile venenum per varias partes more inſolito aberravit, id ſalubri hoc medicamento mutetur aut expellatur & veluti in fomitem ſuum revocetur: certum eſt ſaltem ita infringi ejus miaſmatis impetum, ut ægrorum jam ferme animam agentium non moliatur perniciem, iique aliquando veluti exſuſcitati reviviſcant: at tanto nequeunt defungi periculo, niſi affatim exhibeatur cortex peruvianus, aut ſaltem multùm augeatur doſis; imò ſi ea ſcopum non attigerit, major protinus imperanda.

Quod tempus ei exhibendo opportunum attinet, exſpectare quidem præſtat, donec remiſerint exacerbationes; eſt tamen ubi diutius eæ protrahantur, nec de ipſarum vi quidquam ferme videatur decedere; tunc verò præmiſſis præmittendis ad corticem audacter deveniendum; eò minùs reformidanda ejus vis, quòd pulſus deprimi ſoleat, nec quidem, ſi ejus non ita eſſent depreſſæ vires, idcirco à febrifugo eſſet temperandum; eſt id in tam ancipiti morbo, ut diximus, veluti ſacra anchora, quâ ſolâ retineri & firmari poteſt vitalis ſpiritus.

Ut autem levior aut gravior eſt morbus, ita in ipſum corticis vis, modò major,

modò

modò minor eſt, & citiùs aut tardiùs ſuccedit; ſiquando ſtatim ferme febrim tollat, eſt ubi ſenſim tantummodo de ejus ferociâ aliquid detrahat; multùm profuiſſe cenſeri debet ſi res ne in pejus ruant impediat; non ergo, cùm optatum ſtatim non attingit ſcopum remedium hoc, intermittendus eſt ejus uſus, imò impenſiùs ſæpe urgendus eſt; videndum ſolummodo, num quod adſit quod averti poſſit impedimentum? num præmiſſa ſint præmittenda? num ſat miſſum ſit ſanguinis? num ſtomachus ſufficienter expurgatus? num alvus demittatur? num denique ſpecifico addenda addita fuerint?

Interea ſymptomatum, in quibus poſita videtur omnis morbi vis, ratio imprimis habenda eſt; cortex equidem tanquam præcipuum adversùs ea arcanum haberi debet; ſed alia in iis non raró adhibere oportet; quæ autem ad inſtituendam curam ducere poſſunt, ea ex iis quæ de febris intermittentis malignæ ſymptomatis diximus, repetenda ſunt; referri hæc poſſunt ad quoſcunque caſus, qui in remittentibus mali moris ſolent occurrere; non aliud profectò inter utraſque proſtat diſcrimen, niſi quod inter paroxyſmos febrium intermittentium malignarum longius inſit intervallum, in eoque ægri mitiores experiantur febris reliquias. At

At quò in iis oppugnandis ſymptomatis remediorum prævideatur effectus, aut promoveri poſſint naturæ conatus, motuum criticorum imprimis habenda ratio; ii quidem magis conſpicui ſunt, cùm levioribus auxiliis ſive remediis generalibus tentatur ſymptomatum curatio; at ii tardiores ſunt, & interea in certamine adversùs febrile venenum vires poſſunt deficere; per ſudorum autem vias ut plurimùm ſolet expelli, & ita certiùs ſe proripit; non enim ſic judicata reviviſcit febris: aphthas quidem *Mortono* ſæpius memoratas me non obſervaſſe fateor; pertinebant forte ad regionem aut ad epidemiam peculiarem; per ſedes verò & ſæpius per urinas ſeceſſiſſe morbi cauſam edoctus ſum.

Cùm uſurpatur cortex peruvianus, minus quidem conſpicua eſt criſis; occurrit tamen ſæpiſſime, imò, ſi propiùs res inſpiciatur, etiam cùm abeſſe videtur ejus quædam veſtigia reperire eſt; eâ autem manifeſtò prodeunte celerrimè judicatur morbus; videndum interim ne quibuſdam decipiamur evacuationibus ſymptomaticis: hæmorrhagiam, vomitum, alvi fluxum adducit aliquando febrilium ſymptomatum vis, eâque morbum exaſperari potiùs quàm ſolvi experientia docet. Nota

Quod verò tempus ſpectat quo cortice

pe-

peruviano tolluntur febres, cum tetris de quibus jam egimus symptomatis, id omnino varium esse potest; primâ die aliquando summum adest levamen, & evanescere videtur periculum; sæpissime intra biduum triduumque res confici solet, in certis saltem epidemiis; aliàs verò longiùs protrahitur febris, remanentve per certum tempus ejus vestigia; at de eà semper aliquid detrahitur; si verò vel ipsis initiis nullatenus febrifugo attingatur morbi vis, metuendum sanè ne æger eâ tandem oppressus fato fungatur.

Ut meliùs pateret curandi methodus, plura congesseram exempla; sed his supersedere visum est; nulli sunt casus, qui iidem omnino sint, unde nullus est in quo eadem præcisè conducere possint remedia; satius ergo videtur omnia quæ ex naturæ latebris protulit experientia ad certas leges revocare, ex iisque curandi rationem in singulis ægris deducere; hoc inest sæpe observatoribus vitium, ut dum omnia sensibus obvia colligunt, de doctrinâ his superstruendâ parum videantur solliciti; est ea tamen veluti fastigium, quod observationibus, ut proficuæ sint, superest imponendum.

FINIS.

ERRATA.

PAG. 40 l. 9 non urgeat; ſi *lege* non urgeat, ſi
41 l. 17 primogenia *lege* primigenia
43 l. 27 æqui *lege* æquè
44 l. 14 leves *lege* leve
56 l. 7 caloris *lege* coloris
57 l. 13 craſſiora ſanguine *lege* craſſiora a ſanguine
90 l. 15 excretionem *lege* ad excretionem
123 l. 3 poſita; tacitam *lege* poſita, tacitam
l. 6 eſt *lege* erat
127 l. 26 prodeuntes; cum *lege* prodeuntes, cum
130 l. 3 inducunt *lege* induunt
162 l. 6 triplicium *lege* duplicium
163 l. 9 piæ *lege* præ
167 l. 6 variis *lege* varii
172 l. 2 illa *lege* ulla
194 l. 20 induſtria, confidere *lege* induſtria obſervata ſunt, confidere
201 l. 12 ſit *lege* ſi
216 l. 20 at qui *lege* atqui
218 l. 23 petronis *lege* patronis
227 l. 14 eſus *lege* uſus
245 l. 19 calomela *lege* calomelas
257 l. 7 experientia; inſanum *lege* experientia, inſanum
l. 13 non magis *lege* atqui non magis
l. 14 alia evacuantia *lege* ejuſmodi
262 l. 29 eâ invitâ *lege* ea invita
306 l. 30 huic *lege* hùc
343 l. 13 cortici *lege* corticis
367 l. 26 virginis *lege* virginibus
379 l. 19 vocentur; ut *lege* vocentur, ut
382 l. 19 lex quoſcumque *lege* lex quæ quoſcumque
413 l. 1 tuta *lege* tutam

B^H

